

Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

**Збірник наукових праць
№7-8 (218-219)**

Київ 2019

**Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць
Вип. 7-8 (218-219). – К., 2019. – 149 с.**

Рекомендовано Вченою радою ДНДІМЕ
Протокол №5 від 26.06.2019 р.

Збірник статей присвячено науковим здобуткам молодих науковців – аспірантів та здобувачів наукових ступенів кандидата та доктора економічних наук. Він охоплює широкий спектр проблем із таких напрямів:

- макроекономічні аспекти сучасної економіки;
- інноваційно-інвестиційна політика;
- економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності;
- розвиток регіональної економіки;
- соціально-трудова проблеми.

Розраховано на науковців і спеціалістів, які займаються питаннями управління економікою та вивчають теорію та практику формування ринкових відносин в Україні.

Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України від 06.11.2014 №1279 даний збірник віднесено до наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук (перелік №1, розділ «Економічні науки»).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

СТУДІНСЬКА Г.Я., доктор економічних наук (головний науковий редактор)
ХОДЖАЯН А.О доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
ПАСІЧНИК Ю.В. доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
ЗАХАРІН С.В., доктор економічних наук, с.н.с. (заступник наукового редактора)
АЛЕКСЕЄВ І.В., доктор економічних наук, професор
НЕБОТОВ П.Г., кандидат економічних наук, директор
ВАРНАЛІЙ З.С., доктор економічних наук, професор
ГУЖВА І.Ю., доктор економічних наук
ПИЛА В.І., доктор економічних наук, професор
КИЗИМ М.О., доктор економічних наук, професор, член-кор НАНУ
КУЛЬПІНСЬКИЙ С.В., доктор економічних наук, професор
КОРНЕЄВ В.В., доктор економічних наук, професор
КРАСКЕВИЧ В.Є., доктор технічних наук, професор
ЛОПУШНЯК Г.С., доктор економічних наук, професор
СІГАЙОВ А.О., доктор економічних наук, професор
ШОСТАК Л.Б., доктор економічних наук, професор
ГАРБАР Ж.В., доктор економічних наук, доцент, професор
ЧЕРКАШИНА К.Ф., кандидат економічних наук, доцент
ІВАНОВ Є.І., кандидат економічних наук (відповідальний секретар)

МІЖНАРОДНА РЕДАКЦІЙНА РАДА

АГНЕСЬКА ДЗЮБІНСЬКА, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту підприємства
АДАМ САМБОРСЬКИЙ, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце Польща, кафедра менеджменту підприємства
АНАТОЛІЙ ЗІНОВІЙОВИЧ КОРОБКІН, доцент, к.е.н, завідувач кафедри економічних і правових дисциплін, ЗО «Білоруський торгово-економічний університет споживчої кооперації», Білорусь, Гомель
ВІРГІНІЯ ЮРЕНІЄНЕ, професор, доктор наук, завідувач кафедри філософії та культурології, Каунаський факультет, Вільнюський університет, Литва
ГОРБОВИЙ АРТУР ЮЛІАНОВИЧ, професор, доктор технічних наук, Словацька Академія аграрних наук, член відділення економіки та менеджменту, (Словацька республіка)
ДІАНА СПУЛБЕР, доктор філософії, Університет Генуї, асистент професора кафедри філософії суспільств, м. Генуя (Італія)
ІВАН ТЕНЕВ ДМИТРОВ, професор, доктор економічних наук, Університет «проф. д-р Асен Златаров», завідувач кафедри економіки і управління, м. Бургас (Болгарія)
МІТАР ЛУТОВАЦ, професор, доктор технічних наук, Університет Уніон ім. Миколи Тесла, факультет індустріального управління, завідувач кафедри технологій, м. Белград (Сербія)
ЮРАЙ СІПКО, професор, доктор економічних наук, Словацька Академія наук, директор інституту економічних досліджень, м. Братислава (Словацька республіка)
СОФІЯ ВИШКОВСЬКА, професор, доктор наук, зав. кафедри організації і управління (факультет управління) Технологічно-природничий університет ім. Яна і Єнджея Снядецьких у Бидгощі, Бидгощ, Польща
СТЕФАН ДИРКА, доктор економічних наук, професор, Вища економічна школа, м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту і маркетингу. Міжнародний акредитовані Міністерства науки і освіти Республіки Казахстан
ТОМАШ БЕРНАТ, професор, доктор наук, завідувач кафедри мікроекономіки, факультет економіки і менеджменту, Щецинський університет, Польща

Друковане періодичне видання «Формування ринкових відносин в Україні»
внесене в міжнародну базу даних періодичних видань:

ISSN 2522-1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni

Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

Індексування і реферування: Україніка Наукова, Джерело, Наукова електронна бібліотека eLIBRARY.ru

Міжнародні інформаційні та наукометричні бази даних: Російський індекс наукового цитування (РИНЦ), CyberLeninka, Google Scholar, Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.

Формування ринкових відносин в Україні, 2019. Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія КВ 22545-12445ГПР від 20.02.2017 року

© Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки, 2019

**Государственный научно-исследовательский институт
информатизации и моделирования экономики**

ФОРМИРОВАНИЕ РЫНОЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ В УКРАИНЕ

**Сборник научных трудов
№7-8 (218-219)**

Киев 2019

**Формирование рыночных отношений в Украине: Сборник научных трудов
Вып. 7–8 (218–219). К., 2019. – 149 с.**

Рекомендовано Ученым Советом ГНИИМЗ
Протокол №5 от 26.06.2019 г.

Сборник статей посвящен научным достижениям молодых ученых – аспирантов и соискателей ученых степеней кандидата и доктора экономических наук. Он охватывает широкий спектр проблем по таким направлениям:

- макроэкономические аспекты современной экономики;
- инновационно–инвестиционная политика;
- экономические проблемы развития отраслей и видов экономической деятельности;
- развитие региональной экономики;
- социально–трудовые проблемы.

Рассчитано на ученых и специалистов, занимающихся вопросами управления экономикой и изучают теорию и практику формирования рыночных отношений в Украине.

В соответствии с Приказом Министерства образования и науки Украины от 06.11.2014 №1279 данный сборник отнесен к научным профессиональным изданиям Украины, в которых могут публиковаться результаты диссертационных работ на соискание ученых степеней доктора и кандидата наук (перечень №1, раздел «Экономические науки»).

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

СТУДИНСКАЯ Г.Я., доктор экономических наук (Главный научный редактор)
ХОДЖАЯН А.А., доктор экономических наук, профессор (заместитель научного редактора)
ПАСЕЧНИК Ю.В., доктор экономических наук, профессор (заместитель научного редактора)
ЗАХАРИН С.В., доктор экономических наук, профессор, с.н.с. (заместитель научного редактора)
АЛЕКСЕЕВ И. В., доктор экономических наук, профессор
НЕБОТОВ П.Г., кандидат экономических наук, директор
ВАРНАЛИЙ З.С., доктор экономических наук, профессор
ГУЖВА И.Ю., доктор экономических наук
ПИЛЛА В.И., доктор экономических наук, профессор
КИЗИМА Н.Н., доктор экономических наук, профессор, член–корр НАНУ
КУЛЬПИНСКИЙ С.В., доктор экономических наук, профессор
КОРНЕЕВ В.В., доктор экономических наук, профессор
КРАСКЕВИЧ В.Е., доктор технических наук, профессор
ЛОПУШНЯК С., доктор экономических наук, профессор
СИГАЙОВ А.А., доктор экономических наук, профессор
ШОСТАК Л.Б., доктор экономических наук, профессор
ГАРБАР Ж.В., доктор экономических наук, доцент, профессор
ЧЕРКАШИНА Е.Ф., кандидат экономических наук, доцент
ИВАНОВ Е.И., кандидат экономических наук (ответственный секретарь)

МЕЖДУНАРОДНАЯ РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

АГНЕШКА ДЗЮБИНСКА, доктор философии Экономический университет г. Катовице, Польша, профессор кафедры менеджмента предприятия
АДАМ САМБОРСКИЙ, доктор философии Экономический университет г. Катовице, Польша, профессор кафедры менеджмента предприятия
АНАТОЛИЙ ЗИНОВЬЕВИЧ КОРОБКИН, доцент, к.э.н., заведующий кафедрой экономических и правовых дисциплин ЗО «Белорусский торгово–экономический университет потребительской кооперации», Беларусь, Гомель
ВИРГИНИЯ ЮРЕНИЕНЕ, профессор, доктор наук, заведующий кафедрой философии и культурологии, Каунасский факультет, Вильнюсский университет, Литва
ГОРБОВ АРТУР ЮЛИАНОВИЧ, профессор, доктор технических наук, Словацкая Академия аграрных наук, член отделения экономики и менеджмента, (Словакия)
ДИАНА СПУЛБЕР, доктор философии, Университет Генуи, ассистент профессора кафедры философии обществ, г. Генуя (Италия)
ИВАН ТЕНЕВ ДМИТРОВ, профессор, доктор экономических наук, Университет «проф. д-р Асен Златаров», заведующий кафедрой экономики и управления, г. Бургас (Болгария)
МИТАР ЛУТОВАЦ, профессор, доктор технических наук, Университет Унион им. Николая Тесла, факультет индустриального управления, заведующий кафедрой технологий, г. Белград (Сербия)
ЮРАЙ СИПКО, профессор, доктор экономических наук, Словацкая Академия наук, директор института экономических исследований, г. Братислава Словакия)
СОФИЯ ВИШКОВСКАЯ, профессор, доктор наук, заведующий кафедрой организации и управления (факультет управления) Технически–естественной университет им. Яна и Енджея Снядецкий в Быдгоще, Быдгощ, Польша
СТЕФАН ДЫРКА, доктор экономических наук, профессор, Высшая экономическая школа в Катовице Польша, профессор кафедры менеджмента и маркетинга. Международный аккредитор Министерства науки и образования Республики Казахстан
ТОМАШ БЕРНАТ, профессор, доктор наук, заведующий кафедрой микроэкономики, факультет экономики и менеджмента, Щецинский университет, Польша

Печатное периодическое издание «Формирование рыночных отношений в Украине»

Внесено в международную базу данных периодических изданий:

ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni

Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

Индексирование и реферирование: «Украиника Наукова», «Джерело», Научная электронная библиотека eLIBRARY.ru

Международные информационные и наукометрические базы данных: Российский индекс научного цитирования (РИНЦ), CyberLeninka, Google Scholar, Национальная библиотека Украины имени В.И. Вернадского.

Формирование рыночных отношений в Украине, 2019. Свидетельство о государственной регистрации печатного средства массовой информации Серия КВ 22545–12445ПР от 20.02.2017 года

© Государственный научно–исследовательский институт информатизации и моделирования экономики, 2019

State Scientific Research Institute of Informatization and Economic Modeling

MARKET RELATIONS DEVELOPMENT IN UKRAINE

**Collection of scientific works
№7-8 (218-219)**

Kyiv 2019

**Market Relations Development in Ukraine: Collection of scientific works
Volume 7–8 (218–219). K., 2019. – 149 p.**

Recommended by the Academic Council SSRIEM

Protocol No. 5 dated June 26, 2019

The collection of articles is devoted to scientific achievements of young scientists – graduate students and candidates for scientific degrees of Ph.D and doctor of economic sciences. It covers a wide range of issues in these areas:

- Macro–economic aspects of modern economy;
- Innovation and investment policy;
- Economic issues of industries and types of economic activity development;
- Development of a regional economy;
- Social–labor problems.

Collection of works is focused on scientists and specialists dealing with economic management and those, who learn the theory and practice of market economy in Ukraine.

According to the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated November 6, 2014, No. 1279 this collection is classified to scientific professional editions of Ukraine, where the results of dissertation papers for obtaining the doctor and candidate of sciences degrees may be published (list number 1, section «Economic sciences»).

EDITORIAL BOARD

G. STUDINSKA, Doctor of Economics, (Chief Scientific Editor)
A. KHODZHAIAN, Doctor of Economics, Professor (Deputy Editor in Chief)
Y. PASICHNYK, Doctor of Economics, Professor (Deputy Editor in Chief)
S. ZAKHARIN, Doctor of Economics, Professor, Senior Researcher (Deputy Editor in Chief)
I. ALEKSEEV, Doctor of Economics, Professor
P. NEBOTOV, Candidate of Science, Director
Z. VARNALIY, Doctor of Economics, Professor
I. GUZHVA, Doctor of Economics
V. PYLA, Doctor of Economics, Professor
M. KYZYM, Doctor of Economics, Professor, member of the NASU
S. KULPINSKY, Doctor of Economics, Professor
V. KORNEEV, Doctor of Economics, Professor
V. KRASKEVICH, Doctor of Technical Sciences, Professor
H. LOPUSHNIAK, Doctor of Economics, Professor
A. SIGAYOV, Doctor of Economics, Professor
L. SHOSTAK, Doctor of Economics, Professor
Z. HARBAR, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
K. CHERKASHYNA, Ph.D, Economic Sciences, Assistant Professor
Ye. IVANOV, Candidate of Science (Economics) (executive secretary)

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD

AGNESHKA DZYUBINSKAYA, Doctor of Philosophy, Economic University of Katowice, Poland, Professor of the Department of Management of the Enterprise
ADAM SAMBORSKI, Ph.D., Economic University of Katowice, Poland, Professor of the Department of Enterprise Management
ANATOLIY ZINOVYOVICH KOROBKIN, Associate Professor, Ph.D, Head of the Department of Economic and Legal Disciplines of the Belarusian Trade and Economic University of Consumer Cooperatives, Belarus, Gomel
VIRGINIA YURENIENE, Professor, Doctor of Science, Head of the Department of Philosophy and Culturology, Kaunas Faculty, Vilnius University, Lithuania
GORBOVY ARTHUR YULIANOVICH, Professor, Doctor of Technical Sciences, Slovak Academy of Agrarian Sciences, member of the Department of Economics and Management, (Slovakia)
DIANA SPULBER, Ph.D., University of Genoa, Assistant Professor, Department of Philosophy of Societies, Genoa (Italy)
IVAN TYNEV DMITROV, Professor, Doctor of Economics, University «Prof. Dr. Asen Zlatarov, Head of the Department of Economics and Management, Burgas (Bulgaria)
MITAR LUTOVATS, Professor, Doctor of Technical sciences, UNION UNIV. Mykola Tesla, Faculty of Industrial Management, Head of Technology Department, Belgrade (Serbia)
YURAY SIPKO, Professor, Doctor of Economics, Slovak Academy of Sciences, Director of the Institute for Economic Research, Bratislava, Slovakia)
SOFIA VISHKOVSKA, Professor, Doctor of Sciences, Head of Department of Organization and Management, UTP University of Science and Technology, Bydgoszcz, Poland
STEFAN DIRKA, Doctor of Economics, Professor, Higher Economics School in Katowice Poland, Professor of Management and Marketing Department. International accredited by the Ministry of Science and Education of the Republic of Kazakhstan
TOMASH BERNAT, Professor, Doctor of Science, Head of the Department of Microeconomics, Faculty of Economics and Management, Szczecin University, Poland

Printed periodical «Market Relations Development in Ukraine»

Included in the international database of periodicals:

ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni

Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

Indexing and reviewing: Ukrainika Naukova, Dzherelo, Scientific Electronic Library eLIBRARY.ru

International information and scientometric data base: Russian Science Citation Index (RISC), CyberLeninka, Google Scholar, National Library of Ukraine after V.I. Vernadskiy

Market Relations Development in Ukraine, 2019. Certificate of state registration of printed mass media Series KB 22545–12445 PR from 02.20.2017

© State Research Institute of Informatization and Economic Modeling, 2019

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

<http://doi.org/10.5281/zenodo.3446575>
ПРЕДБОРСЬКИЙ В.А.

«Автономне» тіньове двоєвладдя: генеза та фактори розвитку

Предметом дослідження є теоретичні аспекти одного із стрижневих елементів теорії тінізації влади – причини та фактори формування її тінізаційної, двоїстої структури, довгострокового тренду двоєвладдя влади.

Метою дослідження є визначення змісту причин наявності історичного тренду – формування за сучасних умов нелегітимно–кланової «автономної» організації тіньової влади як своєрідної лібертаріанської моделі розвитку у вітчизняних умовах.

Методи дослідження. У роботі використана сукупність наукових методів і підходів, у тому числі системний, структурно–функціональний, історичний, логічний, що дозволило забезпечити концептуальну єдність дослідження щодо вихідних умов формування тіньової влади.

Результати роботи. У статті обґрунтовано необхідність пошуку причин тінізаційного двоєвладдя, виявлення закономірностей тінізації владних механізмів в Україні через наявність тінізаційного тренду походження форми влади.

Галузь застосування результатів. Система наук із сімейства галузі державного управління, широке коло методологічних аспектів соціально–економічних, правових наук з проблем дисфункційного розвитку об'єкта дослідження.

Висновки. Основні підсумки дослідження, їх теоретичні результати слід звести до наступних висновків: 1) мегапроблемою дослідження функціонування тінізаційних владних механізмів є вихідні тіньові протиріччя влади, зокрема формування «автономного двоєвладдя» влади; 2) одним із принципових висновків дослідження є висновок про те, що історична логіка генези та розвитку «автономного» тіньового двоєвладдя влади, сучасного сектора різкої асиметрії в доходах, інституційної недемократичності, паразитарності, системної корупції, позанормативного регулювання внутрішніх відносин («внутрішньоавтономне звичаєве право», що адаптує до своїх вимог «зовнішнє» право офіційної держави) – це посилення системної загрози щодо загострення протиріч між владою та суспільством.

Ключові слова: вихідні умови формування тіньового двоєвладдя кланово–олігархічної влади, багатовіковий тренд розвитку «автономного» тіньового двоєвладдя, тіньове парасуспільство.

«Автономное» теневое двоевластие: генезис и факторы развития

Предметом исследования являются теоретические аспекты одного из стержневых элементов теории тенизации власти – причины и факторы формирования ее тенизационной, двойственной структуры, долгосрочного тренда двоевластия власти.

Целью исследования является определение содержания причин наличия исторического тренда – формирование в современных условиях нелегитимно–клановой, «автономной» организации теневой власти как своеобразной либертерианской модели развития в отечественных условиях.

Методы исследования. В работе применяется совокупность научных методов и подходов, в том числе системный, структурно–функциональный, исторический, логический, что позволило обеспечить концептуальное единство исследования относительно исходных условий формирования теневой власти.

Результаты работы. В статье обосновывается необходимость поиска причин тенизационного двоевластия, выявления закономерностей тенизации властных механизмов в Украине через наличие тенизационного тренда происхождения формы власти.

Отрасль применения результатов. Система наук из семейства отрасли государственного управления, широкий круг методологических аспектов социально–экономических, правовых наук относительно проблем дисфункционального развития объекта исследования.

Выводы. Основные результаты исследования, их методологические результаты можно свести к следующим выводам: 1) мегапроблемой исследования функционирования тенизационных властных механизмов являются исходные теневые противоречия власти, в частности формирование «автономного» двоевластия власти; 2) одним из принципиальных выводов исследования является вывод о том, что историческая логика генезиса и развития «автономного» теневого двоевластия, современного сектора резкой асимметрии в доходах, институциональной недемократичности, паразитарности, системной коррупции, позанормативного регулирования внутренних отношений («внутреннее автономное обычное право», что адаптирует к своим требованиям «внешнее» право официального государства) – это усиление системной угрозы обострения противоречий между властью и обществом.

Ключевые слова: исходные условия формирования теневого двоевластия кланово–олигархической власти, многовековой тренд развития «автономного» теневого двоевластия, теневое параобщество.

PREDBORSKIY V.A.

«Autonomous» shadow duality: genesis and development factors

The subject of research is the theoretical aspects of one of the pivotal elements of the theory of power shadowing – the causes and factors of the formation of its shadow, dual structure, long-term trend of the dual power of power.

The purpose of the study is to determine the content of the reasons for the presence of the historical trend – the formation in the present conditions of the illegitimate–clan, «autonomous» organization of shadow power as a kind of libertarian model of development in domestic conditions.

Methods of research. The work uses a set of scientific methods and approaches, including system, structural, functional, historical, logical, which allowed to provide a conceptual unity of research regarding the initial conditions of the formation of shadow power.

Results of the work. The article substantiates the need to search for the causes of tenizational dual power, to identify patterns of shadowing of power mechanisms in Ukraine through the presence of a tenizational trend of the origin of the form of power.

Application of results. *The system of sciences from the family of the field of public administration, a wide range of methodological aspects of social and economic, legal sciences on the problems of dysfunctional development of the research object, the investment aspect of the security policy.*

Conclusions. *Basic results of research, their methodological results can be taken to the next conclusions: 1) the megaproblem of studying the functioning of shadowing power mechanisms is the initial shadow contradictions of power, in particular the formation of an «autonomous» dual power of power; 2) one of the principal conclusions of the study is the conclusion that the historical logic of the genesis and development of «autonomous» shadow diarchy, the modern sector of sharp asymmetry in income, institutional undemocratic, parasitic, systemic corruption, internal regulation of internal relations («internal autonomous customary law», which adapts the «external» law of the official state to its requirements) – this is an intensification of the systemic threat of the aggravation of contradictions between the government and society.*

Keywords: *initial conditions for the formation of the shadow diarchy of clan–oligarchic power, the centuries–old trend of development of the «autonomous» shadow diarchy, the shadow para–society.*

Постановка проблеми. Системні процеси деградації, деформації соціально–економічних процесів, розвиток чинників кризової регресії влади, системна корупція обумовлюють високу ступінь гальмування процесів реформування суспільних відносин, необхідність вивчення сутності сучасних домінуючих тіньових владних впливів, зокрема причин і факторів тіньової організації влади, імперативів щодо ефективних засобів її обмеження та посилення тіньової резистентності.

Необхідність застосування ефективних засобів протидії тіньовій владі знайшла відображення у ряді важливих законодавчих, нормативно–правових актів держави, таких як: проекти сучасного законодавства щодо протидії корупції, Закони України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні на 2014–2017 роки» (2014), «Про засади запобігання і протидії корупції» (2011), Указ Президента України «Про невідкладні додаткові заходи щодо посилення боротьби з організованою злочинністю і корупцією» (2003, № 84/2003), проект Державної програми детінізації економіки, Указ Президента України «Про першочергові заходи щодо детінізації економіки та протидії корупції» (2005, № 1615/2005), постанови Кабінету Міністрів України з питань відстеження процесів тінізації економіки та розроблення рекомендацій щодо обмеження її зростання, цілий ряд відомчих актів тощо.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. До вітчизняних досліджень з тіньової влади відносяться праці В. Д. Базилевича, А. В. Базилюка, О. І. Барановського, В. М. Бородюка, Г. С. Буряка, З. С. Варналія, А. С. Гальчинського, Я. Я. Дьяченка, С. О. Коваленка, І. І. Мазур, В. О. Мандибури, О. В. Турчинова та ін. Значний

внесок у розробку адміністративно–правових і кримінально–правових аспектів протидії корупції, тіньової влади зробили вітчизняні вчені–юристи.

У той же час, у зв'язку з недостатнім системним вивченням явища тіньового двоєвладдя, його генези, метаморфози окремих форм та стадій, причин і факторів його розвитку, засоби ефективного обмеження тіньових процесів потребують подальшого спеціального дослідження.

Метою статті є подальший розвиток теоретичного вивчення сутності тіньового двоєвладдя, зокрема логіко–історичної метаморфози форм тіньової влади від історичних явищ, притаманних часу давньокіівської Русі до сучасних паразитарних «автономних», тіньових елітних владних утворень.

Виклад основного матеріалу. Історичний аналіз широкої низки вітчизняних суспільних трансформацій свідчить про наявність стійкого відтворення суттєвих протилежностей інтересів влади і широких верств населення у виборі способів, вихідних напрямків і засобів модернізації державно–владної сфери. Чергові сподівання на задоволення справжнього споконвічного національного інтересу щодо вивільнення потужних національних продуктивних сил, зняття з їх розвитку історичного зароку щодо деформації влади та системних жорстких обмежень на ефективність державно–владних рішень лишаються невиправданими, відбувається лише модифікація гальмівних протиріч, зміна модернізованої форми протистояння влади та суспільства. Пошук причин наявності закономірностей на обмеження глибини суспільних реформаций обумовлює необхідність дослідження особливостей їх механізмів, зокрема фундаментальних для суспільства протиріч процесів його модернізації, причин і факторів від–

творення в них потужної системи соціальної деградації, закритості, тінізаційної асиметричності, зокрема щодо відносин влади та суспільства.

Особливостями структури вітчизняної вихідної моделі державної тіньової влади, котра будувалася на послабленні, дегенеративності, неповноспроможності державного управління, що зрештою і призвело до занепаду Київської Русі, було формування владної моделі щодо відношення влади до мешканців країни як до населення фактично окупованої, підкореної країни, а самих суб'єктів імплантованої ззовні державної влади – як окупаційного режиму, запровадження матриці держави «осілого бандиту» [1, с. 7–16], що поклала початок глибокому тінізаційному державно-владному протиріччю. Це викликало явище двоїстості влади – ввезеної експансії інших країн і місцевої, їх протиріччя щодо різної суспільної ролі, різного відношення до прозорості державно-владних рішень в тих історичних умовах. Це зв'язано з тим, як відмічає А. В. Свідзинський [2, с. 354–366], що вже рання історія східнослов'янських племен засвідчила, що, виходячи із внутрішніх та зовнішніх особливостей, своїми силами виробити структури, потрібні для ефективної державної самоорганізації, ці племена були не здатні. Лише поява добре організованих і воєвничих загонів зі Скандинавії стимулювала державотворчі процеси, при цьому центром їх формування стала Наддніпрянщина завдяки економічному чиннику – дедалі більшому освоєнню водного шляху «з варяг у греки», який значною частиною йшов Дніпром. У результаті виникла Київська Русь, яка об'єднала раніше розрізнені племена. Завдяки вигідному географічному розташуванню і воєвничій енергії князів зрештою Київська Русь набула навіть форми імперії, але у зв'язку з подальшим все більшим розчиненням скандинавського елемента в слов'янському середовищі вона постала перед проблемами державотворчого характеру, які стали суттєвою складовою генотипу українського суспільства. При цьому перед великим князівством виникала низка принципово нових питань: 1) легітимізація влади, поширеної на всі проукраїнські князівства (всю Київську Русь); 2) способи передачі цієї влади нащадкам; 3) методи збору данини з малих князівств; 4) формування дружини великого князя і його стосунків з дружинниками; 5) встановлення єдиних принципів управління в усій державі.

Особливість історичних шляхів утворення тіньового «автономізму» у вітчизняному суспільстві –

тобто наявність двох ешелонів влади – першої, офіційної (скандинавського походження) і другої, в значній мірі тіньової, що складалася з місцевих елементів – прослідковується на механізмі повноважень щодо збору додаткового продукту, здійснення судійських функцій, прийняття важливих суспільних рішень. Так, на відміну від давньоруської системи двоєвладдя¹, у феодалній Європі принцип делегування повноважень розповсюджувався в ієрархії феодалного управління «зверху донизу». Кожний наступний вищий рівень передавав управлінські функції нижчому рівню. «Верхні поверхи» державно-владної управлінської піраміди децентралізують управління, найнижчий рівень здійснює всі функції керівництва безпосередньо.

Система, що виросла з полюддя, дає прямо протилежний результат: давньоруський князь не передає своїм підлеглим повноваження щодо збору додаткового продукту, здійсненню судійських функцій тощо. Підлеглі знаходяться разом з ним, всі владні рішення приймає сам князь. Однак безпосереднє керівництво повсякденним життям суспільства, взаємодію з кожним окремим племенем або громадою князь не здійснює взагалі, він залишає це родовим або племінним владним структурам. Таким чином, всередині жорстко централізованих давніх вітчизняних структур, на низовому рівні управління, ми бачимо найповнішу автономію, що сформувало генетичну матрицю автономізму на вітчизняному суспільному просторі [4].

Закладений у період давньокиївської держави вихідний механізм привласнення додаткового продукту сформував історичну логіку розвитку, що виявилася у подальшій розбудові економічної основи автономної тіньової квазіелітної влади. Зібрати додатково продукт у формі «окупаційної» данини можна було тільки шляхом «полюддя», тобто з'явившись разом зі всією дружиною: піддані платили податки лише при наявності безпосередньої загрози застосування військової сили. Князю необхідно було в ході полюддя реалізувати свої права, і тільки з'явившись разом з військом, він міг забезпечити виконання своєї

¹ Двоєвладдя – змішана гібридна владна поліструктура з розвинутою асиметрією дискурсивного та матеріальних модусів [3], що відбиває існуюче, різного роду інтенсивності, протиріччя між інтересами правлячих політико-економічних класів суспільства, коли за офіційними владними позиціями офіційної влади діє гібридно прихована, офіційно не визнана як правлячий суб'єкт влади її структура, що доповнює чи домінує (в аспекті модусів) над першою. «Друга» тіньова влада є структурою (в аспекті модусів) обмеження, протидії або знищення інституційної структури офіційної влади.

функції щодо збирання данини. Саме поєднання князя через своєрідний соціально–економічний симбіоз з дружиною створювало цю можливість, ніяке інше делегування повноважень не давало можливість це здійснити: добре відомий приклад із князем Ігорем показує, чим закінчилося таке делегування повноважень, і наскільки піддані, у тому числі місцева влада, були не готові та й не здатні виконати владні фіскальні функції.

Принципового значення для подальшого розвитку протиріч матриці «автономної» тіньової влади на національному суспільному просторі, як наступний синергетичний крок, мала генеза моделі державного управління в Хазарському каганаті в епоху від VII до X ст., яка була перенесена на ґрунт та визначила своєрідність моделі тіньової організації державної влади як в Україні, так і в багатьох інших країнах. Її сутність виявляється у формуванні системи державного правління, що іноді називається «двоєвладдям»: номінально на чолі країни стоїть національний лідер та місцевий владний клас, а за лаштунками офіційної, як віртуальної, влади реальний домінуючий вплив на владні процеси здійснює іудейська верхівка (чи повернута в іудаїзм місцева еліта). «Двоєвладдя» є найсуттєвішим синергетичним тіньовим явищем, що найістотніше посилює проблему тіньової «автономної» влади в Україні.

Хазарська держава виникає в VII ст. внаслідок розпаду Східно–Тюркського каганату. У першу половину VIII ст. Хазарія воювала з арабами, була ними підкорена, але внаслідок смут всередині ісламського світу (заміна халіфату Омейядів на Аббасидів) араби не змогли втримати панування в Хазарії, що призвело до певної стабілізації.

Подальші кроки до формування матриці «автономної» тіньової влади в Хазарії були зв'язані, починаючи з VI ст., з інтенсивною єврейською імміграцією. Першим поштовхом до цього спричинила грандіозна революція руху «маздакитів», яка охопила Іран і яку активно підтримувала єврейська община Ірану (одна із найвпливовіших на той час). Внаслідок поразки революції велика частина з іранських іудеїв вимушена була тікати на Кавказ, в регіони, що належали тоді хазарам. До першої хвилі еміграції приєдналися потім й інші, що було викликано переслідуваннями євреїв у Візантії, під час царювання Іраклія у VII ст. та Лева Ісавра у VIII ст., а також, вірогідно, і економічними потребами.

На межі VIII та IX ст.ст. в Хазарії стався переворот, внаслідок іудаїзм став «державною релігією».

Реальна влада перейшла до правлячого прошарку суспільства, що складався з нащадків євреїв, котрі іммігрували до Хазарії за хазарської знаті, яка була наведена в іудаїзм. Офіційно на чолі країни стояв каган із давнього тюркютського роду, що сповідував іудаїзм. Але його влада була номінальною, фактично країною правив цар (бек) єврейського походження.

У IX ст. влада Хазарії, яку деякі дослідники визнають як одну з «наддержав» Східної Європи у IX–X ст.ст., розповсюдилась на Східноєвропейський степ і прилеглі північні області, що належали слов'янам. Тоді ізольоване князівство київських варягів стало васалом общини хазарських іудеїв, яка за допомогою моделі «двоєвладдя» використовувала русів і слов'ян у війнах проти Візантії, християн і мусульман – шиїтів.

Згодом поширення матриці двоєвладдя набуло всезагального характеру, зокрема у європейських країнах, Америці, значно синергетично посилювалась його специфічна ефективність через наявність таких явищ тіньового двоєвладдя [5], але вже на наднаціональному рівні, як «світового тіньового закулісся» [6] та тіньової «корпоратії» [7].

Світове тіньове закулісся являє собою класичний приклад тіньової мегаструктури з відносно стійким режимом самоорганізації, цілісністю динамічної поведінки, коли на основі менш впорядкованого субстрату – національних тіньових структур – утворюються більш складні наднаціональні тіньові структури світового закулісся [2, с. 25–26].

Історичні витoki сучасної ери становлення та розвитку основної лінії впливів тіньового світового закулісся відносять до часів створення компанії «Лондон Степлерс», що утворилася з «Ост–Індської компанії» (1600 рік), яка була перетворена (з 1702 року) у «Британську Ост–Індську компанію» (BOIC). «Ост–Індська компанія» була найтіснішим чином зв'язана зі структурами чорної олігархічної аристократії Венеції та Генуї, Орденом «Венеційської чорної аристократії» із Лондона.² Найстаріші англійські сімейні клани Іосії Чайлда, Томаса Папи–

² «Чорна аристократія» – це королівські та аристократичні сім'ї Італії, Німеччини, Швейцарії, Великої Британії, Франції, Голландії, Греції, коріння яких, з однієї сторони, зв'язане з венеційськими олігархами хазарського походження, з другої – з династією Меровінгів. «Чорна аристократія» зовнішньо сповідує християнство, але таємно ставиться з презирством до нього та відправляє свої релігійні ритуали як масонські пожі. Меровінги традиційно спиралися на таємні ордени, зокрема «орден приорів Сіону», який започаткував цілу потужну організовану таємничу мережу орденів, у тому числі і масонських. Головною заявленою метою «ордену приорів Сіону» є реставрація династії Меровінгів та приведення правителя з цієї династії до влади над світом.

льона, Монтегю, Мальборо, Расселів та їх родичів у Сполучених Штатах, які використовували організаційні можливості для подальшої самоорганізації наднаціональних тіньових структур цих компаній та стрімко збагатили на опіумній торгівлі, тепер отримали можливість здійснити дієвий контроль над світом через нову організацію, відому під назвою Комітет 300 (Синдикат) [8, с. 68].

Наступний етап поширення та поглиблення структур світового закулісся зв'язаний з виникненням у XVIII столітті клану Ротшильдів, їх структур та інститутів як одних з головних суб'єктів мегарівня тіньового простору. Ротшильди вважали себе рівними монархам, оскільки мали статків більш, ніж всі короновані особи Європи разом узяті. За деякими оцінками, статки сім'ї Ротшильдів до 1940 року складали 500 млрд доларів (20 трильйонів за сучасним курсом), тобто половину всього багатства США (у тому числі і банків) на той час [9, с. 19].

У даний час більша частина світового багатства контролюється невеликою групою кланів, які співробітничать у досягненні своїх комерційних та політичних інтересів. До числа їх відносяться Ротшильди, Рокфеллери, Варбурги, Моргани, Шиффи, Астори, Банди, Буши, Колінси, Дюпони, Ітони, Фримени, Кенеді, Лі, Онасіси, Рейнольдси тощо. Вони діють через найпотужнішу мережу різних взаємозв'язаних, часто неформальних, недержавних організацій, відносний вплив яких у США та Європі протягом часу змінюється [8, с. 562–564].

Вихідні ідеї створення світового уряду народилися у товаристві фабіанців–соціалістів. Засновник «Фабіанського суспільства» Сідней Вебб та його дружина Беатрис написали книгу «Чотири стовпи соціалістичного дому», в якій виклали програму впровадження майбутнього міжнародного соціалізму при владі Єдиного світового уряду. Вона суттєво не відрізнялася від принципів, викладених Карлом Марксом в його «Комуністичному маніфесті» 1848 року. Різниця існує скоріш у способі їх досягнення, аніж в їх суті.

Плани фабіанців ніколи не публікувалися під особистими іменами членів товариства (а серед них були Джордж Бернард Шоу, Веббі, Енні Безант, Джон Голсуорсі, Р. Г. Тауні, Герберт Уельс, Гарольд Ласкі), а лише від імені аналітичних центрів і дослідницьких організацій. Найбільш відомим друкованим виданням Фабіанського товариства є журнал «Економіст».

Після Першої світової війни вплив Фабіанського товариства розповсюдився по всій Європі, а потім і в Америці.

Основними програмними складовими місії світового тіньового уряду, за Д. Коулманом, є наступні:

1) привести до влади Єдиний світовий уряд і встановити Новий світовий порядок з об'єднаною церквою і грошовою системою під їх управлінням;

2) повне нівелювання будь-якої національної самобутності та національної гідності, знищення індивідуальності людини для перетворення людства у аморфну масу;

3) здійснити руйнацію релігій і в особливості християнства, за єдиним виключенням – створеної світової закуліссям своєї релігії. Сприяти поширенню таких релігійних культів як «релігійне звільнення» з метою підризу існуючих релігій і в особливості християнства; заохочувати інтерес до язичеських релігійних культів, таким як культ кабали. До початку 2005 року кабалістичні культи отримали, зокрема, в Сполучених Штатах найширше поширення;

4) встановити контроль над кожною людиною без виключення шляхом використання сучасних засобів управління свідомістю, Internet, а також за посередництвом того, що З. Бжезинський назвав «технотронікою» (створених методами генної інженерії клонів);

5) повне зупинення промислового розвитку та виробництва ядерної електроенергії у так званому «постіндустріальному суспільстві» з нульовим зростанням. Відповідне зменшення чисельності великих індустріальних центрів за сценарієм, що дуже нагадує план геноциду Пол Пота для Камбоджі;

6) скоротити чисельність населення навіть розвинутих країн шляхом ведення перманентних обмежених війн, а країн третього світу – за допомогою голоду та масштабних епідемій. Комітет 300 доручив Сайрусу Венсу (колишньому державному секретарю США у 1977–1979 роках) підготувати доповідь про те, яким чином краще організувати цей геноцид (довідку уряду США «Звіт Глобал 2000»);

7) здійснювати всіляку підтримку інституційній інфраструктурі світового тіньового уряду та його агентам впливу – Організації Об'єднаних Націй, Міжнародному валютному фонду, Банку міжнародних розрахунків, Міжнародному суду, а також, наскільки це можливо, позбавити місцеві установи впливу, поступово звести нанівець їх

суб'єкте значення або повністю підпорядкувати їх опіки з боку ООН [8, с. 88–100].

Світова тіньова мегасистема у складі тіньового світового закулісся та тіньової корпоратії являє собою класичний приклад тіньової мегаструктури з відносно стійким режимом самоорганізації, цілісністю динамічної поведінки, коли на основі менш впорядкованого субстрату – національних тіньових структур – утворюються більш складні наднаціональні тіньові структури світової влади [2, с. 25–26].

Корпоратія являє собою наступну форму організації глобальної тіньової влади, синергетичну ланку світової мегасистеми тіньових механізмів та впливів, тіньового двоєвладдя, при якому реальні важелі вищих і центральних органів влади належать корпораціям та їх сателітам, які чи то безпосередньо, інституційно, чи здебільшого у нетранспарентному режимі прямо або опосередковано впливають на розробку та реалізацію державних рішень та дій. На національному рівні формою корпоратії є паразитарна елітна (олігархічна) система, як окрема ланка тіньового парасупільства [10, с. 9–13].

Для дискурсивного аналізу тіньового механізму прийняття рішень системою корпоратії, зокрема її амбівалентна роль у адаптуванні функцій державних органів у проведенні сучасних суспільних реформ до своїх вузькокорпоративних цілей, великого значення має дослідження логістики впливу на ці рішення світової тіньової мегасистеми тіньової влади. Цей мегасуб'єкт тіньового світового впливу здійснює його через посередництво найширшої інфраструктури світових тіньових, напівтіньових, офіційних інститутів, транснаціональних агентів впливу, системою світових наддержавних організацій, світових ЗМІ, розгалуженою системою іноземних спецслужб, розвідувальних органів, недержавних організацій, світових транснаціональних корпорацій тощо. Найбільш значного значення у системі безпосереднього тіньового впливу на державу вже на національному рівні набуває існування та функціонування системи зв'язків між корпоратією та «автономною тіньовою державою», головною функцією якої як раз і є виконання функції агента впливу тіньового світового закулісся, глобальної корпоратії на офіційний механізм держави.

Слід зазначити, що в процесі глобального розвитку вже в період до 30–50-х років XXI ст. буде поетапно запроваджено нову ідеологію і нову форму соціальної організації – глобальний і транснаці-

ональний нетранспарентний корпоративізм. Саме він стане новою ідеологією світового розвитку. Саме він диктуватиме формування та запровадження глобальних і національних стратегій та політик розвитку в рамках нових надмогутніх тіньових (для держави) політико-фінансових інформаційно-адміністративних світових корпорацій типу «Май-крософт» у діяльність державної влади. Таким чином, ефективність інструментів контролю держави на функціонування цих суб'єктів наднаціонального рівня організації є мінімальною.

У XXI ст. більшість із домінуючих країн світу (США, ФРН, Великобританія, Франція, Японія, Китай, Індія, Бразилія) стануть воістину глобальними корпоративними державами. Саме вони будуть носіями доктрин – корпоративізму і глобального неокорпоративізму, з потужними тіньовими синергетичними впливами.

Тенденції зростаючої тіньової транснаціоналізації мікро- та макроекономічного впливу виявились уже досить давно, проте вони значно інтенсифікувались у другій половині XX ст. Це стало прямим наслідком транснаціоналізації у сфері матеріального виробництва і призвело до утворення якісно нової, більш складної структури механізму тіньового субдикційного впливу. Найбільш помітною характеристикою цієї нової структури є швидке становлення нової тіньової суперструктури глобального тиску, що можна було б умовно позначити як тіньовий корпоративний мегарівень.

Сучасна система тіньової корпоратії в значній мірі базується на новітніх тінізаційних інституційних закономірностях щодо відірваності контролю та менеджменту від власності. Сьогодні корпорації створюють свою внутрішню нормативну базу, свої правила зовнішньої поведінки, міжкорпоративних відносин і спрямовують все більше національних й інтернаціональних ресурсів на власні, егоїстичні цілі (процес, дуже точно визначений Ральфом Нейдером як «соціозабезпеченням корпорацій»), практично не турбуючись про наслідки своїх дій.

Внутрішні та зовнішні фактори розвитку двоїстості тіньової державної влади сформували на національному рівні феномен тіньової «автономності».

Змістом синкретизму гострокризкової форми двоєвладдя «автономії» (від відповідальності перед суспільством, законом) держави та тіньового, паразитарного (олігархічного) сектора є відносини монополізації адміністративно-економічного, бізнесового, політичного ресурсу для обмеженого кола

осіб, забезпечених олігархічними, політичними відношеннями, корупційними та родинними, партійними зв'язками з вищими щаблями адміністративної та судової влади, правоохоронних органів, відсутністю економічної, політичної, кадрової конкуренції в поєднанні з необмеженим доступом до національних ресурсів країни. Форма існування симбіозу елітного сектора та «автономної» влади набуває в сучасності поширеної домінуючої форми тіньового парасуспільства — альтернативного нелегітимного, другого, тіньового центру влади та суспільного розвитку. В цих умовах корупція набуває системного характеру, стає неодмінним мегаатрибутом адміністративної системи, іманентним способом її регуляції. Тіньове парасуспільство — це закрита бізнесово-владна сфера суспільства, що монополізована олігархічними структурами, котрі мають на меті набуття політичного впливу та надвисоких доходів за допомогою використання значною мірою спекулятивного фінансового капіталу [11, с. 10]. Існуюча як пануюча тіньова структура, тіньове парасуспільство утворює, відповідно до своїх потреб, і тіньову політичну, судову, правоохоронну, соціально-економічну інфраструктуру, що зумовлює тіньовий режим функціонування рядових суб'єктів господарювання.

В сучасній Україні, в інших країнах СНД створений такий «автономний» тіньовий, кланово-олігархічний, прихований, другий (по відношенню до офіційного) двоєвладний сектор, котрий, значною мірою, має для суспільства суто паразитарний тіньовий паралельний характер, що знайшло своє відображення, зокрема в явищі паралельної тіньової реальності [12]. В Україні, суспільство якої перебуває у стані незавершеної модернізації, для якого притаманними є «відсутність чітких кордонів між сферами діяльності» та гібридизація влади, всі компоненти якої — політика, великий бізнес, адміністративно-владні функції, кримінальна діяльність — злиті в єдине ціле. Як наслідок формується соціально-економічна модель трансформаційних процесів, в якій відбувається монополізація елітною автономною владою політичних, адміністративних та економічних функцій держави, що забезпечує нейтралізацію потенційних форм контролю та регулювання з боку держави за цим сектором, знищується конкурентний економічний простір. Виведення «автономної держави» з-під контролю держави, що означає її тінізацію, одночасно тінізує і діяльність інших — ординарних секторів влади через наведену форму тінізації. «Автономна держава», перекладаючи свою частку фіскаль-

ного тягаря на плечі ординарної економіки, змушує останню шукати можливостей виживання за допомогою наведеної тінізації.

Висновки

Закладений у період давньокиївської держави вихідний механізм привласнення додаткового продукту сформував історичну логіку розвитку, що виявилася у подальшій розбудові економічної основи автономної тіньової квазіелітної влади.

Принципового значення для подальшого розвитку протиріч матриці «автономної» тіньової влади на національному суспільному просторі, як наступний синергійний крок, мала генеза моделі державного управління в Хазарському каганаті в епоху від VII до X ст., яка була перенесена на ґрунт та визначила своєрідність моделі тіньової організації державної влади як в Україні, так і в багатьох інших країнах. Її сутність виявляється у формуванні системи державного правління, що іноді називається «двоєвладдям»: номінально на чолі країни стоїть національний лідер та місцевий владний клас, а за лаштунками офіційної, як віртуальної, влади реальний домінуючий вплив на владні процеси здійснює іудейська верхівка (чи повернута в іудаїзм місцева еліта). «Двоєвладдя» є найсуттєвішим синергетичним тіньовим явищем, що найістотніше посилює проблему тіньової «автономної» влади в Україні.

Згодом поширення матриці двоєвладдя набуло всезагального характеру, зокрема у європейських країнах, Америці, значно синергетично посилює його специфічна ефективність через наявність таких явищ тіньового двоєвладдя, але вже на наднаціональному рівні, як «світового тіньового закулісся» та тіньової «корпоратії».

Внутрішні та зовнішні фактори розвитку двоїстості тіньової державної влади сформували на національному рівні феномен тіньової «автономності».

В сучасній Україні, в інших країнах СНД створений такий «автономний» тіньовий, кланово-олігархічний, прихований, другий (по відношенню до офіційного) двоєвладний сектор, котрий, значною мірою, має для суспільства суто паразитарний тіньовий паралельний характер, що знайшло своє відображення, зокрема в явищі паралельної тіньової реальності.

Список використаних джерел

1. Предборський В. А. Тіньова «автономна» держава як загроза інвестиційній безпеці. Формування

ринкових відносин в Україні: зб. наук. пр. Держ. наук.–дослідн. ін–ту інформатизації та моделювання економіки. Київ, 2018. № 10. С. 7–16.

2. Свідзинський А. В. Синергетична концепція культури. Луцьк: ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2009. 696 с.

3. Світова гібридна війна: український фронт. Харків: Фоліо, 2017. С. 41–48.

4. Прохоров А. П. Генезис русской модели управления. Экономика и организация промышленного производства. 2005. № 1. С. 135–147.

5. Шафаревич И. Г. Мы и они. М.: Эксмо: Алгоритм, 2010. С. 123–131.

6. Предборський В. А. Ієрархічні структури тіньової залежності. Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. пр. Держ. наук.–дослідн. ін–ту інформатизації та моделювання економіки. Київ, 2017. № 6. С. 3–8.

7. Предборський В. А. Корпоратія як потужна глобальна ланка тінізації суспільств. Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. пр. Держ. науково–дослід. ін–ту інформатизації та моделювання економіки. Київ, 2017. № 9. С. 9–13.

8. Коулман, Дж. Ієрархія заговорщиків: Комітет Трехсот. М.: «Древнее и современное», 2011. 616 с.

9. Харгер Н. Синдикат. История мирового правительств. М.: Алгоритм, 2011. 496 с.

10. Предборський В. А. Сучасна форма вітчизняного тіньового парасуспільства. Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. пр. Наук.–дослідн. економ. ін–ту Мін–ва економіки України. К., 2016. Вип. 3. С. 9–13.

11. Потемкин А. Элитная экономика. М.: ИНФРА–М, 2001. 360 с.

12. Предборський В. А. Гібридна, кризова паралельна реальність владного простору. Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. пр. Держ. наук.–дослідн. ін–ту інформатизації та моделювання економіки. Київ, 2018. № 11. С. 7–15.

References

1. Predbors'kyj V. A. Tin'ova «avtonomna» derzhava yak zagroza investytsijnij bezpeci. Formuvannya ry'nkovy'x vidnosy'n v Ukraini: zb. nauk. pr. Derzh. nauk.–doslidn. in–tu informaty'zacyi ta modelyuvannya ekonomiky'. Ky'yiv, 2018. № 10. S. 7–16.

2. Svidzy'ns'kyj A. V. Sy'nergety'chna koncepciya kul'tury'. Lucz'k: VAT «Voly'ns'ka oblasna drukarnya», 2009. 696 s.

3. Svitova gibry'dna vijna: ukrayins'kyj front. Xarkiv: Folio, 2017. S. 41–48.

4. Prohorov A. P. Genezis russkoy modeli upravleniya. Ekonomika i organizatsiya promyshlennogo proizvodstva. 2005. № 1. S. 135–147.

5. Shafarevich I. G. My i oni. M.: Eksmo: Algoritm, 2010. S. 123–131.

6. Predbors'kyj V. A. Iyerarxichni struktury' tin'ovoyi zalezhnosti. Formuvannya ry'nkovy'x vidnosy'n v Ukraini: zb. nauk. pr. Derzh. nauk.–doslidn. in–tu informaty'zacyi ta modelyuvannya ekonomiky'. Ky'yiv, 2017. № 6. S. 3–8.

7. Predbors'kyj V. A. Korpokratiya yak potuzhna global'na lanka tinizacyi suspil'stv. Formuvannya ry'nkovy'x vidnosy'n v Ukraini: zb. nauk. pr. Derzh. naukovo–doslid. in–tu informaty'zacyi ta modelyuvannya ekonomiky'. Ky'yiv, 2017. № 9. S. 9–13.

8. Koulman, Dzh. Ierarhiya zagovorschikov: Komitet Trehsot. M.: «Drevnee i sovremennoe», 2011. 616 s.

9. Hagger N. Sindikat. Istoriya mirovogo pravitelstva. M.: Algoritm, 2011. 496 s.

10. Predbors'kyj V. A. Suchasna forma vitchyznyanogo tin'ovogo parasuspil'stva. Formuvannya ry'nkovy'x vidnosy'n v Ukraini : zb. nauk. pr. Nauk.–doslidn. ekonom. in–tu Min–va ekonomiky' Ukrainy'. K., 2016. Vyp. 3. S. 9–13.

11. Potemkin A. Elitnaya ekonomika. M.: INFRA–M, 2001. 360 s.

12. Predbors'kyj V. A. Gibry'dna, kry'zova paralel'na real'nist' vladnogo prostoru. Formuvannya ry'nkovy'x vidnosy'n v Ukraini: zb. nauk. pr. Derzh. nauk.–doslidn. in–tu informaty'zacyi ta modelyuvannya ekonomiky'. Ky'yiv, 2018. № 11. S. 7–15.

Дані про автора

Предборський Валентин Антонович,

професор кафедри фінансового права та фіскального адміністрування, Національна академія внутрішніх справ, д.е.н., професор
e-mail: prvika2015@gmail.com

Данные об авторе

Предборский Валентин Антонович,

профессор кафедры финансового права и фискального администрирования, Национальная академия внутренних дел, д.э.н., профессор
e-mail: prvika2015@gmail.com

Data about the author

Valentin Predborskiy,

professor of the Department of Financial Law and Fiscal Administration, National Academy of Internal Affairs, Doctor of Economic Sciences, Professor
e-mail: prvika2015@gmail.com

Корупційні загрози економічній безпеці України

Предметом дослідження є теоретико–методологічні засади економічної безпеки та корупції.

Метою дослідження є обґрунтування можливих шляхів забезпечення економічної безпеки та подолання корупційних впливів.

Методи дослідження. У дослідженні використано сукупність наукових методів і підходів, у тому числі логічного узагальнення, системний, метод порівнянь, графічний, що дозволило забезпечити концептуальну єдність дослідження.

Результати роботи. У статті обґрунтовано необхідність забезпечення економічної безпеки держави та боротьби з корупцією шляхом формування антикорупційних органів, створення всіх необхідних умов для реалізації реформ.

Галузь застосування результатів. В галузі економічних наук та в практичній діяльності державних структурних підрозділів.

Висновки. Основні підсумки дослідження та його теоретико–методологічні результати можна звести до наступного формулювання: на основі оцінки індексу сприйняття корупції впливає, що українська влада вживає недостатньо заходів для ефективної боротьби з корупційними проявами і тим самим недостатньо впливає на попередження та нейтралізацію загроз економічній безпеці, знижуючи інвестиційну привабливість, макроекономічну стабільність України.

Ключові слова: формування, економіка, економічна безпека, корупція, корупційні загрози.

ДОРОШ Ю.М.,
ВАСИЛЬЧАК С.В.

Коррупционные угрозы экономической безопасности Украины

Предметом исследования является теоретико–методологические основы экономической безопасности и коррупции.

Целью исследования является обоснование возможных путей обеспечения экономической безопасности и преодоления коррупционных влияний.

Методы исследования. В исследовании использованы совокупность научных методов и подходов, в том числе логического обобщения, системный, метод сравнений, графический, что позволило обеспечить концептуальное единство исследования.

Результаты работы. В статье обоснована необходимость обеспечения экономической безопасности государства и борьбы с коррупцией путем формирования антикоррупционных органов, создание всех необходимых условий для реализации реформ.

Область применения результатов. В области экономических наук и в практической деятельности государственных структурных подразделений.

Выводы. Основные итоги исследования и его теоретико–методологические результаты можно свести к следующей формулировке: на основе оценки индекса восприятия коррупции следует, что украинская власть принимает недостаточно мер для эффективной борьбы с коррупционными проявлениями и тем самым недостаточно влияет на предупреждение и нейтрализацию угроз экономической безопасности, снижая инвестиционную привлекательность, макроэкономическую стабильность Украины.

Ключевые слова: формирование, экономика, экономическая безопасность, коррупция, коррупционные угрозы.

DOROSH Y.M.,
VASYLCHAK S.V.

Corruption threats of economic security of Ukraine

Abstract. The subject of the study is theoretical and methodological principles of economic security and corruption.

The purpose of the study is to justify possible ways to ensure economic security and overcome corruption.

Research methods. The study uses a set of scientific methods and approaches, including logical generalization, systemic, method of comparisons, graphical, which allowed to ensure the conceptual unity of research.

Results of work. The article substantiates the necessity of ensuring economic security of the state and combating corruption through the formation of anti-corruption bodies, creation of all necessary conditions for implementation of reforms.

The field of application of results. In the field of economic sciences and in practical activities of state structural units.

Conclusions. The main results of the study and its theoretical and methodological results can be reduced to the following wording: on the basis of the assessment of the corruption perception index, it follows that the Ukrainian authorities take insufficient measures to effectively combat corruption and, thus, does not sufficiently affect the prevention and neutralization of threats to economic security, reducing the investment attractiveness, macroeconomic stability of Ukraine.

Key words: formation, economy, economic security, corruption, corruption threats.

Постановка проблеми. Корупція є однією з найбільших загроз розвитку економіки країни та однією із проблем, що потребують негайного вирішення. Безперечним є те, що корупція, як антисоціальне явище, впливає на темпи розвитку національної економіки, уряду та суспільства в цілому, загрожує національній безпеці та конституційному порядку держави. Корупція — це форма нечесної чи неетичної поведінки особи, яка займає владну посаду і використовує свої повноваження в особистих цілях. Корупція може охоплювати багато видів діяльності та набувати різних форм, які є законними у багатьох країнах, що дозволяє зловживання з боку посадових осіб.

Аналіз досліджень проблеми. Теоретичні питання забезпечення економічної безпеки та дослідження проблеми корупції досліджувало багато вітчизняних та зарубіжних вчених. До них можна віднести: Л. Балкин, Д. Буркульцева, З. Варналій, Я. Жіліло, Т. Ковальчук, Т. Корнякова, Д. Машлякевич, В. Мунтіян, В. І. Франчука В.І. Ю. Харазішвілі, Н. Юрків, Р. Тучак та багато інших.

Виділення невирішених питань. В наукових дослідженнях відносно вирішення проблеми подолання корупції та забезпечення економічної безпеки держави піднімається багато різних актуальних питань та напрямів. Проте, питанням подолання корупції і забезпечення всіх необхідних кроків відносно необхідності забезпечення економічної безпеки за для макроекономічної стабільності України приділено мало уваги і багато проблем залишається не вирішеними і по теперішній час.

Мета статті полягає у дослідженні і обґрунтуванні можливих шляхів забезпечення економічної безпеки та подолання корупції в Україні.

Виклад основного матеріалу. Корупція «пожирає» економіку, зменшуючи її ефективність, на що вказують дані світового дослідження корупції. У звітах міжнародної організації Transparency International [3], присвяченої дослідженням та боротьбі з корупцією, показано стабільність проблеми корупції в Україні. Індекс сприйняття корупції в Україні в середньому становив 26,3 з 2006 до 2018 року, досягнувши найбільшого значення в 32 пунктів у 2018 році та рекордно низький 22 пункти в 2008 році. В 2018 році Україна посіла 120 місце серед 180 країн, значення в 32 пункти став найвищим за весь час незалежності нашої країни, що свідчить про деякі зрушення у боротьбі з корупцією в державі [3]. Аналіз досліджень, на основі яких розраховувався Індекс, свідчить про певне зменшення рівня корупції у відносинах між бізнесом та державними структурами. Цьому могли сприяти запровадження автоматичного відшкодування Податку на додану вартість, регулярна робота інституту бізнес-омбудсмена, функціонування електронних систем ProZorro та ProZorro. Продажі [3].

Відновлення довіри до системи правосуддя залишається ключовим викликом, за оцінкою бізнесу[3].

Показники Індексу сприйняття корупції України за 2018 рік не зросли через масові випадки тиску та нападів на активістів і журналістів, що пра-

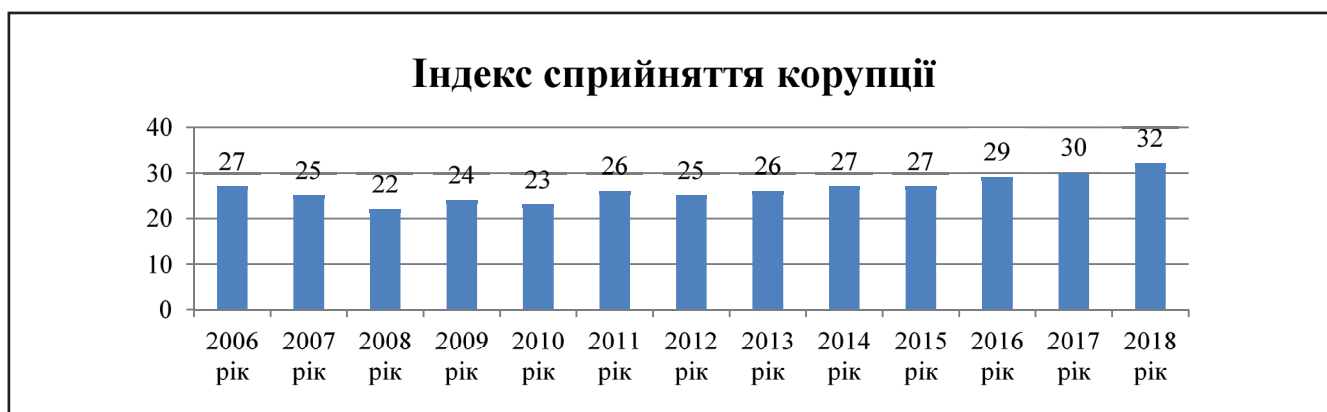

Рисунок 1. Індекс сприйняття корупції в Україні [3].

цяють в сфері протидії корупції. Такі протиправні дії не дають Україні піднятися в загальному рейтингу і покращити показники [3].

Чим нижче країна в рейтингу, тим вище рівень корупції. Оцінка встановлюється на підставі опитувань за участю міжнародних фінансових та правозахисних експертів.

Найбільш привабливою сферою для корупційних зловживань є економіка, де доцільно виокремити негативні наслідки такого впливу:

- підвищення рівня тіньової економіки, що призводить до зменшення податкових надходжень до бюджету, та в свою чергу спричиняє втрати державою важелів управління економікою і як наслідок загострення соціальних проблем через невиконання бюджетних зобов'язань [1, с. 67];

- порушення умов конкуренції в системі ринкових механізмів, як наслідок знижується ефективність ринкових відносини як таких, створюються нові корупційні монополії [2, с. 56];

- недотримання правил приватизації, що призводить до уповільнення появи ефективно діючих приватних підприємств;

- неефективне використання бюджетних коштів під час розподілу державних замовлень, коли підтримку знаходять економічно невігідні проекти з необґрунтованим кошторисом, вибираються неефективні підрядники, що призводить до загострення бюджетних проблеми країни;

- зростання цін внаслідок «корупційних витрат», в результаті чого «накладні витрати» несуть кінцеві споживачі, тобто страждає особиста економічна безпека громадян, які змушені розплачуватися за корупцію;

- недовіра суспільства до здатності влади дотримуватися чесних правил ринкової гри, коли корупція є стимулятором створення надмірно-

го числа бюрократичних перешкод, яких потім за додаткову плату «допомагають» дотримуватися недобросовісні чиновники;

- погіршення інвестиційного клімату, коли успіх реалізації інвестиційного проекту виступає в прямій залежності від успіху корупційної дії, внаслідок чого відбувається спад виробництва;

- розширення масштабів корупції в неурядових організаціях, що призводить до зменшення ефективності їхньої роботи.

Для боротьби з корупцією створено Національне антикорупційне бюро, Національна поліція та Спеціалізована антикорупційна прокуратура і 7 червня 2018 року було покладено початок створенню Вищому антикорупційному суду. Однак, незважаючи на всі нововведення у цьому напрямі, держава не може ефективно боротися з корупцією, що виражалося у зменшенні темпів реформ, спрямованих на виведення України із складної економічної кризи.

На підставі вище сказаного нова концепція боротьби з корупцією та забезпечення стабільності економічної безпеки в державі повинна базуватися на таких кроках:

1. Держава повинна активно сприяти створенню та функціонуванню основних ринкових інститутів – організації та захисту ринкових принципів.

2. Корупція повинна бути ліквідована, починаючи з державних монополій, де є найбільший обсяг фінансових операцій.

3. Необхідно усунути вплив олігархічних кланів на національну економіку. Ефект від такого впливу спостерігаємо в широко розповсюдженій корупції, незаконному контролі основних сфер економіки, хабарництві високопоставлених чиновників та політичної еліти.

4. Необхідні відповідні заходи для подолання економічної депресії. Завдання держави пе-

реорієнтувати інвестиції з часто непродуктивної сфери діяльності (накопичення спекулятивних капітальних вкладень у розкіш) до реального сектору економіки.

5. Держава повинна сприяти розвитку конкурентного середовища, підтримуючи створення нових підприємств, впровадження сміливих та іноді нестандартних проектів. Під такою підтримкою нами запропоновано створення державного інтернет-майданчика для залучення інвестицій, просування нових ідей та «ноу-хау» від українських підприємців і виробників.

6. Основним завданням для НБУ є підвищення ефективності механізму монетарної трансмісії, що повинно б забезпечити розвиток ринку державних цінних паперів і ринку деривативів, лібералізацію валютного регулювання, а також перезавантаження банківського сектору. Завдяки цьому Національний банк зможе краще впливати на інфляційні процеси в країні.

7. Важливим кроком для запобігання корупції та забезпечення економічної безпеки України є створення антикорупційних судів, які забезпечать незалежну роботу Антикорупційного бюро. Також необхідно створити Службу фінансових розслідувань, де проект закону був запропонований Міністерством фінансів України, але через політичні мотиви ухвалення якого відкладено на невизначений термін. Це ключові елементи забезпечення економічної безпеки держави, оскільки без ефективної роботи служб, які відповідають за боротьбу з корупцією неможливо забезпечити економічне зростання та економічну безпеку держави.

Важливо звернути увагу на рекомендації Transparency International, щоб покращити показники України вже у 2019 році:

- завершити запуск Вищого Антикорупційного суду та продовжити судову реформу (підвищити прозорість відбору суддів, розширивши участь громадськості в кваліфікаційному оцінюванні суддів);
- посилити спроможності слідчих органів та припинити міжвідомчу боротьбу (ухвалити законодавство щодо посилення повноважень САП/НАБУ, надати право незалежної «прослушки» для детективів НАБУ. Припинити деструктивне публічне протистояння керівників правоохоронних органів та тиск на журналістів та активістів, які працюють у цій сфері);

- перезапустити НАЗК (Ухвалити законодавство, яке дозволить перезапустити НАЗК на умовах прозорого та незалежного конкурсу. Забезпечити законодавчу базу для якісної співпраці та захисту викривачів корупції. Забезпечити повне та безперешкодне функціонування реєстру е-декларацій. Впровадити автоматичну перевірку декларацій та активізувати перевірку декларацій топ-посадовців);

- впровадити нові електронні державні інформаційні системи (поширити принцип системи ProZorro «всі бачать все» на нові сфери взаємодії держави, суспільства та бізнесу. Максимально «оцифрувати» та автоматизувати взаємодію бізнесу та Державної фіскальної служби;

- позбавити правоохоронні органи права втручатися безпідставно в економічну діяльність (змінити законодавство про Національну поліцію, Службу безпеки України, позбавивши їх права розслідувати економічні злочини. Законодавчо забезпечити та створити Службу фінансових розслідувань); [1]

І на сам кінець це забезпечення незалежної роботи всіх антикорупційних органів.

Висновки

На основі проведеного дослідження та описаного вище можна зробити наступні висновки. Для зменшення корупційних проявів в нашій країні як загрози економічній безпеці перш за все необхідно створити умови для стабільного та незалежного функціонування всіх антикорупційних органів, усунути державні корумповані структури на всіх рівнях влади, провести детінізацію економіки, спрямовану на подолання явища корупції через систему адміністративних, організаційних і правових заходів, подолати державні монополії, сприяти розвиткові конкурентного середовища.

Список використаних джерел

1. Варналій З. С. Економічна безпека : навч. посіб. / за ред. З. С. Варналія. – К. : Знання, 2009. – 647 с
2. Бутенко В. Природа і причини корупції в Україні [Електронний ресурс] / Бутенко В. – Режим доступу: <http://www.ji-magazine.lviv.ua/ji-junior/N32-1/butenko.htm>
3. Transparency International EU: official site. URL: <http://transparency.eu> (accessed: 10.02.2017).
4. Recommendations // EPAC:officialsite.URL:<http://www.epaceacn.org/downloads/constitutionscouncil->

decision/cat_view/3 recommendations (accessed: 10.02.2017).

5. EU Anti-Corruption report: Brussels, 2016 // European Commission, Migration and Home Affairs: official site. URL: [https://ec.europa.eu/homeaffairs/what we do/policies/organized crime and human trafficking/corruption/anti corruption report_en](https://ec.europa.eu/homeaffairs/what-we-do/policies/organized-crime-and-human-trafficking/corruption/anti-corruption-report_en) (accessed: 10.02.2017).

References

1. Varnalij S. S. Economic security: teaching. manual / ed. S. S. Varnalia. – K.: Knowledge, 2009. – 647 p.
2. Butenko V. Nature and Causes of Corruption in Ukraine [Electronic resource] / Butenko V. – Mode of access: <http://www.ji-magazine.lviv.ua/ji-junior/N32-1/butenko.htm>.
3. Transparency International EU: official site. URL: <http://transparency.eu> (accessed: 10.02.2017).
4. Recommendations // EPAC: official site. URL: [http://www.epaceacn.org/downloads/constitutionscouncil-decision/cat_view/3 recommendations](http://www.epaceacn.org/downloads/constitutionscouncil-decision/cat_view/3_recommendations) (accessed: 10.02.2017).
5. EU Anti-Corruption report: Brussels, 2016 // European Commission, Migration and Home Affairs: official site. URL: [https://ec.europa.eu/homeaffairs/what we do/policies/organized crime and human trafficking/corruption/anti corruption report_en](https://ec.europa.eu/homeaffairs/what-we-do/policies/organized-crime-and-human-trafficking/corruption/anti-corruption-report_en) (accessed: 10.02.2017).

Дані про авторів

Дорош Юлія М.,

аспірантка, Львівський державний університет внутрішніх справ

e-mail: juliagrushka@i.ua

Васильчак Світлана Василівна,

д.е.н., професор, Львівський державний університет внутрішніх справ

e-mail: gidyak@i.ua

Данные об авторах

Дорош Юлия М.,

аспирантка, Львовский государственный университет внутренних дел

e-mail: juliagrushka@i.ua

Васильчак Светлана Васильевна,

д.э.н., профессор, Львовский государственный университет внутренних дел

e-mail: gidyak@i.ua

Data about authors

Yulia Dorosh,

Postgraduate student, Lviv State University of Internal Affairs

e-mail: juliagrushka@i.ua

Svetlana Vasylchak,

Doctor of Economics, Professor, Lviv state University of Internal Affairs

e-mail: gidyak@i.ua

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

УДК: 339

<http://doi.org/10.5281/zenodo.3446940>

ШОСТАК Л.Б.,
ДІКАРЄВ О.І.

Парадигмальний дискурс про майбутнє інновацій в Україні

Предметом дослідження є політичні та економічні стратегії інноваційних процесів у розвинених країнах.

Мета статті розкрити авторське бачення переваг впровадження інноваційних світових стратегій і систем в економічну практику України для вирішення завдань сталого економічного зростання.

Методологія роботи – макроекономіка, міжнародна торгівля, теорії економічного зростання та сталого розвитку, системний підхід до аналізу інноваційних факторів, що впливають на стійкий випуск економіки знань. Використовуючи методи експертного аналізу, визначаються основні напрямки інноваційної системи та стратегії. Структура та методи синтезу виявляють сильні та слабкі сторони міжнародного співробітництва у сфері інновацій.

Результати роботи – У статті наведено аналіз фактора національних особливостей інноваційного процесу. Країни відрізняються своїми традиціями, ідеологіями та переконаннями щодо відповідних ролей уряду, і вони будуть стежити за відмінностями, які вони вважають важливими. Національна інноваційна система також охоплює безліч інноваційних «трубопроводів», які є стратегіями просування інновацій до промислового виробництва. Ці трубопроводи спрямовані на створення здорової інноваційної екосистеми через функціональну політику, яка спрямовує первинних суб'єктів на сприяння інноваціям. Національні уряди можуть мати низку мотивів для впровадження інновацій. Головним з них є економічний розвиток для збільшення національного багатства і процвітання через створення нових продуктів і послуг і, у свою чергу, високооплачуваних робочих місць. У економічній реальності пострадянських країн на сьогоднішній день існує ряд складових, без яких неможливо уявити ефективно функціонуючий національний економічний інноваційний комплекс. Багаторівнева перспектива – пропозиція уряду щодо «управління перехідними процесами» та «стратегічного управління нішами» з метою сприяння й захисту розвитку та використання новітніх технологій.

Висновки – Система інноваційного підходу сумісна з уявою про те, що інноваційні процеси значною мірою характеризуються інтерактивним навчанням. Можна стверджувати, що певна система інноваційного підходу притаманна будь-якій перспективі, яка розглядає процес інновації як інтерактивний: а інтерактивність відкриває шлях до системного підходу. Нинішні інноваційні структури НСІ є, таким чином, результатом історичної еволюції, викликані послідовністю техно-економічних парадигм. Отже, доречно посилається на підсистему політики, що залучає урядових бю-

рократів, зацікавлені сторони, академічних та інших експертів. На нашу думку, краще вважати цю підсистему такою, що складається з набору інституцій, можливостей і стимулів.

Ключові слова: інновації, інноваційні структури НСІ, інноваційний процес, національна інноваційна система, інноваційні суб'єкти та стимули.

ШОСТАК Л.Б.,
ДИКАРЕВ А.І.

Парадигмальний дискурс о будущем инноваций в Украине

Предметом исследования являются политические и экономические стратегии инновационных процессов в развитых странах.

Цель статьи раскрыть авторское видение преимуществ внедрения мировых инновационных стратегий и систем в украинскую экономическую практику для решения задач устойчивого экономического роста.

Методология работы – макроэкономика, международная торговля, теории экономического роста и устойчивого развития, системный анализ инновационных факторов, влияющих на устойчивый выпуск экономики знаний. Используя методы экспертного анализа, определены основные направления инновационной системы и стратегии. Структура и методы синтеза раскрывают сильные и слабые стороны международного сотрудничества в сфере инноваций.

Результаты работы. В статье дан анализ фактора национальных особенностей инновационного процесса. Страны различаются по своим традициям, идеологиям и убеждениям относительно подходов ролей для правительства, и они будут наблюдать различия, которые они считают важными. Национальная инновационная система также включает в себя множество инновационных «трубопроводов», которые являются стратегиями продвижения инноваций к промышленному производству. Эти конвейеры нацелены на создание здоровой инновационной экосистемы посредством функциональной политики, которая направляет основных участников на стимулирование инноваций. Национальные правительства могут иметь ряд мотивов для поиска инноваций. Главным среди них является экономическое развитие для увеличения национального богатства и процветания посредством создания новых продуктов и услуг и, в свою очередь, высокооплачиваемых рабочих мест. В экономической реальности постсоветских стран на сегодняшний день существует ряд составляющих, без которых невозможно представить эффективно функционирующий национальный экономический инновационный комплекс. Многоуровневая перспектива – предложение правительства об «управлении переходными процессами» и «стратегическом управлении нишами» в целях поощрения и защиты разработки и использования перспективных технологий.

Выводы. Система инновационного подхода совместима с представлением о том, что инновационные процессы в значительной степени характеризуются интерактивным обучением. Можно утверждать, что определенная система инновационного подхода присуща любой перспективе, которая рассматривает процесс инноваций как интерактивный: а интерактивность прокладывает путь к системному подходу. Таким образом, современные инновационные структуры НСИ являются результатом исторического развития, вызванного чередой технико-экономических парадигм. Поэтому целесообразно обратиться к подсистеме политики, в которой участвуют правительственные чиновники, заинтересованные стороны, а также академические и другие эксперты. По нашему мнению, лучше всего рассматривать эту подсистему как совокупность институтов, возможностей и стимулов.

Ключевые слова: инновации, инновационные структуры НСИ, инновационный процесс, национальная инновационная система, инновационные субъекты и стимулы.

SHOSTAK L.B.,
DIKARIEV O.I.

Paradigmatic discourse on the future of innovation in Ukraine

The subject of the study is political and economic strategies for innovative processes in developed countries.

The purpose of the article reveals public author's vision of the benefits of introducing world's innovative strategies and systems in the Ukrainian economic practice for solving the tasks of sustainable economic growth.

Methodology of the work is macroeconomics, international trade, theories of economic growth and sustainable development, systematic approach to the analysis of innovation factors influencing the sustainable output of the economy of knowledge. Using the methods of expert analysis, the main directions of the innovative system and strategy are determined. Structure and synthesis methods reveal the strengths and weaknesses of international cooperation in the sphere of innovation.

The results of the work – In the article are given analysis of the factor of national peculiarities to innovative process. Countries differ in their traditions, ideologies, and beliefs about appropriate roles for government, and they will guard the differences they think matter. A national innovation system also encompasses many innovation «pipelines,» which are strategies for advancing innovation to industrial output. These pipelines aim to create a healthy innovation ecosystem through functional policies that guide primary actors to foster innovation. National governments may have a range of motives for pursuing innovation. Chief among them is economic development to increase national wealth and prosperity via the creation of new products and services and, in turn, high-paying jobs. In the economic reality of the post-Soviet countries, to date, there are a number of components without which it is impossible to imagine an efficiently functioning national economic innovation complex. The multiple-level perspective has emerged the proposal for «transitions management» and «strategic niche management» by governments in order to promote and protect the development and use of promising technologies.

Conclusions – The system of innovation approach is compatible with the notion that processes of innovation are, to a large extent, characterized by interactive learning. It could be argued that some kind of systems of innovation approach is inherent to any perspective that sees the process of innovation as interactive: interactivity paves the way for a systemic approach. Current NSI innovation structures are, therefore, the result of a historical evolution induced by a succession of techno-economic paradigms. Therefore, it is appropriate to refer to a policy subsystem involving government bureaucrats, stakeholders, and academic and other experts. It is best in our opinion to consider this subsystem as consisting of a set of institutions, capabilities, and incentives.

Key words: innovation, NSI innovation structures, innovative process, national innovation system, innovation actors and incentives.

Formulation of the problem. It should be first of all noted that in the world there are more than 20 countries that are considered OECD as innovative and practice such policy. These are the states with the following features:

- 1) The country has organized the production of new knowledge and their transformation into innovations and new technologies;
- 2) An information infrastructure is created that allows the storage and dissemination of knowledge and innovation;
- 3) An organized demand process from the part of production for innovation in order to increase competitiveness;
- 4) The social structure of society leads to the spread of innovations in all spheres of life.

So we need to conceptualize that, despite the recent slowdown in global growth, innovations continues to be a critical driver of the economy in developed and developing countries. It is the main source of in-

vestment in research, development and innovation (R&D&I), with manufacturing companies responsible for more than 85% of the R&D carried out by the private sector in Germany, Japan and South Korea. Technology and innovation have been and will remain central to how production evolves and is transformed. Over the past 20 years, worker productivity across industries in the United States increased by 47%, driven primarily by technology adoption and innovation. Society is at the juncture of the increasing convergence of production and consumption, which is mainly driven by new business models enabled by transformations in technology. In the context of the Fourth Industrial Revolution, production is at the cusp of a paradigm shift driven by three technological megatrends that have reached unprecedented pace and breadth, even as their full-scale adoption and benefits in production is yet to be realized [60].

The aim of the study: to relieve author's vision of the benefits of introducing world's innovative

strategies and systems in the Ukrainian economic practice for solving the tasks of sustainable economic growth.

Analysis of the research. We need to recognize concept of analysts: Richard R. Nelson that a national innovation system emerges from the belief that a nation's technological capabilities are its primary source of competitive performance and that these capabilities can be built through national action [45–46]; Philip E. Auerswald and Lewis M. Branscomb about that a nation's innovation system is shaped by how the nation leverages its endowments—natural resources, culture, history, geography, and demographics — through policies that create a thriving market-oriented (firm-centric) economy and accelerate the transition of new technologies, processes, and services to the market. The core of a nation's innovation system, then, is its endowments and how government and industry leverage these endowments — the nation's government through policy investments, incentives, and, regulations and industrial firms through strategies, investments, and training [11]. It is necessary, when comparing, to consider the uncertainty factor highlighted by Richard R. Nelson that in spite of the fact that the core of the innovation economy, which is the national innovation system, was created in many developed countries of the world as early as the end of the 20th century, the theoretical construct of innovative economics has hitherto been used by many researchers as insufficiently defined concepts. There is, first of all, the concept to a national innovation system itself. Each of the terms can be interpreted in a variety of ways, and there is the question of whether, in a world where technology and business are increasingly transnational, the concept as a whole makes much sense. Consider the term 'innovation', the participants, interpret the term rather broadly, to encompass the processes by which firms master and get into practice product designs and manufacturing processes that are new to them, whether or not they are new to the universe, or the nation. Richard R. Nelson does that for several reasons:

1) The activities, and investments associated with becoming the leader in the introduction of a new product or process, and those associated with staying near the head of the pack, or catching up, are much less sharply distinguishable than commonly is presumed;

2) Much of the interest in innovative capability is tied to concern about economic performance, and here it is certainly the broader concept rather than the narrower one that matters.

This means that our orientation is not limited to the behaviour of firms at the world's technology forefront, or to institutions doing the most advanced scientific research, although in some countries the focus is here, but is more broadly on the factors influencing national technological capabilities. Then there is the term system. While to some the word connotes something that is consciously designed and built. Rather the concept here is of a set of institutions whose interactions determine the innovative performance, in the sense above, of national firms. There is no presumption that the system was, in some sense, consciously designed, or even that the set of institutions involved works together smoothly and coherently. Rather, the 'systems' concept is that of a set of institutional actors that, together, play the major role in influencing innovative performance. The broad concept of innovation that we have adopted has forced us to consider much more than simply the actors doing research and development. Indeed, a problem with the broader definition of innovation is that it provides no sharp guide to just what should be included in the innovation system, and what can be left out [45–46].

So it is necessary to take into account the factor of national peculiarities. Countries differ in their traditions, ideologies, and beliefs about appropriate roles for government, and they will guard the differences they think matter. A national innovation system also encompasses many innovation «pipelines,» which are strategies for advancing innovation to industrial output. Such strategies are not necessarily linear. These pipelines aim to create a healthy innovation ecosystem through functional policies that guide primary actors to foster innovation. National governments may have a range of motives for pursuing innovation. Chief among them is economic development to increase national wealth and prosperity via the creation of new products and services and, in turn, high-paying jobs. For high-wage countries like South Korea, this may mean having more attractive products or better production processes than firms in low-wage countries. In the economic reality of the post-Soviet countries, to date, there is a number of components without which it is impossible to

imagine an efficiently functioning national economic innovation complex (such a complex, for example, already established and operating in the USA): 1) in the opinion of the Belarusian economist, L. M. Kryukov, «Today, none of the CEE and CIS countries have a scientific innovation system. But there is an active search for the most effective approaches to its creation. In Russia this problem has being intensively developed» [3, p. 71]. According to Russian researchers B.N. Kuzyk and Yu.V. Yakovtsova «there is no reason to say that national innovative system in Russia has already been established, it remains to be completed. They are only at the beginning of the path» [4, p. 440]. For its creation in the «Basic directions of the policy of the Russian Federation in the field of development of the innovation system for the period up to 2010» included the relevant activities, which are planned to be implemented within the next five years. However, the Russian researcher E. Semenov expresses reasonable doubt as to the specified time, fairly assuming that «to form a modern innovation system for this period of time, apparently, is unlikely» [4, p. 26]. For comparison, in the United States, such an innovative system was created over 50 years [1].

In view of the absence in the modern economic practice of the post-Soviet countries of the above-mentioned components, of which, in many respects, the innovative economy as a national economic system develops, many researchers in their works prefer to call the last «innovative sector of the economy» [6], which corresponds more to domestic economic realities. From other sectors of the domestic multi-layered, «multi-layered, multifunctional economy» [5, p. 27] innovation sector is characterized by the fact that innovation is used as the main economic resource, while in the high-tech sector it is high technologies, in the financial sector, finance, etc. The conceptual block of questions associated with the development of an innovative economy is considerably better developed in the post-Soviet countries, the content of which allows us to consider it as a frontier scientific discipline, formed at the junction of economic science, innovation and science. In addition, a number of innovative models, which are abstract constructs that simplify the main features of the economic system of this type, have been created by specialists in innovative economics, innovation and science. Finally, the authors of the monograph «In-

novative Economic Development: Model, Management System, State Policy» (K., 2005), not only describe different models of innovative economic development, but also distinguish several types of innovative economy [2, p. 31–32]. The analysis of the typological features of the domestic innovation economy allows Shcherbin V.K. to give it the following definition, it is:

1) The emerging industrial relations of innovation character;

2) The national economy sector, which provides GDP growth through the commercialization of research and development;

3) Border scientific discipline, formed at the junction of economic science, innovation and science [7].

A review of the literature on innovation and diffusion reveals several paradigms as to just what an innovation is:

1) The problem of technological innovations has not been considered a priority by the classic theorists. Due to the fact, no special importance is ascribed to the innovation development theory, in spite of the fact that Smith, Ricardo, Marks, Marshall, Keynes and Solow are almost unanimous, stating that long-term efficiency growth is inextricably related with introduction and diffusion of technological and organisational innovations;

2) One of the paradigms was developed by Everett Rogers. He defines innovation as «an idea, practice, or object that is perceived as new by an individual or other unit of adoption» [51, p. 11]. For E. Rogers, innovations are singular inventions that are adopted via a process of protagonist «marketing». At issue is the potential adopters behaviour («i.e.» attitudes and personality) – rather than their ability to adopt, and the ability of the agent promoting the innovation to persuade the potential adopter;

3) In contrast to the Rogers's concept, H. Barnett [12], B. Agarwal and others have argued that innovation and diffusion are not separate processes – that innovation is essentially the first step in the diffusion process – and those potential adopters decisions concerning adoption is based on rationality rather than persuasion [12]. In this paradigm, innovations are ideas or technologies which are continually adapted as they are adopted, and represent sequential sociocultural change. J. Schumpeter's simple definition, that innovations are «the carrying out of new combinations» also fits this contrasting school of thought [54];

4) So called Economists have focused on the economic factors «inducing» innovation, and have taken a market rather than personal perspective. Ruttan and Hayami utilize a functionalist, neo-classical argument that innovation results from the endogenous scarcity of some component of production [52]. Economist Alain de Janvry criticized the neo-classical school and emphasized the importance of exogenous, structural factors (history, international markets, politics and institutions) in «inducing» innovation [10];

4) So called Anthropologists are divided largely between those who consider humans to be pragmatists with innovations a function of their rational objectives and characterized by the materials at hand, and those who consider humans meaning- and symbol-making beings with innovations a function of their subjectively defined beliefs. Two anthropologists, H. Barnett and S. Gudeman, offer arguments that bridge this gap between the «induced» argument of the economists and the «culturalist» arguments of some anthropologists. At the personal level, the «induced» innovation model of Ruttan and Hayami would fit within Barnett's model [52]. Accepting the Barnett's and Schumpeter's definition of innovation – as that of making new combinations of familiar things – S. Gudeman proposes that people create new things for use, and simultaneously create culture [35]. A discarded food bowl used for a chimney cap is thus both an innovation with practical use value and a cultural creation. This proposal is both a refinement and extension of the Barnett model.

Using the idea of a hierarchy of levels of innovation and working within the evolutionary approach, F. Geels put forward a multi-level perspective of how transitions to radically new technological systems could occur and how policy support (i.e. transition management) might facilitate this. This multi-level perspective is important for an understanding that breakthroughs of innovations are dependent on multiple processes in the wider contexts of regimes and landscapes. According to Geels, transitions do not only involve changes in technology, but also changes in user practices, regulation, industrial networks (supply, production, and distribution), infrastructure, and symbolic meaning or culture. Geels uses three explanatory levels: technological niches at the «micro» level, sociotechnical regimes at the «meso» level, and landscapes at the

«macro» level [33]. Winskel and Moran think that socio-technical regime reflects the interaction between the actors and institutions, and the resultant routines and practices, involved in creating and reinforcing a particular technological system [59]. These practices include: «engineering practices; production process technologies; product characteristics, skills and procedures embedded in institutions and infrastructures [26]. Thus, in so far as firms differ in their organisational and cognitive routines, then there is variety in the technological search directions of engineers. In so far as different firms share similar routines, these forms a regime. Technological regimes produce technological trajectories, because the community of engineers searches in the same direction. Technological regimes thus create stability in the direction of technical development [33]. This is closely related to the concepts of path dependency and lock-in.

Alongside the multiple-level perspective has emerged the proposal for «transitions management» and «strategic niche management» by governments in order to promote and protect the development and use of promising technologies [25]. Strategic niche management differs from simple «technology push» policies, particularly in the role that states undertake [43]. Echoing the multiple-level perspective, there is recognition that government and firms, as well as other stakeholders, have a central role to play in a system change and, for example, in the diffusion of low carbon technologies and that there is a need for policy-makers to manage the dynamics of possible transitions in order to avoid early lock-ins. According to Rennings, transition management is not so much about the use of specific economic instruments but more about different ways of interaction between entities, the mode of governance, and goal seeking. If innovation and learning are the aims of transition management then this requires a greater orientation towards outsiders, a commitment to change and clear stakes for regime actors [49–50].

Foxon did research under the transitions approach in order to develop «socio-technical scenarios». Such a scenario describes a potential transition not only in terms of developing technologies but also by exploring potential links between various options and by analysing how these developments affect and are affected by the strategies (including policies) and behaviour of various stakehold-

ers. Elaborating on the socio-technical scenarios method, Foxon offers a theoretical approach to developing transition pathways. Three main steps to specifying transition pathways are identified: Characterise key elements of existing regime (socio-technical, actors, and landscape) [26]. Identify key processes that influence dynamics and stability, especially at the niche level. Specify interactions giving rise to or strongly influencing transition path [17].

One of the most persistent themes in modern innovation studies is the idea that innovation by firms cannot be understood purely in terms of independent decision-making at the level of the firm. Rather, innovation involves complex interactions between a firm and its environment, with the environment being seen on two different levels [38–40]. On one level, there are interactions between firms – between a firm and its network of customers and suppliers. The second level is wider, involving broader factors shaping the behaviour of firms: the social and cultural context, the institutional and organizational framework, infrastructures, the processes which create and distribute scientific knowledge.

Thus, more recent perspectives on innovation structures and processes emphasise the systemic character of technological innovation. This helps to explain why technological change is often a very slow process and why it is difficult to influence [36]. The rate and direction of change is not so much determined by the simple competition between different technologies, but also by the competition between various existing innovation systems, both fully developed and emerging ones. The inertia of technology-innovation system combinations is quite large, which can lead to a lock-in those results in relatively rigid technological trajectories.

Energy systems may exhibit a particularly acute form of lock-in [58]. As Gross emphasises, currently we are locked into a carbon intensive energy system and largely carbon intensive technologies. Assets are long lived and capital intensive, incumbent technologies have benefited from decades of development, and the system has co-evolved into compatible networks of fuels, end use devices, vehicles, delivery infrastructure and institutions. It is also argued that the locked-in system emerged before the carbon problem was recognised and/or low carbon alternatives could be promulgated [34].

Advances in innovation theory have afforded insights into the structures and processes of energy

systems and have proposed theoretical approaches with which to further eco-innovation and the radical transition to more sustainable energy systems. By contrast, the relative paucity of literature addressing remediation/adaptation from the perspective of innovation theory suggests that more research in these areas could be equally valuable.

Steen Heyrup, Kirsten Møller proposed methodological approach to involve employees in development is seen as an advantageous way to be more innovative. Employee-driven innovation (EDI) could be such a methodology to implicate the spoken and tacit knowledge of the employees that would strengthen the innovative capabilities of the project organization [37]. They used de Sousa's concept. Innovation is no longer only a task for specialists and R&D departments. According to de Sousa et al more than 80 percentages of every innovation produced today are generated from smaller incremental innovations [55]. Hence the main potential lies in the smaller innovative steps that often are driven by the creativity of the workforce, when existing products, processes or services are optimised or reinvented [13]. Involvement of employees has been a research topic for some years, but it has never been formalised in terms of a theoretical or practical framework [13]. Innovation depends on a system that can process the initial idea from individual creativity through a group level which will handle the variety of obstacles in adoption to dissemination and implementation of the idea [55]. In project lead organisations within the build environment the product and process knowledge are closely related to individual employees. Earlier studies on innovative behaviour have focused on incremental, process-related innovation at the shop-floor level of organisations. Innovative work behaviour has, therefore, merely been considered as extra-role behaviour that is not usually recognised by the formal reward systems of an organisation [57]. In research literature it is well documented that ideas are considered the raw material for innovation, hence the importance of generating an adequate number of ideas are significant [8–9]. Innovation management abilities are related to project management. Managing innovation requires persons who commit themselves to a project or an idea, they have to be enthusiastic and motivated to support and promote. According to Mansfeld innovation managers must possess the

skills of the two roles champion and promoter. The champion support innovation through enthusiasm, confidence, persistence, and the managerial skills to assemble the right team. The promoter either; possess the technical knowledge to advance or further develop the ideas, possess the necessary hierarchical power to drive the project or apply the needed resources, or has the organisational network and influence to support the idea. Mansfeld define these skills and different roles in the general management role as an innovator, the person or character that can push the innovation to succeed [42]. When managing innovative employees, Kley- sen and Street have identified five dimensions of innovative behaviour that innovation management should support and encourage:

- 1) Opportunity exploration;
- 2) Generatively;
- 3) Formative investigations;
- 4) Championing;
- 5) Application.

They all play an important part in making innovation a part of business as usual, representing the activities as implementing, modifying and reutilizing. A challenge in relation to encourage the employees to be creative is that the management must carefully distinguish between expected, encouraged and non-expected behaviours according to role and employment [41]. According to Tuominen and Toivonen if the management is aware of the variety of innovative behaviour, the innovative processes would be more effective [57]. Onarheim and Christensen think that in high-risk design projects stage-gate models are often used as a management tool to control the development of the projects [47]. Adams has elaborated a framework containing seven categories with different areas of innovation measurement. The areas are:

1. Input measured by people, physical and financial resources, and tools;
2. Knowledge management measured by ideation, knowledge repository, and information flows;
3. Innovation strategy measured by strategic orientation, and strategic leadership.
4. Organisation and culture measured by culture, and structure;
5. Portfolio management measured by risk/return balance, and use of optimisation tools [8–9].

According to the typology, the following types of innovation policy are distinguished: countries

aimed at realizing the goals of sovereignty, countries aimed at diffusing technologies or spreading technologies in the industrial sector, and countries that catch up with the leaders of innovative development. It should be noted that individual programs and projects of each country at different periods of development and priorities of innovation policy may be related to a different type of policy. For example, in Germany, which belongs to the group of countries focused on the diffusion of technology, there are projects corresponding to the group of countries – «mission carriers» and aimed at goals of national importance. Separately, Japan should be singled out, which from the group of catching-up countries «broke free» into a complex of orientation towards diffusion of technologies and orientation towards goals of national importance.

Galli Riccardo said that in the past, structural changes in the organization of science and technology (S&T) have been associated with paradigmatic transitions in order to best fit the features of new emerging and dominating technologies. Freeman describes the evolution and progressive appearance of new kinds of institutions and mechanisms for technological development and professional education within NSI's *pari passu* with successive technological revolutions and associated techno-economic paradigms. Early institutions such as universities, scientific academies, and professional associations were followed by industrial R&D centres and eventually mission-oriented public research centres. Important mechanisms developed gradually: in the second half of the nineteenth century we observe the emergence of national and international patent protection systems, and later on, interfirm technology transfer mechanisms, interfirm technical cooperation, and industry-university relations [32].

Christopher Freeman wrote a lot about technological innovation [27–31]. According to C. Freeman, the first person to use the expression 'national system of innovation' was Bengt-Ake Lundvall [29, P. 5]. However, in published form, the expression was first used by C. Freeman himself in his book on technology policy and economic performance in Japan [28]. In the early 1990s two major books on national systems of innovation were published. These were edited by Bengt-Ake Lundvall [44] and Richard Nelson [45–46]. A perspective that is similar in important respects has been developed within a research program led by

Bo Carlsson [15–17]. Carlsson and his colleagues talk about «technological systems». They argue that these are specific for various technology fields, and hence their approach is sectoral rather than national. It may sometimes also be useful to talk about regional (or local) systems of innovation. Despite their different emphases, the various perspectives also hold important similarities which allow them to be clustered together as variants of more general and broadly encompassing systems of innovation approach. The various publications mentioned above are by no means the only ones using the systems of innovation approach. Its diffusion has been surprisingly fast. In academic circles it is now widely used, and has already been the subject dominating a special issue of the «Cambridge Journal of Economics». The approach is also very much used in a policy context – by national governments as well as by international organizations like the OECD and the European Union. The approach seems to be very attractive to policy-makers who look for alternative frameworks for understanding differences between economies and various ways to support technological change and innovation.

Charles Edquist [20] pointed out that processes of innovation have evolutionary characteristics, i.e., they are path dependent, develop over time, and it is highly uncertain what the end result is going to be. The idea of optimality is absent. Systems of innovation are also subject to similar processes of change. Although the systems are often relatively stable, they also change – and in exceptional cases these changes may be rapid. Such 'systems dynamics' is expressed changes in the way R&D is carried out (such as the increased science-base of innovation and increased degree of interdisciplinary) and problems associated with technological discontinuities. Such changes have implications for the ways that systems of innovation develop and for the actors, such as firms, operating within these systems. The dynamism of the real world is characterized by transitions from relatively stable systems to more temporary and unstable «hybrid» forms.

Lundvall's book is an attempt explicitly to relate the national systems of innovation approach to innovation theory. In it, contributing authors from Aalborg University, Denmark, have placed their own previously developed innovation theories into national systems of innovation conceptual framework. This theory stresses processes of learning and user–

producer interaction. In Lundvall's words – one of our starting-points is that innovation is a ubiquitous phenomenon in the modern economy. In practically all parts of the economy, and at all times, we expect to find ongoing processes of learning, searching and exploring, which result in new products, new techniques, new forms of organization and new markets. In some parts of the economy, these activities might be slow, gradual and incremental, but they will still be there if we take a closer look [44, P.8].

The «technological systems» approach was developed within the framework of a five-year research program of Sweden's Technological Systems and Future Development Potential led by Bo Carlsson [15–17]. The program deals with theoretical aspects of the study of technological systems as well as empirical studies of specific systems like factory automation, electronics and computers, pharmaceuticals, and powder technology. Although Carlsson and his colleagues do not use the same «language» ('system of innovation'), their «technological systems» approach quite similar in several respects.

A regional perspective on innovation and industrial development has also been widely used, although the term «regional system of innovation» as such might be less common. One example is Anna Lee Saxenian's analysis of «regional industrial systems» which focus on Silicon Valley, California and Route 128, Massachusetts [53]. Other examples are analyzed in terms of «industrial districts» from Alfred Marshall on. The phrase «regional innovation system» is also being increasingly used. This is indicated in Cooke, which includes an analysis of the origins of the concept [18]. The regional approach is addressed by Ellinor Ehrnberg and Staffan Jacobsson [21, 56].

Galli Riccardo thinks that Current NSI structures are, therefore, the result of a historical evolution induced by a succession of techno-economic paradigms. The transition we are currently experiencing has brought about further structural adjustments of NSIs, which are already detectable. The goals of this chapter are to provide:

- 1) Schematic description of paradigmatic and structural changes occurring in NSIs;
- 2) Presentation and analysis of the central elements of a possible model of NSI and NSI transition;
- 3) Contribution to generating an evolutionary policy framework for system evolution and transition;

4) Basis for an institutional approach to NSI data collection [32].

The justification for a separate policy subsystem is twofold. First, policy could play critical role in NSI transition because of the market mechanism's limitations in setting priorities and the need for non-market coordination. Moreover, it is simplistic to assume that policy consists exclusively of a set of exogenously determined tools associated with monetary incentives. Rather these tools are the result of a complex policy process involving the above mentioned priorities, the coordinated design and implementation of policies in the various priority areas; and policy evaluations. Therefore, it is appropriate to refer to a policy subsystem involving government bureaucrats, stakeholders, and academic and other experts. It is best in our opinion to consider this subsystem as consisting of a set of institutions, capabilities, and incentives. The main elements of the policy development subsystem may be summarized as follows:

1. An overall view of the innovation system, its development through time, and its connections with country economic performance;

2. Associated with this is the issue of vision generation through/for mechanisms/ institutions which, through systematic study and interaction among sectors, may lead to a set of long- and medium-term (flexible) objectives and targets for the economy and the country as a whole. This should also be based on a systematic assessment of policy implications of scientific and technological advances;

3. Determination of the salient features of the required industrial, technological, and science policies are including their relationship with macro-economic policies;

4. Coordinated view must be based of the set of major science, technology, and industrial policy areas and their interconnections;

5. Definition of priorities and policy reformulation has needs setting various mechanisms for implementation;

6. Selection of the policy approach (e.g., extent to which it would be proactive, catalytic, and selective) in each one of the areas considered;

7. Explicit generation of policy capabilities and of the institutional and organizational requirements for the above;

8. Systematic assessment of the implications of other sectoral policies (e.g., fiscal, defence, health, environment, etc.) on the performance of NSI.

In the past, science and technology policy basically entailed planning for the supply of research, largely relying on the autoreferentiality of universities and research organizations. New policy frequently starts from demand, i.e., from an identification of R&D and innovation requirements emerging from the economy and society at large. This requires innovative mechanisms for integrating demand for and supply of R&D. Governmental commissions frequently play a role in defining guidelines for R&D programs, etc., with reference to both demand and supply considerations.

Borrowing from some recent developments in the field of political science concerning European integration, we are able to shed additional light on the embeddings of diversity in the post-national institution building process. P. Muller (*La mutation des politiques publiques. Numero Special de la revue Pouvoirs, Europe, de la Communaute a l'Union, 1994.*) has analyzed the transformation of public policies in Europe – what Andersen, E. S. and Eliassen, K. A. (*The EC as a new political system*), *Making Policy in Europe (the Europeanization of National Policy-Making, London: Sage.)* have called 'the Europeanization of national policy-making'. He identifies three levels of interaction between the European integration process and the national policy system:

- 1) The 'policy agenda';
- 2) The representation of interest groups;
- 3) The decision-making process.

The policy agenda is the sum of perceived problems at a given point in time which appears to be the subject for legitimate governmental intervention. The introduction of an issue on to the agenda is a major element in the elaboration of public policies, and the target of strategic behaviour for social and economic actors. P. Muller suggests that there is a transfer of some essential issues to the European policy agenda: the changes in agricultural policies or environmental directives before the Single European Act and, most spectacularly, the implementation of the single market are examples of this change. One could add today the Economic and Monetary Union (EMU) which constrains heavily national monetary, budgetary, and economic policies. The various policies that now constitute industrial policy (e.g., competition, trade, and regional policies, to cite a few) are strongly determined at the European level from the point of view of the issues discussed and the methods suggested for

public policy implementation. Many authors explain this new phenomenon as a result of the cultural shock created by the Commission's White Paper on The Single European Market [14].

Paraskevas Caracostas and Luc Soete are re-searching Cross-Border Institutions of European System of Innovation [14]. They think that understanding post-national systems of innovation (SI) requires an analysis of the institutions that have shaped it, including their features, history, and the impact they have had on NSI. Their analysis is centred on the European Union's research institutions (legal frameworks and implementation rules such as programs) and organizations (e.g., what are called «European institutions», representative bodies, committees, etc.) that influence European institution building. Both the early literature on national systems of innovation and the more recent interpretation of the concept by David and Foray [19] bring to the forefront the wide diversity of national policy instruments in the science and technology area. While some of these might have been characterized by general notions that were «mission» or «diffusion» oriented [22], recent literature suggests that such understandings hide much of the institutional nature of these systems and so do not lead the policy debate very far. The notion of some internationally valid, «best practice» institutional mechanism in the S&T area seems from this perspective not justified.

The wide diversity across the EU member countries in the amount of resources devoted to research, the structure of those resources, the importance of industry/ university relationships through, for example, the funding of the higher education system, and the institutional and organizational set-up of government support (central, federal, regional) can to a large extent be explained by the long, and in some countries rich history of S&T institutions and different administrative traditions. Each of the national systems of innovation in Europe appears in other words characterized by different sectoral specialization, different corporate governance regulations and routines, various institutional set-ups, and great contrasts in performance. A tentative periodization of the first forty years of European institution building in the field of research allows us to distinguish three phases:

1) 1957–67: the failure to implement «nuclear techno-industrial federalism»;

2) 1967–79: the tension between integration and interdependency;

3) 1980–94: intense institution building (pre-competitive consortia, framework programs, networks, and the revised treaties).

Paraskevas Caracostas and Luc Soete [14] think that the concept of system, even coupled with evolutionary approaches, transports an inherent notion of coherence. The system of innovation approach, when incorporating evolutionary features (selection, path dependency, diversity generation, etc.) and taking on board socio-historical research results and methodologies, may need to reconsider its systemic epistemology and focus instead on «non-systemic» reconfigurations of stability and change, i.e., on complex and heterogeneous sets of different, conflicting, or disconnected processes.

Basic institutions are the treaties since they determine what can be done and what decision-making procedure is to be followed. These are, of course, «hard» institutions, very difficult to modify (for research, thirty years separate the Euratom treaty from the Single European Act). As analyzed above radical institutional change mainly occurs when a broad range of institutional changes converge in a major Treaty revision (as in 1987 and 1993). But an institutional block or element may be frozen for some time and suddenly operationalized when compatibility with national institutions requires it (the case of a supplementary program for the High Flux Reactor in 1967) or when the crisis of national institutions (e.g., today the legitimacy). Crisis of research institutions in member states makes it possible (e.g., the revival of Article 130H concerning coordination of national policies with EC policy). Supporting institutions can also be broken down to various constituents: in the European research policy context, for example, the sequence of rules such as the framework program, the specific programs, committee rules, work-programs, and calls for proposals and research contracts has increasing «softness» due to more general rules governing legislative and executive powers and the equilibriums between them [14]. The analysis of institutions in relation to systems of innovation should therefore try to focus more specifically on the relations between institutional change and levels of formality inherent in the institutions and assess the «hardness» and «softness» of these levels.

Conciusions

The system of innovation approach is compatible with the notion that processes of innovation are, to a large extent, characterized by interactive learning. It could be argued that some kind of systems of innovation approach is inherent to any perspective that sees the process of innovation as interactive: interactivity paves the way for a systemic approach. Current NSI innovation structures are, therefore, the result of a historical evolution induced by a succession of techno-economic paradigms. Therefore, it is appropriate to refer to a policy subsystem involving government bureaucrats, stakeholders, and academic and other experts. It is best in our opinion to consider this subsystem as consisting of a set of institutions, capabilities, and incentives.

References

1. Ivanova N.I. Natsional'nye innovatsionnye sistemy. – M.: – Nauka, 2002. – 244 s.
2. Innovatsiyni rozvytok ekonomiky: model, systema upravlinnia, derzhavna polityka / Za red. d-ra ekon. nauk, prof. L.I. Fedulovoi. – K.: «Osnova», 2005. – 552 s.
3. Kryukov L.M. Natsional'naya innovatsionnaya sistema: problemy stanovleniya i razvitiya // Belorusskiy ekonomicheskii zhurnal. – 2003. – № 4. – S. 66–75.
4. Kuzyk B.N., Yakovets Yu.V. Rossiya–2050: strategiya innovatsionnogo proryva. – 2-e izd. – M.: Ekonomika – 2005. – 624 s.
5. Potemkin A. Virtual'naya ekonomika / Aleksandr Potemkin. – M.: Izdat. dom PoRog, 2004 (GUP Mosk.). – 445 s.
6. Semynozhenko V.P. Innovatsiina polityka Ukrainy yak natsionalnyi proekt // Ekonomika znan: vyklyky hlobalizatsii ta Ukraina / Pid zah. red. A.S. Halchynskoho, S.V. Lovochkina, V.P. Semynozhenka. – Kyiv, 2004. – S. 18–39
7. Shcherbin V.K. Tipologicheskie otlichiya innovatsionnoy ekonomiki. // [Elektronnyy resurs]. Rezhim dostupa: http://iee.org.ua/files/alushta/66-scherbin-tipologicheskie_otlichiya.pdf (data obrashcheniya: 18.01.2012)
8. Adams, R., Bessant, J. & Phelps, R. (2006). Innovation management measurement: A review. International Journal of management Reviews, 8 (1) 21 – 47.
9. Adams, R., Bessant, J. & Phelps, R. Innovation management measurement: A review. International Journal of management Reviews. – 2006. – 8 (1). P. 21 – 47.
10. Alain de Janvry, Elisabeth Sadoule. A study in resistance to institutional change: The lost game of Latin American land reform // World Development. – September 1989. – Volume 17. – Issue 9. – P. 1397–1407
11. Auerswald Philip E. Valleys of Death and Darwinian Seas: Financing the Invention to Innovation Transition in the United States / Philip E. Auerswald and Lewis M. Branscomb // The Journal of Technology Transfer. – August 2003. – Volume 28. – Issue 3–4. – P. 227–239
12. Barnett, H.G. Innovation, the Basis for Cultural Change. New York: Mc Graw Hill, 1953. – 462 p.
13. Bakker, A. B. & Demerouti, E. Towards a model of work engagement. Career Development International. – 2008. – 13 (3). – P. 209 – 223.
14. Caracostas Paraskevas. The Building of Cross-Border Institutions in Europe: Towards a European System of Innovation? / Paraskevas Caracostas and Luc Soe / Systems of Innovation Technologies, Institutions and Organizations Edited by Charles Edquist. – Routledge, 2005. – P. 395
15. Carlsson Bo. Carlsson In Search of Useful Public Policies – Key Lessons and Issues for Policy Makers / Bo Carlsson, Staffan Jacobsson. – Technological Systems and Industrial Dynamics. – P 299–315
16. Carlsson, B. Technological Systems and Economic Performance: The Case of Factory Automation. – Dordrecht: Kluwer, 1995
17. Carlsson, B. and Stankiewicz, R. On the nature, function and composition of technological systems / Sveriges teknologiska system och framtida konkurrensform // Åga – Preliminär rapport från STS projektet, March, 1995.

Дані про авторів

Шостак Лілія Борисівна,

д.е.н., професор, головний науковий співробітник, Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки Міністерства економічного розвитку та торгівлі, м. Київ
e-mail: shostak202@ukr.net

Дикарев Олександр Іванович,

к.п.н., доцент кафедри міжнародних відносин та журналістики КНУКІМ, м. Київ

Данные об авторах

Шостак Лилия Борисовна,

д.э.н., профессор, главный научный сотрудник, Государственный научно-исследовательский институт информатизации и моделирования экономики Министерства экономического развития и торговли, г. Киев
e-mail: shostak202@ukr.net

Дикарев Александр Иванович,

к.п.н., доцент кафедры международных отношений и журналистики КНУКИМ, г. Киев

Data about authors**Lilya Shostak,**

Dr. of economy science, Professor, Principal Researcher, State Research Institute of Informatization and Economic Modeling, Ministry of Economic Development and Trade, Kyiv

e-mail: shostak202@ukr.net

Alexander Dikariev,

candidate of political sciences, Associate Professor of the Chair of International Studies in Journalism of Kyiv National University of Culture and Art, Kyiv

<http://doi.org/10.5281/zenodo.3447164>

ГАВРИЛЕНКО А.С.

Формування нового технологічного укладу як напрям прискорення інноваційного розвитку України

У статті досліджено сутність поняття «технологічний уклад». Виходячи із аналізу наукової економічної літератури, наведено характерні риси, які притаманні технологічним укладам. Визначено передумови формування нового технологічного укладу в економічному розвитку країни.

Метою статті є дослідження економічного розвитку та його взаємозв'язок з технічною еволюцією, проведення аналізу особливостей формування нового технологічного укладу як напрям прискорення інноваційного розвитку України.

З економічної точки зору технологічний уклад є результатом складного колективного процесу формування нової моделі розвитку, що сприяє максимальній ефективності бізнес-практик різних агентів ринку та соціальному прогресу. Іншими словами, технологічна революція приводить до формування нового технологічного укладу лише в разі появи ефективних способів перетворення проривних інновацій в прибутковий бізнес. Очевидно, що без розуміння місця нової технології в бізнес-процесах відкриття залишаються лише надбанням окремих наук.

Технологічний уклад характеризується єдиним технічним рівнем складових його виробництв, що пов'язані вертикальними та горизонтальними потоками якісно однорідних ресурсів і спираються на загальні ресурси кваліфікованої робочої сили, загальний науково-технічний потенціал тощо. Тому на сьогоднішній день залишається актуальною проблема прискорення інноваційного розвитку країни в умовах формування нового технологічного укладу.

У зв'язку із становленням нового технологічного укладу виокремлено основні тенденції технологічного розвитку економіки України до 2020 року.

Ключові слова: технологічний уклад, інновації, інноваційний розвиток, нанотехнології, когнітивні технології, ключовий фактор.

ГАВРИЛЕНКО А.С.

Формирования нового технологического уклада как направление ускорения инновационного развития Украины

В статье исследована сущность понятия «технологический уклад». Исходя из анализа научной экономической литературы, приведены характерные черты, присущие технологическим укладам. Определены предпосылки формирования нового технологического уклада в экономическом развитии страны.

Целью статьи является исследование экономического развития и его взаимосвязь с технической эволюцией, проведение анализа особенностей формирования нового технологического уклада как направления ускорения инновационного развития Украины.

С экономической точки зрения технологический уклад является результатом сложного коллективного процесса формирования новой модели развития, способствует максимальной эффективности бизнес-практик различных агентов рынка и социального прогресса. Иными словами, технологическая революция приводит к формированию нового технологического уклада только в случае появления эффективных способов преобразования прорывных инноваций в прибыльный бизнес. Очевидно, что без понимания места новой технологии в бизнес-процессах открытия остаются только достоянием отдельных наук.

Технологический уклад характеризуется единым техническим уровнем составляющих его производств, связанных вертикальными и горизонтальными потоками качественно однородных ресурсов и опираются на общие ресурсы квалифицированной рабочей силы, общий научно–технический потенциал и тому подобное. Поэтому на сегодняшний день остается актуальной проблема ускорения инновационного развития страны в условиях формирования нового технологического уклада.

В связи со становлением нового технологического уклада выделены основные тенденции технологического развития экономики Украины до 2020 года.

Ключевые слова: технологический уклад, инновации, инновационное развитие, нанотехнологии, когнитивные технологии, ключевой фактор.

GAVRILENKO A.S.

Formation of a new technological structure as a direction of accelerating the innovative development of Ukraine

The article investigates the essence of the concept of «techno–economic paradigm». Based on the analysis of scientific economic literature, the characteristic features that are inherent in the techno–economic paradigm are given. The prerequisites for the formation of a new techno–economic paradigm in the economic development of the country are determined.

The purpose of the article is to study economic development and its relationship with technical evolution, to analyze the peculiarities of forming a new techno–economic paradigm as a direction to accelerate innovative development of Ukraine.

From an economic point of view, the techno–economic paradigm is the result of a complex collective process of forming a new model of development, which contributes to the maximum efficiency of business practices of various market agents and social progress. In other words, the technological revolution leads to the formation of a new techno–economic paradigm only if effective ways of transforming breakthrough innovations into profitable business emerge. It is obvious that without understanding the place of new technology in business processes, discoveries remain only the property of the individual sciences.

The techno–economic paradigm is characterized by a single technical level of its components, which are connected by vertical and horizontal flows of qualitatively homogeneous resources and are based on the total resources of skilled labor, general scientific and technical potential, etc. Therefore, the problem of accelerating the innovative development of the country in the conditions of formation of a new techno–economic paradigm remains relevant today.

Due to the formation of a new techno–economic paradigm, the main trends of technological development of the Ukrainian economy until 2020 have been highlighted.

Keywords: techno–economic paradigm, innovations, innovative development, nanotechnologies, cognitive technologies, key factor.

Постановка проблеми. У сучасній економічній науці важливою сферою досліджень є економічний розвиток і його взаємозв'язок з технологічною еволюцією. Теорія довгострокового техніко–економічного розвитку представляє цей процес у вигляді послідовного заміщення технологічних укладів. Технологічний уклад володіє складною внутрішньою структурою. Базисні технологічні сукупності утворюють ядро технологічного укладу. Технологічні нововведення, які беруть участь у створенні такого ядра, отримали назву «ключовий фактор». Такі технологічні нововведення виникають в рушійних галузях. Зростання рушійних

галузей промисловості, які інтенсивно споживають ключовий фактор і найкраще пристосовані до його використання, залежить від поширення в них нововведень. Вони відіграють провідну роль в поширенні нового технологічного укладу і масовому оновленні виробництва. Тому на сьогодні актуальною являється проблема прискорення інноваційного розвитку країни в умовах формування нового технологічного укладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанням формування та розвитку інноваційної економіки присвячені праці Ю.М. Бажала [2], С.Ю. Глазьева [5], Ю. В. Яковця [16]. Ідеї вчених

отримали подальший розвиток у дослідженнях Т.О. Бабич [1], В. М. Гееця [4], Н. В. Ралле [14], В. Я. Рубана [10], О. Ю. Чубукової [10]. Інноваційний та техніко-технологічний аспект розвитку економіки України розкрито у працях Р.В. Войтович [3], А.Г. Герасименко [8], Л.С. Головка [8], Л.І. Дідківської [8], О.Г. Кірдіної [7], Є.В.Полунєєва [11], Л. Федулової [13]. Крім того серед економістів, які в своїх працях відображають економічний складову зміни технологічних укладів, необхідно виділити роботи К. Перес, яка є автором концепції техніко-економічних парадигм [17].

Мета дослідження. Проведення аналізу особливостей формування нового технологічного укладу як напрям прискорення інноваційного розвитку України.

Виклад основного матеріалу. Історичний рівень розвитку індустріального та переходу до постіндустріального технологічного способу виробництва або економіки послуг відбивають технологічні уклади. Технологічний уклад – це сукупність технологій та виробництв одного рівня, які поєднуються в стійку цілісність, що самовідтворюється. У межах технологічного укладу здійснюється замкнений макровиробничий цикл, що включає видобуток і одержання первинних ресурсів, усі стадії їхньої переробки та випуск набору кінцевих продуктів, що задовольняють відповідний тип суспільного споживання. Технологічний уклад характеризується єдиним технічним рівнем складових його виробництв, що пов'язані вертикальними та горизонтальними потоками якісно однорідних ресурсів і спираються на загальні ресурси кваліфікованої робочої сили, загальний науково-технічний потенціал тощо [15, с. 32].

З економічної точки зору технологічний уклад є результатом складного колективного процесу формування нової моделі розвитку, що сприяє максимальній ефективності бізнес-практик різних агентів ринку та соціальному прогресу. Іншими словами, технологічна революція приводить до формування нового технологічного укладу лише в разі появи ефективних способів перетворення проривних інновацій в прибутковий бізнес. Очевидно, що без розуміння місця нової технології в бізнес-процесах відкриття залишаються лише надбанням окремих наук [1, с. 168].

Як зазначає Ю. М. Бажал в своєму дослідженні, концепція техніко-економічного укладу виходить з того, що технологічні зміни випереджають зміни

в інституційній структурі держави. Господарська система досягає межі економічного зростання і входить у кризовий стан, коли вона достатньо довго функціонує в межах традиційної економічної діяльності. Подолання цього стану стає можливим, коли взаємодія технічної та економічної сфер переходить на нову технологічної парадигми, яка інноваційно змінює виробничу систему. Старі соціально-інституційні механізми, що пристосувалися до старої технологічної парадигми, не в змозі бути адекватними новій структурі інвестицій, ринковій поведінці тощо. Вони витискуються процесом дифузії (поширення) відповідних інновацій. Зміна технологічної парадигми зумовлює радикальну зміну звичного типу інженерного та управлінського мислення відносно ефективної господарської практики. Період, за якого відбуваються кардинальні зміни в соціально-економічній структурі, є періодом становлення технологічного укладу, який відповідає новим принципам управління в різних сферах. Вони стають загальновизнаними для чергової фази розвитку. Таке становлення має, за підрахунками вчених, лаг 48–68 років, що відповідає довгостроковому коливанню «довгої хвилі Кондратьєва» [2, с. 6].

Кардинальні якісні зміни у технології і організації взаємовідносин людини і природи з пріоритетом науки як вирішального чинника суспільного прогресу, які прийнято називати науково-технологічною революцією, формують умови періодичної зміни технологічних укладів. У теоретичному плані це відбувається при критичному накопиченні аномалій, коли вчені не здатні ефективно вирішити нові проблеми і завдання традиційними методами. Наступає криза фундаментальних наук із конкуренцією альтернативних теорій, яка закінчується науково і суспільно визнаною перемогою однієї, яка правило нової і більш прогресивної, теорії, що закладає основи нового технологічного розвитку [12, с. 143].

Елементом прискорення інноваційного розвитку економіки є усвідомлення та необхідність спрямовування на розвиток новітніх технологічних укладів – п'ятого та шостого, на основі яких стає можливим становлення наступних високотехнологічних укладів у XXI столітті (табл. 1) [14, с. 131].

В будь-якій техніко-економічній системі, що перебуває в процесі певної трансформації, можна знайти елементи різних технологічних укладів. У зв'язку з цим важливою характеристикою на-

ціональної економіки є її технічна багатоукладність. Виділяють провідний технологічний уклад, функціонування якого забезпечує відтворення даної системи і при зміні якого відбувається технологічний зсув. Кожен технологічний уклад породжує сукупності технологічних нововведень, які охоплюють різні галузі господарства, завдяки чому, розвиток та зміна технологічних укладів відбувається стрибкоподібно: нові технологічні принципи швидко охоплюють всі галузі господарства, витісняючи елементи попередніх технологічних укладів [6, с. 114].

На сьогодні в розвинених країнах домінують технології 5-го техноукладу та формуються технології 6-го технологічного укладу. Масове поширення виробництв 5-го техноукладу й заміщення ними традиційних технологій у багатьох галузях економіки почалося вже із середини 70-х років ХХ ст. Передбачається, що 5-й технологічний уклад триватиме до 2020 року. Із початку 1990-х років у надрах п'ятого укладу почали все помітніше проявлятися елементи 6-го технологічного укладу. До його ключових напрямів відносяться такі: біотехнологія, системи штучного інтелекту, глобальні інформаційні мережі та інтегровані високошвидкісні транспортні системи, комп'ютерна освіта, формування мережних бізнес-товариств. Це галузі, які зараз розвиваються в провідних країнах особливо швидкими темпами [7, с. 182].

Між п'ятим і шостим технологічними укладами існує певна спадкоємність, але разом з тим вони розрізняються глибиною проникнення технології в структуру матерії і масштабами обробки інформа-

ції. Якщо перший з них заснований на застосуванні досягнень мікроелектроніки, то наступний – на використанні нанотехнологій, які оперують фізичними процесами на рівні однієї мільярдної частки метра. На нанорівні з'являється можливість змінювати молекулярну структуру речовини та надавати їй принципово нові властивості [10, с. 47].

На думку вчених, 6-й технологічний уклад уже вступив у фазу поширення (до 2020 роки), а за умови збереження нинішніх темпів техніко-економічного розвитку у 2020 році вступить сьомий техноуклад [7, с. 183].

До ядра нового технологічного укладу сучасної економіки відносяться наноелектроніка, наноматеріали і наноструктуровані покриття, нанобіотехнології, наносистемна техніка та обладнання. Її передовими галузями, які відіграють провідну роль в поширенні нанотехнологій, виступають електронна, електротехнічна і атомна промисловість, інформаційно-комунікаційний сектор, верстатостроїння та приладобудування, фармацевтична промисловість і охорона здоров'я, енергетика, авіабудування, ракетно-космічна промисловість, хіміко-металургійний комплекс, будівництво та ін [10, с. 48].

В Україні на даний момент переважає доля третього (58%) та четвертого технологічних укладів (38%) з дуже низьким відсотком технологій п'ятого укладу (близько 4%), а технології шостого укладу майже відсутні (<1%). Таким чином, в економіці України спостерігається її невідповідність сучасним викликам світового економічного розвитку. Це є підтвердженням важливості розвитку саме в напрямі новітніх укладів, оскільки

Таблиця 1. Технологічні уклади та їх характеристика

Технологічні уклади	Часові межі	Домінантні технології
Перший	1780 – 1840 рр.	водний двигун, виплавка чавуну й оброблення заліза, будівництво каналів
Другий	1840 – 1890 рр.	паровий двигун, вугільна промисловість, машинобудування, чорна металургія, верстатобудування
Третій	1890 – 1940 рр.	електротехнічне й важке машинобудування, виробництво сталі, неорганічна хімія, важкі озброєння, суднобудування, лінії електропередач, стандартизація
Четвертий	1940 – 1980 рр.	синтетичні матеріали, органічна хімія, кольорова металургія, електронна промисловість, автомобілебудування, атомна енергетика
П'ятий	1980 – 2000 рр.	обчислювальна техніка, телекомунікації, роботобудування, мікро- і оптоволоконні технології, космічна техніка, інтелектуальні інформаційні технології
Шостий	2000 – 2020 рр.	штучний інтелект, біотехнології, нанотехнології та генна інженерія, мембранні і квантові технології, фотоніка, робототехніка
Сьомий	2020 – ...	когнітивні технології, психотехнології, термоядерний синтез

* Складено автором на основі джерел [5; 14; 17]

саме вони дозволяють перейти на новий тип економіки [14, с. 131].

Перехід від однієї стадії суспільного розвитку відбувається через заміну галузевого поділу національного господарства технологічним. Тобто, перехід від одного до наступного технологічного укладу формує новий тип економіки. Формування та зміни технологічних укладів залежать від довгих хвиль економічної кон'юнктури, при цьому темпи економічної активності та економічного розвитку відрізняються на різних фазах хвиль [16, с. 142].

Формування кожного наступного технологічного укладу відбувається не стрибкоподібно. У рамках попереднього технологічного укладу зароджуються основи наступного, тобто новий цикл технологічного розвитку починається тоді, коли попередні інновації повністю реалізуються у виробництві. Зміни технологічних укладів та їх безпосередній вплив на розвиток виробництва поступово змінює суспільну формацію. Згідно з прогнозами, у рамках шостого технологічного укладу буде вичерпаний потенціал напівпровідникових структур, а подальший розвиток комп'ютерної техніки стане можливим уже на базі біотехнологій; перспективними стануть взаємопроникнення обчислювальної техніки й біологічних процесів, поширення приладів з прямим доступом до нейронів [11, с. 35].

Наступний сьомий технологічний уклад пов'язують з розвитком когнітивних технологій, які пов'язані з вдосконаленням менталітету та процесів пізнання та навчання людини. У першу чергу когнітивні технології практично реалізуються при створенні інтерфейсів взаємодії між людиною та комп'ютером у рамках досліджень питань штучного інтелекту у прикладній інформатиці. Для ефективної роботи людини з комп'ютером поставили питання «прозорості» та зрозумілості інтерфейсу – посередника між людиною та машиною. Ці властивості стало можливо реалізувати з розвитком як суміжних з інформатикою, так і далеких від неї наук – психології, медицини, лінгвістики, фізики та техніки. Прикладом когнітивних технологій в інформатиці можна назвати когнітивну графіку, природно-мовні інтерфейси і т.д. Отже, реалізація когнітивних технологій в інформатиці дає можливість стверджувати про важливість врахування особливостей протікання пізнавальних процесів у свідомості людини для підвищення ефективності її діяльності. Активне поширення інформаційних

технологій стало можливим завдяки їх пристосуванню до особливостей сприйняття інформації людиною [10, с. 62].

Тому, з огляду на поточний стан української економіки, можна виділити три стратегії інноваційного розвитку [1, с. 173]:

- концентрація ресурсів на розвитку базових технологій шостого технологічного укладу;
- прискорене заміщення п'ятого технологічного укладу;
- підвищення ефективності та інноваційної активності.

Перша стратегія – концентрація ресурсів на розвитку базових технологічних напрямків шостого технологічного укладу. Ця концепція, автором якої є С. Ю. Глазьев, заснована на тому, що розвиток п'ятого технологічного укладу почався в 70–ті роки XX століття. Його основою є мікроелектроніка, персональні комп'ютери, програмне забезпечення, інформаційно-комунікаційні технології [5, с. 87].

З огляду на тривалість Кондратьєвської хвилі (50 років) і її тимчасове стиснення за рахунок прискореного розвитку, спад п'ятого технологічного укладу настане в 20–ті роки XXI століття. Звідси випливає, що починаючи з 2010 року має місце зародження шостого технологічного укладу [6, с. 113].

За експертною оцінкою більшості фахівців, поява принципово нових науково-технологічних рішень в області індустрії наносистем і нових матеріалів свідчить про те, що близько 83% основних розробок будуть доведені до комерційного використання в 2016–2020 роки. А це означає, що для масованого перетікання інвестицій у виробництво, що базується на технологіях шостого технологічного укладу, настав сприятливий час [5, с. 96].

Друга стратегія – прискорене заміщення п'ятого технологічного укладу, початок якого припадає на 80–ті роки XX ст. Для реалізації цієї стратегії в українській економіці останнім десятиліттям були сприятливі умови, так як світові лідери нових технологій і виробництв п'ятого технологічного укладу, які завершують свій підйом, продавали або навіть передавали їх країнам, що відстають у розвитку. Тому п'ятий технологічний уклад, ключовим фактором якого є мікроелектроніка, до середини 1980-х років зайняв домінуючі позиції в економіках передових країн. Комплекс інформаційно-комп'ютерних технологій, що становить ядро даного укладу до початку XXI століття, забезпечував високі темпи зростання економіки.

На сьогодні п'ятий технологічний уклад в значній мірі себе вичерпав: відбулося уповільнення економічного розвитку, інновації стали носити імітаційний характер [8, с. 68].

Однак для України, через її відставання в розвитку економіки, п'ятий технологічний уклад вельми привабливий, так як рівень охоплення їм галузей нашої економіки трохи вище 4%. В останнє десятиліття саме ця стратегія розвитку економіки була реалізована у нашій країні.

Третя стратегія орієнтована на підвищення ефективності та інноваційну активність (активізацію в області НДДКР, інжинірингу, нових технологій). Ця стратегія виходить з того, що, по-перше, світова економіка, за оцінкою деяких експертів, знаходиться в середині п'ятого технологічного укладу, по-друге, початок шостого технологічного укладу зсувається за часом і тому з'явиться не раніше 2025–2030 рр., поживлення економіки почнеться в кращому разі з 2020 року [9, с. 42].

Таким чином, ця стратегія орієнтується на те, що криза економіки, яка почалася в 2008 р, знаходиться в середині Кондратьєвського циклу і тому необхідно стимулювати в першу чергу традиційні промислові галузі і технологічні напрямки з орієнтацією на переважання інформаційних технологій.

Відмітимо, що період заміщення технологічних укладів створює для країн, які розвиваються, можливість для технологічного прориву. Не будучи обтяженими надлишковими потужностями в технологічних сукупностях застарілого технологічного укладу, вони менш схильні до структурної кризи. Випереджаюче освоєння ключового фактора і формування ядра нового технологічного укладу дає їм можливість випередити розвинені країни в структурній перебудові економіки [3, с. 215].

Тому сьогодні процес заміщення п'ятого технологічного укладу на шостий відкриває для України можливості технологічного ривка. Необхідною для цього умовою є своєчасне створення умов для становлення ключового фактора і ядра нового технологічного укладу, а також випереджаюча модернізація його ключових галузей. Сьогодні потрібно освоїти ключові виробництва ядра нового технологічного укладу, подальше розширення якого дозволить отримувати інтелектуальну ренту в глобальному масштабі. Вітчизняна наука має достатній для цього потенціал вже отриманих знань і досить перспективні досягнення, хоча і страждає від зменшення кількості

наукових кадрів внаслідок недостатнього фінансування наукової сфери [8, с. 87].

Також важливо, що для становлення нового технологічного укладу велику роль відіграють державні інвестиції, кошти освітніх центрів та інститути венчурного фінансування. В умовах формування технологічних траєкторій нового технологічного укладу, знімаючи значну частину ризику, держава дає можливість новаторам реалізувати свої науково-технічні проекти в ситуації високої конкуренції альтернативних технічних рішень при нестачі попиту на їх результати. Від фінансових агентів потрібне вміння оцінити перспективи комерціалізації нових знань, а часом і ініціювати цей процес. Коли в міру формування траєкторії зростання нового технологічного укладу ці перспективи стають загальним надбанням, таке вміння виявляється не настільки актуальним. У фазі зростання технологічного укладу на перший план виходять навички швидкого тиражування технології, форсованого нарощування випуску продукції, які фактично можуть бути імітацією вже представлених на ринку варіантів. Як наслідок, роль лідерів технологічного розвитку переходить у цій фазі до агентів виробництва, до промислового капіталу [7, с. 182].

На жаль, в Україні невирішеною проблемою, що перешкоджає поширенню нового технологічного укладу, є критична нестача довгострокових фінансових інструментів для модернізації промисловості. Здатність промислових компаній різко нарощувати свої інвестиції за рахунок позикового капіталу особливо актуальна в умовах становлення в економіці нового технологічного укладу. Швидкість технологічного оновлення виробництва, темпи нарощування випуску конкурентоспроможної продукції багато в чому залежать від того, наскільки інвестиційні можливості корпорації виходять за межі самофінансування. Провідну роль відіграє кредитне забезпечення технологічного оновлення виробництва [15, с. 174].

Враховуючи вищесказане, основними тенденціями технологічного розвитку економіки України до 2020 року, зумовленими становленням нового технологічного укладу, є [12, с. 315]:

- досягнення технологіями альтернативної енергетики (воднева енергетика, використання енергії вітру, сонця) економічно прийнятних параметрів;
- розвиток атомної енергетики підвищеної безпеки, а в перспективі термоядерної енергетики;

- широке впровадження матеріалів з наперед заданими властивостями, в першу чергу композиційних;
- перехід від мікроелектроніки до нано- й оптоелектроніки, як нового «ядра» інформаційних технологій;
- початок широкого використання біотехнологій, які змінять не тільки традиційний аграрний сектор, а й стануть основою розвитку високотехнологічних методів профілактики захворювань, діагностики, лікування, розвитку біоінформатики;
- формування всепроникаючих глобальних інформаційних мереж;
- радикальні зміни в методах і засобах природоохоронної діяльності, що зменшить техногенний вплив на біосферу Землі.

Висновки

Таким чином, зміна технологічних укладів сприяє створенню нових технологій і продукції, що забезпечують підвищення якості життя. Разом з тим нові технології можуть представляти і певну небезпеку, рівень якої іноді важко оцінити на стадії розробки. У зв'язку з цим необхідна методологія планування технологій, однією із завдань якої повинна стати мінімізація ризику негативного впливу. Для вступу в ряди передових країн, Україна повинна в короткий термін здійснити перехід до «нової економіки», створюючи й реалізуючи в реальному секторі економіки «проривні» технології. Необхідно вийти на міжнародні ринки з інтелектуальними базами даних, експертними системами, мікроелектронікою та іншими наукомісткими технологіями.

Серед актуальних напрямків подальших досліджень – визначення та реалізація концептуальних засад переходу промислового сектору України на новий технологічний рівень, розкриття інституційних основ цього процесу.

Список використаних джерел

1. Бабич Т.О. Економічні детермінанти зміни технологічних укладів // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2015. – Випуск 126 (частина I). – С.167–181.
2. Бахал Ю. М. Шумпетерівська парадигма «статики» і «динаміки» економічної системи та її практичне значення // Ю. М. Бахал // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2013. – Випуск 4 [145]. – С. 5–8.
3. Войтович Р.В. Вплив глобалізації на систему державного управління (теоретично-методологічний ана-

ліз) : монографія / За заг. ред. д-ра філос. наук., проф. В.М. Князева. – К. : Вид-во НАДУ, 2007. – 680 с.

4. Геець В. М. Інноваційні перспективи України: монографія / В. М. Геець, В. П. Семиноженко. – Х. : Кон-станта, 2006. – С. 70.

5. Глазьев С. Ю. Теория долгосрочного технико-экономического развития. М.: ВлаДар, 1993. – 310 с.

6. Довгаль О.А. Інноваційний розвиток економіки: методологія аналізу // О.А. Довгаль / Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2013. – № 1 (16). – С.113–116.

7. Кірдіна О.Г. Обмеження та орієнтири техніко-технологічного розвитку України в умовах глобалізації // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 4. – Т. I. – С.179–184.

8. Конкурентна політика держави в умовах трансформації національної економіки: монографія / [А.Г. Герасименко, Л.С. Головкин, Л.І. Дідківська та ін.]; за заг. ред. В.Д. Лагутіна. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – 308 с.

9. Обеспечение устойчивого развития предпринимательских структур на основе организационно-экономических нововведений: монография / Под ред. В. И. Подлесных. М.: КНОРУС, 2015. – 171 с.

10. Основи когнітивної економіки: колективна: монографія / за наук.ред. д. е. н., проф. О. Ю. Чубукової, д.т.н., проф. В. Я. Рубана. – К.: ВД «Стилос», 2011. – 180 с.

11. Полунеев Е.В. Технологія економічного прориву: конкурентоспроможність країни та визначення стратегічних пріоритетів / Е.В. Полунеев // Демографія та соціальна економіка. – 2008. – №2(10). – С. 29–41.

12. Ресурси та моделі глобального економічного розвитку: монографія / [Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручник, А. М. Колот та ін.]; за заг. ред. Д. Г. Лук'яненка та А. М. Поручника; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, ДВНЗ «Київський нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана» [та ін.]. – К. : КНЕУ, 2011. – 703 с.

13. Федулова Л. Технологическая готовность экономики Украины к новым вызовам в условиях отсутствия технологической политики / Л. Федулова // Экономика Украины. – 2010. – №9. – С.12–26.

14. Чубукова О. Ю., Ралле Н. В. Складові інноваційної економіки – освіта, технологічні уклади, когнітивні технології // Науковий вісник Полісся. – 2016. – № 3 (7). – С.130–133.

15. Чухно А. А. Інституціонально-інформаційна економіка : Підручник / А. А. Чухно, П. І. Юхименко, П. М. Леоненко. – К. : Знання, 2010. – 687 с.

16. Яковец Ю. В. Эпохальные инновации XXI века / Ю. В. Яковец. – М. : Экономика, 2004. – 446 с.

17. Carlota Perez. Technological revolutions and economic paradigms // Working Papers in Technology Governance and Economic Dynamics. – 2009. – № 20. – p. 26.

References

1. Babych T.O. Ekonomichni determinanty zminy tekhnolohichnykh ukladiv // Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn. – 2015. – Vypusk 126 (chastyna I). – С. 167–181.
2. Bazhal Yu. M. Shumpeterivska paradyhma «statyky» i «dynamiky» ekonomichnoi systemy ta yii praktychne znachennia // Yu. M. Bazhal // Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. 2013. – Vypusk 4 [145]. – С. 5–8.
3. Voitovych R.V. Vplyv hlobalizatsii na systemu derzhavnoho upravlinnia (teoretychnometodolohichni analiz): monohrafiia / Za zah. red. d-ra filos. nauk., prof. V.M. Kniazieva. – K.: Vyd-vo NADU, 2007. – 680 s.
4. Heiets V. M. Innovatsiini perspektyvy Ukrainy: monohrafiia / V. M. Heiets, V. P. Semynozhenko. – Kh.: Konstanta, 2006. – С. 70.
5. Glaz'nev S. Yu. Teoriya dolgosrochnogo tekhniko-ekonomicheskogo razvitiya. M.: Vldar, 1993. – 310 s.
6. Dovhal O.A. Innovatsiyni rozvytok ekonomiky: metodolohiia analizu // O.A. Dovhal / Visnyk Univer-sytetu bankivskoi spravy Natsionalnoho banku Ukrainy. – 2013. – № 1 (16). – С. 113–116.
7. Kirdina O.H. Obmezhennia ta oriientyry tekhniko-tekhnolohichnoho rozvytku Ukrainy v umovakh hlobalizatsii // Marketynh i menedzhment innovatsii. – 2011. – № 4. – Т. I. – С. 179–184.
8. Konkurentna polityka derzhavy v umovakh transformatsii natsionalnoi ekonomiky: monohrafiia / [A.H. Herasymenko, L.S. Holovko, L.I. Didkivska ta in.]; za zah. red. V.D. Lahutina. – K.: Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, 2008. – 308 s.
9. Obespechenie ustoychivogo razvitiya predprinimatel'skikh struktur na osnove organizatsionno-ekonomicheskikh novovvedeniy: monografiya / Pod red. V. I. Podlesnykh. M.: KNORUS, 2015. – 171 s.
10. Osnovy kohnityvnoi ekonomiky: kolektyvna: monohrafiia / za nauk.red. d. e. n., prof. O. Yu. Chubukovoi, d.t.n., prof. V. Ya. Rubana. – K.: VD «Stylos», 2011. – 180 s.

11. Polunieiev Ye.V. Tekhnolohiia ekonomichnoho pryvy: konkurentospromozhnist krainy ta vyznachennia stratehichnykh priorytetiv / Ye.V. Polunieiev // Demohrafiia ta sotsialna ekonomika. – 2008. – №2(10). – С. 29–41.

12. Resursy ta modeli hlobalnoho ekonomichnoho rozvytku: monohrafiia / [D. H. Luk'ianenko, A. M. Poruchnyk, A. M. Kolot ta in.]; za zah. red. D. H. Luk'ianenka ta A. M. Poruchnyka; M-vo osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrainy, DVNZ «Kyivskyi nats. ekon. un-t im. Vadyma Hetmana» [ta in.]. – K.: KNEU, 2011. – 703 s.

13. Fedulova L. Tekhnologicheskaya gotovnost' ekonomiki Ukrainy k novym vyzovam v usloviyakh otsutstviya tekhnologicheskoy politiki / L. Fedulova // Ekonomika Ukrainy. – 2010. – №9. – С. 12–26

14. Chubukova O. Yu., Rallie N. V. Skladovi innovatsiinoi ekonomiky – osvita, tekhnolohichni układy, kohnityvni tekhnolohii // Naukovyi visnyk Polissia. – 2016. – № 3 (7). – С. 130–133.

15. Chukhno A. A. Instytutsionalno-informatsiina ekonomika: Pidruchnyk / A. A. Chukhno, P. I. Yukhy-menko, P. M. Leonenko. – K.: Znannia, 2010. – 687 s.

16. Yakovets Yu. V. Эпохальные ynnovatsyy KhKhI ve-ka / Yu. V. Yakovets. – M.: Эkonomyka, 2004. – 446 s.

17. Perez. Technological revolutions and techno-economic paradigms // Working Papers in Technology Governance and Economic Dynamics. – 2009. – № 20. – p. 26.

Дані про автора

Гавриленко Анна Сергіївна,

к.е.н., Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації ім. Героїв Крут

e-mail: annagavrilenko@ukr.net

Данные об авторе

Гавриленко Анна Сергеевна,

к.е.н., Военный институт телекоммуникаций и информатизации им. Героев Крут

e-mail: annagavrilenko@ukr.net

Data about author

Anna Gavrilenko,

PhD in Economics, Military Institute of Telecommunications and informatization named after Heroes of Krut

e-mail: annagavrilenko@ukr.net

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

<http://doi.org/10.5281/zenodo.3447222>

ЛІДІЯ ГРЬОГЕР

Історичний ринок нерухомості Польщі – проблеми оцінки

Предмет дослідження. Стан історичного ринку нерухомості тісно пов'язаний із розвитком вільної ринкової економіки в Польщі. Протягом останніх 30–ти років зростає інтерес вітчизняних та іноземних інвесторів до історичних об'єктів. Найпривабливіші житлові об'єкти з минулих епох можуть досягати багатомільйонних цінностей.

Метою статті є представлення правових умов у сфері охорони й оцінки історичної нерухомості в Польщі; висвітлення поточних методологічних проблем при оцінці вартості історичних об'єктів.

Результати роботи. Окреслено правові питання захисту об'єктів історичної нерухомості. Здійснено аналіз ринку пам'яток нерухомості у Польщі та характеристика видів об'єктів історичної нерухомості. Висвітлено сучасні методологічні проблеми в діапазоні застосованих підходів до оцінки вартості історичних властивостей. Окреслено основні тенденції, що сьогодні функціонують на історичному ринку нерухомості Польщі.

Висновки. Розвиток історичного ринку нерухомості та упорядкування правил оцінки сприяють підвищенню суспільної обізнаності про цінність і рідкісність історичних об'єктів, підвищенню професійної матеріальної, фінансової та організаційної підтримки приватних власників та ефективності правових методів проти порушників власників нерухомості.

Ключові слова: історична власність, антикварна нерухомість, ринок нерухомості, підходи до оцінки, Польща.

ЛІДІЯ ГРЬОГЕР

Исторический рынок недвижимости Польши – проблемы оценки

Предмет исследования. Состояние исторического рынка недвижимости тесно связан с развитием свободной рыночной экономики в Польше. В течение последних 30 лет растет интерес отечественных и иностранных инвесторов к историческим объектам. Жилые объекты с прошлых эпох могут достигать многомиллионных ценностей.

Целью статьи является представление правовых условий в сфере охраны и оценки исторической недвижимости в Польше; освещение текущих методологических проблем при оценке стоимости таких объектов.

Результаты работы. Определены правовые вопросы защиты объектов исторической недвижимости. Осуществлен анализ рынка памятников недвижимости в Польше и характеристика видов объектов исторической недвижимости. Освещены современные методологические проблемы в диапазоне применяемых подходов к оценке стоимости исторических свойств. Определены основные тенденции на рынке исторической недвижимости Польши.

Выводы. Развитие рынка исторической недвижимости и упорядочения правил оценки способствуют повышению общественной осведомленности о ценности и редкости исторических объектов, повышению профессиональной материальной, финансовой и организационной поддержки частных владельцев и эффективности правовых методов против нарушителей владельцев недвижимости.

Ключевые слова: историческая собственность, антикварная недвижимость, рынок недвижимости, подходы к оценке, Польша.

LIDIA GROGER

Historical market of real estate of Poland – problems of evaluation

Subject of research. The state of the historical real estate market is closely linked to the development of a free market economy in Poland. Over the past 30 years, the interest of domestic and foreign investors to historic sites has grown. The most attractive residential properties from past ages can reach many millions of dollars.

The purpose of the article is to present legal conditions in the field of protection and assessment of historical real estate in Poland; coverage of current methodological problems when assessing the value of historical objects.

Results of work. The legal issues of protection of historical real estate objects are outlined. The analysis of the real estate market in Poland and the characteristics of the types of objects of historical real estate are analyzed. The modern methodological problems in the range of applied approaches to estimating the value of historical properties are highlighted. The main trends that are currently operating in the historical real estate market of Poland are outlined.

Conclusions. Developing the historical real estate market and streamlining valuation rules contribute to raising public awareness of the value and rarity of historical objects, increasing professional material, financial and organizational support of private owners and the effectiveness of legal methods against violators of real estate owners.

Key words: historical property, antique real estate, real estate market, approaches to valuation, Poland.

Постановка проблеми. Стан історичного ринку нерухомості тісно пов'язаний із розвитком вільної ринкової економіки Польщі. Протягом останніх 30-ти років зростає інтерес вітчизняних й іноземних інвесторів до історичних властивостей. Як правило, основною метою інвесторів, що купують такі властивості, є адаптація їх до об'єктів, які приносять прибуток їх власникам. Найчастіше об'єкти призначені для готелів і ресторанів. Сьогодні інвестор нечасто купує історичну нерухомість для власних житлових потреб. Аналізуючи історичний ринок нерухомості – житлову, постіндустріальну і післявоєнну нерухомість, можна спостерігати її постійний розвиток. Окрім того, ринок оборонних замків, зерносковищ, млинів, технічних споруд вказує на стагна-

цію і відсутність інтересу інвесторів (Robaczewski, 2009; Potaczala, 2006).

Польські замки, палаці й садиби популярні серед покупців, а їх ціни зазвичай коливаються від декількох сотень тисяч до навіть декількох десятків мільйонів злотих. Упродовж 2004–2017 рр. у Польщі здійснено 270 операцій з продажу історичної нерухомості на загальну суму 444 млн злотих.

За даними Кенаторію, в підготовленому звіті «Історія в ціні: історичні властивості в Польщі», найпривабливіші житлові об'єкти з минулих епох можуть досягати багатомільйонних цінностей. Так було у випадку з палацом Браницьких у Варшаві, який 2013 року продано на вільному ринку за 40 мільйонів злотих. Відповідно, сусідній па-

лац Шанявських, заявлений у тендері, отримав ціну понад 21 мільйон злотих.

Нерухомість, яка була замком, палацом або особняком аж до 1945 р., у більшості випадків виконувала основну житлову функцію – родової резиденції. Після 1945-го, у результаті земельної реформи, майно було відібрано в існуючих власників, відбувся перехід від приватної власності до державної, а відповідно, і зміни функцій. Об'єкти були перетворені на школи, громадські чи медичні центри, нові державні установи, табори й комунальне житло. Зміна власника на державну скарбницю і їх функціонування в майбутньому спричинило зростаюче спустошення, особливо архітектурних елементів, що підкреслюють унікальний характер будівель. Нові користувачі, як правило, не піклувалися про стан збереження власності, що стало наслідком або незнання про історичну цінність, або превалювання відчуття спільного – це не моє, зумовило відсутність фінансових ресурсів для поточного ремонту. Догляд здійснювався зазвичай лише за найціннішими пам'ятками.

Системні перетворення, ініційовані в 1990-х роках, призвели до ситуації, коли Державне казначейство хотіло позбутися історичних характеристик, щоб вони не створювали додаткових витрат. Тоді панувала думка, що необхідно швидко продавати власність, навіть за низьку ціну, щоб знайти нового власника, який належно піклуватиметься про історичний об'єкт. Віддавання нерухомості за низькими цінами послужила причиною підозр у зловживанні та безгосподарності, що стало предметом судових засідань. Крім того, перенесення історичних властивостей на людей, які

фінансово не спроможні нести витрати на їх реконструкцію й утримання, привела до їх розрухи.

Основна **мета** поданої **статті** – представлення правових умов у сфері охорони й оцінки історичної нерухомості в Польщі; висвітлення поточних методологічних проблем при оцінці вартості історичних цінностей; указання на практику й закономірності, що діють на історичному ринку нерухомості Польщі.

Виклад основного матеріалу.

1. *Правовий захист нерухомого майна історичного характеру.* Термін «історична власність» слід розуміти як майно, внесене до реєстру пам'яток або охоплене реєстром пам'яток – національних, провінційних або муніципальних, а також інші об'єкти нерухомості, які, базуючись на конкретні закони, мають особливий характер для культурної спадщини. Концепція історичної пам'ятки була визначена в Законі від 23 липня 2003 року про охорону пам'яток і догляду за пам'ятниками. Акт також розділився на нерухомі, рухомі й археологічні реліквії. Об'єкти та їх частини чи збірки, які постали у зв'язку з діяльністю людини або пов'язані з нею і є свідченням минулих епох або подій, чиє збереження є суспільним інтересом через їх історичну, художню чи наукову цінність, вважалися нерухомими. Відповідно до цього Закону формами охорони пам'яток у Польщі є внесення до реєстру пам'яток, визнання об'єкта як історичної пам'ятки, створення культурного парку та встановлення захисту в місцевому плані територіального розвитку або при прийнятті рішення про розміщення інвестицій у суспільне призначення чи рішення про умови будівництва.

Рисунок 1. Палац Браницьких (40 млн. злотих)

Рисунок 2. Палац Шанявських у Варшаві (21 млн. злотих)

Внесення до реєстру пам'яток є головним правовим інструментом захисту історичного ресурсу в Польщі. Цей реєстр створений на підставі положення Президента Республіки від 6 березня 1928 року про охорону пам'яток і діє на основі незмінних принципів протягом майже 90 років.

Введення конкретного об'єкта до відповідного реєстру пам'яток є завершенням адміністративної процедури, внаслідок чого видається адміністративне рішення про його внесення в реєстр пам'яток та розкриття цього факту в реєстрі землі й іпотеки. Ресурс реєстру постійно змінюється, що призводить як до впровадження нових об'єктів, що відповідають визначенню пам'ятки, так і видалення раніше наявних у реєстрі об'єктів, які з різних причин не підлягають подальшій охороні.

Пам'ятка, внесена до реєстру, за виконання певних умов, може бути вилучена з нього, що означає її позбавлення охорони природи. Підстави для видалення пам'ятки з реєстру визначаються ст. 13 Закону і сюди віднесено: знищення пам'ятки тією мірою, якою вона втрачає свою історичну, мистецьку чи наукову цінність, ставить під сумнів цінність, яка служить основою для внесення до реєстру пам'яток у нових наукових висновках, внесення пам'ятки до списку спадщини, в інвентарний музей або внесення до складу національного бібліотечного ресурсу.

Для всіх типів пам'яток, внесених до реєстру пам'яток, надається один із документів – реєстраційна картка нерухомої пам'ятки внесення до реєстру. Записна картка пам'ятки, внесена до реєстру, складена відповідно до чинних нормативних актів, відрізняється від картки пам'ятки, не внесеної до реєстру. Ґрунтовна колекція історичних відомостей про пам'ятку, докладні описи й фотодокументація повинні служити характеристичі її історичних особливостей. Обсяг інформації про пам'ятку, визначений Постановою від 26 травня 2011 року, є продовженням шаблону, встановленого на початку процесу інвентаризації, і донині не піддається сумніву.

Крім того, у розпорядженні установ, що спеціалізуються на охороні пам'яток, міститься фотографічна документація (негативи, відбитки, прозорі плівки) та допоміжні матеріали у сфері охорони пам'яток, отримані з колекцій інших установ, переданих за договорами й угодами, наприклад, картографічні матеріали, архівні документи, дизайн, іконографічні матеріали та інші архіви.

У Законі також зазначаються суб'єкти, які зобов'язані надавати субсидії на діяльність пам'яток, внесених до реєстру пам'яток. Цими суб'єктами є:

- Міністр культури та національної спадщини,
- 16 воєводських консерваторів,
- територіальні органи самоврядування (муніципалітети, повіти, воєводства).

Зазначений Закон визначає правила надання субсидій міністерствами й воєводствами. На додаток до зазначення заходів, для яких у Законі можуть бути передбачені субсидії, фіксується загальне правило, що субсидія може надаватися в розмірі 50% необхідних витрат на проведення консерваційних робіт, реставраційних або будівельних робіт. Проте було введено виняток, що дозволяє співфінансування діяльності на території пам'ятки у більшій кількості, до 100% від обґрунтованих витрат. Це можливо лише при застосуванні принаймні однієї з наступних умов:

- пам'ятка має унікальну історичну, художню чи наукову цінність;
- пам'ятка вимагає проведення технологічно складних консерваційних, реставраційних або будівельних робіт;
- природоохоронний статус пам'ятки потребує негайних консерваційних, реставраційних або будівельних робіт.

Варто також згадати про фінансові ресурси з європейських фондів, які можуть бути виділені на діяльність у сфері охорони пам'яток, відповідно до чого субсидується здійснення консерваційних, реставраційних та охоронних робіт на нерухомих пам'ятках разом із їх оточенням і рухомими пам'ятками.

2. Антична нерухомість у Польщі. За даними 2018 року, в Центрі національної спадщини (Польща) налічується 64809 пам'яток, з яких 22221 – нерухомі пам'ятки (34% запасів). Більшість нерухомих пам'яток – це об'єкти, які виконують сакральні функції: стіни, монастирі. Наступною групою з точки зору чисельності є житлові об'єкти (рис. 1).

3. Аналіз ринку пам'яток нерухомості у Польщі. Більшість угод із замками, палацами і судами відбувалися в 1990-х роках, і часто в них брали участь заможні польські бізнесмени. Водночас не було зареєстровано жодних копіляцій або реєстрів, у яких були б зафіксовані операції з пам'ятками. Лише на початку XXI ст. стали вказу-

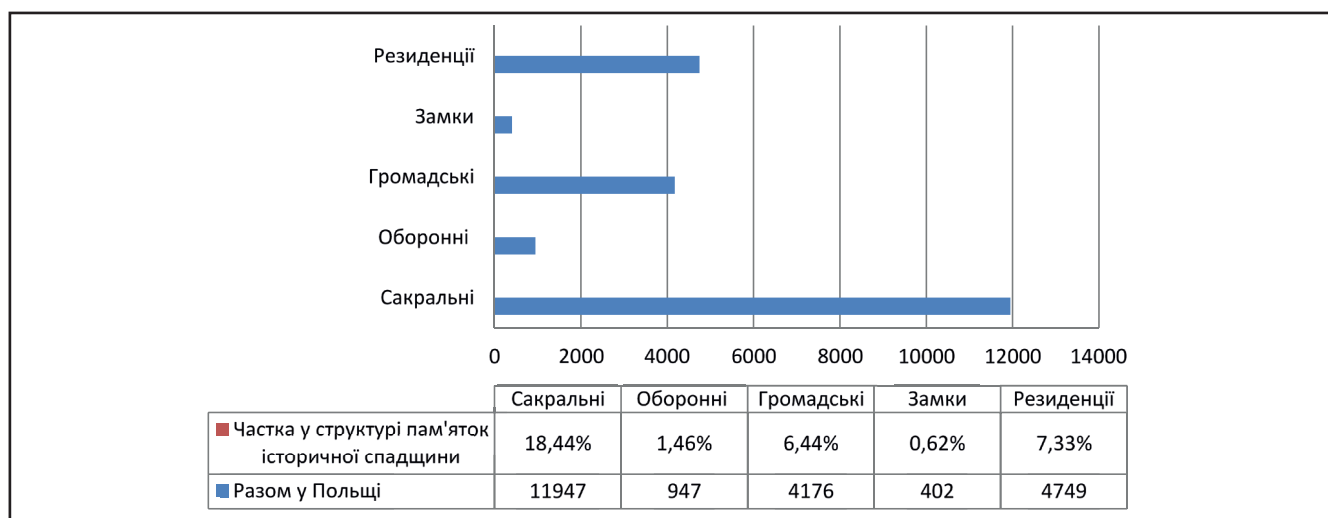

Рисунок 3. Структура пам'яток історичної спадщини Польщі за функцією станом на 2017 р.

Джерело: власне дослідження, засноване на «Звіті про стан збереження нерухомих пам'яток Польщі. Пам'ятники, занесені до реєстру пам'яток «Національний інститут спадщини», 2018.

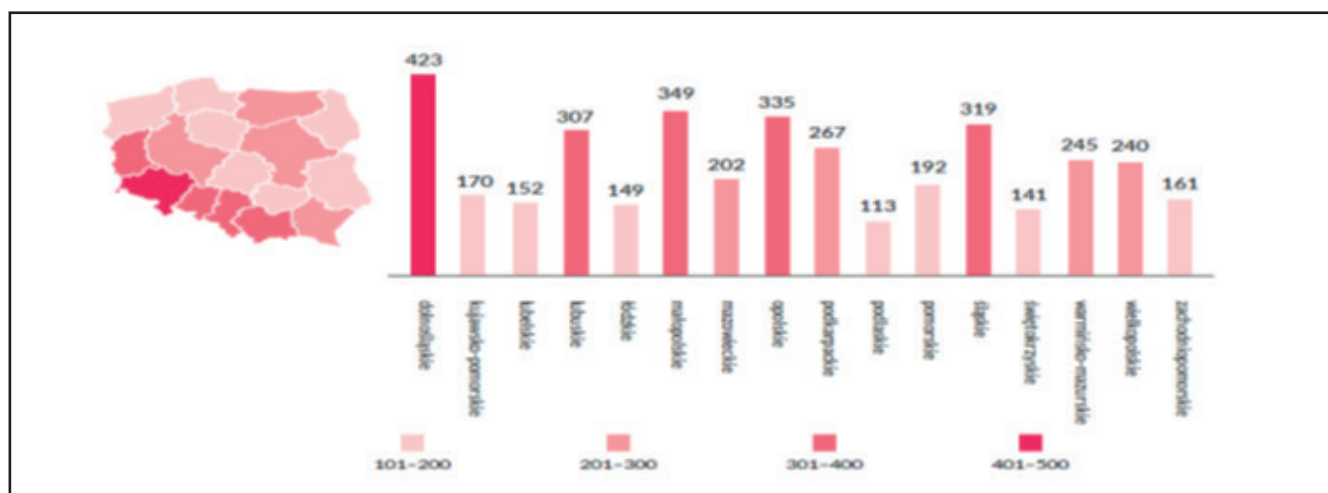

Рисунок 4. Кількість пам'яток нерухомотості в Польщі на 1000 км.кв. воєводств у 2017 році

Джерело: Звіт про стан збереження нерухомих пам'яток у Польщі. Пам'ятники, занесені до реєстру пам'яток «Національний інститут спадщини», 2018.

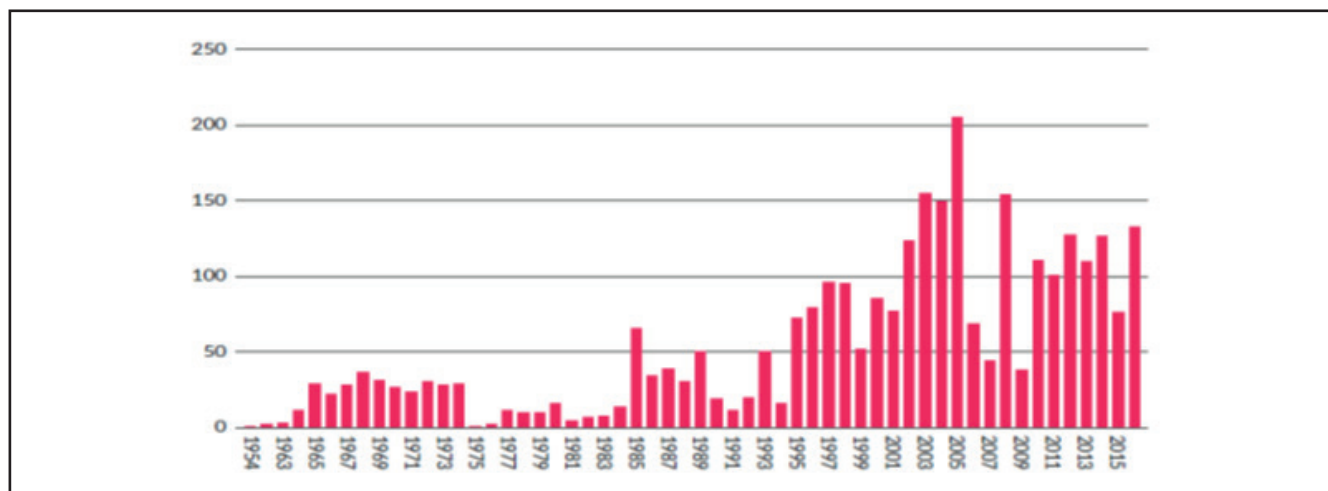

Рисунок 5. Кількість об'єктів, вилучених з реєстру пам'яток Польщі в 1954–2015 рр.

Джерело: Звіт про стан збереження нерухомих пам'яток у Польщі. Пам'ятники занесені до реєстру пам'яток «Національний інститут спадщини», 2018.

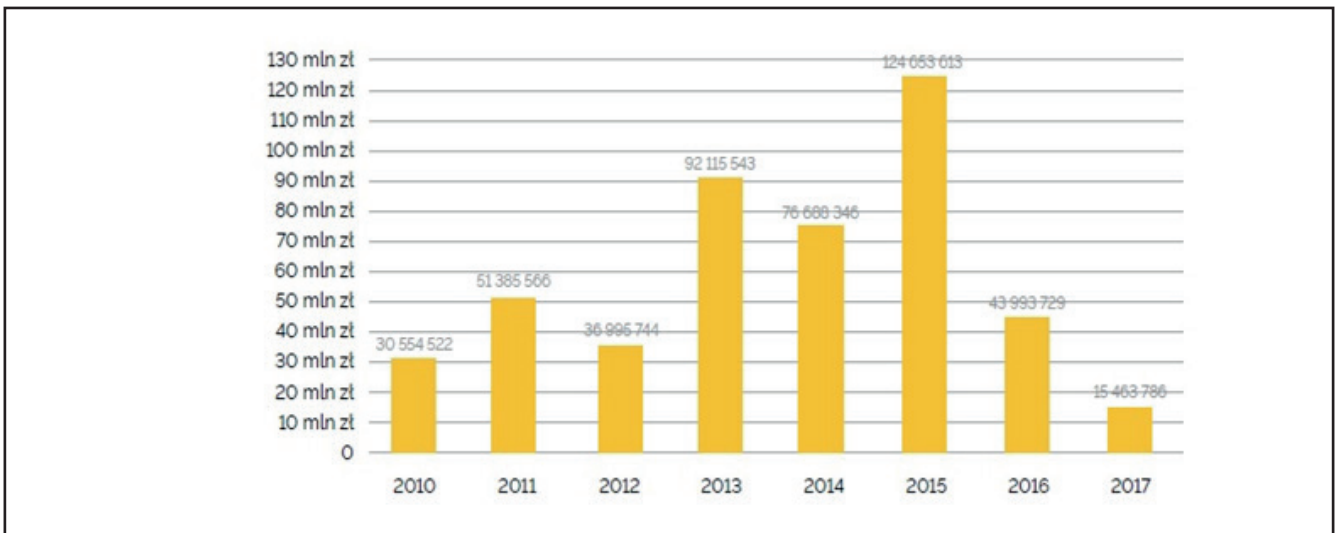

Рисунок 6. Динаміка операцій на ринку пам'яток нерухомості Польщі

вати історичні об'єкти та їх потенціал, серед інших, туризм.

Причинами зростання інтересу в цьому сегменті ринку стали:

- позбавлення Державних казначейств або муніципалітетів від парків або палацових комплексів через високі витрати, пов'язані з їх утриманням. Особливо, якщо вони занесені до реєстру пам'яток;
- попит на нові функції й історичні об'єкти мають великий конференц- та готельний потенціал;
- старі власники після повернення своїх прав на сімейні товари також продавали їх, маючи проблеми з витратами на утримання.

На сьогодні палаци й садиби користуються найбільшим інтересом інвесторів, особливо в Нижній Сілезії та в околицях Бидгоща. Продаж замків є менш успішним – з 2004 року з ними виконано лише одинадцять операцій. Рентабельність інвестицій також можлива за наявності палацового будинку. Ціни історичних палаців і замків істотно відрізняються – залежно від місця розташування, технічного стану, чи працює підприємство і чи є воно прибутковим. Деякі інвестори шукають нерухомість, яка не охоплена суворою охороною, єдиною привабливістю якої є земля. Інші шукають вдало розташовані об'єкти, які містять великий потенціал.

Фото 1. а) Готель Granngary у Вроцлаві, декорований у стінах колишнього солодового заводу; б) готель Andels в Лодзі в колишній будівлі ткацької фабрики.

Джерело: Зерносховище – Готель La Suite, Віденський готель Hotel Andel's Lodz – Лодзь.

Варто виокремити ще одну категорію – історичні промислові об'єкти. Колишні заводи, інші будівлі цього типу в хороших місцях сьогодні широко використовуються для комерційних або житлових проєктів. Відродження пам'яток промисловості, як і багатоквартирних будинків, є сферою великих міст. Компанії найчастіше використовують історичні промислові будівлі, які частково оновлюються і розширюються, і все це для абсолютно різних, нових цілей – у таких приміщеннях зазвичай створюються сучасні торгові площі, офіси й квартири типу лофт.

Одним із типових, найбільш флагманських прикладів є, звичайно, Manufaktura в Лодзі (фото 1b). Популярність цього виду власності опосередковано підтверджується великою кількістю нових проєктів. Прикладом може служити й butik–готель Grannary у Вроцлаві, оформлений у стінах колишнього середньовічного солодового будинку (фото 1a).

Інший тип будинків, які стають щораз затребуванішими – це багатоквартирні будинки. На вторинному ринку клієнти шукають квартири в таких будівлях, часто добре розташованих, безпосередньо в старих містах або в їх околицях. Ці будівлі мають настільки великий потенціал, що вони придатні для нерухомості з ексклюзивним характером. За даними WGN, у середньому за будівництво 600–700 метрів для реконструкції нині необхідно сплатити близько 1,5–2 млн злотих. Значно вищі ціни діють у великих містах, особливо для відремонтованих будівель. Скажімо, у Гданьську

для історичного багатоквартирного будинку, розташованого поблизу старого міста (500 кв. м), потрібно було заплатити цілих 14 мільйонів злотих, ціна за квадратний метр – 27 тисяч злотих.

Приклади пропозицій продажу об'єктів нерухомості подано на рис. 8.

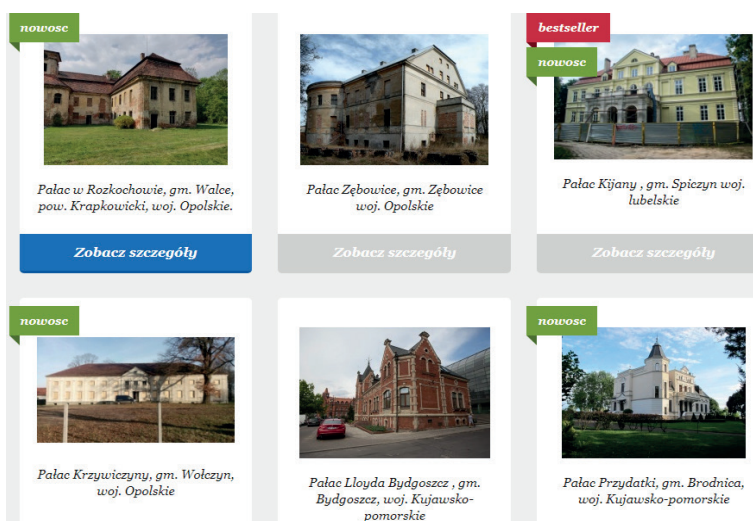
3. Оцінка вартості історичних властивостей. Методологічна основа є детальним положенням Положення про оцінку майна та підготовку оціночного апарату, включена до Національної ради Польської федерації асоціацій оцінювачів, прийнятої у 1998 році та взятої за основу використання експертами з нерухомості стандарту V.3 «Оцінка історичних властивостей». Цей стандарт розроблений разом із коментарем (містить словник основних понять), а з 2008 року він включений до загальних національних правил оцінки польської асоціації оцінювачів (Bogdani 2015 та інші 2015). Питання специфіки оцінки історичних властивостей також включено до Міжнародних стандартів оцінки (МСО) 2011 року, розроблених Комітетом з міжнародних стандартів оцінки (IVSC). Серед стандартів активів є Міністерство внутрішніх справ 230 «Права на власність» разом із додатком «Історичні властивості» (Міжнародні стандарти оцінки 2011, ПФСРМ). Визначенню вартості історичної власності у кожному випадку завжди повинно передувати отримання думки опікуна воєводства про призначення й використання історичної власності у спосіб, що відповідає принципам догляду за пам'ятками та відповідною історичною цінністю.

Рисунок 7. Кількість пам'яток нерухомості, що пропонуються до продажу в Польщі (травень 2019 р.)

Пропозиції продажу замків

Пропозиції з продажу палаців

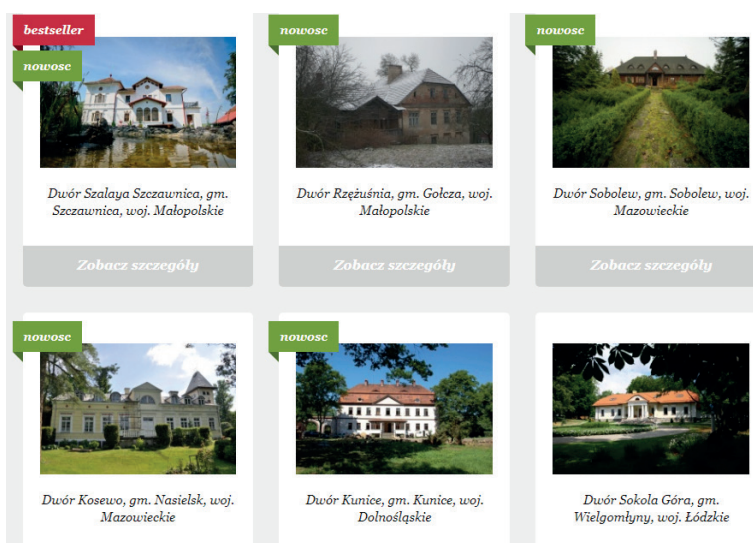

Рисунок 8. Приклади пропозицій продажу об'єктів нерухомості у Польщі

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Велику частину вартості історичних властивостей оцінюють із застосуванням традиційних правил (порівняльний підхід до порівнюваних об'єктів нерухомості, що знаходяться на ринку, або дохідний підхід для об'єктів, які можуть генерувати дохід) – табл. Дозволяється застосовувати метод витрат, але лише за методом вартості заміщення. Об'єкти, які існують на місцевому ринку нерухомості, а також їх довіру (Pawlikowska–Piechotka 2000), тому роль оцінювача з відповідними знаннями, досвідом і навіть інтуїцією є надзвичайно важливою, особливо коли оцінка стосується не тільки будівельного об'єкта, але і його історичного шару, мистецької цінності.

Вибір будь-якого з підходів завжди може виявитися суперечливим при порівняльному підході на сучасному етапі розвитку ринку, а правильне і надійне визначення суми виправлень іноді неможливе. Відсутність загального аналізу, недостатня кваліфікація в галузі історії мистецтва і архітектури, невелика кількість і висока неоднорідність угод і даних призводять до сум-

нів у багатьох прийнятих поправках. Вибір дохідного підходу часто диктується вірою в високий дохід потенційного покупця. Аналіз рентабельності адаптації багатьох історичних будівель для комерційних цілей однозначно показав, наскільки важко досягти потенційного прибутку, зберігаючи при цьому всю суворість збереження.

Таким чином, вартість, або змішаний підхід, залишається. Незважаючи на очевидні недоліки, через аргументи, наведені вище, визначити ринкову вартість таких об'єктів важливо з трьох причин.

По-перше, витратний підхід у даному випадку, показав би взаємозв'язок між необхідними витратами на приведення об'єктів до стану, якого вимагають природоохоронні принципи і будівельне законодавство, і поточного стану об'єктів.

По-друге, ознайомлення зі згаданими відносинами надасть висновок потенційному покупцеві в масштабі підприємства. Це важливий фактор, який впливає на рішення покупців.

По-третє, це зробить власником (Державну скарбницю або муніципалітет) і збереже відпо-

Підходи до оцінки історичних властивостей, що регулюються Законом ПР

№ з/п	Мета оцінки	Методика оцінки	
		визначена методикою	рекомендована
1.	Переддоговірні перемовини про укладення цивільно-правового договору		порівняльний підхід до дохідного підходу; витратний підхід; змішаний підхід
2.	Підставою для визначення гербового збору є укладення цивільно-правового договору	порівняльний підхід; дохідний підхід; змішаний підхід	
3.	Основа визначення податку на спадщину та пожертвування	порівняльний підхід; дохідний підхід; змішаний підхід; витратний підхід	
4.	Підстава для визначення стартової ціни – тендерної власності на нерухоме майно, внесеного до реєстру пам'яток, що знаходиться у розпорядженні Державного казначейського агентства сільськогосподарської власності	порівняльний підхід; дохідний підхід; витратний підхід; змішаний підхід	
5	Підстава для визначення розміру компенсації за експропріацію	порівняльний підхід; дохідний підхід; змішаний підхід	
6	Підстава для визначення вартості майна, що залишається за кордоном	порівняльний підхід; дохідний підхід; витратний підхід; змішаний підхід	витратний підхід
7	Підстава для подання заяви на рішення міністра внутрішніх справ про дозвіл на придбання нерухомості іноземцями		порівняльний підхід; дохідний підхід; витратний підхід; змішаний підхід
8	Інші, не перелічені оцінки		за рішенням оцінювача

Джерело: А. Еліасевич «Чи є пам'ятник різною власністю?»

відальність за фінансові наслідки рішень щодо збереження (Fraczek Musial).

Нематеріальні активи (архітектурні, історичні), пов'язані з історичним об'єктом, присутні як додаток до матеріальної вартості. Знижки та кошти з європейських фондів не враховуються при оцінці вартості історичної нерухомості – відповідний пункт повинен бути включений до опитування експертів оцінки нерухомості.

Висновки

Особливості історичної власності зумовлюють специфіку їх оцінки та функціонування ринку цього сегмента нерухомості. На ринку нерухомості інвестори насамперед зацікавлені в палацах і садибах. Ціни, залежно від стану нерухомості, варіюються від декількох сотень злотих до декількох тисяч за квадратний метр. Порівняння пропозицій продажів особняків і палаців з новими житловими проектами у багатьох випадках показує, що середня вартість покупки будинку або квартири в основних агломераціях Польщі перевищує ціну приміських об'єктів, зазначених у реєстрі пам'яток.

Стимулом для покупців є положення Закону про охорону пам'яток і догляду за пам'ятниками від 23 липня 2003 року, що дає 50%-тну знижку при купівлі нерухомості з цього сегмента. В обмін на поступки від продавця (агентства сільськогосподарської нерухомості) покупець зобов'язується витратити зекономлені кошти на оновлення та реконструкцію об'єкта.

Обмеження, пов'язані з підготовкою нерухомості до використання, не стримують підприємців, які в первинній розробці і мають високу історичну цінність, що вбачають потенціал у розвитку бізнесу.

Найбільшою групою покупців є ті, хто діє або планує розпочати свою діяльність у готельному, туристичному, громадському та курортному секторах. Зростання інтересу до Польщі через публікації, які формують думку, сприяє розвитку цієї галузі. Наприкінці 2015 р. Lonely Planet, найбільший у світі видавець туристичних довідників, назвала Польщу серед десяти найпривабливіших місць у світі для проведення відпусток у 2016 р. Вона на другому місці в рейтингу Lonely Planet Best in Travel. Рейтинг стосувався цілей, заради яких варто відвідати у 2019 р. Дослідження показують, що клієнти раді залишатися в історичних будівлях, вони цінують чудову архітектуру й особливий мікроклімат.

Все частіше історичні будівлі використовують для своїх потреб різні типи культурно-освітніх закладів.

Продаж будівель із ресурсів Агентства здійснюється у формі необмеженого тендеру, що означає рівність правил перевірки при застосуванні до пропозицій, поданих суб'єктами господарювання, приватними особами або установами місцевого самоврядування.

Трансформація пам'ятки відповідно до прагнень покупця не може бути здійснена без відома воєводського консерватора, тож однією з умов допуску до тендера є представлення так званої прикладної програми разом із позитивною думкою експерта.

Придбання історичної нерухомості може здійснюватися на умовах розтермінування, завдяки чому. Завдяки такому рішення інвестор отримує час для нагромадження додаткових коштів. Інший варіант – цільові субсидії з державного бюджету та органів місцевого самоврядування, які надаються такими установами, як Міністерство культури й національної спадщини, офіси пам'ятників воєводства, комуни та повіти. Шанси на отримання державної допомоги збільшуються пропорційно до вартості підприємства.

Вартість історичної власності визначається насамперед законом, що діє в Польщі, захищає всі пам'ятки, і водночас зобов'язує їх власників піклуватися про них незалежно від стану збереження або факту внесення в офіційні реєстри. Основним нормативно-правовим актом, що стосується оцінки історичних об'єктів, а також Закону про управління нерухомістю, який регулює загальні принципи оцінки майна, є виконавче регулювання до нього – положення про оцінку та підготовку звіту про оцінку. Положення регламенту обмежуються лише тим фактом, який слід враховувати при визначенні вартості нерухомості з використанням порівняльного й дохідного підходів.

Не існує правового регулювання у сфері визначення чинників, які необхідно включити до визначення вартості нерухомості, внесеної до реєстру пам'яток, з використанням змішаного й витратного підходів.

Правові положення та методичні вказівки не містять пояснення (вказівка чіткої процедури), яким чином оцінювач повинен розрізняти й враховувати нематеріальні активи, що впливають на вартість майна при оцінці. Індивідуальна інтерпретація вибору та правил визначення вартос-

ті нематеріальних ознак оцінювача нерухомості може призвести до того, що однакове майно з історичним характером матиме суттєво різні значення, встановлені різними оцінювачами майна.

Тимчасова інтерпретаційна записка (колишній Стандарт V.3) «Оцінка історичних властивостей», що діє згідно з «Загальними національними правилами оцінки», розробленими Федерацією асоціацій оцінювачів, та міжнародними стандартами, яка наразі функціонує та практично використовується оцінювачами майна, служить методологічною основою для оцінки історичних властивостей. (Оцінка – Додаток до Міністерства внутрішніх справ 230 «Історичні властивості»).

Розвиток історичного ринку нерухомості та упорядкування правил оцінки сприяли б підвищенню суспільної обізнаності про цінність і рідкісність історичних властивостей, загальнодоступних баз даних електронних історичних пам'яток, а також інформації про ціни на нерухомість, одноманітності інтерпретації чинного законодавства, підвищенню професійної матеріальної, фінансової та організаційної підтримки приватних власників та ефективності правозастосування проти порушників власників нерухомості.

Список використаних джерел

1. Bogdani M. (2015). Запропоновані правила оцінки історичних властивостей – початкові припущення. [в:] «Оцінювач Малопольської», 2 (86), с. 98–44.
2. Bogdani M., Grzesik K., Kiziniewicz A., Tarnawski L. (2015). Пропозиції для перевірки історичної методології оцінки нерухомості. [в:] «Малопольський оцінювач». Матеріали конференції, с. 109–120.
3. Eliasiewicz A. (2002). Чи є пам'ятник різною нерухомістю? [в:] A. Chrzanowski, Оцінка нерухомості ...
4. Fraczek R., Musial P. (2012). Проблеми інвестування в антикварну нерухомість, [в:] Nwiat Nieruchomosci, No.79, с. 41–45.
5. Jasinski J. (2015). Специфіка правових і методологічних детермінант оцінки історичних властивостей. [в:] Acta Sci. Pol. Administratio Locorum, 14 (3), с. 61–73.
6. Jasinski J. (2015). Аналіз нерухомих пам'яток та обмеження ринкового обороту в Польщі. [в:] Acta Scientiarum Polonorum, 14 (2), с. 21–40.
7. Міжнародні стандарти оцінки (2011). ПФСРМ, Варшава. Тимчасова пояснювальна записка (Стандарт V.3) Оцінка історичних властивостей (2015). PSRWM, Варшава.
8. Pawlikowska–Piechotka, A. (2002). Туристичні інвестиції в історичні будівлі. [в:] Землевпорядник, № 2.

9. Potaczala, M. (2006). Замок в ціні рядового будинку. [в:] Rymek в історичній нерухомості в Польщі, Краківський ринок нерухомості, 4.

10. Robaczewski, M. (2009). У кліматі старого багатоквартирного будинку. [в:] Forbes O3.

11. Постанова Ради Міністрів від 21 вересня 2004 року про оцінку майна та підготовку звіту про оцінку. OJ від 2004 р., № 207, ст 2109, OJ від 2005 р., № 196, ст 1628 та OB від 2011 р., № 165, ст +985.

12. Закон від 21 серпня 1997 року про управління нерухомістю. OJ з 1997 р., № 115, ст 741, тобто дужина U. 2015 р., Ст. 782, 985, 1039.

13. Закон від 23 липня 2003 року про охорону пам'яток і охорони пам'яток. OJ з 2003 р., № 162, ст. 1568, тобто OJ з 2014 року, пункт 1446, разом з подальшими змінами.

References

1. Bogdani M. (2015). Zaproponovani pravyla otsinky istorychnykh vlastyivostei – pochatkovi prypushchennia. [v:] «Otsiniuvach Malopolskoi», 2 (86), s. 98–44.
2. Bogdani M., Grzesik K., Kiziniewicz A., Tarnawski L. (2015). Propozycji dla perevirky istorychnoi metodologii otsinky nerukhomosti. [v:] «Malopolskiy otsiniuvach». Materialy konferentsii, s. 109–120.
3. Eliasiewicz A. (2002). Czy ye pamiatnyk riznoiu nerukhomistiu? [v:] A. Chrzanowski, Otsinka nerukhomosti ...
4. Fraczek R., Musial P. (2012). Problemy inwestuвання v antykvartnu nerukhomist, [v:] Nwiat Nieruchomosci, No.79, s. 41–45.
5. Jasinski J. (2015). Spetsyfika pravovykh i metodolohichnykh determinant otsinky istorychnykh vlastyivostei. [v:] Acta Sci. Pol. Administratio Locorum, 14 (3), s. 61–73.
6. Jasinski J. (2015). Analiz nerukhomyykh pamiatok ta obmezhenia rynkovoho oborotu v Polshchi. [v:] Acta Scientiarum Polonorum, 14 (2), s. 21–40.
7. Mizhnarodni standarty otsinky (2011). PFSRM, Varshava. Tymchasova poiasniuvalna zapyska (Standart V.3) Otsinka istorychnykh vlastyivostei (2015). PSRWM, Varshava.
8. Pawlikowska–Piechotka, A. (2002). Turystychni investysii v istorychni budivli. [v:] Zemlevporiadnyk, № 2.
9. Potaczala, M. (2006). Zamok v tsini riadovoho budynku. [v:] Rymek v istorychnii nerukhomosti v Polshchi, Krakivskiy rynek nerukhomosti, 4.
10. Robaczewski, M. (2009). U klimati staroho bahatokvartyrnoho budynku. [v:] Forbes O3.
11. Postanova Rady Ministriv vid 21 veresnia 2004 roku pro otsinku maina ta pidhotovku zvitv pro otsinku.

OJ від 2004 р., № 207, ст 2109, OJ від 2005 р., № 196, ст 1628 та OV від 2011 р., № 165, ст +985.

12. Zakon від 21 серпня 1997 року про управління нерухомістю. OJ з 1997 р., № 115, ст 741, тобто діюча у 2015 р., Ст. 782, 985, 1039.

13. Zakon від 23 липня 2003 року про охорону пам'яток і охорону пам'яток. OJ з 2003 р., № 162, ст. 1568, тобто OJ з 2014 року, пункт 1446, разом з подальшими змінами.

Дані про автора

Лідія Грьогер,

доктор, професор, Лодзинський університет, Інститут екологічного та просторового планування

e-mail: groeger@interia.pl

Данные об авторе

Лидия Грьогер,

доктор, профессор, Лодзинский университет, Институт экологического и пространственного планирования

e-mail: groeger@interia.pl

Data about author

Lidia Gruger,

Doctor, Professor, Lodz University, Institute of Ecology and spatial planning

e-mail: groeger@interia.pl

УДК 330

<http://doi.org/10.5281/zenodo.3447479>

ПУЗИРЬОВА П.В.

Концепція функціонування та стратегії розвитку підприємств готельно-ресторанної сфери

Предметом дослідження є теоретичні та методичні основи процесу стратегічного розвитку підприємств готельно-ресторанної сфери та концептуальне їх функціонування.

Метою дослідження є дослідження концепції функціонування та стратегії розвитку підприємств готельно-ресторанної сфери в сучасних ринкових динамічних умовах.

Методи дослідження. При написанні статті використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження економічних явищ щодо функціонування та стратегії розвитку підприємств готельно-ресторанної сфери.

Результати роботи. В результаті написання статті було встановлено, що концептуальні засади підприємства готельно-ресторанної сфери базуються на визначенні основної концепції функціонування підприємства з урахуванням орієнтації його на певні сегменти споживчого ринку. Концепція функціонування та стратегії розвитку підприємств готельно-ресторанної сфери набуває особливого значення, оскільки для підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства готельно-ресторанної сфери повинні постійно вводити інновації, щоб залишатись провідними у своєму сегменті та бути на два кроки попереду конкурентів. Подальший розвиток підприємств готельно-ресторанної сфери неможливий без стимулювання розвитку туризму, рекреації, освіти в галузі готельно-ресторанного бізнесу, сприяння держави, налагодження інформаційної інфраструктури готельного та ресторанного ринку.

Галузь застосування результатів. Туризм, готельно-ресторанна справа, менеджмент, управління підприємством, стратегічне управління.

Висновки. Концепція функціонування та стратегії розвитку підприємств готельно-ресторанної сфери необхідна для підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства готельно-ресторанної сфери, які повинні постійно вводити інновації, щоб залишатись провідними у своєму сегменті та бути на два кроки попереду конкурентів. Подальший розвиток підприємств готельно-ресторанної сфери неможливий без стимулювання розвитку туризму, рекреації, освіти в галузі готельно-ресторанного бізнесу, сприяння держави, налагодження інформаційної інфраструктури готельного та ресторанного ринку. Визначено, що основними напрямками підвищення конкурентоспроможності підприємств готельно-ресторанної сфери є: персоніфікація обслуговування та орієнтація на потреби клієнтів; створення умов для залучення додаткових інвестицій в об'єкти готельного і ресторанного бізнесу; широке запровадження нових засобів комунікації та інформаційних технологій; підвищення

якості наданих послуг; запровадження нових технологій в ділову стратегію підприємств готельно-ресторанної сфери з метою просування продуктів та послуг готелів та ресторанів.

Ключові слова: підприємства, готельно-ресторанна сфера, концепція, стратегія, розвиток, функціонування, інвестиції, конкурентоспроможність.

ПУЗЫРЁВА П.В.

Концепция функционирования и стратегии развития предприятий гостинично-ресторанной сферы

Предметом исследования являются теоретические и методические основы процесса стратегического развития предприятий гостинично-ресторанной сферы и концептуальное их функционирование.

Целью исследования является исследование концепции функционирования и стратегии развития предприятий гостинично-ресторанной сферы в современных рыночных динамических условиях.

Методы исследования. При написании статьи использованы общенаучные и специальные методы исследования экономических явлений по функционированию и стратегии развития предприятий гостинично-ресторанной сферы.

Результаты работы. В ходе написания статьи было установлено, что концептуальные основы предприятий гостинично-ресторанной сферы базируются на определении основной концепции функционирования предприятия с учетом ориентации его на определенные сегменты потребительского рынка. Концепция функционирования и стратегии развития предприятий гостинично-ресторанной сферы приобретает особое значение, поскольку для повышения уровня конкурентоспособности предприятий гостинично-ресторанной сферы должны постоянно вводить инновации, чтобы оставаться ведущими в своем сегменте и быть на два шага впереди конкурентов. Дальнейшее развитие предприятий гостинично-ресторанной сферы невозможно без стимулирования развития туризма, рекреации, образования в области гостинично-ресторанного бизнеса, содействия государства, налаживание информационной инфраструктуры гостиничного и ресторанного рынка.

Область применения результатов. Туризм, гостинично-ресторанное дело, менеджмент, управление предприятием, стратегическое управление.

Выводы. Концепция функционирования и стратегии развития предприятий гостинично-ресторанной сферы необходима для повышения уровня конкурентоспособности предприятий гостинично-ресторанной сферы, которые должны постоянно вводить инновации, чтобы оставаться ведущими в своем сегменте и быть на два шага впереди конкурентов. Дальнейшее развитие предприятий гостинично-ресторанной сферы невозможно без стимулирования развития туризма, рекреации, образования в области гостинично-ресторанного бизнеса, содействия государства, налаживание информационной инфраструктуры гостиничного и ресторанного рынка. Определено, что основными направлениями повышения конкурентоспособности предприятий гостинично-ресторанной сферы являются: персонификация обслуживания и ориентация на потребности клиентов; создание условий для привлечения дополнительных инвестиций в объекты гостиничного и ресторанного бизнеса; широкое внедрение новых средств коммуникации и информационных технологий; повышение качества предоставляемых услуг; внедрение новых технологий в деловую стратегию предприятий гостинично-ресторанной сферы с целью продвижения продуктов и услуг гостиниц и ресторанов.

Ключевые слова: предприятие, гостинично-ресторанная сфера, концепция, стратегия, развитие, функционирование, инвестиции, конкурентоспособность.

PUZYROVA P.V.

Concept of functioning and strategies of development of enterprises of hotel–restaurant sphere

The subject of the research is the theoretical and methodological foundations of the process of strategic development of hotel and restaurant enterprises and their conceptual functioning.

The aim of the study is to study the concept of functioning and development strategies of hotel and restaurant enterprises in modern market dynamic conditions.

Research Methods. When writing the article, general scientific and special methods were used to study economic phenomena in the functioning and development strategy of hotel and restaurant enterprises.

Results of the investigation. During the writing of the article, it was found that the conceptual foundations of hotel and restaurant enterprises are based on determining the basic concept of the enterprise's functioning, taking into account its orientation to certain segments of the consumer market. The concept of the functioning and development strategy of hotel and restaurant enterprises is of particular importance, since in order to increase the competitiveness of hotel and restaurant enterprises, they must constantly introduce innovations in order to remain leading in their segment and be two steps ahead of the competition. Further development of hotel and restaurant enterprises is impossible without stimulating the development of tourism, recreation, education in the field of hotel and restaurant business, state assistance, establishing information infrastructure of the hotel and restaurant market.

Scope of the results. Tourism, hotel and restaurant business, management, enterprise management, strategic management.

Conclusions. The concept of the functioning and development strategy of hotel and restaurant enterprises is necessary to increase the competitiveness of hotel and restaurant enterprises, which must constantly innovate in order to remain leading in their segment and be two steps ahead of the competition. Further development of the hotel and restaurant industry enterprises is impossible without stimulating the development of tourism, recreation, education in the hotel and restaurant business, state assistance, establishing the information infrastructure of the hotel and restaurant market. It is determined that the main directions of increasing the competitiveness of hotel and restaurant enterprises are: personification of service and orientation to customer needs; creation of conditions for attracting additional investments in hotel and restaurant business facilities; widespread introduction of new means of communication and information technology; improving the quality of services provided; introduction of new technologies in the business strategy of hotel and restaurant enterprises with the aim of promoting the products and services of hotels and restaurants.

Key words: enterprise, hotel and restaurant sphere, concept, strategy, development, functioning, investment, competitiveness.

Постановка проблеми. Готельно–ресторанна сфера як одна з високорентабельних галузей світової економіки у XXI ст. стає провідним напрямом економічного і соціального розвитку України. Міжнародний досвід свідчить, що необхідною передумовою активного та успішного просування цієї галузі на ринок держави є сучасна туристична інфраструктура. Сьогодні туризм формує економіку багатьох держав, регіонів, стає важливим чинником стабільного розвитку світової індустрії гостинності [1–4].

На сучасному етапі функціонування підприємств готельно–ресторанного бізнесу виникають об'єктивні фактори, що ускладнюють процеси прийняття управлінських рішень в умовах прискореного темпу суспільно–політичного життя. Збільшується обсяг «фахової» інформації, яку слід опановувати й використовувати у повсякденній діяльності, бурхливо розвивається наука й

техніка, що спонукає до впровадження більш продуктивних і якісно нових зразків обладнання, новітніх виробничих технологій та надання широкого спектра послуг. Структура виробничих колективів сучасних підприємств готельно–ресторанної сфери значно ускладнилась, що зумовлене появою нових професій, суттєвими змістовими змінами праці фахівців традиційних спеціальностей, підвищенням рівня освіти та духовної культури працівників, появою й диверсифікацією можливостей щодо реалізації особистості в умовах економічної й політичної демократії [5–7].

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дослідженню стану та перспективам розвитку сфери готельно–ресторанної сфери присвячено багато праць таких відомих вчених–економістів: С. І. Байлик [1], Р. І. Балашова [2], Н. О. Власова [3], Д. Ю. Жульковська [4], В. С. Ковешніков [5, 6], Г. Я. Круль [7], М. П. Мальська [8], І. М. Писарев–

ський [9], О. Головка [10], А.А. Мазаракі, Л.О. Радченко, П.П. Пивоваров, О.В. Новікова, Л.Д. Льовшина, А.М. Ніколаєнко–Ломакіна [11], Т.Г. Сокол [12] та ін., проте питання й до тепер потребує доопрацювання та поглибленого вивчення, оскільки сфера готельно–ресторанного бізнесу постійно поновлюється та вдосконалюється щоб відповідати сучасним вимогам своїх споживачів та бути завжди конкурентоздатною.

Метою дослідження є виявлення особливостей та ключових аспектів функціонування підприємств готельно–ресторанної сфери в Україні.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні в Україні докорінно змінюються методи стратегічного розвитку підприємницької діяльності та державного регулювання економіки. Бізнес вимушений, в основному, самостійно обирати шлях виходу із кризи та входження до ринку з новими товарами та послугами. Умовою стабільного ефективного функціонування стає така форма підприємництва, яка легко пристосовується до швидкоплинних змін становища на ринку, конкуренції, появи нових товарів і послуг, які користуються попитом та задовольняють потреби сучасного споживача [9].

Останнім часом відбулися помітні зміни не тільки у принципах і способах управління готельно–ресторанними установами, але й змінився підхід

до обслуговування клієнтів. Він став високотехнологічним і повністю орієнтованим на споживача. Почали створюватися карти постійних клієнтів, до яких вноситься інформація про їхні смаки та звички, що дозволяє передбачати бажання гостей [10].

Впровадження нових технологій на підприємствах у ділову стратегію готельно–ресторанного бізнесу, зокрема широке використання мережі Інтернет з метою просування готельних та ресторанных продуктів, зменшують витрати і забезпечують споживачам підвищений комфорт, розширюють можливості залучення нових клієнтів і дозволяють розширити зайняті готельно–ресторанним бізнесом сегменти ринку [11].

Особливо важливим є, так званий, людський фактор у сфері готельно–ресторанного обслуговування, отже необхідно приділяти особливу увагу управлінню структурою і підбором персоналу. Співробітники повинні бути добре підготовлені і мати відповідну професійну підготовку, особисті та ділові якості [12].

Концептуальні засади підприємства готельно–ресторанної сфери базуються на визначенні основної концепції функціонування підприємства з урахуванням орієнтації його на певні сегменти споживчого ринку, при цьому увагу приділяють наступному (див. рисунок).

Визначення основних елементів споживчого ринку з врахуванням концептуальних засад підприємства готельно–ресторанної сфери [6, 8, 12].

При створенні концепції підприємства готельно-ресторанної сфери необхідно обґрунтувати асортиментну, цінову, збутову концепцію, концепцію просування послуг, технологію виробництва і обслуговування тощо [9].

Асортиментна концепція представляє собою спрямовану побудову оптимальної асортиментної пропозиції послуг, при цьому за основу приймаються, з одного боку, споживчі вимоги визначених груп (сегментів ринку), а з іншого, необхідність забезпечення ефективного використання підприємством матеріальних, технологічних, фінансових та інших ресурсів. Основною складовою асортиментної політики підприємства є формування «пакету готельних послуг». При вирішенні цього питання використовуються результати аналізу структури та якості готельно-ресторанних послуг, що реалізуються на ринку підприємствами-конкурентами, що дає можливість розробити план діяльності готельного комплексу, сформувати структуру реалізації послуг по їх окремим видам, формам реалізації, споживачам [6].

Аналіз наукових підходів до класифікації стратегічних альтернатив дозволяє побудувати систему вибору та взаємопов'язання різних стратегій у процесі управління підприємством. Основна мета корпоративної стратегії полягає у встановленні тісного взаємозв'язку між кожним напрямом діяльності готельного комплексу, до складу якого входять такі стратегічні одиниці бізнесу як готель, заклади ресторанного господарства, підрозділи, що надають додаткові послуги. При плануванні роботи підприємства на перспективу (5 – 10 років) доцільно використати стратегії зростання та стабільності [5].

Особливе місце на стадії впровадження займає операційна та маркетингова стратегії. Маркетингові стратегії поділяють на товарні і ринкові. Операційна стратегія розробляється як модель рішень операційних завдань відповідно до стратегічних установок вищих ієрархічних рівнів управління підприємством і є окремою важливою складовою в управлінні широкою організаційною структурою [2–5].

За орієнтацією щодо виконання роботи операційні стратегії поділяють на стратегії:

- нормального виконання, тобто зорієнтовані на стандартне виконання роботи;
- якісного виконання, тобто зорієнтовані на вищу, ніж стандартну якість виконання роботи;

- інноваційно-якісного виконання, тобто зорієнтовані на якісне нестандартне виконання роботи.

За характером прийнятих рішень операційні стратегії поділяють на стратегії: структурних рішень (або виробничих процесів) та інфраструктурних рішень. Структурні рішення, а отже і пов'язані з цим операції формують основи підприємства як системи і не можуть легко змінюватися через свою довгострокову значущість; інфраструктурні координують дії підприємства (визначають процедури, політику) та більш легко можуть бути змінені [5–6].

Операційні стратегії структурних рішень можуть бути поділені на такі види:

- 1) «зробити або купити», тобто вирішити, які послуги, пов'язані з діяльністю підприємства на ринку, воно буде виконувати самостійно, а які купуватиме в інших, тобто звертатиметься до аутсорсингу;

- 2) вкладення коштів у засоби виробництва (створення його потенціалу) та вибір типу процесу виробництва (масове/конвеєрне, серійне (виробництво партіями), індивідуальне);

- 3) вибір технологічних поєднань, тобто визначення, які технології є кращими з точки зору методів та форм обслуговування їх сприяння конкурентним перевагам підприємства;

- 4) вибір розвитку процесу обслуговування [11].

Операційні стратегії інфраструктурних рішень охоплюють безпосереднє планування та контроль виробництва (або іншої діяльності), гарантію якості, розвиток так званих програм залучення працівників до удосконалення власних робочих місць, розв'язки взаємофункціональних проблем командами [7].

Висновки

Отже, концепція функціонування та стратегії розвитку підприємств готельно-ресторанної сфери набуває особливого значення, оскільки для підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства готельно-ресторанної сфери повинні постійно вводити інновації, щоб залишатись провідними у своєму сегменті та бути на два кроки попереду конкурентів. Подальший розвиток підприємств готельно-ресторанної сфери неможливий без стимулювання розвитку туризму, рекреації, освіти в галузі готельно-ресторанного бізнесу, сприяння держави, налагодження інформаційної інфраструктури готельного та ресторанного ринку [11, 12].

Тому, основними напрямками підвищення конкурентоспроможності підприємств готельно-ресторанної сфери є: персоніфікація обслуговування та орієнтація на потреби клієнтів; створення умов для залучення додаткових інвестицій в об'єкти готельного і ресторанного бізнесу; широке запровадження нових засобів комунікації та інформаційних технологій, що дозволить проводити глибоку та системну діагностику підприємств готельного та ресторанного бізнесу та галузі в цілому; підвищення якості наданих послуг і переробка стандартів ISO серії 9000 з метою забезпечення їх взаємозв'язку з конкурентоспроможністю підприємства; запровадження нових технологій в ділову стратегію підприємств готельно-ресторанної сфери (на основі використання мережі Інтернет) з метою просування продуктів та послуг готелів та ресторанів [6].

Список використаних джерел

1. Байлик С. И. Гостиничное хозяйство : учебник / С. И. Байлик. – 2 е изд., перераб. и доп. – Киев : Дакор, 2014. – 368 с.
2. Балашова Р. І. Організація діяльності туристичного підприємства: навч. посіб. для студентів ВНЗ / Р. І. Балашова ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України. – Київ : ЦУЛ, 2012. – 184 с.
3. Власова Н.О. Економіка ресторанного господарства / Н.О. Власова. – Х. : Світ книги, 2013. – 389 с.
4. Жульковська Д.Ю. Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасні проблеми і перспективи економічної динаміки» (м. Умань, 30 листопада – 1 грудня 2017 р.) Умань: ВПЦ «Візаві», 2017. – 364 с. – С.334–336.
5. Ковешніков В. С. Організація готельно-ресторанної справи : навч. посіб. / В. С. Ковешніков, М. П. Мальська, Х. Й. Роглев. – Київ : Кондор-Видавництво, 2015. – 752 с.
6. Ковешніков В.С. Організація готельно-ресторанного господарства : Навч. посіб. / В.С. Ковешніков, А.Т. Матвієнко, О.Г. Разметова. – Київ : Видавництво ЛіраК, 2018. – 564 с.
7. Круль Г.Я. Основи готельної справи : навчальний посібник / Г.Я. Круль. – К. – Центр учбової літератури, 2017. – 368с.
8. Мальська М. П. Готельний бізнес: теорія та практика : підручник. / М. П. Мальська, І. Г. Пандяк. – Вид. 3-ге, перероб. та допов. – Київ : Центр учбової літератури, 2017. – 472 с.
9. Організація готельного господарства: підручник / С.І. Байлик, І. М. Писаревський; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2015. – 329 с.
10. Організація готельного господарства [Текст] : навчальний посібник / О. Головка [та ін.]; М-во освіти і науки України, Мукачівський державний університет. – К. : Кондор, 2011. – 408 с.
11. Проектування готелів : навчальний посібник / за ред. А.А. Мазаракі. – К. : КНТЕУ, 2012. – 340 с. Радченко Л.О. Особливості ресторанного сервісу. Обслуговування іноземних туристів : навчальний посібник / Л.О. Радченко, П.П. Пивоваров, О.В. Новікова, Л.Д. Льовшина, А.М. Ніколаєнко-Ломакіна. – Х. : Світ книг, 2012. – 288с.
12. Сокол Т.Г. Організація обслуговування в готелях і туристичних комплексах : підручник / Т.Г. Сокол. – К. : Альтепрес, 2017. – 446с.

References

1. Bailyk S. Y. Hostynychnoe khoziaistvo : uchebnyk / S. Y. Bailyk. – 2 e yzd., pererab. y dop. –Kyev : Dakor, 2014. – 368 s.
2. Balashova R. I. Orhanizatsiia diialnosti turystychnoho pidpriemstva: navch. posib. dlia studentiv VNZ / R. I. Balashova ; M–vo osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrainy. – Kyiv : TsUL, 2012. – 184 s.
3. Vlasova N.O. Ekonomika restorannoho hospodarstva / N.O. Vlasova. – Kh. : Svit knyhy, 2013. – 389 s.
4. Zhulkovska D.Yu. Materialy IV Vseukrainskoi naukovo–praktychnoi konferentsii «Suchasni problemy i perspektyvy ekonomichnoi dynamiky» (m. Uman, 30 lystopada – 1 hrudnia 2017 r.) Uman: VPTs «Vizavi», 2017. – 364 s. – С.334–336.
5. Kovesnikov V. S. Orhanizatsiia hotelno–restorannoi spravy: navch. posib. / V. S. Kovesnikov, M. P. Malska, Kh. Y. Rohlev. – Kyiv : Kondor–Vydavnytstvo, 2015. – 752 s.
6. Kovesnikov V.S. Orhanizatsiia hotelno–restorannoho hospodarstva : Navch. posib. / V.S. Kovesnikov, A.T. Matviienko, O.H. Razmetova. – Kyiv : Vydavnytstvo LiraK, 2018. – 564 s.
7. Krul H.Ya. Osnovy hotelnoi spravy : navchalnyi posibnyk / H.Ya. Krul. – K. – Tsentr uchbovoi literatury, 2017. – 368s.
8. Malska M. P. Hotelnyi biznes: teoriia ta praktyka : pidruchnyk. / M. P. Malska, I. H. Pandiak. – Vyd. 3–he, pererob. ta dopov. – Kyiv : Tsentr uchbovoi literatury, 2017. – 472 s.
9. Orhanizatsiia hotelnoho hospodarstva: pidruchnyk / S.I. Bailyk, I. M. Pysarevskiy; Kharkiv. nats. un–t misk. hosp–va im. O. M. Beketova. – Kharkiv : KhNUMH im. O. M. Beketova, 2015. – 329 s.

10. Orhanizatsiia hotelnoho hospodarstva [Tekst] : navchalnyi posibnyk / O. Holovko [ta in.] ; M–vo osvity i nauky Ukrainy, Mukachivskyi derzhavnyi universytet. – K. : Kondor, 2011. – 408 s.

11. Proektuvannia hoteliv : navchalnyi posibnyk / za red. A.A. Mazaraki. – K. : KNTEU, 2012. – 340 s. Radchenko L.O. Osoblyvosti restorannoho servisu. Obsluhovuvannia inozemnykh turystiv : navchalnyi posibnyk / L.O. Radchenko, P.P. Pyvovarov, O.V. Novikova, L.D. Lovshyna, A.M. Nikolaenko–Lomakina. – Kh. : Svit knyh, 2012. – 288s.

12. Sokol T.H. Orhanizatsiia obsluhovuvannia v hoteliakh i turystychnykh kompleksakh : pidruchnyk / T.H. Sokol. – K. : Altepres, 2017. – 446s.

Дані про автора

Пузырьова Поліна Володимирівна,

к.е.н., доцент кафедри підприємництва та бізнесу, Київський національний університет технологій та дизайну
e-mail: komaretskaya@bigmir.net

Данные об авторе

Пузырёва Полина Владимировна,

к.э.н., доцент кафедры предпринимательства и бизнеса, Киевский национальный университет технологий и дизайна
e-mail: komaretskaya@bigmir.net

Data about the author

Polina Puzyrova

Candidate of Economic Sciences, Docent of the department of entrepreneurship and business,
e-mail: komaretskaya@bigmir.net

УДК: 657

<http://doi.org/10.5281/zenodo.3447653>

КУДРЕНКО Н.В.,
ДЗИНГАР М.В.

Технології аудиту та їх взаємозв'язок з сучасним розвитком інформаційних систем

Аудит, як елемент економічного контролю, розкриває нові можливості підприємницької діяльності, визначає її ефективність та відповідність чинному законодавству, нормативно-правових документів, а також досліджує організацію економічних процесів на підприємстві, збереження фінансових ресурсів, дотримання трудової дисципліни, достовірність відображення фінансових операцій у бухгалтерському обліку та звітності.

Аудиторська діяльність та пов'язані з нею елементи бухгалтерського обліку все більше набирають значення у сучасних умовах господарювання, оскільки вони передбачають об'єктивність оцінки фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання на основі інтересу користувачів щодо достовірної інформації про об'єкт аудиту. Особливе значення у цьому процесі має аудитор, який має бути незалежним «слухачем» тому, його думка є визначальною та важливою в прийнятті управлінських рішень щодо корисності інформації користувачів про господарську діяльність суб'єкта господарювання.

Стаття присвячена питанням теоретичного обґрунтування розуміння інформаційних технологій як фактора, який є визначальним та сприяє інтеграції внутрішнього та зовнішнього аудиту як процесу досягнення мети щодо зростання ефективності роботи сучасного підприємства.

Отже, у статті досліджено сучасні комп'ютерні програми, які використовуються на всіх етапах проведення аудиту і описують деякі ключові моменти роботи, а саме:

- перелік основних функціональних можливостей програмного забезпечення для проведення аудиторської діяльності;
- основні правила формування та використання інформаційного комплексу в управлінні підприємством;
- огляд інформаційних систем і технологій;
- основні проблеми та перспективи процесу автоматизації аудиту в Україні;
- перераховані деякі основні функції інформаційних систем в управлінні підприємством;

- визначення та види інформаційних технологій;
- описані основні переваги аудиту програмного забезпечення, аудиторських послуг, типів;
- існуючі характеристики програмного забезпечення аудиторської діяльності, які використовуються сучасними аудиторськими компаніями.

Ключові слова: аудит, аудиторська діяльність, інформація користувача, інформаційна система, управління підприємством, програмне забезпечення аудиту, функції інформаційних систем, інформаційні технології.

КУДРЕНКО Н.В.,
ДЗИНГАР М.В.

Технологии аудита и их взаимосвязь с современным развитием информационных систем

Аудит, как элемент экономического контроля, раскрывает новые возможности предпринимательской деятельности, определяет ее эффективность и соответствие действующему законодательству, нормативно-правовых документов, а также исследует организацию экономических процессов на предприятии, сохранение финансовых ресурсов, соблюдение трудовой дисциплины, достоверность отражения финансовых операций в бухгалтерском учете и отчетности.

Аудиторская деятельность и связанные с ней элементы бухгалтерского учета все больше приобретают значение в современных условиях хозяйствования, поскольку они предполагают объективность оценки финансово-хозяйственной деятельности предприятия на основе интереса пользователей по достоверной информации об объекте аудита. Особое значение в этом процессе имеет аудитор, который должен быть независимым "слушателем" потому, его мнение является определяющим и важной в принятии управленческих решений по полезности информации пользователей о хозяйственной деятельности предприятия.

Статья посвящена вопросам теоретического обоснования понимания информационных технологий как фактора, который является определяющим и способствует интеграции внутреннего и внешнего аудита как процесса достижения цели по росту эффективности работы современного предприятия.

Итак, в статье исследованы современные компьютерные программы, которые используются на всех этапах проведения аудита и описывают некоторые ключевые моменты работы, а именно:

- перечень основных функциональных возможностей программного обеспечения для проведения аудиторской деятельности;
- основные правила формирования и использования информационного комплекса в управлении предприятием;
- обзор информационных систем и технологий;
- основные проблемы и перспективы процесса автоматизации аудита в Украине;
- перечислены некоторые основные функции информационных систем в управлении предприятием;
- определение и виды информационных технологий;
- описаны основные преимущества аудита программного обеспечения, аудиторских услуг, типов;
- существующие характеристики программного обеспечения аудиторской деятельностью, которые используются современными аудиторскими компаниями.

Ключевые слова: аудит, аудиторская деятельность, информация пользователя, информационная система, управление предприятием, программное обеспечение аудита, функции информационных систем, информационные технологии.

Audit technologies and its interview with the current development of information systems

The audit, as an element of economic control, reveals new opportunities for entrepreneurship, determines the effectiveness and compliance with legislation, regulatory documents, and also studies the organization of economic processes, the preservation of financial resources, compliance with labor discipline, the reliability of the reflection of financial transactions in accounting and reporting.

Auditing and accounting elements associated with it are increasingly gaining momentum in modern terms, as they imply the objectivity of an entity's financial and economic performance assessment based on users' interest in relation to reliable information about an audit object. A special role in this is played by an independent auditor, so his opinion is at the heart of making a managerial decision on the user's information about the business of the business entity.

This article is devoted to questions of theoretical substantiation of understanding of information technologies as a factor, which, together with other factors, determines and promotes the integration of internal and external audit as a process in achieving the goal.

Consequently, the article states that computer programs are used at all stages of the audit and described certain key points of the theme, namely:

- the list of key functionalities of software for conducting audit activity;*
- the ground rules of the formation and use of information complex in the management of enterprise;*
- an overview of information systems and technologies;*
- the main problems and prospects of the process of automation of audit in Ukraine;*
- listed some main functions of information systems in the management of enterprise;*
- definition and types of information technology;*
- the main advantages of software audit, audit services, types are described;*
- present characteristics of audit software are used by audit companies.*

Key words: *audit, audit activity, user information, information system, management of enterprise, audit software, functions of information systems, information technology.*

Problem statement. The establishment and operation of information systems management is closely linked with the development of information technology – the main component of the information system [1]. This also applies to the field of economic work as an audit, which today, under the development of modern information systems, can't remain aside from global information systems. At the same time, the development of information systems is so rapid that neither auditing nor any other direction of economic work that uses such systems can't function effectively without the use of appropriate technical means. Thus, the issue of computer technology auditing in the development of modern information systems needs due attention and to date is relevant.

Analysis of recent research and publications. The problem of the automation of audit ac-

tivity in their studies was given by both foreign and Ukrainian scholars, including E. Chambers, K. Clovz, G. V. Fedorova, V. Yu Lisin, S. V. Ivakhnenkov, L.O. Tereshchenko, B.V. Kudrytsky and several others. However, most of the works on this issue focus mainly on the technical aspects of this issue, while the substantiation of the theoretical and methodological foundations is a prerequisite for scientifically based approaches to any process or phenomenon.

The purpose of the article. The purpose of this article is to substantiate the theoretical preconditions for computerization of such an important component of economic work as audit and the definition of its place in modern information systems.

Presentation of the main research material. Information technology (IT) – it is systemically organized for solving the problems of management of a

set of methods and tools for the realization of collection, registration, transmission, accumulation, search, processing and protection of information [2]. By appointment, information technology in the audit can be divided into security and functional (Table 1).

Table 1. Information technology of audit

FUNCTIONAL (APPLIED) IT AUDIT	PROVIDING IT AUDIT
IT audit automation of certain tasks	Normative reference and information retrieval systems
Information Systems of Audit: IS automation of audit verifications IS automation of audit activity	General purpose programs and e-office facilities
	Specialized informational analytical and statistical systems
	Information systems of accounting

The security information technology audit includes software tools that can be used to meet the general information needs of the auditor during the verification process.

Providing information technology is the main tool of auditors during the transition from traditional hand technology to integrated automation systems.

Among the security providing information technologies, the following software groups are audited:

Normative reference and information retrieval systems. Designed to provide legal support to the decisions made by the auditor, and meet their basic information needs in the course of the audit. Among the reference and information retrieval systems, the following groups of information technologies should be distinguished:

- regulatory and legal support systems that provide regulatory and legal support to the auditor with timely and up-to-date information. Examples of such systems can be «Grant», «Consultant Plus», «Legal Counsel», «League: Law», etc.;
- reference systems provide the auditor with the necessary additional information for the preparation and planning of the audit. To examples, in particular, can be attributed to:
- information and reference systems designed to provide the auditor with information about the subject at the stage of decision-making on the verification. An example of such a system could be the information disclosure system on the Ukrainian stock market, which is available on the Internet;

- information retrieval systems, located on the Internet, provide satisfaction of the general information needs of the auditor and provide wide opportunities for information search in open sources;
- database of enterprises and organizations that may be useful in the audit process for analyzing and comparing the indicators of the enterprise under study with similar enterprises in the industry.

General information technology and e-office facilities. This group primarily includes text and table editors, electronic document management tools and other technologies whose main purpose in auditing is to provide auditors with various tools for document preparation, automation of calculations and the introduction of customer databases. These information technologies provide access to electronic database and provide a wide range of other service functions. Among the main software products, you can name the software included in the Microsoft Office program package: Word, Excel, Access and others. It should be noted that Excel's popularity among auditors is related to the ease of use and power of the tools that Excel provides with data arrays. It is worth saying that the basis of the automation of the work of individual companies is precisely the software solutions developed on the basis of Excel.

Specialized information-analytical and statistical systems provide the auditor with the tools to conduct a comprehensive financial analysis (such as «FinAnalytic», «Sales Expert») and statistical sample surveys («StatisticsConsultant», «StatExpert»).

Information systems of accounting. The accounting information systems prepared and customized by the auditor allow to carry out the procedure of testing the algorithms of client accounting information systems. This is achieved by automated or manual transfer of data from the client's information system to the information system configured by the auditor, with their further processing. Having compared the results of the processing received by the auditor, with the results generated by the client system, the auditor has the opportunity to come to the conclusion about the compliance of the algorithms of the client's information system.

Under the functional information technology is understood specially designed or modified technologies, designed to solve problems of a certain subject area.

Functional (applied) information technologies in the audit comprise a set of technical and software

tools designed to solve the audit tasks of financial statements.

The process of creating specialized software for auditors is complicated by the specifics of audit activity, which includes a significant range of enterprises with which auditors must work. At the same time, all enterprises differ in scope, specifics, nature and scope of activities. However, much more important is that all audited companies differ by the form of accounting, the nature of the technologies used to process information (manual, partially automated, automated) and by the type of software that automates the processes of collecting, registering, processing and storage of information.

Nowadays, in the accounting software market there is a significant number of manufacturers offering different accounting information systems, which vary according to the type of business and the specifics of the enterprise. The most popular are software products «1C: Enterprise», «Parus», «Galaxy», «BestPRO» and others. In addition, manufacturers customize and update software, develop information systems accounting, depending on the specifics and wishes of the customer [4].

Such a wide range of different software tools, which automates the information and management processes at the audited enterprise, complicates the creation of specialized software designed for the comprehensive automation of audit audits.

In this regard, today, auditors are searching for tools that can at least partially automate the verification process. By the degree of coverage of audit tasks that are solved in the process of verification, software products of individual audit procedures may be allocated among information technology functionalities. Technologies of this group are intended for solving individual audit tasks in the process of checking financial statements. This includes funds intended to address individual, most labor-intensive audit tasks, designed to ensure the rational use of verification times by reducing the routine component of the activity of auditors.

The information technologies of this group have an intermediate significance in the transition from the use of various security technologies to the technologies of complex automation of audit.

Among this group of technologies can be distinguished:

Systems of automation of audit sample research – designed to ensure the reliability and efficiency of the audit sample statistical research:

The Ernst & Young program, entitled «E & Y Microstar», is designed to determine the sample size based on information on the aggregate population, permissible errors, specified level of audit risk and materiality [3].

File and database research systems. This technology includes a system for automating process searches, grouping, analyzing and analyzing data from customer information system databases.

An example of this software product is the Command Language Audit (ACL) program, which is defined by:

- access to the changed data files of the information system of the entity, regardless of the software used by it while maintaining the account or its configuration;

- search, selection, sorting and grouping operations, their analysis on logic, authorization, legitimacy, availability of mandatory elements.

Information systems of complex automation of audit activity are intended to provide the solution of the main tasks of audit of financial statements and other types of audits. Let's consider the characteristics of various programs that claim to be called complex automation systems audit.

Information systems of complex automation of inspections constitute a certain operating environment, which provides a comprehensive solution to the most laborious tasks that face the auditor in the main stages of audit financial reporting. We have to state the absence of domestic software development products capable of automating the audit process. Currently, adapted to the requirements of national accounting firms and audit are presented in the market of software Ukraine, Russian versions of software systems as: «AuditXP», «complex audit», «IT Audit: Auditor» [4].

Conclusion

So, as we can see, modern information systems have a fairly wide range of possible applications for audits. Each particular system corresponds to a particular task, and therefore their use must be based on a deep knowledge of both the theoretical component of this work and its technical points.

The level of modern information technology allows us to talk about the need to create systems aimed at comprehensive automation of audit activity in general. Such systems should create an automated information environment within an audit firm that can meet the company's management information needs for managing its audit work.

However, the current situation in Ukraine with the level of automation of audit activity in general is far from desirable, which significantly reduces the competitiveness of domestic audit firms compared with foreign multinational companies, and holds back the further development of domestic audit.

References

1. Ivakhnenkov S.V. Information technologies in the organization of accounting and auditing: [curriculum vitae]. manual.] / S.V. Ivakhnenkov. – K.: Knowledge–Press, 2003. – 349 p.
2. Ivakhnenkov S.V. Computer audit: control techniques and technologies: [curriculum vitae]. manual.] / S.V. Ivakhnenkov. – K.: Knowledge, 2005. – 286 p.
3. Fedorova G.V. Information technology of accounting, analysis and audit: [study. way.] / G.V. Fedorov. – M.: Omega–L, 2004. – 304 pp.
4. Tereshchenko L.O. Computer Audit: [teaching method. manual for self learn dists.] / L.O. Tereshchenko, B.V. Kudrytsky. – K.: KNEU, 2011. – 226 p.

Дані про авторів

Кудренко Наталія Володимирівна,

к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту Національного університету харчових технологій

e-mail: Natalyr@ukr.net

Дзингар Максим Валерійович,

студент, Національний університет харчових технологій

e-mail: maxymus981@gmail.com

Данные об авторах

Кудренко Наталья Владимировна,

к.э.н., доцент кафедры учета и аудита Национального университета пищевых технологий

e-mail: Natalyr@ukr.net

Дзингар Максим Валерьевич,

студент, Национальный университет пищевых технологий

e-mail: maxymus981@gmail.com

Data about authors

Nataliia Kudrenko,

Candidate of economic sciences Associate Professor of Department of Accounting and Auditing National university of food technologies

e-mail: Natalyr@ukr.net

Maxim Dzynhar,

Student National university of food technology

e-mail: maxymus981@gmail.com

УДК 330.12:339.372.84:33.025.12–047.64–027.2

<http://doi.org/10.5281/zenodo.3447768>

ВАСИЛЬЄВА Н.Б.

Основні функції контролінгу в бізнесі інтегрованих систем

Предметом дослідження є функції контролінгу в бізнесі інтегрованих систем.

Метою дослідження є визначення основних функцій контролінгу в бізнесі інтегрованих систем.

Методи дослідження. В роботі використані діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу, порівняльний метод, метод узагальнення даних.

Результати роботи. У статті наведено визначення терміну «функція»; окреслено фактори, які визначають зміст функцій контролінгу; проаналізовані існуючі на сьогодні наукові підходи до визначення переліку та змісту функцій контролінгу. Визначено функції контролінгу в бізнесі інтегрованих систем.

Висновки. Результатами проведеного дослідження стали наступні висновки: враховуючи специфіку мережевого підприємництва та практичну потребу реалізації функціональної ролі контролінгу, визначено функції контролінгу в бізнесі інтегрованих систем.

Ключові слова: контролінг, функція, мережі, ефективність, менеджери, диверсифікованість, конкурентоспроможність, персонал, інновації.

ВАСИЛЬЄВА Н.Б.

Основные функции контроллинга в бизнесе интегрированных систем

Предметом исследования являются функции контроллинга в бизнесе интегрированных систем.

Целью исследования является определение основных функций контроллинга в бизнесе интегрированных систем.

Методы исследования. В работе использованы диалектический метод научного познания, метод анализа и синтеза, сравнительный метод, метод обобщения данных.

Результаты работы. В статье приведено определение термина «функция»; обозначены факторы, определяющие содержание функций контроллинга; проанализированы существующие на сегодня научные подходы к определению перечня и содержания функций контроллинга. Определены функции контроллинга в бизнесе интегрированных систем.

Выводы. Результатами проведенного исследования стали следующие выводы: учитывая специфику сетевого предпринимательства и практическую потребность реализации функциональной роли контроллинга, определены функции контроллинга в бизнесе интегрированных систем.

Ключевые слова: контроллинг, функция, сети, эффективность, менеджеры, диверсификация, конкурентоспособность, персонал, инновации.

VASYLYEVA N.B.

The main functions of controlling in the business of integrated systems

The subject of the study is controlling functions in the business of integrated systems.

The purpose of the study is to determine the main functions of controlling in the business of integrated systems.

Research methods. The work uses the dialectical method of scientific knowledge, the method of analysis and synthesis, the comparative method, the method of data generalization.

Results of work. In the paper the term of «function» is defines; the factors that determine the content of controlling functions are outlined; the existing today scientific approaches to the definition of the list and content of control functions are analyzed. Controlling functions in the business of integrated systems are defined.

Conclusions. The following conclusions became the results of the study: taking into account the specifics of the network business and the practical need for the implementation of the functional role of controlling, the functions of controlling in the business of integrated systems are defined.

Keywords: controlling, function, networks, efficiency, managers, diversification, competitiveness, personnel, innovations.

Постановка проблеми. Характерною особливістю торгівлі є розвиток мереж. Мережі сприяють зростанню вітчизняного виробництва, задоволенню попиту споживачів товарами за стабільними цінами. Вони активно впроваджують міжнародні стандарти торговельної діяльності, надають сервісні та побутові послуги та ін. Нестабільність зовнішнього середовища, ускладнення господарських зв'язків мереж, особливості діяльності та територіальна розгалуженість підрозділів, ускладнюють менеджмент, що вимагає застосування нових інструментів управління, одним із яких є контролінг.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні й методологічні основи та практичні аспекти організації і функціонування контролінгу на виробничих підприємствах та

у фінансово-кредитних установах висвітлено у працях науковців: Л. Буряк, Л. Лахніга, С. Петренко, М. Стефаненко, Л. Федулової, П. Хорвата, Х. Хунгенберга, М. Чумаченка, Д. Шнайдера та ін. Проте наукові розробки щодо контролінгу в бізнесі інтегрованих систем та його особливостей, недостатньо висвітлено і тому це потребує подальших досліджень.

Мета статті — визначення основних функцій контролінгу в бізнесі інтегрованих систем.

Виклад основного матеріалу. Сутність будь-якого економічного явища більш повно допомагають зрозуміти функції, які ним виконуються.

Функція в перекладі з латини (лат. — «functio») означає виконання. В сучасних економічних словниках [2; 3; 5 та ін.] є такі визначення терміну «функція» — роль або призначення будь-чо-

го, обов'язки або коло діяльності. Під функцією контролінгу в бізнесі інтегрованих систем слід розуміти перелік повноважень контролінгу, що визначають його роль, призначення та коло діяльності в управлінні суб'єктами мережевого бізнесу. На сьогодні серед вітчизняних та зарубіжних науковців немає єдиної точки зору стосовно визначення переліку та змісту функцій контролінгу.

Беручи до уваги особливості господарської діяльності суб'єктів мережевого бізнесу, до факторів, які визначають зміст функцій контролінгу в бізнесі інтегрованих систем, можливо віднести наступні:

- розвиненість та стан управління в мережі, ефективність його функціонування, що особливо важливо на етапі впровадження контролінгу;
- фінансово-економічний стан мережі та окремих її бізнес-об'єктів, що, з одного боку, внаслідок недоликів в діяльності мережі в цілому, її окремих бізнес-об'єктах та в зовнішньому середовищі суб'єктів мережевого підприємництва, сформує передумови до впровадження контролінгу, а з іншого боку, наявність достатніх ресурсів для забезпечення існування служби контролінгу;
- рівень освіченості власників та менеджерів вищої ланки мережі, їх здатність сприймати інновації, а також розуміння переваг контролінгу та усвідомлення перспектив, які відкриваються перед суб'єктами мережевого підприємництва при впровадженні контролінгу;
- розмір мережі, кількість відокремлених структурних підрозділів, кількість співробітників, наявність та кількість підрозділів;
- спеціалізація мережі, диверсифікованість її діяльності, широта та глибина асортименту товарів та послуг, їх якість та конкурентоспроможність;
- кваліфікація управлінського персоналу, його здатність до навчання, генерації нових знань, опанування знань із зовнішніх джерел, здатність розробляти та впроваджувати інноваційні підходи до управління тими чи іншими аспектами господарської діяльності;
- залежність мережі в цілому та її окремих структурних підрозділів від стану та динаміки факторів зовнішнього та внутрішнього середовища;
- розвиток в мережі інформаційних технологій, електронного документообігу, а також стан автоматизації тих чи інших процесів;
- рівень професійної підготовки фахівців служби контролінгу, їх досвід роботи в мережевому бізнесі, ознайомленість зі специфікою та особли-

востями господарської діяльності в мережах та їх відокремлених підрозділах, комунікативні та особистісні якості контролерів та інше.

Отже, для мереж обсяг виконуваних завдань при реалізації тих чи інших функцій залежить від багатьох чинників, які підлягають обов'язковому моніторингу і врахуванню.

Наступний етап дослідження функцій контролінгу в управлінні мережами – це дослідження основних сучасних наукових розробок, присвячених проблемам контролінгу.

Значна частина дослідників проблем контролінгу визнають основною його функцією функцію підтримки керівництва підприємства [1; 7; 8], тобто контролінг обслуговує процес реалізації усіх управлінських функцій, процесів і процедур, як на стратегічному так і на оперативному рівнях, що повністю відповідає сучасному розумінню сутності контролінгу в управлінні підприємством.

І.П. Дьожкіна [4] пропонує виділяти три основні функції контролінгу: системоутворюючу (зв'язування в єдине та координація різноманітних цільових підсистем менеджменту), сервісну (надання необхідної для управління інформації) та управлінську (методологія прийняття рішень та їх координація).

Відмічаючи те, що контролінг не замінює собою жодної управлінської функції Т.М. Одинцова [6] пропонує виділяти чотири основні функції контролінгу: інформаційна, координаційна, організаційна та консалтингова, що фактично відповідає сучасному розумінню сутності контролінгу. Інші дослідники пропонують виділяти такі функції контролінгу: облік, підтримка процесу планування, контроль за реалізацією планів, оцінка поточних процесів, забезпечення керівництва аналітичною інформацією, виявлення відхилень, їх причин та розробка рекомендацій для керівництва з подолання причин, які викликали відхилення, проведення спеціальних досліджень.

За результатами аналізу вітчизняної та зарубіжної практики функціонування підрозділів контролінгу на підприємствах різних розмірів та галузевої приналежності деякі дослідники пропонують виділяти такі функції контролінгу: розробка регламентів, методик, процедур та інформаційно-аналітична підтримка процесів планування та бюджетування; реалізація процедур розробки, координації, інтеграції та перевірки на правдоподібність планів та бюджетів; розробка методик та алгоритмів контролю за реалізацією планів та

бюджетів з точки зору досягнення поставлених цілей; координація та інтеграція процесів управління в сфері розробок, закупівель, логістики, виробництва, продажів, фінансування; побудова системи управління витратами та його інформаційно-аналітична підтримка; розробка принципів функціонування та удосконалення роботи корпоративної інформаційної системи; розробка методик та реалізація процедур виміру, оцінки та аналізу відхилень; формування вимог до системи інформаційного менеджменту; консультування вищого керівництва та координація робіт зі складання стратегічного плану підприємства; розробка методик та інструментів стратегічного планування, контролю, обліку і аналізу та ін. Даний підхід є вичерпним, охоплює всі функціональні сторони контролінгу в управлінні підприємствами, але не позбавлений недоліків серед яких: певні функції дублюють одна одну, тобто для більш чіткого розуміння функцій контролінгу їх доцільно агрегувати; наведений перелік функцій контролінгу скоріш за все нагадує перелік посадових обов'язків контролера підприємства; деякі функції контролінгу (зовнішня та податкова звітність, страхування, управління ліквідністю та дебіторською заборгованістю та інші) дублюють функції інших функціональних підрозділів підприємства, а отже створюється підґрунтя для розвитку внутрішньо корпоративних конфліктів.

Н.П. Шульга [9; 10] визнає традиційними функціями контролінгу координаційну, консультаційну, методичну, аналітичну, інформаційну та контрольну функції. Поруч з наведеними функціями автор пропонує виділяти також такі функції контролінгу: інноваційну (ініціювання вдосконалення процесів економічного управління, постійний пошук нових альтернативних варіантів розв'язання економічних проблем, а також проведення спеціальних досліджень), комунікаційну (безперервні комунікації з працівниками різного рівня управління, вирішення конфліктних ситуацій, зменшення напруженості в колективі, створення атмосфери довіри та взаєморозуміння в колективі) та пасивного управління (участь у постановці стратегічних та оперативних цілей, допомога керівництву щодо ліквідації недоліків у роботі).

Враховуючи специфіку мережевого підприємства та практичної потреби реалізації функціональної ролі контролінгу та оцінки наукових сучасних підходів стосовно змісту функцій

контролінгу, можливо визначити наступні функції контролінгу в управлінні мережами:

- системоутворююча або інтеграційна — забезпечення та контроль за станом інтеграції всіх аспектів та процесів управління в єдину систему з метою злагоженості їх функціонування та недопущення суперечностей між ними, а також дублювання завдань;
- координаційно-організаційна — забезпечення координації та організації управління в мережі в цілому та в її відокремлених підрозділах з метою їх спрямування на досягнення встановленої системи цілей;
- сервісно-інформаційна — формування своєчасної та релевантної інформації про діяльність мережі в цілому та її відокремлених підрозділів у вигляді звітів, що необхідна для прийняття тих чи інших управлінських рішень;
- методична — формування методики прийняття тих чи інших управлінських рішень, проведення планових розрахунків, організації діяльності підрозділів мережі, мотивації керівників та співробітників до виконання встановлених планових показників, а також проведення контролю за діяльністю;
- прогностична — проведення перспективної оцінки результатів прийняття та реалізації тих чи інших управлінських рішень, виявлених відхилень від встановлених показників діяльності та інше;
- контрольно-аналітична — контроль за дотриманням встановленої системи цільових показників діяльності мережі, виявлення причин та резервів покращення результатів фінансово-господарської діяльності мережі в цілому та її відокремлених структурних підрозділах;
- підтримка процесу прийняття управлінських рішень — формування варіантів управлінських рішень щодо досягнення встановлених стратегічних завдань, подолання негативних проявів в діяльності мережі та її структурних підрозділах, а також їх рефлексія;
- інноваційна — пошук та впровадження в управління мережею та її підрозділами інноваційних методів управління всіма аспектами господарської діяльності;
- консалтингова — надання у разі потреби внутрішніх консалтингових послуг менеджерам мережі усіх рівнів та всіх структурних підрозділів;
- комунікаційна — сприяння розвитку горизонтальних та вертикальних зв'язків в мережі шляхом активної взаємодії контролінгу з усіма її підрозділами;
- управління знаннями — збирання, аналіз, оцінка, узагальнення та поширення знань та досвіду

менеджерів мережі, в тому числі менеджерів всіх структурних підрозділів, з метою накопичення та активного використання знань та досвіду успішного управління тими чи іншими процесами з метою підвищення ефективності управління.

Висновки

Отже, враховуючи результати оцінки сучасних наукових підходів до визначення переліку та змісту функцій контролінгу, а також враховуючи специфіку мережевого підприємництва та практичної потреби реалізації функціональної ролі контролінгу, основними функціями контролінгу є наступні: системоутворююча (інтеграційна), координаційно-організаційна, сервісно-інформаційна, методична, прогностична, контрольно-аналітична, підтримка процесу прийняття рішень, інноваційна, консалтингова, комунікаційна, управління знаннями.

Список використаних джерел

1. Андропова А. К., Печатнова Е. Д. Оперативный контроллинг: Учеб. пособ. М.: Дело и сервис, 2006. 160 с.
2. Большой экономический словарь / [авт. и сост. А. Н. Азрилиан и др.]. 7-е изд., доп. М.: Институт новой экономики, 2008. 1472 с.
3. Губский Е. Ф., Кораблёва Г. В., Лутченко В. А. Философский энциклопедический словарь. М.: ИНФРА-М, 2002. 576 с.
4. Дежкина И. П., Сергеева И. А., Астапович С. С. Планирование и контроллинг: учеб. пособ. М.: МГИУ, 1997. 160 с.
5. Краткий экономический словарь [авт. и сост. А. Н. Азрилиан и др.]. М.: Институт новой экономики, 2001. 1088 с.
6. Одинцова Т. М. Задачи и методы управления затратами в современной системе стратегического и оперативного контроллинга // Формування ринкової економіки: зб. наук. праць. Спец. вип., присвяч. міжн. наук.-практ. конф. «Контролінг у бізнесі: теорія і практика». Н. д. С. 304–315.
7. Хан Д., Хунгенберг Х. Стоимостно ориентированные концепции контроллинга / пер. с нем. М.: Финансы и статистика, 2005. 928 с.
8. Хан Д. Планирование и контроль: концепция контроллинга / пер. с нем. М.: Финансы и статистика, 1997. 490 с.
9. Шульга Н. П. Банківський контролінг: теорія, методологія, практика. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. 326 с.
10. Шульга Н. П. Концептуальні основи контролінгу ризику в комерційному банку // Финансовая консультация. 2003. № 1–2. С. 5–9.

References

1. Andronova, A. K., Pechatnova, Ye. D. (2006). Operativnyy kontrolling [Operational controlling]: Tutorial. Moscow: Business and Service. [in Russian].
2. Azriliyan, A. N., et al. (Eds.) (2008). Bol'shoy ekonomicheskii slovar' [Large economic dictionary]. Ed. 7. Moscow: Institute of New Economics. [in Russian].
3. Gubskiy, Ye. F., Korablyova, G. V., & Lutchenko, V. A. (2002). Filosofskiy entsiklopedicheskii slovar' [Philosophical Encyclopedic Dictionary]. Moscow: INFRA-M. [in Russian].
4. Dezhkina, I. P., Sergeeva, I. A., & Astapovich, S. S. (1997). Planirovaniye i kontrolling [Planning and controlling: studies]: Tutorial. Moscow: MSIM. [in Russian].
5. Azriliyan, A. N., et al. (Eds.) (2001). Kratkiy ekonomicheskii slovar' [Concise Dictionary of Economics]. Moscow: Institute of New Economics. [in Russian].
6. Odintsova, T. M. (N.D.). Zadachi i metody upravleniya zatratami v sovremennoy sisteme strategicheskogo i operativnogo kontrollinga [Tasks and methods of cost management in the modern system of strategic and operational controlling]. In Formuvannya rinkovoyi yekonomnki [Formation of market economy]: Special Issue of Proceeding of International Conference «Controlling in Business: Theory and Practice» (pp. 304–315). [in Russian].
7. Han, D., & Hungenberg, H. (2005). Stoimostno oriyentirovannyye kontseptsii kontrollinga [Cost-oriented controlling concepts]. Translated from German. Moscow: Finance and Statistics. [in Russian].
8. Han, D. (1997). Planirovaniye i kontrol': kontseptsiya kontrollinga [Planning and control: the concept of controlling]. Translated from German. Moscow: Finance and Statistics. [in Russian].
9. Shulha, N. P. (2004). Bankivs'kyi kontrolinh: teoriya, metodolohiya, praktyka. [Banking controlling: theory, methodology, practice]. Kyiv: Kyiv National University of Trade and Economics. [in Ukrainian].
10. Shulha, N. P. (2003). Kontseptual'ni osnovy kontrolinhu ryzyku v komertsyynomu banku [Conceptual bases of controlling risk in a commercial bank]. In Finansovaya konsul'tatsiya [Financial consultation]: Vol. 1–2 (pp. 5–9).

Дані про автора

Надія Борисівна Васильєва,

к.е.н., доцент кафедри економічних дисциплін,
Львівський навчально-науковий інститут Університету державної фіскальної служби України
e-mail: nadiiav@live.com

Данные об авторе

Надежда Борисовна Васильева,

к.э.н., доцент кафедры экономических дисциплин,
Львовский учебно-научный институт Университета
государственной фискальной службы Украины
e-mail: nadiiav@live.com

Data about author

Nadia Vasylyeva,

Ph.D. in Economics, Associate Professor of the Department
of Economic Disciplines, Lviv Educational-Scientific Institute
of the University of the State Fiscal Service of Ukraine
e-mail: nadiiav@live.com

УДК 658.3.007:331.108.43

<http://doi.org/10.5281/zenodo.3447914>

ЛЕВИЦЬКА І.В.,
КЛИМЧУК А.О.

Формування стратегії управління персоналом в системі ефективного управління підприємством

Предметом дослідження є теоретичні засади формування стратегії управління персоналом в ефективному управлінні промисловим підприємством.

Метою дослідження є визначення сутності та обґрунтування необхідності формування стратегії управління персоналом в забезпеченні ефективного управління підприємством.

Методи дослідження. У роботі застосовано сукупність наукових методів і підходів, у тому числі системний, аналізу і синтезу, спостереження, узагальнення, що дозволило забезпечити концептуальну єдність та ефективність дослідження.

Результати роботи. Розкрито основні вимоги до формування та виокремлено головні напрями реалізації стратегії управління персоналом з метою побудови ефективної стратегії управління підприємством в довгостроковій перспективі.

Висновки. Доведений взаємозв'язок стратегії управління підприємством і стратегії управління персоналом забезпечить ефективність реалізації довгострокової стратегії розвитку промислового підприємства із врахуванням впливу факторів зовнішнього середовища.

Ключові слова: стратегічне управління, стратегія, управління персоналом, управління підприємством.

ЛЕВИЦКАЯ И.В.,
КЛИМЧУК А.О.

Формирование стратегии управления персоналом в системе эффективного управления предприятием

Предметом исследования являются теоретические основы формирования стратегии управления персоналом в эффективном управлении промышленным предприятием.

Целью исследования является определение сущности и обоснование необходимости формирования стратегии управления персоналом в обеспечении эффективного управления предприятием.

Методы исследования. В работе применена совокупность научных методов и подходов, в том числе системный, анализа и синтеза, наблюдения, обобщения, что позволило обеспечить концептуальное единство и эффективность исследования.

Результаты работы. Раскрыты основные требования к формированию и выделены главные направления реализации стратегии управления персоналом с целью построения эффективной стратегии управления предприятием в долгосрочной перспективе.

Выводы. Доказана взаимосвязь стратегии управления предприятием и стратегии управления персоналом, что обеспечит эффективность реализации долгосрочной стратегии развития промышленного предприятия с учетом влияния факторов внешней среды.

Ключевые слова: стратегическое управление, стратегия, управление персоналом, управление предприятием.

Personnel management strategy formation in the effective enterprise management system

The subject of the study is the theoretical basis for the formation of personnel management strategy in the effective management of industrial enterprises.

The purpose of the study is to determine the nature and justification of the need to formulate a strategy for personnel management in ensuring effective management of the enterprise.

Research methods. The paper uses a set of scientific methods and approaches, including systematic, analysis and synthesis, observation, generalization, which allowed to ensure conceptual unity and effectiveness of research.

Results of work. The basic requirements for the formation and the main directions of the implementation of the personnel management strategy with the purpose of building an effective enterprise management strategy in the long term are revealed.

Conclusions. The proven relationship between enterprise management strategy and personnel management strategy will ensure the effectiveness of implementing a long-term industrial enterprise development strategy taking into account the influence of environmental factors.

Keywords: strategic management, strategy, personnel management, enterprise management.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки, яка характеризується мінливим зовнішнім середовищем, ризикованістю та загостренням конкурентної боротьби, ключовим чинником забезпечення ефективного управління підприємством та підвищення його конкурентоспроможності є формування та впровадження ефективної стратегії управління персоналом. Саме персонал із високим рівнем кваліфікації, професіоналізму, творчими здібностями, прагненням до саморозвитку та самореалізації покликаний забезпечити високі результати господарської діяльності підприємства на основі розробки відповідної стратегії, що набуває надзвичайної актуальності на нинішньому етапі функціонування вітчизняних промислових підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем стратегічного управління персоналом в ефективному управлінні підприємством присвячені праці таких вчених як Л. В. Балабанова, І. В. Дубчак, М. І. Іванова, Н. О. Єгорова, Н. А. Пархоменко, В. С. Пономаренко, Л. М. Романюк, О. В. Стельмашенко, А. В. Шегда, В. Г. Щербак, які досліджували теоретичні та прикладні аспекти стратегії управління персоналом, формування та подальшого розвитку механізмів стратегічного управління персоналом на сучасних підприємствах. Однак, зважаючи на складність та багатогранність цієї проблеми в сучасних умовах, деякі питання розроблені недостатньо.

Зокрема, потребує більш ґрунтовного дослідження формування стратегії управління персоналом, здатної забезпечити ефективне управління підприємством. Через те, проблеми виокремлення основних структурних компонентів стратегічного управління персоналом на вітчизняних підприємствах підтверджують актуальність обраної теми та її своєчасність.

Мета статті полягає у визначенні сутності та обґрунтуванні необхідності формування стратегії управління персоналом в забезпеченні ефективного управління підприємством.

Виклад основного матеріалу. В умовах бурхливого розвитку ринкових відносин в Україні перед вітчизняними підприємствами, які займаються виробничою діяльністю, стоїть нелегке завдання – пошук нових та удосконалення існуючих форм і методів управління, які здатні забезпечити конкурентоздатність, швидке реагування на будь-які виклики та загрози зовнішнього середовища, а також економічне зростання і забезпечення ефективної роботи вітчизняних промислових підприємств. Тому не викликає сумнівів питання щодо необхідності підвищення ефективності управління підприємством на основі системного планування та формування стратегії управління персоналом, яка є базисом стратегічного управління діяльністю кожного підприємства, що займається виробничою діяльністю.

Студіювання викладених у науковій літературі розробок вчених справедливо доводить, що на сьогодні стратегічне управління, яке спрямовує свою виробничу діяльність на задоволення потреб споживачів, будучи гнучким до змін зовнішнього середовища, розглядає персонал як найвищу цінність, який здатен забезпечити виживання підприємства у довгостроковій перспективі. Досить вдало стратегічне управління персоналом розглядає В. Г. Щербак, визначаючи його як пріоритетний якісно і кількісно визначений напрям дій у зовнішньому та внутрішньому середовищі підприємства, необхідний для досягнення довгострокових цілей зі створення високопрофесійного, відповідального і згуртованого колективу з урахуванням стратегічних цілей розвитку підприємства і його ресурсних можливостей [1, с. 49].

Стратегія управління персоналом, будучи базисом стратегічного управління підприємством, забезпечує будь-які процеси, пов'язані із формуванням та ефективним використанням трудового потенціалу – підбір і формування необхідних категорій персоналу; навчання персоналу; підвищення його кваліфікації; розвиток персоналу; атестація персоналу; забезпечення гідних умов праці персоналу; соціальне забезпечення персоналу підприємства тощо.

Виходячи із цього, численні аспекти менеджменту персоналу, спрямовані на активізацію його діяльності до високопродуктивної та вмотивованої праці, забезпечуються на основі розробки дієвої стратегії управління персоналом на підприємстві.

Отже, основними сутнісними характеристиками стратегічного управління персоналом на підприємстві є:

- орієнтованість на довгострокову перспективу, що передбачає формування і корегування ціннісних орієнтирів, заходів із підвищення мотивації персоналу, проведення періодичного його оцінювання, систематичний перегляд цілісної системи управління персоналом або її окремих складових;
- відповідність стратегічних цілей управління персоналом базовій стратегії управління підприємством;
- планування діяльності персоналу на підприємстві та прогнозування якісної й кількісної потреби в персоналі; вибір методів розрахунку кількісної потреби в працівниках; розробка автоматизованої системи управління персоналом нового покоління;

- підбір та прийом персоналу на підприємстві, аналіз відповідної інформації щодо забезпеченості підприємства працівниками; формування посадових інструкцій; здійснення відбору та оцінювання персоналу; формування й комплектування кваліфікованого штату працівників;

- врахування впливу факторів як на загальнодержавному та регіональному рівнях, так і всередині підприємства з метою своєчасного реагування та попередження їх негативного впливу, а також використання коригуючих заходів щодо базової стратегії розвитку підприємства, що безпосередньо вплине на структуру та чисельність персоналу, його професійний розвиток, вмотивованість, а також засоби управління персоналом;

- формування ефективної системи мотивації та стимулювання персоналу, де поряд із традиційними методами мотивації та стимулювання персоналу застосовують нові, що є адекватними ринковим відносинам підходи, орієнтовані на підвищення виробничої активності працівників, серед яких виділяють концепції якості трудового життя, планування кар'єри тощо;

- розвиток персоналу на підприємстві, що передбачає підготовку та постійний контроль за реалізацією процесу навчання, підготовки та перепідготовки, а також підвищення кваліфікації кадрів; заохочення до самостійного навчання та самовдосконалення працівників;

- управління плинністю кадрів на підприємстві, розробка заходів із збільшення, скорочення, переведення й звільнення працівників [2, с. 45; 3, с. 129].

Разом із тим, з метою формування та реалізації стратегії управління персоналом в системі ефективного управління підприємством необхідним є дотримання наступних вимог:

- розробка пріоритетних внутрішніх напрямів забезпечення результативної реалізації обраної стратегії;
- практична реалізація цілей внутрішніх процесів шляхом формування вартості, управління;
- забезпечення співробітників необхідною інформацією щодо заходів, які спрямовані на реалізацію стратегії;
- забезпечення відповідності між обраною стратегією та ресурсами підприємства з метою отримання найбільшої вигоди;
- вибір і застосування заходів, спрямованих на практичну реалізацію стратегії [3].

Водночас з метою подолання опору змінам при розробці та реалізації стратегії управління персоналом пропонується формувати систему стимулювання персоналу підприємства у здійсненні активної трудової діяльності, при чому тривала дія такої системи зумовлює відповідні мотиваційні преференції. Те, що міра професійного зростання працівника визначає його прагнення задовольняти різноманітні потреби не лише матеріального характеру, пояснюється зростанням за останні роки частки працівників, котрі надають перевагу нематеріальному стимулюванню [4].

Виходячи з цього, до системи заохочення на підприємстві, як дієвого інструменту стратегії управління персоналом, пропонується залучити методи нематеріального заохочення до трудової діяльності, що забезпечують суттєве збільшення виробітку. Розгляд досвіду розвинутих країн дає можливість стверджувати, що поряд із традиційними методами нематеріального стимулювання персоналу застосовують нові, що є адекватними ринковим відносинам підходи, орієнтовані на підвищення виробничої активності працівників, серед яких виділяють концепції якості трудового життя, планування кар'єри тощо [5]. Останніми роками у європейських країнах досить поширеною є практика участі працівників у розподіленні прибутку підприємства як один із видів їх преміювання за кінцеві результати діяльності підприємства. Через те, грошова винагорода, будучи ефективним мотиватором, повинна бути доповнена морально-психологічними заохоченнями.

Серед методів морального заохочення, які не передбачають додаткових витрат та не призводять до перенасичення, відносять задоволення роботою, наділення додатковою відповідальністю, суспільне визнання тощо [6].

Разом з тим, однією із важливих аспектів розробки та впровадження стратегічного управління персоналом на підприємстві слід вважати інформованість колективу. Так, з теоретичної точки зору, можна говорити про існування прямої залежності між рівнем інформованості членів колективу підприємства та стратегічними напрямками розвитку підприємства. Своєчасне надання індивіду інформації про якість виконаної ним роботи виступає інструментом подолання фрустрації (відчуття напруженості, дезорганізації свідомості, гніву, тривоги, зневіри тощо).

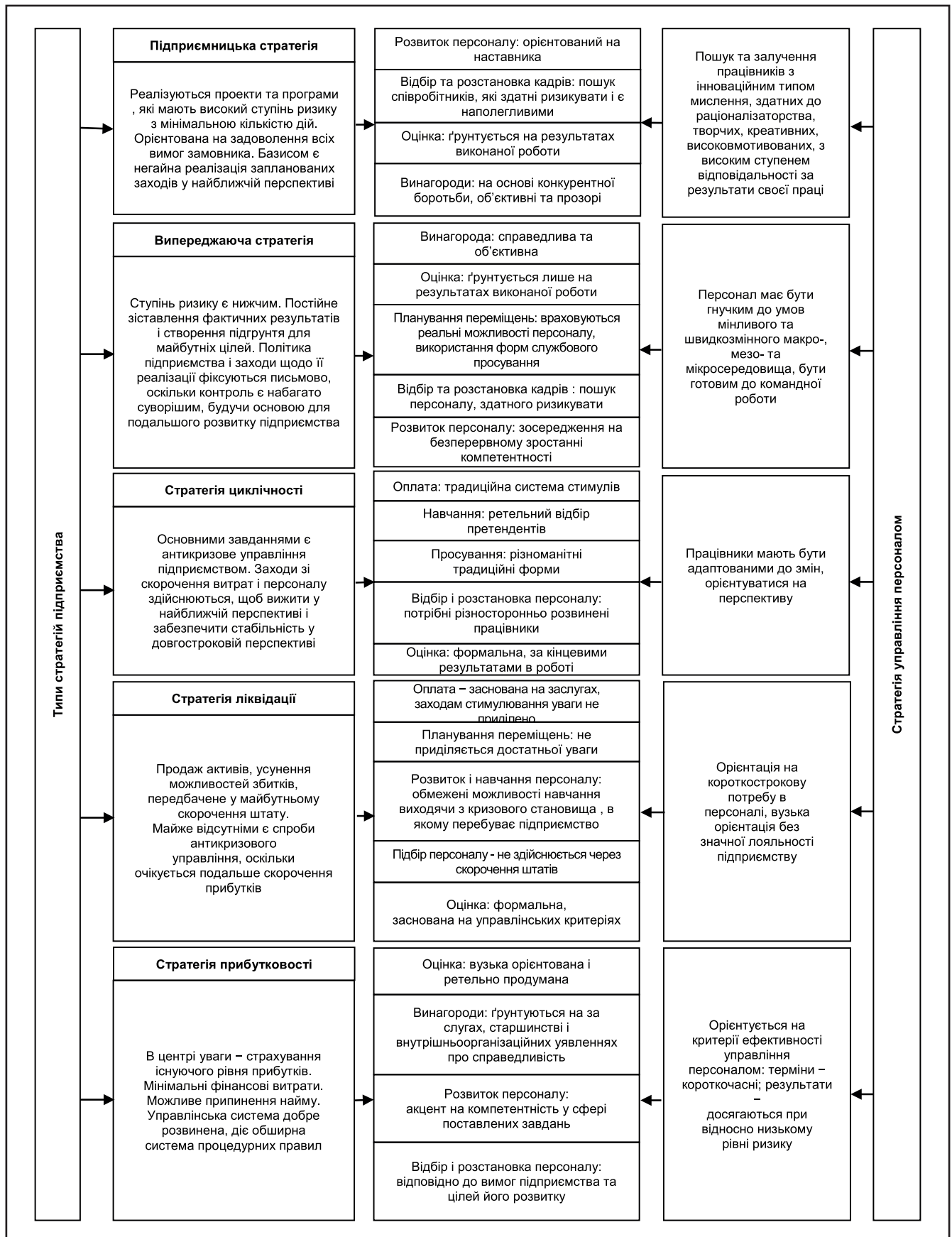
Таким чином, відповідно до проведених досліджень, взаємозв'язок стратегічного управління персоналом з базовими складовими управління підприємством забезпечує результативність процесу розробки загальної стратегії управління підприємством. Взаємозв'язок стратегії управління підприємством із стратегією управління персоналом зображено на рисунку. Відповідно до приведеної нижче схеми, наявність логічного зв'язку між стратегією управління підприємством і стратегією управління персоналом підприємства викликає необхідність формування складного процесу взаємодії потреб, інтересів, цінностей між працівниками та керівними органами управління підприємством, що забезпечує підвищення конкурентоспроможності підприємства та ефективного його функціонування та розвитку у довгостроковій перспективі.

Взаємодія стратегії управління підприємством і стратегії управління персоналом дозволяє реалізувати потреби працівника найбільш доцільним для нього способом – завдяки реалізації своїх здібностей, а також надає можливості керівникові формувати загальну стратегію розвитку підприємства, поєднавши, таким способом, в одне ціле мету ефективного управління промисловим підприємством з трудовою активністю працівника.

При правильній взаємодії стратегії управління підприємством і стратегії управління персоналом відбувається взаємообумовленість елементів загального процесу формування довгострокової стратегії розвитку промислового підприємства із врахуванням впливу факторів зовнішнього середовища.

Враховуючи приведені вище положення стратегічного управління, для ефективного управління підприємством, що слугує ядром забезпечення стабільного функціонування та подальшого розвитку вітчизняних промислових підприємств, стратегія управління персоналом повинна бути орієнтованою на активізацію трудової діяльності працівника, підвищення кваліфікації та професіоналізму, заохочення його ініціативи до пошуку шляхів підвищення продуктивності праці, освоєння нових спеціальностей, що не лише забезпечує прибутковість підприємства, але і гарантує отримання ним конкурентних переваг у довгостроковій перспективі.

Стратегія управління персоналом в ефективно-му управлінні промисловими підприємствами передбачає декілька головних напрямів реалізації:

Взаємозв'язок стратегії управління підприємством і стратегії управління персоналом підприємства

* – розроблено автором на основі [2; 5; 7; 8]

- виокремлення основних вимог до персоналу із врахуванням впливу чинників внутрішнього та зовнішнього середовища та можливістю своєчасного реагування на них;
- формування нових та удосконалення існуючих методів та форм управління персоналом;
- реалізація заходів із залучення, використання, збереження і вивільнення кадрів, допомога в працевлаштуванні у разі масових звільнень;
- формування компенсаційних та заохочувальних виплат для працівників у зв'язку із запланованою бізнес-стратегією;
- створення умови для самостійної оцінки працівником своїх результатів з усвідомленням завдань, які він має виконувати;
- визначення шляхів професійного зростання кадрів, їх навчання, підвищення кваліфікації, перепідготовки у зв'язку з переходом до нових технологій;
- налагодження соціальних зв'язків, норм поведінки, встановлення соціальної справедливості у колективі.

Отже, виходячи з отриманих результатів, питання ефективного управління підприємством можуть бути вирішені за допомогою розробки ефективної стратегії, реалізація якої є неможливою без кваліфікованих, вмотивованих та активних працівників, унікальність, компетентність, професійність та особистісний потенціал яких є визначальним чинником досягнення поставлених цілей підприємством в умовах динамічних та різносторонніх змін зовнішнього середовища. Крім того, досягнення високого рівня професійного розвитку персоналу забезпечується лише взаємодією між засвоєним рівнем певних знань і навичок та вмінням працівником їх самостійно застосовувати і вдосконалювати.

Таким чином, однією із найважливіших стратегічних цілей управління персоналом на підприємствах, що займаються виробничою діяльністю, є потреба у фахівцях нового покоління, які володіють, перш за все, компетентністю, тобто, знаннями, навичками та моделями поведінки, що є необхідними для ефективного виконання роботи на цих підприємствах в умовах мінливого та динамічного зовнішнього середовища, а також вмінням швидко реагувати та бути адаптованими до будь-яких технічних і технологічних змін.

Висновки

Підсумовуючи отримані результати можна прийти висновку, що формування стратегії управлін-

ня персоналом є тим процесом, що забезпечує досягнення цілей та програм реалізації політики менеджменту на підприємстві, яка повинна забезпечувати взаємоузгодженість між потребами підприємства та працівниками, вимогами соціально-трудових відносин, збалансованість стану процесів формування, використання, збереження та розвитку персоналу.

Подальші дослідження автора в напрямі розвитку стратегії управління персоналом спрямовані на формування дієвої системи стратегічного управління персоналом в ефективному управлінні підприємством, яка включає: визначення основних проблем під час управління персоналом на підприємстві, проведення діагностики існуючих систем заохочення персоналу на вітчизняних підприємствах, запозичення зарубіжного досвіду у формуванні методів стратегічного управління персоналом в ефективному управлінні промисловим підприємством.

Список використаних джерел

1. Щербак В. Г. Управління персоналом підприємства / В. Г. Щербак. – Харків : Вид-во ХНЕУ, 2005. – 220 с.
2. Балабанова Л. В. Стратегічне управління персоналом підприємства в умовах ринкової економіки: монографія / Л. В. Балабанова, О. В. Стельмашенко. – Донецьк: Дон НУЕТ, 2010. – 238 с.
3. Шегда А. В. Менеджмент : навч. посібник / А. В. Шегда. – Київ : Знання, КОО, 2002. – 583 с.
4. Дубчак І. В. Мотивація персоналу як складова ефективного функціонування транснаціональних корпорацій в сучасному економічному середовищі / І. В. Дубчак // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 7 (37). – С. 170–176.
5. Іванова М. І. Використання сучасних методів управління персоналом на виробничих підприємствах / М. І. Іванова, Н. О. Єгорова // Економічний вісник НГУ. – 2011. – № 3. – С. 82–91.
6. Романюк Л. М. Теоретичні аспекти стратегічного управління підприємством та його персоналом / Л. М. Романюк // Наукові праці КНТУ : Економічні науки. – 2010. – Вип. 17. – С. 210–218.
7. Пономаренко В. С. Стратегічне управління підприємством : монографія / В. С. Пономаренко. – Харків : Основа, 1999. – 620 с.
8. Пархоменко Н. А. Середовище стратегічного управління персоналом / Н. А. Пархоменко // Науковий вісник ЛНАУ. – 2010. – № 17. – С. 172–180.

References

1. Shcherbak V. H. Upravlinnia personalom pidpriemstva / V. H. Shcherbak. – Kharkiv : Vyd-vo KhNEU, 2005. – 220 s.
2. Balabanova L. V. Stratehichne upravlinnia personalom pidpriemstva v umovakh rynkovoï ekonomiky: monohrafiia / L. V. Balabanova, O. V. Stelmashenko. – Donetsk: Don NUET, 2010. – 238 s.
3. Shehda A. V. Menedzhment : navch. posibnyk / A. V. Shehda. – Kyiv : Znannia, KOO, 2002. – 583 s.
4. Dubchak I. V. Motyvatsiia personalu yak skladova efektyvnoho funktsionuvannia transnatsionalnykh korporatsii v suchasnomu ekonomichnomu seredovyshchi / I. V. Dubchak // Aktualni problemy ekonomiky. – 2004. – № 7 [37]. – S. 170–176.
5. Ivanova M. I. Vykorystannia suchasnykh metodiv upravlinnia personalom na vyrobnychykh pidpriemstvakh / M. I. Ivanova, N. O. Yehorova // Ekonomichnyi visnyk NHU. – 2011. – № 3. – S. 82–91.
6. Romaniuk L. M. Teoretychni aspekty stratehichnoho upravlinnia pidpriemstvom ta yoho personalom / L. M. Romaniuk // Naukovi pratsi KNTU : Ekonomichni nauky. – 2010. – Vyp.17. – S. 210–218.
7. Ponomarenko V. S. Stratehichne upravlinnia pidpriemstvom : monohrafiia / V. S. Ponomarenko. – Kharkiv : Osnova, 1999. – 620 s.
8. Parkhomenko N. A. Seredovyshche stratehichnoho upravlinnia personalom / N. A. Parkhomenko // Naukovyi visnyk LNAU. – 2010. – № 17. – S. 172–180.

Дані про авторів**Левицька Інна Ванадійвна,**

д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, готельно-ресторанної справи та туризму, Вінницький національний аграрний університет

e-mail: inna_levytska@ukr.net

Климчук Альона Олегівна,

к.е.н., доцент кафедри економіки, Вінницький національний аграрний університет

e-mail: alena_klumchyk@ukr.net

Данные об авторах**Левицкая Инна Ванадийвна,**

д.э.н., профессор, заведующий кафедрой менеджмента внешнеэкономической деятельности, гостинично-ресторанного дела и туризма, Винницкий национальный аграрный университет

e-mail: inna_levytska@ukr.net

Климчук Алёна Олеговна,

к.э.н., доцент кафедры экономики, Винницкий национальный аграрный университет

e-mail: alena_klumchyk@ukr.net

Data about the authors**Inna Levytska,**

Doctor of economics, professor, head of the department of foreign economic activity, hospitality and tourism, Vinnytsia National Agrarian University

e-mail: inna_levytska@ukr.net

Aliona Klymchuk,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, PhD of Economic, Associate Professor of the Department of Economics, Vinnytsia National Agrarian University

e-mail: alena_klumchyk@ukr.net

<http://doi.org/10.5281/zenodo.3448077>

РЯБУХА Г.І.

Оцінка перспектив розвитку галузі тваринництва на основі удосконалення механізму пільгового кредитування

Предметом дослідження є теоретичні та методологічні засади оцінки перспектив розвитку галузі тваринництва.

Метою дослідження є аналіз сучасного стану галузі тваринництва України з позиції дефіциту довгострокового кредитування та розробка пропозицій щодо забезпечення розвитку галузі.

Методи дослідження. У роботі використано методи: аналізу, економетричного моделювання, прогнозування на основі модельних припущень, а також статистичний і графічний методи.

Результати роботи. У статті проаналізовано недоліки існуючої схеми кредитування для суб'єктів господарювання галузі тваринництва. Розроблено пропозиції щодо підвищення кредитування за рахунок аграрних банків з відповідними прогнозами обсягів виробництва продукції.

Галузь застосування результатів. Економіка та управління національним господарством, у частині державної підтримки сільського господарства через механізм здешевлення кредитів, а саме за рахунок відшкодування відсоткових ставок для суб'єктів господарювання галузі тваринництва.

Висновки. У результаті наукового дослідження виявлено низький рівень забезпечення кредитними ресурсами аграрних підприємств. Автором запропоновано вдосконалення схеми кредитування за рахунок введення додаткового елементу, який буде виступати експертом в оцінюванні кредитоспроможності позичальників та гарантом повернення залучених ресурсів для кредиторів. Запропонована схема спрощує процедуру кредитування. В результаті реалізації кредитної програми суб'єкти господарювання збільшать обсяги випуску продукції та підвищать ефективність функціонування, що сприятиме розвитку вітчизняної галузі тваринництва.

Ключові слова: аграрний сектор, сільське господарство, тваринництво, кредитування, прогнозування, розвиток.

РЯБУХА Г.И.

Оценка перспектив развития отрасли животноводства на основе совершенствования механизма льготного кредитования

Предметом исследования являются теоретические и методологические основы оценки перспектив развития отрасли животноводства.

Цель исследования – анализ современного состояния отрасли животноводства Украины с позиции дефицита долгосрочного кредитования и разработка предложений по обеспечению развития отрасли.

Методы исследования. В работе использованы методы: анализа, эконометрического моделирования, прогнозирования на основе модельных предположений, а также статистический и графический методы.

Результаты работы. В статье проанализированы недостатки существующей схемы кредитования для субъектов хозяйствования отрасли животноводства. Разработаны предложения по повышению кредитования за счет аграрных банков с соответствующими прогнозами объемов производства продукции.

Область применения результатов. Экономика и управление национальным хозяйством, в части государственной поддержки сельского хозяйства через механизм удешевления кредитов, а именно за счет возмещения процентных ставок для субъектов хозяйствования отрасли животноводства.

Выводы. В результате научного исследования выявлен низкий уровень обеспечения кредитными ресурсами аграрных предприятий. Автором предложено совершенствование схемы кредитования за счет введения дополнительного элемента, который будет выступать экспертом в оценке кредитоспособности заемщиков и гарантом возврата привлеченных ресурсов для кредиторов. Предложенная схема упрощает процедуру кредитования. В результате реализации кредитной программы субъекты хозяйствования увеличат объемы выпуска продукции и повысят эффективность функционирования, что будет способствовать развитию отечественной отрасли животноводства.

Ключевые слова: аграрный сектор, сельское хозяйство, животноводство, кредитование, прогнозирование, развитие.

RYABUKHA G.I.

Estimation of the prospects of the livestock sector development on the basis of improvement of the mechanism of preferential lending

The subject of the study is the theoretical and methodological basis for assessing the prospects of the livestock sector development.

The purpose of the study is to analyze the current state of the livestock sector in Ukraine from the point of view of the deficit of long-term lending and to develop proposals for the development of the industry.

Research methods. In this work such kind of methods are used: analysis, econometric modeling, forecasting on the basis of model assumptions, as well as statistical and graphical methods.

Results of work. The article analyzes the disadvantages of the existing lending scheme for the livestock industry. Proposals for raising lending from agrarian banks with corresponding forecasts of production volumes have been developed.

The field of application of results. Economics and management of the national economy in the part of state support of agriculture through the mechanism of the loans' cheapening, in particular, the reimbursement of interest rates for livestock industry entities.

Conclusions. As a result of scientific research, the level of credit resources' provision for agrarian enterprises was detected to be insufficient. The author proposes to improve the lending scheme through the introduction of an additional element, which will be an expert in assessing the creditworthiness of borrowers and the guarantor of returning the attracted resources for creditors. The proposed scheme simplifies the lending procedure. As a result of the implementation of the credit program, business entities will increase production volumes and improve the operational efficiency, which will contribute to the development of domestic livestock industry.

Key words: agrarian sector, agriculture, livestock, lending, forecasting, development.

Постановка проблеми. Галузь тваринництва відіграє важливу роль у розвитку національної економіки. Безумовно, питання забезпечення продовольчої безпеки, збільшення експортного потенціалу та кредитування в сучасних умовах вимагають ефективного державного регулювання. Розвиток галузі можливий за умови залучення сільськогосподарськими виробниками додаткових фінансових ресурсів. На сьогоднішній день склалася така ситуація, коли суб'єктам господарювання бракує власних фінансових ресурсів, і вони вимушені звертатися до банківських установ для отримання кредитів. Низька питома вага довгострокових кредитів пояснюється підвищеною ризикованістю галузі тваринництва. Держава повинна сприяти та створювати необхідні умови для співпраці суб'єктів господарювання галузі тваринництва із комерційними банками. Саме тому, питання адаптації механізму кредитування до специфіки галузі та прогнозування наслідків впровадження запропонованих методів на обсяги виробництва продукції галузі тваринництва потребують поглибленого вивчення.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Питання кредитування та прогнозування розвитку галузі тваринництва вивчали відомі вітчизняні вчені, зокрема: Березовик В.М., Кузнєцова Л.В., Корнійчук Г.В., Саблук П.Т., Швайка Л.А., але питання впливу збільшення кредитування галузі на обсяги виробництва продукції вимагають подальшого дослідження.

Метою написання статті є аналіз сучасного стану галузі тваринництва в Україні з позиції дефіциту довгострокового кредитування, емпірична оцінка впливу загального кредитування аграрного сектору на галузь тваринництва. Розробка пропозицій щодо збільшення обсягів кредитування та побудова прогнозу обсягів виробництва продукції.

Виклад основного матеріалу. Сільське господарство – стратегічна галузь вітчизняної економіки, яка забезпечує продовольчу безпеку країни, надає робочі місця населенню, а також є джерелом надходження валюти від експорту продукції. Саме тому держава повинна першочергово подбати про забезпечення підтримки для розвитку цієї галузі. Характеризуючи сучасний стан галузі тваринництва в Україні необхідно відзначити, що за останні п'ять років не спостерігається суттєвих змін у виробництві молока, м'яса, та яєць. Проведений аналіз статистичних даних [2] виявив, що в 2017 р. у порівнянні із 2016 р. виробництво м'яса збільшилося на 1,5 %, при цьому найбільша питома вага в загальному виробництві м'яса належить м'ясу птиці та складає 51 %. Виробництво яєць збільшилося на 2,5 %. Слід зазначити, що галузь птахівництва демонструє динамічний розвиток, як в яєчному, так і в м'ясному напрямі. На противагу виробництво молока зменшилося на 2 %, серед причин можна визначити: зниження продуктивності тварин, незадовільне забезпечення повноцінними кормами, необхідність оновлення матеріально-технічної ба-

зи суб'єктів господарювання. Підсумовуючи вище наведені факти, можна зробити висновок, що галузь тваринництва характеризується нестабільністю та підвищеною ризикованістю.

Закон України «Про державну підтримку сільськогосподарства України» №1877-IV від 15.08.2018 р. визначає «основи державної політики у бюджетній, кредитній, цінovій, регуляторній та інших сферах державного управління щодо стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку, а також забезпечення продовольчої безпеки населення»[3]. Одним із видів державної підтримки є – «фінансова підтримка суб'єктів господарювання агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів»[3].

Невирішеною проблемою залишається відсутність довгострокового кредитування тваринництва. За офіційними даними Національного банку України на кінець березня 2019 р. серед усіх кредитів, які були надані сільському, лісовому та рибному господарствам, короткострокові (терміном до 1 року) склали 37%, середньострокові (від 1 до 5 років) – 46%, довгострокові (більше 5 років) – 17% [4]. Очевидним є факт низької питомої ваги довгострокових кредитів, спричиненої підвищеною ризикованістю галузі тваринництва. Держава повинна сприяти та створювати необхідні умови для співпраці суб'єктів господарювання галузі тваринництва із комерційними банками.

Питома вага кредитів аграрному сектору у загальному кредитуванні залишається помірною і становила 7,8% на кінець 2018 р. Однак спостерігався їх приріст з 2011 р., коли дане відношення складало 5,7%, так як попит на кредити в сільське господарство зростає одночасно з виробництвом і експортом, випередивши інші галузі. Загальний кредитний портфель підприємствам сільського, лісового та рибного господарства становив 67,6 млрд грн і з урахуванням того, що внесок сільського господарства у ВВП становив 360 млрд грн у 2018 р., дана цифра могла би бути більшою. У відносних величинах це практично не можна зіставити з обробною промисловістю, внесок якої у ВВП становив 409 млрд грн у тому ж 2018 р., а обсяг загального кредитного портфеля в дану галузь на кінець року складав практично половину річного виробництва – 209 млрд грн. Інша галузь з відносно

високими показниками закредитованості – будівництво, внесок якої у ВВП становив 82,9 млрд грн, а кредитний портфель близько половини від даного обсягу – 39,2 млрд грн [4]. Очевидно, що для сільського господарства залишається високий простір для росту кредитів через різні механізми державного кредитування, і в першу чергу це стосується тваринництва, де попит на кредити, у світлі скорочення поголів'я та зростання цін, залишатиметься на високому рівні.

З метою оцінки ефективності кредитування сільського господарства вітчизняним банківським сектором для тваринництва оцінимо вплив збільшення кредитного портфеля на показники виробництва м'ясо-молочних продуктів та яєць. Для цього візьмемо поквартальні дані з 2010 року по обсягах виробництва м'яса (у тис.т), молока (у тис. т.) та яєць (у млн шт.). З метою згладжування сезонних коливань здійснимо сезонне коригування методом Census X12. Аналогічним чином здійснимо сезонне коригування даних поголів'я ВРХ, свиней і птиці (у тис. та млн голів відповідно). Нижче позначення відповідних змінних, використаних у моделі:

LOANS_AGR – обсяг кредитів в сільське господарство, загальний портфель на кінець періоду, млрд грн

OUTPUT_MEAT – виробництво м'яса, тис. т.

OUTPUT_MILK – виробництво молока, тис. т.

OUTPUT_EGGS – виробництво яєць, млрд шт.

NUM_PIGS – поголів'я свиней, тис. гол.

NUM_CATTLE – поголів'я ВРХ, тис. гол.

NUM_POULTRY – поголів'я птиці, млн гол.

Оцінка впливу кредитів в сільське господарство разом зі змінами поголів'я свиней на виробництво м'яса показала, що при зростанні кредитів на 1% збільшення виробництва м'яса складе 0,15% у наступному кварталі, а при одночасному підвищенні поголів'я свиней – на 0,24%.

Значиму t-статистику наведено у дужках під змінними, в усіх рівняннях кількість спостережень складає 32 (з урахуванням лагового впливу у першому періоді – 31), з 2010 р. по 2017 р. Позначка SA зі змінною означає, що вона була сезонно скоригована згідно із вищезгаданим методом.

$$\begin{aligned} \text{LOG(OUTPUT_MEAT_SA)} = & 2.83 + \\ & 0.15 * \text{LOG(LOANS_AGR(-1))} + 0.24 * \text{LOG(NUM_} \\ & \text{PIGS(-1))} \\ & (1,33) (5,29) (1,93) \end{aligned}$$

Вплив кредитування сільського господарства на виробництво молока виявився більш помірним, проте з позитивним коефіцієнтом на рівні 0,06 у першому лагові, причому коефіцієнт для поголів'я ВРХ був більш вагомим і склав 0,55. З цього можна припустити незначні суми кредитів саме у виробництво молока і використання власної кормової бази і суттєве збільшення надойв молока навіть за умов скорочення поголів'я ВРХ. Дана обставина підтверджується асоціацією тваринників України, яка зазначає, що стимулюючі заходи держави, зокрема підвищення закупівельних цін на молоко і прямі дотації, сприяли зростанню надойв молока [1]. Додамо також, що у ваговій структурі споживчого кошика, згідно з яким Державна служба статистики України розраховує споживчі ціни, питома вага молока з 2012 р. по 2017 р. не суттєво знизилася і становила 6% (6,4% у 2012 р.), доля масла залишилася незмінною – 1,6%, тоді як м'яса знизилася з 11,8% до 10,3% за цей же період [2].

$$\text{LOG}(\text{OUTPUT_MILK_SA}) = 2.49 + 0.06 * \text{LOG}(\text{LOANS_AGR}(-1)) + 0.55 * \text{LOG}(\text{NUM_CATTLE_SA}(-1))$$

() (3,61) (10,79)

Оцінимо також і вплив кредитів в аграрний сектор і поголів'я птиці на обсяг яєць, що виробляються. Наша модель, яка виявилася досить значимою, показала у даному випадку негативний коефіцієнт для кредитів, що означає зниження виробництва при їх зростанні. Можна припустити, що у даному випадку проявляється ефект спрямування коштів виключно на модернізацію технічної бази вирощування птиці, а не на вигодування (модель оцінки впливу кредитування на поголів'я взагалі виявилася статистично не значимою) на виробництво яєць. Окрім того, як свідчить практика багатьох підприємств, більшість кредитів спрямовується на підтримку оборотних коштів. При цьому вплив зростан-

ня кількості птиці на виробництво яєць виявився найбільшим і досить значимим – 1,64% зростання на 1% підвищення обсягів. Посилання на вищезгадану структуру споживчого кошика також свідчить про незмінність преференцій щодо споживання яєць – їх доля у кошику залишилася незмінною на рівні 1% і це означає, що високий попит утримуватиме виробництво яєць на високому рівні навіть за відсутності кредитів.

$$\text{LOG}(\text{OUTPUT_EGGS_SA}) = -8.98 - 0.26 * \text{LOG}(\text{LOANS_AGR}(-1)) + 1.64 * \text{LOG}(\text{NUM_POULTRY_SA}(-1))$$

(-4,52) (-8,74) (9,95)

З урахуванням специфіки діяльності державних банків в Україні, їх високої вартості залучення ресурсу (від 14% до 19,5% станом на початок 2019 р.) [4], високих обсягах проблемної заборгованості на рівні до 50% кредитного портфеля і відповідної концентрації активних операцій на ОВДП, пропонуємо реалізацію схеми субсидіювання підприємств і фермерських господарств галузі тваринництва через спеціалізований Аграрний банк розвитку. До повноважень банку будуть входити: перевірка кредиторів, критерії надання, оцінка ризиків, визначення максимального ліміту на одного позичальника.

Загальна схема організації фінансування аграрним банком за участю тимчасово емітованих ресурсів Національного банку України для підприємств галузі тваринництва передбачає фактичне відшкодування різниці між відсотковими ставками, за якими їм надаватиметься кредит через Аграрний банк розвитку. В свою чергу, банк емітуватиме облігації для підприємств, а тимчасовий ресурс буде надаватись НБУ у вигляді рефінансування за пільговою ставкою, яка обчислюватиметься як різниця між ставкою рефінансування та індексом цін на оптові м'ясо-молочні продукти. Алгоритм механізму кредитування підприємств тваринництва виглядатиме

Таблиця 1. Результати оцінки впливу кредитування сільського господарства на виробництво в галузі тваринництва

Показник	Коефіцієнт впливу кредитування с.г.	Коефіцієнт впливу поголів'я
Виробництво м'яса	0,15 (5,29)	0,24 (1,93)
Виробництво молока	0,06 (3,6)	0,55 (10,8)
Виробництво яєць	-0,26 (-8,7)	1,64 (9,9)

*Примітка: усі коефіцієнти у першому лагові, значима t-статистика у дужках під відповідними коефіцієнтами

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

таким чином: 1) надання кредитних ресурсів; 2) компенсація відсоткових ставок за рахунок аграрного банку розвитку (кредитні, облігаційні позики); 3) прив'язка до ціни і визначення критеріїв надання; 4) підвищення рентабельності, поліпшення логістики; 5) приріст виробництва та

підвищення ефективності діяльності. Забезпечення кредитного стимулювання тваринництва сприятиме збільшенню виробничих потужностей, придбанню тварин та розширенню кормової бази. Зробимо прогнози виробництва для перевірки примущень щодо перспектив розвитку.

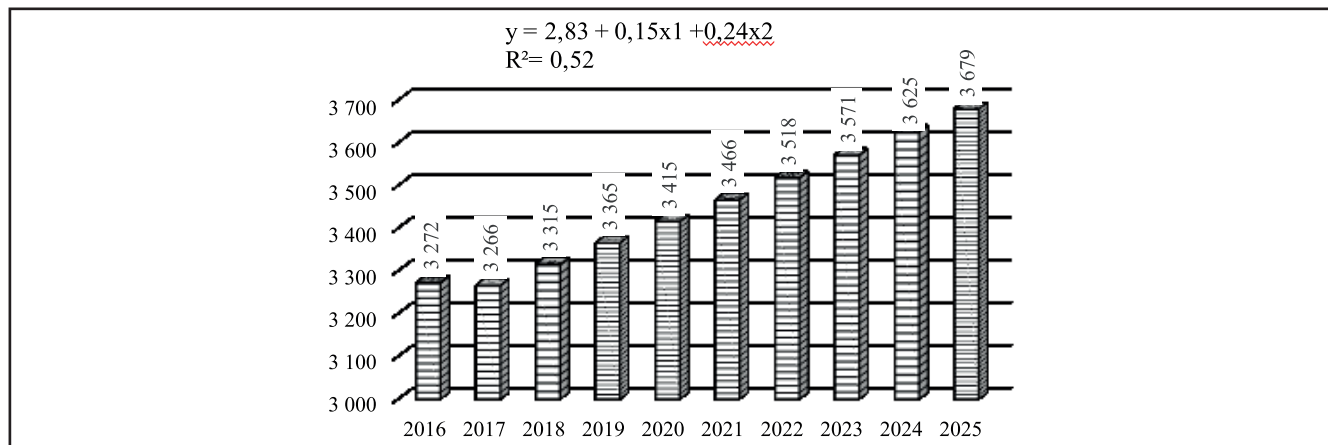

Рисунок 1. Прогноз виробництва м'яса, тис. т

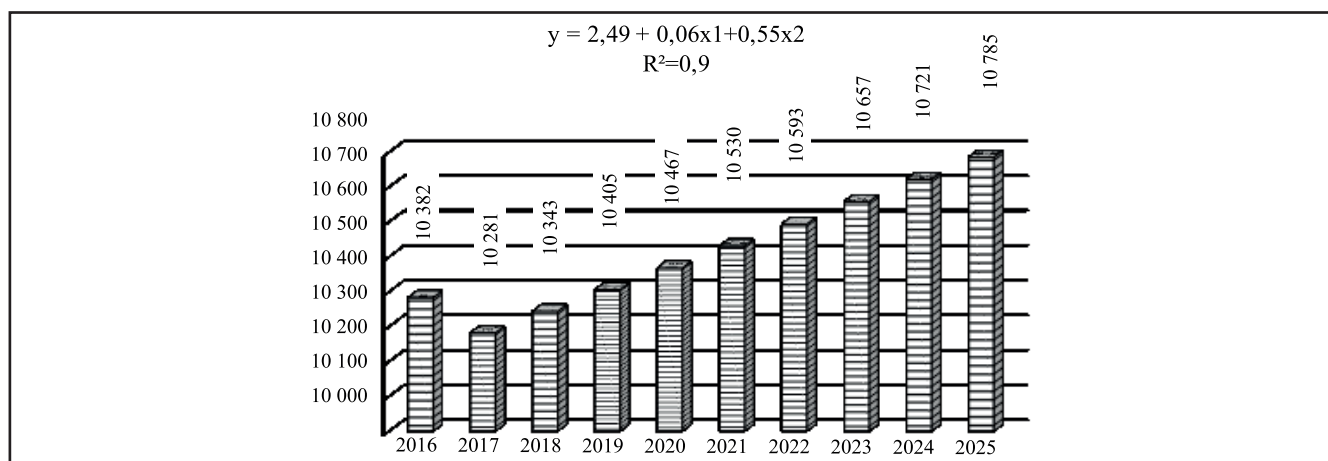

Рисунок 2. Прогноз виробництва молока, тис. т

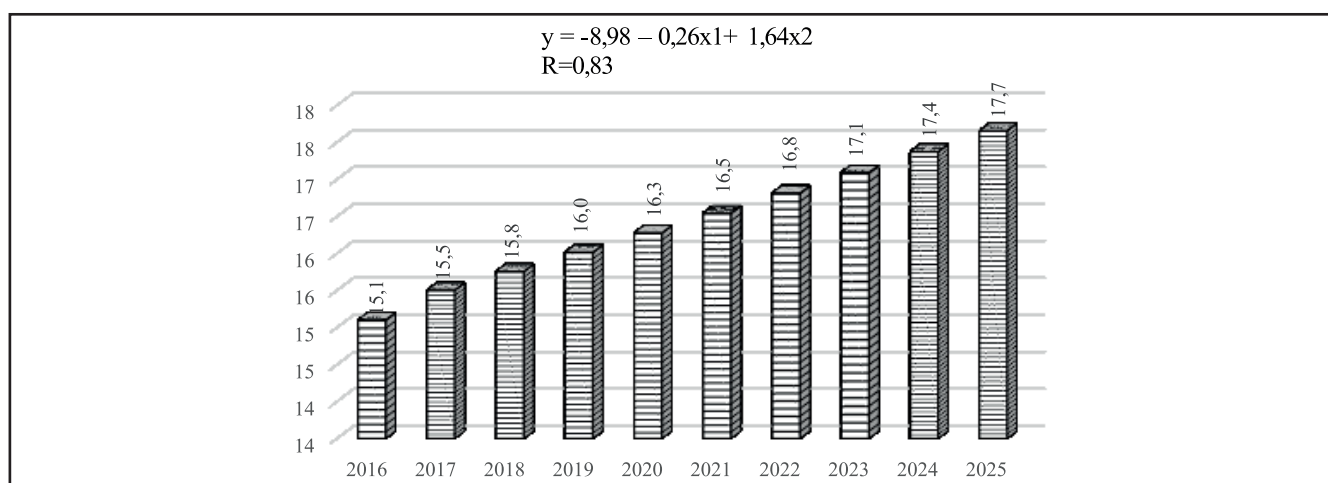

Рисунок 3. Прогноз виробництва яєць, млрд шт.

Примітка: побудовано на основі результатів моделі, з припущенням щодо 10% підвищення кредитування за рахунок запропонованої схеми

Прогноз виробництва продукції галузі тваринництва відображає тенденцію до збільшення обсягів до 2025 р., зокрема м'яса на 11%, молока на 4% та яєць на 12% у порівнянні із 2018 р. Досягнення такого результату можливе за умови вдосконалення системи кредитування. Надходження залучених фінансових ресурсів дасть можливість суб'єктам господарювання галузі збільшити обсяги виробництва якісної продукції та підвищити ефективність діяльності.

Висновок

В результаті дослідження можна зробити висновок, що найбільш вагомий вплив аграрне кредитування має на виробництво м'яса, менш помірний вплив – виробництво молока і практично ніякого впливу – виробництво яєць. Необхідною є розробка нового механізму кредитування, у першу чергу підприємств із виробництва м'яса, з участю аграрних банків розвитку, яка б дозволила здешевити кредитування, що дасть можливість виробникам на вигідних умовах отримати додаткові фінансові ресурси, вдосконалити виробничі потужності та збільшити обсяги виробництва продукції.

Такий вид підтримки, як здешевлення кредитів за рахунок відшкодування відсоткових ставок є перспективним та необхідним механізмом для впливання додаткових фінансових ресурсів у галузь. Запропонована схема із залученням Аграрного банку розвитку спрощує процедуру кредитування, оскільки мінімізуються ризики та збільшується вірогідність вчасного повернення кредитів. Саме кредитування через державний аграрний банк створює всі необхідні умови. В результаті реалізації кредитної програми суб'єкти господарювання збільшать обсяги випуску продукції та підвищать ефективність функціонування, що сприятиме розвитку вітчизняної галузі тваринництва.

Список використаних джерел

1. Асоціація тваринників України: офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://usba.com.ua>
2. Державна служба статистики України: офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

3. Закон України «Про державну підтримку сільського господарства» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.help/law/1877-IV/edition15.08.2018/page2>

4. Національний банк України: офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua>

5. Pindyck R., Rubinfeld D. Econometric Models and Economic Forecasts / Pindyck R. – Boston, 1998. – 634p.

References

1. Association of livestock owners of Ukraine: official site. – [Electronic resource]. – Access mode: <https://usba.com.ua>
2. State Statistics Service of Ukraine: official site. – [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Law of Ukraine "State Support to Agriculture" [Electronic resource]. – Access mode: <https://zakon.help/law/1877-IV/edition15.08.2018/page2>
4. National Bank of Ukraine: official site. – [Electronic resource]. – Access mode: <https://bank.gov.ua>
5. Pindyck R., Rubinfeld D. Econometric Models and Economic Forecasts / Pindyck R. – Boston, 1998. – 634p.

Дані про автора

Рябуха Галина І.,

аспірантка, Чернігівський національний технологічний університет
e-mail: g.ryabukha@gmail.com

Данные об авторе

Рябуха Галина. И.,

аспирантка, Черниговский национальный технологический университет
e-mail: g.ryabukha@gmail.com

Data about author

Galina Ryabukha,

Postgraduate Chernihiv National Technological University
e-mail: g.ryabukha@gmail.com

Антикографічний туризм на Півдні України: стан, передумови й специфіка

Предметом дослідження є питання подальшого розвитку антикографічного туризму на українському Півдні.

Метою дослідження є з'ясування стану, передумов та специфіки антикографічного туризму на Півдні України.

Методи дослідження. У праці використані діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу, порівняльний метод, метод узагальнення даних.

Результати роботи. У статті визначено проблеми розвитку антикографічного туризму на півдні нашої держави, розглянуто передумови його виникнення в ретроспективі й окреслені нинішня специфіка і особливості подальшого розвитку в перспективі. Детально розглянута і описана туристична інфраструктура даного виду туризму. Доведена необхідність розвитку історичного дайвінг-туризму у цьому регіоні на прикладі зарубіжного досвіду.

Висновки. Результатами проведеного дослідження стали наступні висновки: історико-археологічні пам'ятки древньогрецьких колоній на Півдні України залишаються серцевиною вітчизняної краєзнавчої туристичної індустрії, а їх збереження – це обов'язок держави. До них на території України відносяться острів-комплекс Березань, Ольвія, Тіра, Херсонес Таврійський, Пантікапей, Німфей, Кіммерік, Калос-Лімен. Грецький та ізраїльський досвід доводять необхідність розвитку історичного дайвінг-туризму у регіоні.

Ключові слова: туризм, антикографічний туризм, грецькі поліси, колонізація, рекреація, історичний дайвінг-туризм, артефакти, заповідник.

ВАЖИНСКИЙ Ф.А.,
КОЛОДИЙЧУК А.В.

Антикографический туризм на Юге Украины: состояние, предпосылки и специфика

Предметом исследования является вопрос дальнейшего развития антикографического туризма на украинском Юге.

Целью исследования является выяснение состояния, предпосылок и специфики антикографического туризма на Юге Украины.

Методы исследования. В работе использованы диалектический метод научного познания, метод анализа и синтеза, сравнительный метод, метод обобщения данных.

Результаты работы. В статье определены проблемы развития антикографического туризма на Юге нашего государства, рассмотрены предпосылки его возникновения в ретроспективе и очерчены нынешняя специфика и особенности дальнейшего развития в перспективе. Подробно рассмотрена и описана туристическая инфраструктура данного вида туризма. Доказана необходимость развития исторического дайвинг-туризма в регионе на примере зарубежного опыта.

Выводы. Результатами проведенного исследования стали следующие выводы: историко-археологические памятники древнегреческих колоний на Юге Украины остаются сердцевинной отечественной краеведческой туристической индустрии, а их сохранение – это обязанность государства. К ним на территории Украины относятся остров-комплекс Березань, Ольвия, Тира, Херсонес Таврический, Пантикапей, Немфей, Киммерик, Калос-Лимен. Греческий и израильский опыт доказывают необходимость развития исторического дайвинг-туризма в регионе.

Ключевые слова: туризм, антикографический туризм, греческие полисы, колонизация, рекреация, исторический дайвинг-туризм, артефакты, заповедник.

Anticographic tourism in the South of Ukraine: state, preconditions and specifics

The subject of the study is the issue of the further development of anticographic tourism in the Ukrainian South.

The purpose of the study is to find out the condition, preconditions and specifics of anticographic tourism in the South of Ukraine.

Research methods. In the work used dialectic method of scientific knowledge, the method of analysis and synthesis, comparative method, method of data aggregation.

Results of work. The paper defines the problems of development of anticographic tourism in the south of our state, the preconditions for its occurrence in the retrospective are considered and the current specificity and features of further development in the future are outlined. The tourist infrastructure of this type of tourism is considered and described in detail. The necessity of development of historical diving—tourism in this region is proved on the example of foreign experience.

Conclusions. The results of the conducted study resulted in the following conclusions: Historical and archaeological sites of the ancient Greek colonies in the south of Ukraine remain the core of the local lore tourism industry, and their preservation is a duty of the state. They in Ukraine include the island complex Berezan, Olbia, Thira, Chersonesos Taurida, Pantikapai, Nymphi, Kimmerik, Kalos—Limen. Greek and Israeli experience proves the need to develop historical diving tourism in the region.

Keywords: tourism, anticographic tourism, Greek polises, colonization, recreation, historical diving—tourism, artefacts, reserve.

Постановка проблеми. Древньогрецька колонізація Північного Причорномор'я у 7–6 століттях до нашої ери привела до виникнення міст-держав, які проіснували аж до кінця епохи Стародавнього світу (тобто п'ятого століття нашої ери). Довга історія цих полісів нараховує 12 століть. Вони існували як самостійні військово-політичні утворення, так і в складі Римської імперії та тимчасово залежного від неї Боспорського царства, що було розташоване на Керченському та Таманському півостровах. Якщо говорити про сучасність, то їхні руїни стали центрами притягання античного туризму. Можна виділити чотири райони античного туризму на Півдні України (з урахуванням тимчасово окупованих територій Криму та Севастополя): район Тіра (м. Білгород-Дністровський), район Березань-Ольвія, район Херсонес-Керкінітіда, район Боспору (Пантікапей).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В плані економіки і туризму антикографії в літературі уваги приділено небагато, проте досліджень у сфері історії і краєзнавства тут є вдосталь: це праці А. Доватура, Д. Каллістова, С. Кржицького, В. Смоля, І. Шишова та ін. Окремі аспекти географії туризму й туристичного краєзнавства з відомих «античних» місць затрунули

у своїх працях С. Кузик, В. Петранівський, М. Рутинський та ін. Проте цілісно ця проблематика не досліджувалася, тому обрана наукова проблема є актуальною і потрібною.

Мета статті — з'ясувати стан, передумови й специфіку антикографічного туризму на Півдні України.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо спочатку незаселений, але зате привабливий в туристичному плані лиманний острів Березань (Очаківський район на Миколаївщині). Грецька назва Березані — Борисфеніда. До острова туристи можуть дістатися водним шляхом (який обслуговують катери), від розташованого на іншому боці села Рибаківка. Площа острова становить майже 24 га. Туристична пам'ятка античних часів нині входить до складу академічного заповідника «Ольвія», куди входить також всесвітньовідоме Ольвія. Березанське поселення після розмиву Таганрозького поселення залишилось єдиним в районі північного узбережжя Чорного моря, що залишилось від раннього періоду древньогрецької колонізації. Саме в цьому його туристична і науково-культурна цінність. Проте, об'єкт до недавнього часу державою належно не охоронявся і зазнавав періодичних руйнувань в результаті

дій вандалів, а також засмічення. Природна особливість об'єкта в тому, що це лише один з двох материкових островів (як острів Зміїний) у всьому регіоні. Давньогрецьке поселення було створено ще у 7 ст. до н.е., коли острів ще був півостровом, який пізніше частково затопило морем, в результаті чого він став, власне, островом. З культурно-археологічних знахідок, що були в Борисфеніді, можна назвати святилище Афродіти (+ храм) та святилище Ахілла Понтараха.

Більше відомим для туристів історико-археологічним заповідником є Ольвія, залишки якої розташовані на Бузькому лимані (річкова дельта Південного Бугу та Дніпра) на території площею у 50 га. Туристичній привабливості пам'ятки сприяє близькість розташування до обласного центру – міста Миколаєва. В комплекс входять подвійні ворота Ольвії, типічна грецька агора, священні Західний та Східний теменоси (руїни храму Зевса, храму Аполлона Дельфінія), ольвійські лазні, іподром, некрополь (цвинтар), майстерні, судовий декастерій, древні житлові приміщення та театр. Важливою пам'яткою був збудований в Ольвії палац царя скіфів Скіла, а також залишки римської гарнізонної цитаделі на ольвійських приміських пагорбах в районі балки Заяча. Цікавиною для туристів являються бронзові ольвійські монети, зроблені у вигляді дельфінчиків. В обігу ходили ще одні унікальні місцеві грошові одиниці – «рибки». Ольвія зникла з історичної арени на початку 4 віку н.е. в результаті нападу гунських племен, які прийшли з Азії, в епоху Великого переселення народів.

Ще один об'єкт античного туризму на Півдні України, розташований на неокупованій її території – це грецька колонія Тіра, яка була розташована у гирлі ріки Дністер. Історична пам'ятка збереглася погано, оскільки була забудована середньовічним містом Аккерман на фундаментах споруд фактичного, а частково – залита водами Дністровського лиману в результаті повеней. Тому збереглося лише 10–12 га території древньогрецького міста. Безумовно головною спорудою залишилась римська цитадель площею майже 3 га зі стінами і вежами, а також двоколонним портиком. У римському форті проходили службу вексиларії (підрозділи) першого італійського легіону та 11-го римського легіону Клавдія. Зберігся частково також й тірський некрополь, а також залишки житлових споруд. По суті, Тіра на Дністрі була головним римським воєнним об'єктом в

регіоні (оборонні лінії в три ряди), а такою базою Мезійської ескадри римського військового флоту (відомих ще з часів першого імператора Октавіана Августа маневрених лібурн). Оборонний пункт римських військ часів Траяна знаходився ще й на території села Орловка (Одещина).

Херсонес Таврійський знаходиться на околицях сучасного Севастополя (між Пісочною і Карантинною бухтами) і займає площу у 33 гектари. У червні 2013 року об'єкт увійшов до переліку світової спадщини ЮНЕСКО. Колонія була заснована у 5 ст. до н.е. і через вигідне географічне розташування на Кримському півострові змушена була відстоювати свою позиції у воєнних діях, в основному з скіфськими племенами. Робити самотійно це було непросто, тому жителі Херсонеса просили допомоги у понтійських правителів, а згодом – у Римської імперії; така допомога була надана, а воєнні експедиції на північ сягали нинішньої Херсонської області і Керченського півострова (походить Діофанта, придушення повстання Савмака у 2 ст. до н.е., походить Плавта Сільвана у 1 ст. н.е.). Як і Тіра, Херсонес був римською воєнною сухопутною базою (де стояли вексиларії трьох римських легіонів), а також військово-морською базою Риму. Українська держава довгий час планувала створити Херсонеський археологічний парк (на зразок існуючих тривалий час грецьких, італійських, іспанських), проте події 2014 року в Криму завадили цим планам реалізуватися. В західній частині Криму залишились руїни давньогрецького полісу Керкінітіда, в межах міста Євпаторія. Воно існувало з 6 по 2 століття до нашої ери як окреме державне утворення, поки не було захоплене і зруйноване скіфами, а його територія увійшла до складу степової Скіфії.

Столичним містом (а не містом-державою, як розглянуті вище приклади) Боспорської держави був Пантікапей, який розкинувся на 100 гектарів і знаходиться, на відміну від Фанагорії, на українському березі Керченської протоки. Цей метрополійний центр древніх часів тяжів до відомої гори Мітридат (висота понад 90 м) в районі сучасного міста Керч. Тутешніх туристів приваблює міфічне походження міста, до якого приклали руки знамениті аргонавти. Крім того, Пантікапей називають батьківщиною древньогрецького героя Геракла. В комплекс ключових споруд міста входили: древній акрополь + храм Аполлона та храм Діндімени на горі Мітридат, портова аго-

ра, палаци боспорських царів (палац Спартокідів), храм Афродіти–Діоніса, залишки оборонної стіни міста, елітний некрополь. Особливістю міста є характер його укріплень, який значно перевершує грецькі Афіни. На півдні міста примикає до ланцюга сотні пагорбів, що іменуються краєзнавцями як Юз–Оба. Саме тут знаходяться елітарні скіфські поховання. Цікавою для туристів є тутешня древня нумізматики – цінні пантикапейські золоті монети–статери. Засноване греками місто Феодосія у 6 ст. до н.е. зберегло свою древньоісторичну назву (точніше повернулось до неї у 1804 році). На околицях східнокримського Ельтігена розташувалася ще одна грецька колонія – місто Німфей. В ньому є святилище Деметри, «алея склепів», релігійний теменос. Місто входило до плеяди боспорських полісів і славилось своєю гаванню, про нього згадував ще знаменитий автор трагедій Есхіл. Площа міста сягає лише 9 га, а саме місто знаходиться лише на відстані 17 км від Пантікапею в районі Керчі. До речі, воно було завойовано у 4 ст. до нашої ери боспорським правителем Сатиром I і включено таким чином до складу Боспорського царства. В районі гори Опук, за півсотні кілометрів до Керчі на південний захід, розташовується древній грецький Кіммерік. Знамените це місто як оборонний форпост Боспорської держави від набігів скіфів (циклопічні стіни товщиною біля 3 метрів). Воно розгорнулось на 5 гектарів. Якщо Рим це місто на семи пагорбах, то Кіммерік – місто на трьох пагорбах. Для туристів воно цікаве не лише фортифікацією, але й цінною керамікою (підвал з пифосами – грецького посуду великих розмірів).

Проте не завжди державні власті були байдужі у ділі розвитку античного туризму і збереження історичної античної спадщини. Це наглядно можна побачити на прикладі історичного району давньогрецького міста Калос Лімен (Тарханкутський півострів в західній частині Криму). Ще у 1987 році тут був створений музей, а в 1997 році – заповідник. Історичний досвід міста показує, що через уразливе географічне розташування – в глибині скіфської території, місто не могло розвиватися мирно і повноцінно, незважаючи на тісні зв'язки з Херсонесом Таврійським. Саме місто було невеликим за розмірами і розкинулося всього на чотири гектари. Особливістю міста були дві гавані, наявні в його розпорядженні. Через це місто одержало назву «Прекрасна гавань». Сьогодні воно знаходиться

в межах сучасного міста Чорноморське (Ак–Мечеть). У місті був 16–метровий маяк, на якому був військовий загін, озброєний катапультами, а також оборонний мур з чотирикутними вежами. Це вдалося встановити за археологічними розкопками. Поселенці у грецьких колоніях заснували декілька святилищ міжполісного призначення [2]: Афродіти Апатури – поблизу Фанагорії; святилище із статуєю Партенос – на мисі Партеній; кабірів, Афродіти, Деметри – у Німфеї; Деметри – на Гіполаєвому мисі (в місці злиття Дніпра та Південного Бугу); гай Гекати – на Кінбурнському півострові; Ахіллів дром – на Тендрівській косі; святилище Ахілла на острові Левка (острів Зміїний).

Підводні археологи знайшли у берегів Греції залишки древнього міста на місці стоянки флотів протиборчих сторін у морській битві при Саламіні, що відбулася в епоху греко–перських війн, у 480 р. до н.е. Точніше – це острів Саламін, що знаходиться у затоці Саронікос в Егейському морі, неподалік від столичного міста Афіни. Про ці місця писав ще Есхіл у своїй трагедії «Агамемнон» (вийшла в 458 р. до н.е.). Крім того, Саламін – це ще острів гомерівського героя Аякса. Знайдена статуя бога Гермеса, а також залишки 15–метрової споруди, можливо адміністративної будівлі часів давнини. Не виключено, що знайдені цінні артефакти просто випали з військових кораблів часів саламінської битви. Головною проблемою тут є важкодоступність артефактів, які лежать на морському дні. Для вчених головне співставити письмові історичні джерела (праці Геродота) зі знайденими пам'ятками минулих епох, щоб відтворити перебіг тодішніх подій у правильному порядку. Туризму заважає те, що острів перетворений частково у військовий об'єкт, оскільки він уже в наші часи став базою грецьких військово–морських сил. Сприяє туризму клімат острова, де є рощі фісташкових дерев, дуже розвинуте садівництво. Загалом, на прибережних територіях (Аттика, Пелопоннес) добре розвинутий туризм, проте історичний дайвінг залишає бажати кращого. Ще один грецький центр історичного дайвінг–туризму – Амбракійська (інша назва – Артська) затока. Тут йдеться про битву на мисі Акцій у вересні 31 року до н.е. Також Амбракійська місцина приваблює туристів своєю фауною – морськими черепахами [6], дельфінами, єнотами. Провідний у світі центр історичного дайвінг–туризму – Ізраїль. За кількістю древ–

ніх пам'яток він сильно поступається Греції, однак інфраструктура тут значно краще підготовлена. У 1984 році біля берегів Ізраїлю, під водою, був знайдений Атліт-Ям (7000 р. до н.е.). Коректніше кажучи – це неолітичне село біля берегів Ізраїлю, значно старіше за єгипетські піраміди Хеопса і Джосера (3 тисячоліття до нової ери).

Висновки

Отже, історико-археологічні пам'ятки древньогрецьких колоній на Півдні України залишаються серцевиною вітчизняної краєзнавчої туристичної індустрії, а їх збереження – це обов'язок держави. До них на території України відносяться острів-комплекс Березань, Ольвія, Тіра, Херсонес Таврійський, Пантікапей, Німфей, Кіммерік, Калос-Лімен. Грецький та ізраїльський досвід доводять необхідність розвитку історичного дайвінгу-туризму у регіоні.

Список використаних джерел

1. Доватур А. И., Каллистов Д. П., Шишова И. А. Народы нашей страны в «Истории» Геродота. Тексты, перевод, комментарий. М., 1982. 456 с.
2. Кржицький С. Д. Античні держави Північного Причорномор'я // Енциклопедія історії України: Т. 1: А–В / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. К.: Наукова думка, 2003. 688 с. Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Antychni_derzhavy.
3. Кузык С. П. Географія туризму: навч. посіб. К.: Знання, 2011. 271 с.
4. Літопис руський / пер. з давньорус. Л. Є. Махновця; відп. ред. О. В. Мишанич. К.: Дніпро, 1989. XVI+591 с.
5. Петранівський В. Л., Рутинський М. Й. Туристичне краєзнавство: навч. посіб. К.: Знання, 2006. 575 с.
6. ΑΡΧΕΛΩΝ Σύλλογος Για την Προστασία Της Θαλάσσιας Χελώνας: Website. 2019, Jun 22. Retrieved from www.archelon.gr.

References

1. Dovatur, A. I., Kallistov, D. P., Shishova, I. A. (1982). *Narody nashey strany v «Istorii» Gerodota. Teksty, perevod, kommentarii* [Peoples of our country in the «History» of Herodotus. Texts, translation, comment]. Moscow. [in Russian].
2. Krzhytskyi, S. D. (2003). *Antychni derzhavy Pivnichnoho Prychornomor'ya* [Ancient states of the Northern Black Sea region]. In V. A. Smolii (Ed.), *Entsyklopediya istoriyi Ukrainy* [Encyclopedia of the history of Ukraine]: Vol. 1: A–V. Institute of History of Ukraine

of the National Academy of Sciences of Ukraine. Kyiv: Naukova dumka. Retrieved from http://www.history.org.ua/?termin=Antychni_derzhavy. [in Ukrainian].

3. Kuzyk, S. P. (2011). *Geohrafiya turizmu* [Geography of tourism]: Manual. Kyiv: Knowledge. [in Ukrainian].
4. Myshanych, O. V. (Ed.) (1989). *Litopys rus'kyi* [Chronicle of Rus]. Translated from language of Ancient Rus. Kyiv: Dnipro. [in Ukrainian].
5. Petranivskyy, V. L., & Rutynskyy, M. Y. (2006). *Turystychne krayeznavstvo* [Tourist local studies]: Manual. Kyiv: Knowledge. [in Ukrainian].
6. ΑΡΧΕΛΩΝ Σύλλογος Για την Προστασία Της Θαλάσσιας Χελώνας [ARCHELON Association for the Protection of the Sea Turtle]: Website (2019, Jun 22). Retrieved from www.archelon.gr. [in Greek].

Дані про автора

Важинський Федір Анатолійович,

к.е.н., старший науковий співробітник, ДУ Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Колодійчук Анатолій Володимирович,

к.е.н., доцент, Ужгородський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету

e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Данные об авторе

Важинский Федор Анатольевич,

к.э.н., старший научный сотрудник, ГУ Институт региональных исследований им. М.И. Долишнего НАН Украины

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Колодийчук Анатолий Владимирович,

к.э.н., доцент, Ужгородский торговельно-экономический институт Киевского национального торговельно-экономического университета

e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Data about author

Fedir Vazhynskyy,

Ph.D., Senior Researcher, SI «Institute of Regional Research n.a. M. I. Dolishniy of the NAS of Ukraine»

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Anatoly Kolodiychuk,

PhD, Associate Professor of Uzhgorod Trade and Economic Institute of the Kyiv National Trade and Economic University

e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Механізм управління системою фінансової стійкості на підприємстві

Предметом дослідження є теоретичні та методичні основи механізму управління системою фінансової стійкості на підприємстві.

Метою дослідження є аналіз процесу управління системою фінансової стійкості на підприємстві.

Методи дослідження. Досліджено методологічні підходи до визначення поняття «фінансова стійкість» підприємства, використовуючи загальнонаукові та спеціальні методи дослідження процесу управління системою фінансової стійкості.

Результати роботи. В сучасних умовах фінансової кризи та соціально–політичної нестабільності в країні, підприємства мають складну задачу – забезпечення стійкої та ефективної їх діяльності. Управління системою фінансової стійкості на підприємстві є одним з найбільш значущих напрямів фінансового менеджменту в цілому, яка тісно пов'язана та постійно функціонує з іншими системами управління. Зрозуміло, що не лише зовнішні фактори мають негативний вплив на діяльність підприємств, а й не ефективний механізм управління фінансовою безпекою та низький рівень фінансової стійкості підприємств, які б могли підтримувати діяльність підприємств в умовах постійних змін економічного стану країни. Тому, визначення складових елементів механізму управління системою фінансової стійкості на підприємстві є однією з найбільш важливих і актуальних проблем на сьогодні тому, що недостатній рівень фінансової стійкості призведе до втрати платоспроможності та загроз фінансовій безпеці підприємства.

Галузь застосування результатів. Економічна галузь: регіональна економіка, макроекономіка, мікроекономіка, управління підприємством.

Висновки. Розроблений механізм функціонує з урахуванням певних організаційних структур, принципів, методів, фінансових інструментів та правових норм з метою визначення оптимальних параметрів структури та обсягу фінансових активів, їх участі з різних джерел та у різних формах підвищення конкурентоспроможності та інноваційної діяльності шляхом дотримання заданого рівня фінансової стабільності.

Ключові слова: фінансова стійкість, формування механізму фінансової стійкості, механізм управління підприємством, управління фінансовою стійкістю.

РУСИНА Ю.А.,
НОРЕЦЬ В.Г.

Механизм управления системой финансовой устойчивости на предприятии

Предметом исследования являются теоретические и методические основы механизма управления системой финансовой устойчивости предприятия.

Целью исследования является анализ процесса управления системой финансовой устойчивости предприятия.

Методы исследования. Исследованы методологические подходы к определению понятия «финансовая устойчивость» предприятия, используя общенаучные и специальные методы исследования процесса управления системой финансовой устойчивости.

Результаты работы. В современных условиях финансового кризиса и социально–политической нестабильности в стране, предприятия имеют сложную задачу – обеспечение устойчивой и эффективной их деятельности. Управление системой финансовой устойчивости предприятия является одним из наиболее значимых направлений финансового менеджмента в целом, тесно связана и постоянно функционирует с другими системами управления. Понятно, что не

только внешние факторы оказывают негативное влияние на деятельность предприятий, но и не эффективен механизм управления финансовой безопасностью и низкий уровень финансовой устойчивости предприятий, которые могли бы поддерживать деятельность предприятий в условиях постоянных изменений экономического состояния страны. Поэтому, определение составных элементов механизма управления системой финансовой устойчивости предприятия является одной из наиболее важных и актуальных проблем на сегодня потому, что недостаточный уровень финансовой устойчивости приведет к потере платежеспособности и угроз финансовой безопасности предприятия.

Область применения результатов. Экономическая отрасль: региональная экономика, макроэкономика, микроэкономика, управление предприятием.

Выводы. Разработанный механизм функционирует на основе определенных организационных структур, принципов, методов, финансовых инструментов и правовых норм с целью определения оптимальных параметров структуры и объема финансовых активов, их участия из разных источников и в разных формах повышения конкурентоспособности и инновационной деятельности путем соблюдения заданного уровня финансовой стабильности.

Ключевые слова: финансовая устойчивость, формирование механизма финансовой устойчивости, механизм управления предприятием, управление финансовой устойчивостью.

RUSINA Y.O.,
NORETS V.G.

Management mechanism of the financial stability system at the enterprise

The subject of the study is the theoretical and methodological foundations of the mechanism of financial sustainability management at the enterprise.

The purpose of the study is to analyze the process of managing the financial sustainability system at the enterprise.

Research methods. The methodological approaches to the definition of the concept of "financial stability" of the enterprise are investigated, using general scientific and special methods of research of the process of management of the system of financial stability.

Results of work. Under the current conditions of the financial crisis and socio-political instability in the country, enterprises have a difficult task – to ensure their sustainable and efficient operation. Managing the financial sustainability system at the enterprise is one of the most important areas of financial management in general, which is closely linked and constantly operates with other management systems. It is clear that not only external factors have a negative impact on the activities of enterprises, but also an ineffective mechanism for managing financial security and a low level of financial sustainability of enterprises that could support the activities of enterprises in the conditions of constant changes in the economic situation of the country. Therefore, the definition of the components of the mechanism of financial sustainability management at the enterprise is one of the most important and actual problems for today, as insufficient level of financial stability will lead to loss of solvency and threats to financial security of the enterprise.

Application of results. Economic sector: regional economy, macroeconomics, microeconomics, enterprise management.

Conclusions. The developed mechanism operates taking into account certain organizational structures, principles, methods, financial instruments and legal norms, in order to determine the optimal parameters of the structure and volume of financial assets, their participation from different sources and in various forms of enhancement of competitiveness and innovation activity by observing a given level of financial stability.

Key words: financial stability, formation of financial stability mechanism, enterprise management mechanism, financial stability management.

Постановка проблеми. Результатом складної економічної ситуації в країні є кризовий фінансовий стан великої кількості підприємств. На процес їх функціонування впливають не лише внутрішні фактори, а й зовнішні. До внутрішніх слід віднести інноваційні, виробничі, фінансові, реалізаційні, а до зовнішніх – законодавчо-адміністративні, політичні, соціально-демографічні фактори впливу. Для підтримання рентабельності підприємства та його стабільного росту рівень фінансової стійкості повинен бути нормальним або абсолютним.

Існує багато підходів щодо визначення поняття «фінансової стійкості суб'єктів господарювання». Але немає єдиної точки зору, з приводу формування механізму управління системою фінансової стійкості підприємства, тому тема даного дослідження є актуальною.

Отже, одним з основних завдань підприємства в сучасних умовах господарювання виступає забезпечення формування достатнього рівня фінансової стійкості та ефективного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний вклад в дослідження механізму фінансової стійкості підприємств внесли такі науковці, як: Маркін Ю. П., Невдосекін С. В., Іванов М. А., Курочкін Д. В., Бланк І. О., Родіонова В. М., Федотова М. О., Крамаренко Г. О., Чорна О. Є., Фролова Т. О., Кривицька О. Р., Савицька Г. В., Фролова Т. О., Ковальов В. В., Бочаров В. В., Тарасенко Н. В., Коробов М. Я., Цал-Цалко Ю. С., Нестеренко Ж. К., Череп А. В. та багато інших.

Метою статті є дослідження сутності фінансової стійкості підприємства, її механізму та ефективності управління ним.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо різні трактування поняття «фінансової стійкості». Згідно Фролової Т. О., фінансова стійкість – це забезпеченість запасів і витрат різними видами джерел фінансування [1].

Ковальов В. В. трактує фінансову стійкість як забезпеченість запасів і витрат різними видами джерел фінансування [2].

Бочаров В. В. стверджує, що фінансова стійкість – це стан його грошових ресурсів, який забезпечує розвиток підприємства переважно за рахунок власних засобів при збереженні платоспроможності та кредитоспроможності при мінімальному рівні підприємницького ризику [3].

На думку Тарасенко Н. В., фінансова стійкість – це такий стан фінансових ресурсів, їх розподі-

лу та використання, який забезпечує діяльність підприємства (розвиток організації) на основі збільшення прибутку, платоспроможність та кредитоспроможність підприємства в умовах допустимого рівня ризику [4].

Кривицька О. Р. розглядає фінансову стійкість як результат формування достатнього для розвитку підприємства обсягу прибутку, що є визначальною ознакою його економічної незалежності [5].

Цал-Цалко Ю. С. вважає, що фінансова стійкість – це стан активів підприємства, що гарантує йому достатню платоспроможність. Також науковець поряд з поняттям фінансової стійкості виділяє поняття фінансової стабільності. Фінансова стабільність залежить від структури зобов'язань підприємства і характеризується співвідношенням власного і залученого капіталу [6].

З точки зору авторів, найбільш вдалим є визначення надане Савицькою Г. В.: фінансова стійкість – це здатність підприємства функціонувати та розвиватися, зберігати рівновагу своїх активів та пасивів в мінливому внутрішньому та зовнішньому середовищі, яка гарантує його постійну платоспроможність та інвестиційну привабливість в межах допустимого рівня ризику [7].

Доцільним було б надати власне визначення. Фінансова стійкість є якісним показником фінансового стану підприємства і характеризує здатність підприємства ефективно функціонувати та розвиватися, що забезпечується достатнім рівнем фінансових ресурсів та ефективністю управління ними, для гарантії його платоспроможності, прибутковості та рентабельності.

Стабільність фінансового стану підприємства виявляється у наступних факторах [1]:

1. Ритмічність виробництва якісної і дешевої продукції, яка має сталий попит.
2. Міцне становище підприємства на ринку.
3. Високий рівень матеріально-технічної оснащеності виробництва та відтворення.
4. Застосування передових технологій.
5. Налагодженість економічних зв'язків із партнерами.
6. Ритмічність колообігу основного й оборотно-го капіталу.
7. Ефективність господарських і фінансових операцій.
8. Незначний ступінь ризику в процесі здійснення фінансово-господарської діяльності.

Особливе значення в сучасних умовах повинно приділятися забезпеченню фінансової стійкості, що можливе за умови впровадження стратегічних підходів до управління підприємством. Актуальним напрямом сталого функціонування суб'єктів господарювання є розроблення дієвого механізму управління системою фінансової стійкості підприємства.

Механізм управління системою фінансової стійкості підприємства являє собою систему принципів і методів розробки та реалізації управ-

лінських рішень, пов'язаних із забезпеченням такого стану фінансових ресурсів, їх формуванням та розподілом, яка б дозволила підприємству розвиватися на основі зростання прибутку та капіталу при збереженні кредитоспроможності та платоспроможності (Рис. 1) [8].

Враховуючи результати проведеного аналізу, представимо механізм управління системою фінансової стійкості на підприємстві як систему регулювання процесів залучення, розподілу і використання зовнішніх і внутрішніх фінансових

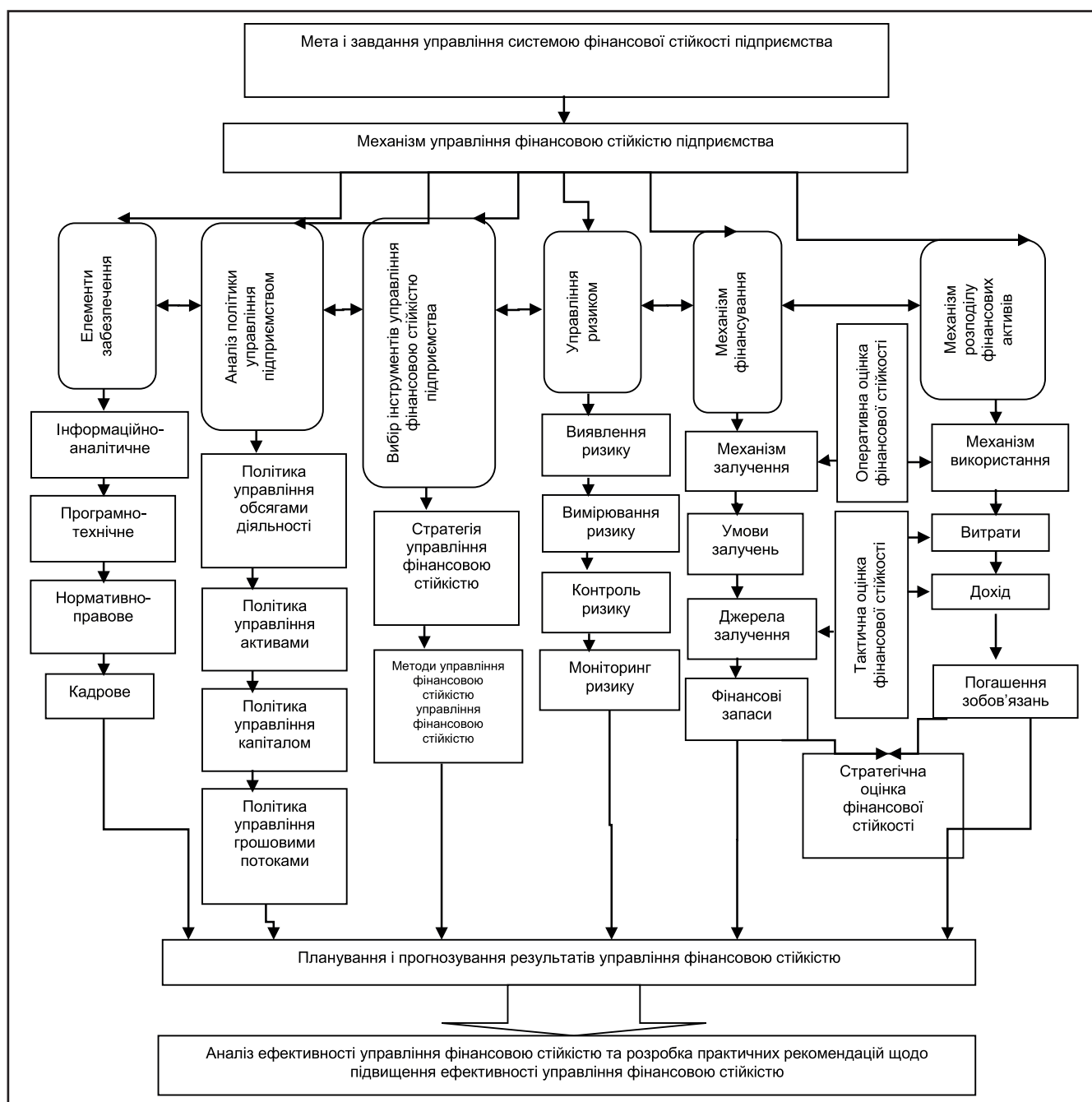

Рисунок 1. Структура механізму управління фінансовою стійкістю підприємства [10,11,12, дорацьовано автором]

активів підприємства відповідно до його стратегічних цілей в рамках певних принципів, фінансових методів, фінансових важелів і нормативно-правового середовища, враховуючи оперативну, тактичну та стратегічну оцінку фінансової стійкості підприємства [9].

Метою даного механізму є таке управління системою фінансової стійкості підприємства, яке б змогло забезпечити рівновагу між внутрішньою системою підприємства та його зовнішнім середовищем та було б враховано збереження цілісності в процесі структурних змін, виконання функціональних дій і розширеного відтворення капіталу. Зміст зазначеного механізму управління полягає в функціях, які забезпечують досягнення мети та виконання певного комплексу завдань. Складність організації механізму управління системою фінансової стійкості на підприємстві в основному визначається різноманітністю інтересів сторін, які мають пряме або опосередковане відношення – це державні, регіональні та місцеві органи влади, податкові служби, споживачі, суб'єкти фінансової інфраструктури.

Рівночасне додержання інтересів усіх зацікавлених сторін в діяльності підприємства окреслює складне завдання, однак саме його вирішення, в цілому, визначає ефективність механізму управління системою фінансової стійкості на підприємстві.

Механізм управління системою фінансової стійкості підприємства являє собою невідривну частину механізму фінансування господарюючих суб'єктів. В рамках управління фінансовою стійкістю підприємства складаються окремі фінансові відносини з приводу залучення, розподілу і використання фінансових активів, розрахунків з державою, організаціями, співробітниками та іншими контрагентами. Даний механізм допомагає мобілізувати та розподіляти фінансові активи, необхідні для здійснення діяльності підприємства за основними напрямками, та забезпечувати стабільність за умови впливу зовнішніх факторів, у тому числі податкової системи та кредитно-банківської сфери [8].

Формування механізму управління фінансовою стійкістю дозволить керівникам використовувати його для забезпечення стабільного функціонування та прогнозування розвитку підприємства в майбутньому.

Процес формування механізму управління системою фінансової стійкості на підприємстві можна представити у вигляді послідовності, пов'язаних

між собою, етапів (Рис.2). Спільним для зазначених етапів розробки механізму управління системою фінансової стійкості є застосування інструментів управління системою фінансової стійкості на підприємстві. Тому при розробці даного механізму управління доцільно було б вказати набір інструментів, що може бути використаний для кожного етапу процесу управління.

На сьогодні однією з головних проблем підприємств є відсутність єдиної стратегії, спрямованої на забезпечення фінансової стійкості в процесі діяльності підприємства та стійкого розвитку у перспективі.

Фінансове забезпечення передбачає формування обсягу фінансових ресурсів, достатнього для вирішення завдань фінансового управління в напрямі забезпечення сталого розвитку шляхом застосування ресурсозбереження, раціонального використання ресурсів і підтримання стійкого функціонування підприємства. Фінансове забезпечення проводиться за допомогою фінансових інструментів, які, в свою чергу, мають власні важелі впливу, а саме: первинного впливу, що діють у процесі вилучення частини доходів (податки, внески, відрахування); вторинного впливу, що діють шляхом збільшення доходів (банківські позички, бюджетні субсидії). Важелі впливу на соціально-економічний розвиток підприємства визначають характер дії фінансових інструментів, коригують цю дію та поділяються: за напрямом дії – стимули, санкції; за видами – норми й нормативи; за методологічними засадами – умови і принципи формування доходів, нагромаджень і фондів; умови і принципи фінансування і кредитування [14].

Сучасне управління системою фінансової стійкості підприємства орієнтоване переважно на розв'язання короткострокових проблем. У цих умовах поширеними є зміни завдань, пріоритетів діяльності, рішень, наслідком чого є недосконалість структури показників фінансової стійкості, зниження її рівня. Тому на підприємстві має здійснюватися стратегічне управління фінансовою стійкістю [8].

Під час аналізу фінансової стійкості підприємств України був здійснений аналіз абсолютних та відносних показників фінансової стійкості підприємств за 2014–2018 рр. На рис. 3 зображено динаміку власних обігових коштів підприємств України. Аналізуючи дані рис. 3, слід відзначити, що починаючи з 2015 р. спостерігається негативне значення показника власного оборотного капі-

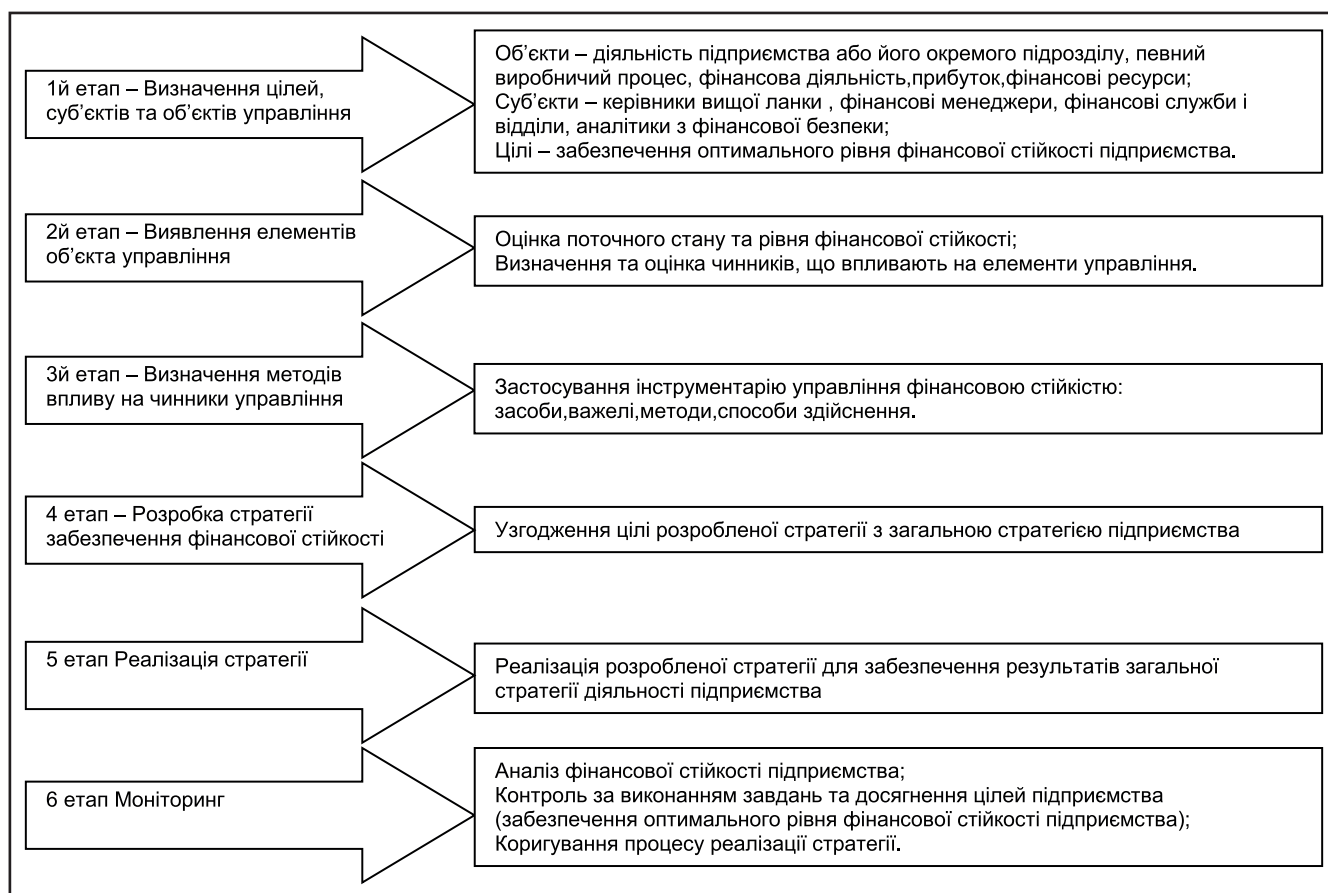

Рисунок 2. Етапи розробки механізму управління фінансовою стійкістю підприємства [сформовано авторами на основі джерел 7,13]

талу. На зменшення наявності власних оборотних коштів підприємств вплинуло зниження суми оборотних активів швидшими темпами, ніж зменшення поточних зобов'язань підприємства. Такий стан є негативним для діяльності підприємств та сприяє зниженню їхньої фінансової стійкості.

Динаміку відносних показників фінансової стійкості підприємств України наведено в табл. 1.

Отже, за даними табл. 1 можна зробити висновки, що показники фінансової стійкості підприємств України протягом періоду 2014–2018 рр. не відповідають нормативним значенням та мають негативну тенденцію до зменшення. Коефіцієнти автономії та фінансування свідчать про значну залежність від позикових коштів. Так, у 2018 р. частка власних ресурсів становила лише 31% у загальній сумі фінансових ресурсів суб'єктів господарювання. Коефіцієнт фінансування протягом усього періоду зменшується, що свідчить про послаблення залежності підприємств від залучення позикових коштів. Коефіцієнт фінансового важеля збільшується та у 2018 р. становить 0,46. Це означає, що на 1 грн. по-

зикового капіталу припадає 0,46 грн. власного капіталу. Коефіцієнт маневровості власного капіталу збільшився протягом усього періоду на 0,21 і вказує на те, що частка власного капіталу підприємств, яка перебуває в мобільній формі, значно зросла. Отже, вищезазначені показники свідчать про залежність вітчизняних підприємств від позикових ресурсів, що негативно впливає на фінансову стійкість, але спостерігається позитивна тенденція її зміцнення.

Висновки

На сьогодні одним з основних завдань підприємства є забезпечення відносної фінансової рівноваги підприємства в процесі його діяльності та розвитку. Для забезпечення цієї рівноваги підприємство повинно мати високий рівень фінансової стійкості, що забезпечується надходженням фінансових коштів з різних джерел і можливістю самофінансування, раціональної структури майна та платоспроможності.

Аналіз абсолютних та відносних показників діяльності підприємств України свідчить про недо-

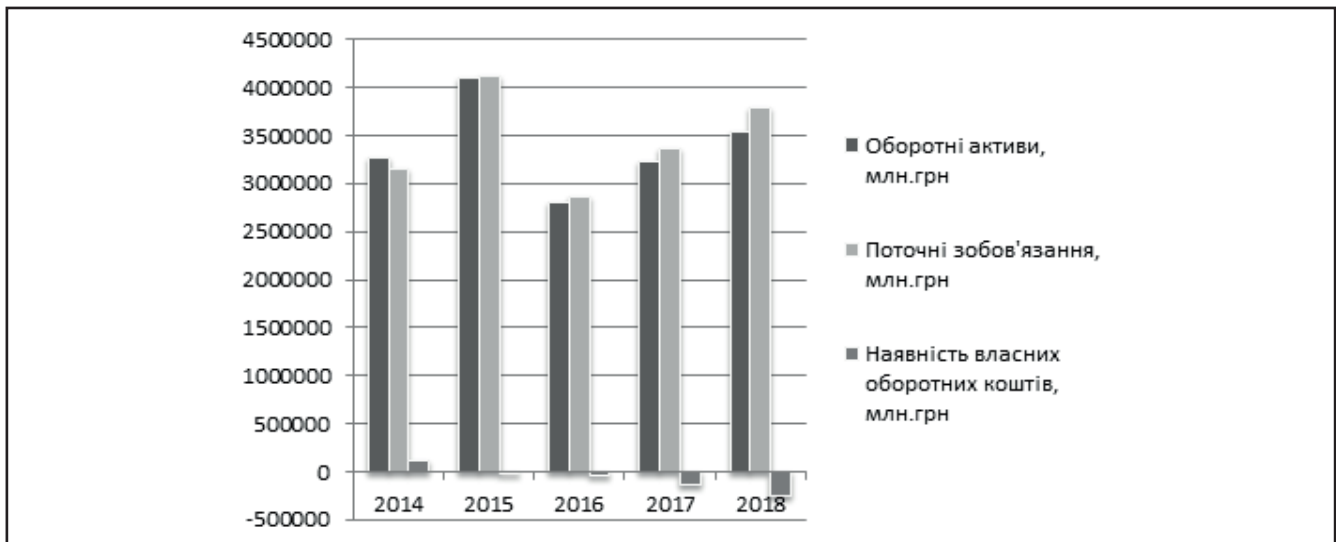

Рисунок 3. Динаміка власних обігових коштів великих та середніх підприємств за видами економічної діяльності, в цілому, по Україні за 2014–2018 рр. [15]

Таблиця 1. Динаміка відносних показників фінансової стійкості великих та середніх підприємств за видами економічної діяльності, в цілому, по Україні за 2014–2018 рр.

Показники	Рік					Відхилення (+/-) за весь період,
	2014	2015	2016	2017	2018	
Коефіцієнт автономії	0,25	0,30	0,24	0,29	0,31	0,06
Коефіцієнт фінансування	3,05	2,37	3,08	2,41	2,56	-0,49
Коефіцієнт фінансового важеля	0,33	0,42	0,32	0,41	0,46	0,13
Коефіцієнт маневровості власного капіталу	-0,83	-0,68	-0,71	-0,67	-0,61	0,21

статність власного обігового капіталу для забезпечення їхньої діяльності та зниження фінансової стійкості. Тому для поліпшення фінансової стійкості підприємствам необхідно збільшити обсяг власних фінансових ресурсів, визначити найбільш оптимальне співвідношення складників капіталу, за якого підприємство зможе вільно маневрувати та ефективно використовувати грошові кошти, забезпечуючи тим самим безперебійний процес виробництва та реалізації продукції.

Список використаних джерел

1. Фролова Т.О. Фінансовий аналіз: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2005. – 253с.
2. Ковалев В.В. Финансовый анализ: методы и процедуры. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 560с.
3. Бочаров В.В. Финансовый анализ. – Санкт-Петербург: Питер, 2002. – 240с.
4. Тарасенко Н.В. Економічний аналіз. Навч. посіб. – Львів: «Новий світ-2000», 2006. – 344с.
5. Кривицька О. Р. Планування прибутку підприємства при визначенні стратегії його розвитку/О.Р. Кривицька // Фінанси України, 2005, № 3. – С. 138–146

6. Цал-Цалко Ю.С. Фінансова звітність підприємства та її аналіз: навч. посібник. – 2-е вид., перероб. і доп. – Київ: ЦУЛ, 2002.

7. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: Навч. посібник. – К.: Знання, 2004. – 654 с.

8. Формування механізму управління фінансовою стійкістю торговельного підприємства / Є. І. Масленіков // Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. – 2017

9. Механізм управління фінансовою стійкістю промислового підприємства /Є.І. Маленіков.// Ефективна економіка. – 2015. – №1

10. Білик М. Д. Фінансовий аналіз: навч. посібник / М. Д. Білик, О. В. Павловська, Н. М. Притуляк, Н. Ю. Невмержицька. – К.: КНЕУ, 2015. – 592 с.

11. Гарасюк О. А., Богачевська К. В. Удосконалення поняття управління фінансовою стійкістю / О. А. Гарасюк, К. В. Богачевська // Економіка і регіон. – 2012. – № 3(34). – С. 228–232.

12. Єлєцьких С. Я. Удосконалення процесу управління фінансово стійким розвитком промислового підприємства /С. Я. Єлєцьких // Економіка промисловості. – 2012. – № 3–4(59–60). – С. 74–80.

13. Решитнякова А. В., Щербань О. Д. Управління фінансовою стійкістю підприємства // ББК 65.261 [4 укр]. – 2016. – С. 139.

14. Косарева І. П. Механізм управління фінансовою стійкістю підприємства / І. П. Косарева, А. С. Бут // Молодий вчений. – 2017. – № 4. – С. 678–682.

15. Показники балансу великих та середніх підприємств за видами економічної діяльності. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/sze.htm

References

1. Frolova T.O. Financial analysis: Teaching method. manual for self Studying – K.: View Europe. Un-th, 2005. – 253s.

2. Kovalev V.V. Financial Analysis: Methods and Procedures. – Moscow: Finances and Statistics, 2001. – 560s.

3. Bocharov V.V. Financial analysis. – St. Petersburg: Peter, 2002. – 240p.

4. Tarasenko N.V. Economic analysis. Teaching manual – Lviv: "New World–2000", 2006. – 344s.

5. Krivitska O. R. Planning of enterprise profit in determining the strategy of its development / O.P. Krivitska // Finances of Ukraine, 2005, No. 3. – P. 138–146

6. Tsal-Tsalko Yu.S. Financial Reporting of an Enterprise and Its Analysis: Teaching. manual. – 2nd species., Processing. and add – Kyiv: TSU, 2002.

7. Savitskaya G.V. Economic analysis of enterprise activity: Teach. manual. – K.: Knowledge, 2004. – 654 pp.

8. Formation of a mechanism for managing the financial stability of a trading company / E.I. Maslennikov // Market Economy: Modern Theory and Practice of Management. – 2017

9. Mechanism of management of financial stability of an industrial enterprise / El. Malenikov // Effective economy. – 2015 – # 1

10. Bilyk M. D. Financial Analysis: Teach. manual / M. D. Bilyk, O. V. Pavlovskaya, N. M. Pritulyak, N. Yu. Nevmerzhitskaya. – K.: KNEU, 2015. – 592 p.

11. Garasyuk OA, Bogachevska KV Improvement of the concept of financial sustainability management / O. A. Garasyuk, K. V. Bogachevska // Economy and region. – 2012. – No. 3 [34]. – P. 228–232.

12. Yeletsky S.Ya. Improvement of the process of management of financially sustainable development of an industrial enterprise / S. J. Eletsy // Economy of industry. – 2012. – No. 3–4 (59–60). – P. 74–80.

13. Reshitnyakova AV, Shcherban O. D. Management of financial stability of the enterprise // ББК 65.261 [4 ukr]. – 2016. – P. 139.

14. Kosareva I.P. The mechanism of financial sustainability management of the enterprise / I.P. Kosareva, A.S. Booth // Young scientist. – 2017. – No. 4. – P. 678–682.

15. Indicators of balance of large and medium-sized enterprises by types of economic activity. State Statistics Service of Ukraine. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/sze.htm

Дані про авторів

Русіна Юлія Олександрівна,

к.е.н., доцент кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки, Київський національний університет технологій та дизайну

Норець Вікторія Геннадіївна,

студентка, Київський національний університет технологій та дизайну

e-mail: vika.norets2009@gmail.com

Данные об авторах

Русина Юлия Александровна,

к.э.н, доцент кафедры финансов и финансово-экономической безопасности, Киевский национальный университет технологий и дизайна

Норец Виктория Геннадьевна,

Студентка, Киевский национальный университет технологий и дизайна

e-mail: vika.norets2009@gmail.com

Data about the authors

Yulia Rusina,

PhD in Economical Science, Associate Professor, Kyiv National University of Technology and Design

Viktoriia Norets,

Student, Kyiv National University of Technology and Design
e-mail: vika.norets2009@gmail.com

Використання інтернет-технологій в практиці маркетингових комунікацій туристичних підприємств в Україні

Предметом дослідження є використання інтернет-технологій в практиці маркетингових комунікацій туристичних підприємств в Україні.

Метою дослідження є використання комунікаційних стратегій українських туристичних підприємств в мережі Інтернет.

Методи дослідження. В роботі використані діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу, порівняльний метод, метод узагальнення даних.

Результати роботи. У статті наведено види туристичних ресурсів в Інтернет. Окреслено комплекс заходів із просування інтернет-сайтів туристичних підприємств. Визначено причини недостатнього використання обміну банерами в практиці українських туристичних фірм.

Висновки. Результатами проведеного дослідження стали наступні висновки. Визначено, що інтернет-сайти туристичних фірм є фундаментальною основою реалізації комунікаційної інтернет-стратегії туристичних підприємств. Наведено комплекс заходів стосовно структури витрат на інтернет-комунікації із просування сайтів туристичних підприємств в мережі.

Ключові слова: туристичне підприємство, мережа Інтернет, менеджмент, маркетинг, ринок, конкуренція, ефективність, послуги, інформація, туристичний продукт.

ЧОБАЛЬ Л.Ю.,

СИМЕХ К.Ю.

Использование интернет-технологий в практике маркетинговых коммуникаций туристических предприятий в Украине

Предметом исследования является использование интернет-технологий в практике маркетинговых коммуникаций туристических предприятий в Украине.

Целью исследования является использование коммуникационных стратегий украинских туристических компаний в сети Интернет.

Методы исследования. В работе использованы диалектический метод научного познания, метод анализа и синтеза, сравнительный метод, метод обобщения данных.

Результаты работы. В статье приведены виды туристических ресурсов в Интернет. Обозначен комплекс мероприятий по продвижению интернет-сайтов туристических компаний. Определены причины недостаточного использования обмена баннерами в практике украинских туристических фирм.

Выводы. Результатами проведенного исследования стали следующие выводы. Определено, что интернет-сайты туристических фирм являются фундаментальной основой реализации коммуникационной интернет-стратегии туристических предприятий. Приведен комплекс мероприятий относительно структуры расходов на интернет-коммуникации по продвижению сайтов туристических компаний в сети.

Ключевые слова: туристическое предприятие, сеть Интернет, менеджмент, маркетинг, рынок, конкуренция, эффективность, услуги, информация, туристический продукт.

CHOBAL L.Yu.,

SIMEKH K.Yu.

Use of Internet technologies in the practice of marketing communications of tourist enterprises in Ukraine

The subject of the study is the use of Internet technologies in the practice of marketing communications of tourist enterprises in Ukraine.

The purpose of the research is the use of communication strategies of Ukrainian tourist enterprises on the Internet.

Research methods. The work uses the dialectical method of scientific knowledge, the method of analysis and synthesis, the comparative method, the method of data generalization.

Results of work. The paper presents the types of tourist resources on the Internet. The complex of measures on promotion of Internet websites of tourist enterprises is outlined. The causes of inadequate use of banner exchange in the practice of Ukrainian travel agencies are determined.

Conclusions. The results of the study were as follows. It is determined that Internet websites of travel companies are the fundamental basis for implementation of the communication Internet strategy of tourist enterprises. The complex of measures concerning the structure of expenses on the Internet communications for promotion of websites of tourist enterprises in the network is presented.

Keywords: tourism enterprise, Internet network, management, marketing, market, competition, efficiency, services, information, tourism product.

Постановка проблеми. Останнім часом на туристичному ринку України має місце високий ступінь мінливості ринкової ситуації в умовах економічної кризи, суттєві сезонні коливання попиту на туристичні послуги, посилення конкуренції, обмеженість ресурсів та ін., що призводить до виникнення складних управлінських проблем на туристичних підприємствах. Запорукою успіху туристичного підприємства на висококонкурентному ринку стає його здатність оптимально організовувати взаємодію різноманітних компонентів комунікаційної системи, визначати найбільш ефективні інструменти комунікацій, успішно використовувати сучасні досягнення у інформаційних технологіях при реалізації своїх комунікаційних стратегій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий науковий внесок в опрацювання проблем комунікаційної діяльності зробили такі вітчизняні та зарубіжні дослідники, як: С. Бродбент, А.В. Войчак, Ф. Котлер, С.В. Мельниченко, П.В. Пилипчук, К. Ротцел, Т.В. Сахарова, І. Сендідж, О.О. Стельмах, Т.І. Ткаченко, Р. Шмаленсі та ін. В роботах цих дослідників знаходять своє відображення такі питання, як використання інформаційних технологій діяльності туристичних підприємств. Однак, питання застосування сучасних інформаційних технологій в комунікаційних стратегіях підприємств залишаються малодослідженими, що потребує подальших досліджень у цих напрямках.

Мета статті — використання комунікаційних стратегій українських туристичних підприємств в мережі Інтернет.

Виклад основного матеріалу. В світовій практиці туристичної галузі, Інтернет став невід'ємною частиною надання послуг. Перш за

все, Інтернет використовується як інформаційний канал. За його допомогою всі учасники туристичного ринку обмінюються корисною інформацією, мають можливість порівнювати її і аналізувати. По-друге, графічні можливості Інтернет посилюють використання реклами в діяльності туристичних підприємств. Компанії створюють спеціальні інформаційні сторінки, рекламні буклети та проспекти. Більшість українських туристичних підприємств починає використовувати у своїй повсякденній діяльності переваги та можливості мережі Інтернет.

На даний час спостерігаються процеси активізації використання мережі Інтернет у діяльності туристичних підприємств в Україні. За рівнем представлення в мережі Інтернет, он-лайнів туристичні ресурси українського сегменту Інтернет, слід розділити в такий спосіб: 1) туристичні портали; 2) web-сайти туристичних підприємств; 3) сайти гарячих путівок; 4) віртуальні інтернет-тури; 5) web-сайти туристичних видань; 6) web-сайти туристичних організацій [10]. Розглянемо їх роль більш детально:

1. Туристичні портали. Туристичні портали можна розглядати як онлайнів рекламні площадки, покликані сприяти продажу послуг туроператорів і турагентств. Джерелом доходів порталів можуть бути як банерна реклама й платне розміщення інформації про турфірми та їхні пропозиції, так і комісійні, тобто кошти отримані від турфірми за факт замовлення із сервера. Туристичні портали надають користувачам чимало інформації. Як посередники, вони надають туристичним фірмам можливість заявити про себе та свої тури, а кінцевому користувачу можна довідатися про туристичні фірми й пропонувані по-

слуги, не витрачаючи багато часу на пошуки в Інтернет туру чи потрібної інформації.

2. Сайти «гарячих» путівок. На цих сайтах тур можна вибрати у два способи: або самостійно здійснити пошук, або заповнити форму запиту, що згодом відправляється в туристичну компанію, яка співпрацює з даним сервером. Найбільш популярними сайтами «гарячих» путівок в Україні є: www.hottour.com.ua – мережа агенцій із продажу «гарячих» путівок; www.tournews.com.ua – мережа магазинів із продажу «гарячих» путівок; www.hotway.com.ua – туристичний портал «гарячих» путівок;

3. Web-сайти туристичних організацій містять у собі інформацію загального характеру, та у цілому можуть бути ефективно використані у комунікаціях на рівні туристичних регіонів чи детонацій, але не на рівні окремих туристичних підприємств.

4. Web-сайти туристичних фірм розміщують інформацію про фірму та послуги, що вона надає. Web-сайти туристичних підприємств, окрім інформування споживачів про послуги, дозволяють виконувати наступні задачі: бронювання та продаж турів, формування іміджу, спілкування з відвідувачами, проведення опитування. На сучасному туристичному ринку України кожне потужне туристичне підприємство має власний Інтернет-сайт, який воно в тій чи іншій мірі використовує як власне для просування послуг на ринку, так і для формування певного іміджу своєї компанії.

Важливим заходом комунікаційної стратегії кожного туристичного підприємства є розкрутка Інтернет-порталу та його просування в мережі. Туристичні підприємства проводять комплексну підтримку своїх сайтів, куди входить:

1. Інформаційна підтримка сайту туристичного підприємства містить у собі такі заходи: насичення його новою інформацією; створення нових і доробка вже існуючих текстів, а також їхнє розміщення на сторінках сайту; написання текстів, що спонукають відвідувачів заходити на сайт; відновлення розділів новин, написання прес-релізів; розміщення нових фотографій на сайті, створення нових розділів і т.п.

2. Рекламно-маркетингова підтримка Інтернет-сайту містить у собі наступний комплекс заходів: пошукову оптимізацію; контекстну рекламу; банерну рекламу; роботу з аудиторією та інші види реклами.

В цілому комплекс заходів із просування Інтернет-сайтів туристичних підприємств можна розді-

лити на 2 групи – платні та безкоштовні комунікативні заходи. До платних засобів належать: покупка показу банерів у банерних мережах; статичне розміщення банерів на популярних туристичних Інтернет-порталах; розміщення лінків на сайтах агрегаторів новин; контекстна реклама в пошукових системах. До безкоштовних засобів належать: розміщення банерів в партнерських мережах; партнерські програми із агрегаторами новин; партнерські програми із іншими туроператорами; інші партнерські програми. В залежності від використання того чи іншого каналу поширення реклами в мережі Інтернет буде різною вартість залучення одного відвідувача на сайт проекту. Найбільш дорогим джерелом залучення відвідувачів на Інтернет-сайти туристичних підприємств є використання статичного розміщення банерів на популярних туристичних Інтернет-ресурсах. Недоліком мереж банерів є негативне відношення користувачів до сторінок з великим числом багерів, а також переваженість таких площадок різними банерами, через що зацікавлений користувач не завжди може побачити потрібний йому банер. Найбільш дешевим способом залучення відвідувачів є розміщення лінків на сайтах агрегаторів новин. Відносно структури витрат на Інтернет-комунікацій із просування сайтів туристичних підприємств в мережі, то основна частка рекламного бюджету припадає на такі заходи як статичне розміщення банерів на найбільш популярних туристичних Інтернет-порталах. Значна частка коштів витрачається туристичними підприємствами на розміщення лінків на сайтах агрегаторів новин та на контекстну рекламу на основних пошукових системах. Що стосується заходів із розміщення банерів на сайтах спеціалізованих банерних мереж, то вони не досить активно використовуються в процесі просування Інтернет-сайтів туристичними підприємствами, а тому частка витрат на ці заходи в структурі бюджету рекламної кампанії в Інтернет є незначною.

У світовій практиці одним із ефективних способів підвищення рейтингу сайту туристичних підприємств і відповідно покращенням виконання ним функції по просуванню туристичних продуктів на ринок, є обмін банерами. Що стосується обміну банерами в практиці туристичних фірм в Україні, то можна відзначити, що він використовується недостатньо. Цьому існує три причини: відсутність в українському просторі Інтернет достатньої кількості популярних банерних мереж,

де можна було б ефективно розмістити банери; провідні туристичні оператори дуже дорожать власною репутацією, а тому дуже обережно підходить до вибору порталів, де можна розмістити рекламу; недостатнє усвідомлення ролі та потенціалу Інтернет як засобу просування туристичних продуктів на ринок. Недостатній рівень розвитку комунікацій в Україні не дозволяє повною мірою використовувати всі можливості мережі – активну рекламу, стимулювання продажу туристичних послуг, Public Relations і т.д.

Висновки

Встановлено, що інтернет-сайти туристичних фірм є фундаментальною основою реалізації комунікаційної інтернет-стратегії туристичних підприємств. На сучасному туристичному ринку України кожне потужне туристичне підприємство має власний інтернет-сайт, який використовує як для просування послуг на ринку, так і для формування певного іміджу своєї компанії. Стосовно структури витрат на інтернет-комунікації із просування сайтів туристичних підприємств в мережі, то основна частка рекламного бюджету припадає на такі заходи, як статичне розміщення банерів на найбільш популярних туристичних інтернет-порталах; на розміщення лінків на сайтах агрегаторів новин та на контекстну рекламу на основних пошукових системах.

Список використаних джерел

1. Армстронг Г. Маркетинг. М.: Диалектика, 2001. 601 с.
2. Береза А. М. Основи створення інформаційних систем: навч. посіб. К.: Київський національний економічний ун-т, 2001. 139 с.
3. Бернет Дж. Маркетинговые коммуникации. Интегрированный подход. СПб., 2001. 860 с.
4. Важинський Ф. А., Колодійчук А. В. Маркетингові дослідження в системі управління конкурентоспроможністю підприємств // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. Львів: РВВ НЛТУ України. 2009. Вип. 19.1. С. 125–130.
5. Гаврилко П. П., Колодійчук А. В., Черторижський В. М. Фактори інноваційного розвитку промисловості // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. 2011. Вип. 21.11. С. 201–205.
6. Гоголь Г. П., Колодійчук А. В., Яремко А. Ю. Сутність збутової діяльності машинобудівних підприємств // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. 2010. Вип. 20.7. С. 148–153.

7. Колодійчук А.В. Інформація як фактор інноваційного розвитку економіки // Формування ринкових відносин в Україні. 2012. №5/1(132). С. 58–62.

8. Мех Я., Чорний Р. Соціалізація системи обліку в контексті контролю за використанням внутрішніх резервів підприємства // Теорія і практика економічного аналізу: сучасний стан, актуальні проблеми та перспективи розвитку: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (Тернопіль, жовтень 2008 р.). Тернопіль: THEU, 2008. С. 215–218.

9. Сопільник Л. І., Колодійчук А. В. Теоретичні аспекти управління конкурентоспроможністю підприємств // Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19.8. С. 183–187.

10. Хартман А., Сифонис Дж. Стратегии успеха в Интернет-экономике. М.: ЛОРИ, 2001. 274 с.

11. Чорна Н. Проблеми розвитку підприємництва в Україні // Прикладна економіка – від теорії до практики: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Тернопіль, 27 жовтня 2017 р.). Тернопіль: ФОП Осадца Ю.В., 2018. С. 77–79.

References

1. Armstrong, G. (2001). Marketing [Marketing]. Translated from English. Moscow: Dialectics. [in Russian].
2. Bereza, A. M. (2001). Osnovy stvorenniya informatsiynykh system [Fundamentals of information systems creation]: Manual. Kyiv: Kyiv National Economic University. [in Ukrainian].
3. Burnet, J. (2001). Marketingovyie kommunikatsii. Integrirrovannyi podkhod [Marketing communications. Integrated approach]. St. Petersburg. [in Russian].
4. Vazhynskyy, F. A., & Kolodiychuk, A. V. (2009). Marketynhovi doslidzhennya v systemi upravlinnya konkurentospromozhnistyu pidpryyemstv [Marketing research in the system of competitiveness management of enterprises]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19.1 (pp. 125–130). [in Ukrainian].
5. Havrylko, P. P., Kolodiychuk, A. V., & Chertoryzhskyy, V. M. (2011). Faktory innovatsiynoho rozvytku promyslovosti [Factors of innovation development of industry]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 21.11 (pp. 201–205). [in Ukrainian].
6. Hohol, H. P., Kolodiychuk, A. V., & Yaremko, A. Yu. (2010). Sutnist' zbutovoyi diyal'nosti mashynobudivnykh pidpryyemstv [The essence of the sales activities of machine-building enterprises]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry

University of Ukraine]: Vol. 20.7 (pp. 148–153). [in Ukrainian].

7. Kolodiychuk, A. V. (2012). Informatsiya yak faktor innovatsiynoho rozvytku ekonomiky [Information as a factor of innovation development of the economy]. In Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukrayini [Formation of market relations in Ukraine]: Vol. 5/1(132) (pp. 58–62). [in Ukrainian].

8. Mekh, Ya., & Chorny, R. (2008). Sotsializatsiya systemy obliku v konteksti kontrolyu za vykorystanniam vnutrishnikh rezerviv pidpryyemstva [Socialization of the accounting system in the context of control over the use of internal reserves of the enterprise]. In Teoriya i praktyka ekonomichnoho analizu: suchasnyy stan, aktual'ni problemy ta perspektyvy rozvytku [Theory and practice of economic analysis: current state, actual problems and prospects of development]: Materials of the IV International scientific and practical conference (Ternopil, October 2008): (pp. 215–218). Ternopil: TNEU. [in Ukrainian].

9. Sopilnyk, L. I., & Kolodiychuk, A. V. (2009). Teoretychni aspekty upravlinnya konkurentospromozhnistyu pidpryyemstv [Theoretical aspects of enterprise competitiveness management]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19.8 (pp. 183–187). [in Ukrainian].

10. Hartman, A., & Sifonis, J. (2001). Strategii uspekha v Internet-ekonomike [Strategies for success in the Internet economy]. Moscow: LORI. [in Russian].

11. Chorna, N. (2018). Problemy rozvytku pidpryyemnytstva v Ukrayini [Problems of entrepreneurship development in Ukraine]. In Prykladna ekonomika – vid teorii do praktyky [Applied Economics – From Theory to Practice]: Materials of the International Scientific and Practical Conference (Ternopil, October 27, 2017) (pp. 77–79). Ternopil. [in Ukrainian].

Дані про авторів

Чобаль Людмила Юрївна,

к.е.н., доцент Ужгородського торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету

e-mail: lchobal@ukr.net

Сімех Корнелія Юрївна,

старший викладач Ужгородського торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету

e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Данные об авторах

Чобаль Людмила Юрьевна,

к.э.н., доцент Ужгородского торгового-экономического института Киевского национального торгового-экономического университета

e-mail: lchobal@ukr.net

Симех Корнелия Юрьевна

старший преподаватель Ужгородского торгового-экономического института Киевского национального торгового-экономического университета

e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Data about authors

Lyudmyla Chobal,

Ph.D., Associate Professor of Uzhgorod Trade and Economic Institute of the Kiev National Trade and Economic University

e-mail: lchobal@ukr.net

Korneliya Simekh,

Senior Lecturer of Uzhgorod Trade and Economic Institute of the Kyiv National Trade and Economic University

e-mail: lchobal@ukr.net

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 332.14:005.311.121

<http://doi.org/10.5281/zenodo.3448494>

МАНЦУРОВ І.Г.,
ХРАПУНОВА Я.В.,
МАНЦУРОВА А.М.

Еволюція парадигми розвитку регіонів у контексті світових глобалізаційних трансформацій

Предмет дослідження – механізм державного регулювання розвитку регіонів України, узгоджений із трендами світових глобальних трансформацій.

Метою написання **статті** є формування методологічних засад, використання яких сприятиме імплементації європейських стандартів у практику планування та стратегічного управління розвитком регіонів України.

Методологія проведення роботи – стандарти «The Classification of Territorial Units for Statistics (NUTS)», використання яких пропонується здійснювати відповідно до реалій розвитку національної економіки України.

Результати роботи – полягають у формуванні відповідного механізму державного регулювання регіональним розвитком, ключовим елементом якого є європейський геостандарт NUTS.

Стаття присвячена розробленню концептуальних засад формування механізму державного регулювання розвитку регіонів України, узгодженого із трендами світових глобальних трансформацій.

Доведено, що наразі в Україні відсутня система ефективного районування території країни, яка відповідає би європейським стандартам територіального розподілу та статистичного обліку. В результаті, існуючий на сьогодні адміністративно-територіальний розподіл не враховує особливості територій, вже створених об'єднаних територіальних громад тощо та не узгоджує їх функціонування із стратегічними цілями розвитку країни в цілому.

Це заважає успішній інтеграції України до світового економічного простору, втіленню в практику планування розвитку регіонів стратегічного бачення вектору сталого соціально-економічного зростання, що дозволяло би здійснювати системні перетворення з раціональним використанням наявних ресурсів, поступово рухатися в бажаному для суспільства напрямку.

Реалізація цієї умови передбачає необхідність запровадження в практику державного управління системного стратегічного планування, що сприятиме усуненню фрагментарності державного регулювання розвитку регіонів, декларативності програмних документів, що приймаються, а також їх неузгодженості між собою.

Висновки. Підкреслюється, що з метою приближення системи планування та управління розвитком територій до міжнародних стандартів, особливу увагу слід зосередити на адаптації системи розподілу та статистичного обліку регіонів України до європейських норм. У цьому контексті доведено, що в країні має бути розроблено та запроваджено в практику систему (NUTS), яка являє собою європейський стандарт геокодування, розроблений Європейською комісією.

Ключові слова: розвиток, регіон, європейська система розподілу територій (NUTS), регіональна політика, стратегія, стратегія регіонального розвитку.

МАНЦУРОВ И.Г.,
ХРАПУНОВА Я.В.,
МАНЦУРОВА А.Н.

Эволюция парадигмы развития регионов в контексте мировых глобализационных трансформаций

Предмет исследования – механизм государственного регулирования развития регионов Украины, согласованный с трендами мировых глобальных трансформаций.

Целью написания **статьи** является формирование методологических основ, использование которых будет способствовать имплементации европейских стандартов в практику планирования и стратегического управления развитием регионов Украины.

Методология проведения работы – стандарты «The Classification of Territorial Units for Statistics, (NUTS)», использование которых предлагается осуществлять в соответствии с реалиями развития национальной экономики Украины.

Результаты работы – заключаются в формировании соответствующего механизма государственного регулирования региональным развитием, ключевым элементом которого является европейский геостандарт NUTS.

Статья посвящена разработке концептуальных основ формирования механизма государственного регулирования развития регионов Украины, согласованного с трендами мировых глобальных трансформаций.

Доказано, что сейчас в Украине отсутствует система эффективного районирования территории страны, которая отвечала бы европейским стандартам территориального распределения и статистического учета. В результате, существующее на сегодня административно-территориальное деление не учитывает особенности территорий, уже созданных объединенных территориальных общин и т.д. и не согласовывает их функционирование со стратегическими целями развития страны в целом.

Это мешает успешной интеграции Украины в мировое экономическое пространство, воплощению в практику планирования развития регионов стратегического видения вектора устойчивого социально-экономического роста, что позволяло бы осуществлять системные преобразования с рациональным использованием имеющихся ресурсов, постепенно двигаться в желаемом для общества направлении.

Реализация этого условия предполагает необходимость внедрения в практику государственного управления системного стратегического планирования, что должно способствовать устранению фрагментарности государственного регулирования развития регионов, декларативности принимаемых программных документов, а также их несогласованности между собой.

Выводы. Подчеркивается, что в целях приближения системы планирования и управления развитием территорий к международным стандартам, особое внимание следует сосредоточить на адаптации системы распределения и статистического учета регионов Украины к европейским нормам. В этом контексте доказано, что в стране должна быть разработана и внедрена в практику система (NUTS), которая представляет собой европейский стандарт геокодирования, разработанный Европейской комиссией.

Ключевые слова: развитие, регион, европейская система распределения территорий (NUTS), региональная политика, стратегия, стратегия регионального развития.

Evolution of the regions' development paradigm in the global transformation framework

Subject of the study – the state regulation mechanism of the Ukrainian regions development that corresponds to global transformations trends requirements.

The purpose of the study is to formulate methodological framework, which will contribute to the implementation of European standards in the practice of planning and strategic management of the Ukrainian regions development.

Methodology of the study are the standards of the «Classification of Territorial Units for Statistics, (NUTS)», which are proposed to be implemented in accordance with the realities of the Ukrainian national economy.

The main result of the study is an appropriate mechanism for the state regulation mechanism of the Ukrainian regions development that corresponds to global transformations trends, a key element of which is the European geostandard (NUTS).

Keywords: development, region, European Classification of Territorial Units for Statistics (NUTS), regional policy, strategy, regional development strategy.

Annotation. The article is devoted to the development of conceptual foundations needed for the formation of a mechanism to be used for state regulation of the Ukrainian regions development, which has to be consistent with the trends of global transformations.

It is proved that in Ukraine does not exist now the system of effective regionalization of the country's territory that would meet European standards of territorial distribution and statistical accounting. As a result, the current administrative and territorial division does not take into account the features of territories, as well as the newly created territorial communities, etc., and does not coordinate their functioning with the strategic development goals of the country as a whole.

This impedes the successful integration of Ukraine into the world economic space, the implementation of the strategic vision of sustainable social and economic growth vector into regional development planning practice, which would allow the systemic transformation process with the rational use of available resources and gradual movement in the direction desired by society.

The implementation of this condition requires the introduction of the systemic strategic planning into the practice of public administration, which should help to eliminate the fragmentation of state regulation of the regional development, the declarative nature of adopted program documents, as well as their inconsistency among themselves.

Conclusions. It is emphasized that in order to approximate the planning and management system for the development of territories to international standards, special attention should be focused on adapting the distribution system and statistical accounting of the Ukrainian regions to European standards. In this context, it has been proved that the NUTS system, which is a European geocoding standard developed by the European Commission, should be developed and introduced into practice in the country.

Постановка проблеми. Важливою умовою забезпечення конкурентоспроможності як національної економіки в цілому, так і окремих регіонів, успішної інтеграції України до світового економічного простору є стратегічне бачення вектору сталого соціально-економічного розвитку, що дозволяє здійснювати системні перетворення з раціональним використанням наявних ресурсів, поступо-

во рухатися в бажаному для суспільства напрямку. Реалізація цієї умови передбачає необхідність запровадження в практику державного управління системного стратегічного планування, на відміну від сучасного стану справ в цій сфері, для якого характерним є фрагментарність, переважно декларативність програмних документів, що приймаються, а також їх неузгодженість між собою.

Особливу увагу слід зосередити на приближенні до європейських стандартів територіального розподілу та статистичного обліку територій з метою інтеграції системи планування та управління розвитком територій у міжнародні стандарти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам формування системи стратегічного планування соціально-економічного розвитку України та його інституційного становлення присвятили свої дослідження такі вчені як В.Ф. Беседін, Я.А. Жаліло, М.З. Згуровський, І.Г. Манцуров, В.П. Павленко, С.А. Романюк, Б.М. Щукін та інші.

Постановка проблеми. розгляд особливостей розроблення та реалізації стратегічних документів стратегічного планування, програм регіонального розвитку, а також формування їх інформаційно-аналітичного забезпечення на основі сучасних європейських стандартів, зокрема, системи NUTS.

Виклад основного матеріалу. Період ринкової трансформації в Україні супроводжувався в сфері державного управління економікою різкою зміною адміністративно-командних методів на ринкові. Разом з тим, на жаль, далеко не завжди в арсеналі державного управління залишалися позитивні надбання та методи радянського періоду, що успішно застосовувалися на практиці, враховували масштаби та особливості структури національної економіки та її регіонів, сучасні методи територіального розподілу, засновані на використанні принципово нового геокоду NUTS, розробленого Європейською комісією.

При аналізі процесу становлення системи стратегічного планування в сучасній практиці державного управління фахівці виділяють декілька етапів:

I етап (січень 1992 р. – серпень 1996 р.) – скасування радянської системи стратегічного планування і поступове усвідомлення важливості державного управління його ролі і значення;

II етап (серпень 1996 – березень 2000 р.) – конституційне становлення елементів державного регулювання;

III етап (березень 2000 р. – листопад 2011 р.) – законодавче закріплення державного прогнозування та системи програм економічного і соціального розвитку;

IV етап (після листопада 2011 р.) – процес законодавчого становлення стратегічного планування [14, с.14–16].

Важливим в контексті формування методології (системи) стратегічного планування в Україні був III

етап, котрий почався з прийняття у 2000 р. Закону України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України», що визначив правові, економічні та організаційні засади формування цілісної системи прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку України, окремих галузей економіки та адміністративно-територіальних одиниць як складової частини загальної системи державного регулювання економічного і соціального розвитку держави [5]. В подальшому в розвиток положень цього Закону, а також у зв'язку із прийнятим Бюджетним кодексом України (2000 р.) була прийнята постанова Кабінету Міністрів «Про розроблення програмно-прогнозних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту державного бюджету» [10].

Основні недоліки законодавчого регулювання державного прогнозування та системи програм економічного і соціального розвитку на III етапі, що не дозволяють у повній мірі досягати ефекту від застосування інструментів стратегічного планування, полягають у наступному. Так, по-перше, недостатньо чітко визначено перелік довгострокових документів стратегічного планування (з відповідною їх упорядкованістю та ієрархією, наприклад, Доктрина → Концепція → Стратегія → Програма → План заходів), а також обов'язковість їх розробки на основі єдиної методологічної бази з урахуванням їх взаємозв'язку та взаємозалежності. Тобто основна увага приділена розробці середньо- та короткострокових документів, що мають переважно тактичний характер.

Стратегічною ціллю сучасного розвитку регіонів в контексті світових глобалізаційних трансформацій є розроблення та запровадження нового адміністративно-територіально устрою, який має бути максимально приближеним до європейських стандартів територіального розподілу та статистичного обліку.

В цьому контексті в Україні має бути розроблено та запроваджено в практику «The Classification of Territorial Units for Statistics (NUTS)», яка являє собою європейський стандарт геокодування, розроблений Європейською комісією. Цей стандарт можна представити таким чином (див. таблицю).

Незавершеність системи розподілу територій та стратегічного планування їх розвитку зумовило необхідність прийняття Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції вдоскона-

Європейська система розподілу та обліку територіальних одиниць

Номенклатура територіальних одиниць для статистики	Кількість одиниць	Мінімальна кількість населення	Максимальна кількість населення	Статус одиниці у соціально-економічному аналізі
NUTS-1	98	3 млн осіб	7 млн осіб	Головні соціально-економічні регіони
NUTS-2	276	0,8 млн осіб	3 млн осіб	Базові регіони для запровадження державних регіональних політик
NUTS-3	1342	0,15 млн осіб	0,8 млн осіб	Малі регіони (субрегіони) для спеціального аналізу
LAU-1 (колишній рівень NUTS-4)	немає даних	немає даних	немає даних	Сумісний з NUTS-2013. Складається з муніципалітетів
LAU-2 (колишній рівень NUTS-5)	118696	2,5 тис. осіб (середня чисельність)	2,8 млн осіб (у м. Рим)	Сумісний з NUTS-2013. Складається з муніципалітетів або еквівалентних утворень (громад)

Джерело: складено авторами за даними Євростату. Чинна класифікація NUTS-2013 є дійсною з 01.01.2015 р.

лення системи прогнозних і програмних документів з питань соціально-економічного розвитку України» (від 04.10.2006 № 504-р.) [13]. Концептуальні положення вдосконалення системи прогнозних і програмних документів з питань соціально-економічного розвитку лягли в основу Проекту Закону України «Про державне стратегічне планування» (від 03.11.2011) [12], підготовка якого характеризує початок IV етапу становлення системи стратегічного планування, а власне закон спрямований на актуалізацію системи документів стратегічного планування розвитку країни на довго-, середньо- та короткостроковий періоди, визначає їх зміст, основні стадії розроблення, реалізації та моніторингу (оцінки виконання), повноваження органів державної влади та органів місцевого самоврядування у цій сфері.

Крім того, в сфері регіональної політики були прийняті спеціальні законодавчі документи, котрі сприяли впровадженню елементів стратегічного планування щодо регіонального розвитку, зокрема, закони України «Про Генеральну схему планування території України» [4], «Про стимулювання розвитку регіонів» [7], «Про засади державної регіональної політики» [6].

Положення Державної стратегії регіонального розвитку України ґрунтуються на Стратегії розвитку України (зокрема, Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» [15], Генеральній схемі планування території України, а також схемі плавання територій на регіональному та місцевому рівнях, а її реалізація здійснюється у два етапи – шляхом розроблення

та виконання Плану заходів з реалізації Державної стратегії регіонального розвитку України.

Розроблення Державної стратегії регіонального розвитку забезпечує Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (надалі – Мінрегіон) як центральний орган виконавчої влади, повноваження якого полягають у проведенні державної регіональної політики, котрий з метою врахування інтересів суб'єктів регіонального розвитку:

- повідомляє через засоби масової інформації про початок роботи над проектом Державної стратегії регіонального розвитку та визначає для суб'єктів регіонального розвитку термін і форму подання пропозицій;

- проводить (за необхідності) консультації з суб'єктами регіонального розвитку для узгодження позицій;

- оприлюднює звіт про результати розгляду пропозицій суб'єктів регіонального розвитку до проекту Державної стратегії регіонального розвитку [6].

Державна стратегія регіонального розвитку України визначає:

- тенденції та основні проблеми соціально-економічного розвитку регіонів;

- пріоритети державної регіональної політики на відповідний період;

- стратегічні цілі і напрями регіонального розвитку та міжрегіонального співробітництва;

- оперативні цілі, що забезпечать досягнення стратегічних цілей;

- основні завдання, етапи та механізми їх реалізації;

- систему моніторингу та оцінки результативності реалізації Державної стратегії регіонального розвитку.

Враховуючи значний термін виконання Державної стратегії регіонального розвитку моніторинг її реалізації [9] здійснюється щодо двох етапів: перший – через три роки після початку її реалізації, другий – на наступні чотири роки та саме на цей термін розробляється другий документ – План заходів з реалізації Державної стратегії регіонального розвитку України, котрий передбачає завдання і заходи, обсяги та джерела їх фінансування з визначенням індикаторів оцінки результативності їх виконання.

Регіональні стратегії розвитку розробляються на період дії Державної стратегії регіонального розвитку України, мають відповідати її положенням та визначати:

- тенденції та основні проблеми соціально-економічного розвитку Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя;

- стратегічні цілі, пріоритети розвитку регіону на відповідний період;

- оперативні цілі, що забезпечать досягнення стратегічних цілей;

- основні завдання, етапи та механізми їх реалізації;

- систему моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональної стратегії розвитку.

У свою чергу розроблення регіональних стратегій розвитку здійснюється з урахуванням стратегій розвитку міст, селищ та сіл, першочергового розвитку депресивних територій, стратегічних пріоритетів розвитку районів відповідного регіону, та має аналогічний з Державною стратегією регіонального розвитку порядок їх підготовки та відповідний план заходів з їх реалізації, а останній є основою для розроблення інвестиційних програм (проектів), спрямованих на розвиток регіонів.

Отже, в Україні в основному створено інституційне забезпечення щодо розроблення та реалізації державної стратегії регіонального розвитку, що представляє собою зважену систему, що має єдину методологічну базу [8, 9, 11], охоплює усі регіональні рівні країни та забезпечує комплексність їх розвитку.

У той же час слід зазначити, що на процес державного регулювання регіонального розвитку не-

гативно впливає відсутність цілісної системи державного стратегічного планування в Україні в цілому (особливо щодо довгострокового формату планування, його фінансового забезпечення), а також потребує поліпшення його інформаційно-аналітичного забезпечення. Так, у сфері регіонального розвитку доцільно, по-перше, здійснити реформування адміністративно-територіального районування країни; по-друге, посилити увагу на розробці довгострокових документів (зокрема, відповідно до Генеральної схеми слід розробити Стратегію просторового розвитку України, яка повинна бути основою ефективного використання територіального ресурсу при реалізації пріоритетних напрямів та стратегічних цілей соціально-економічного розвитку із врахуванням специфіки окремого регіону, міста, населеного пункту) [1].

Висновки

Державна політика регіонального розвитку здійснюється шляхом формування відповідного механізму державного регулювання, в межах якого як раз і забезпечується органічна реалізація її концептуальних положень. Ключовим елементом механізму державного регулювання регіонального розвитку в контексті глобалізаційних змін є запровадження у практику «The Classification of Territorial Units for Statistics (NUTS)», концептуальних засад цієї класифікації, формування яких здійснюється (та в подальшому актуалізується відповідно до реалій розвитку національної економіки) під впливом, по-перше, теоретико-методологічних засад регіонального розвитку, імплементації світового досвіду, вимог до державного регулювання регіонального розвитку з позиції інших взаємозалежних напрямів державної економічної політики, а також з урахуванням оцінки сучасного стану розвитку регіонів (аналіз за програмними індикаторами).

Інформаційно-аналітичне забезпечення механізму державного регулювання регіонального розвитку слід розглядати як у широкому розумінні цього поняття, так і вузькому. Перше передбачає формування цілісної системи методичного забезпечення щодо збору, обробки, зберігання, захисту інформації, накопичення бази даних (співставних динамічних рядів), підготовки аналітичних матеріалів з різних аспектів регіонального розвитку з відповідними науковим супроводом, тоді як друге – лише в межах розділу V Закон України

«Про засади державної регіональної політики», що регламентує моніторинг реалізації державної політики регіонального розвитку.

Список використаних джерел

1. Григорук П.М. Національні та регіональні особливості сталого розвитку України / П.М. Григорук, Т.Ю. Федорова // Економіка: реалії часу. – 2015. – № 1(17). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economics.opu.ua/files/archive/2015/No1/25-29.pdf>
2. Державна стратегія регіонального розвитку України на період до 2020 року (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>
3. Деякі питання реалізації у 2015–2017 роках Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року. – Постанова Кабінету Міністрів України від 07.10.2015 № 821. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/821-2015-%D0%BF>
4. Закон України «Про Генеральну схему планування території України (від 7 лютого 2002 року № 3059–III). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3059-14/print1479720660741969>
5. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» (від 23 березня 2000 року № 1602–III). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1602-14/print1480088683992885>
6. Закон України «Про засади державної регіональної політики» (5 лютого 2015 року № 156–VIII). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156-19>
7. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» (від 8 вересня 2005 року № 2850–IV). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2850-15>
8. Методика розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації (Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 31.03.2016 № 79). – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0632-16>
9. Порядок проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики» (затверджено постановою Кабінету Міністрів

України від 21 жовтня 2015 р. № 856). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/856-2015-%D0%BF>

10. Постанова Кабінету Міністрів України «Про розроблення програмно-прогнозних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту державного бюджету» (від 26 квітня 2003 року № 621). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KPO30621.html

11. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо формування регіональних стратегій розвитку (Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 29.07.2002 № 224). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uazakon.com/document/spart09/inx09341.htm>

12. Проект Закону України «Про державне стратегічне планування» (від 03.11.2011). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=41685

13. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції вдосконалення системи прогнозних і програмних документів з питань соціально-економічного розвитку України» (від 04.10.2006 № 504–р.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/504-2006-p>

14. Стратегії розвитку регіонів: шляхи забезпечення дієвості: збірник матеріалів «круглого столу» / за ред. С. О. Білої. – К. : НІСД, 2011. – 88 с. 23

15. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» (схвалена Указом Президента України від 12.01.2015 року № 5/2015). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

References

1. Hryhoruk P.M. Natsionalni ta rehionalni osoblyvosti staloho rozvytku Ukrainy / P.M. Hryhoruk, T.Y. Fedorova // Ekonomika: realii chasu. – 2015. – № 1(17). – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://economics.opu.ua/files/archive/2015/No1/25-29.pdf>
2. Derzhavna stratehiia rehionalnoho rozvytku Ukrainy na period do 2020 roku (zatverdzheno postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 6 serpnia 2014 r. № 385). – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>
3. Deiaki pytannia realizatsii u 2015–2017 rokakh Derzhavnoi stratehii rehionalnoho rozvytku na period do 2020 roku. – Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 07.10.2015 № 821. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/821-2015-%D0%BF>

4. Закон України «Про Генеральну схему планування території України (від 7 лютого 2002 року № 3059–III). – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3059-14/print1479720660741969>

5. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» (від 23 березня 2000 року № 1602–III). – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1602-14/print1480088683992885>

6. Закон України «Про засади державної регіональної політики» (5 лютого 2015 року № 156–VIII). – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156-19>

7. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» (від 8 вересня 2005 року № 2850–IV). – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2850-15>

8. Metodyka rozroblennia, provedennia monitorynhu ta otsinky rezultatyvnosti realizatsii rehionalnykh stratehii rozvytku ta planiv zakhodiv z yikh realizatsii (Nakaz Ministerstva rehionalnoho rozvytku, budivnytstva ta zhytlovo-komunalnoho hospodarstva Ukrainy від 31.03.2016 № 79). – Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0632-16>

9. Poriadok provedennia monitorynhu ta otsinky rezultatyvnosti realizatsii derzhavnoi rehionalnoi polityky (zatverdzheno postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy від 21 жовтня 2015 р. № 856). – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/856-2015-%D0%BF>

10. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro rozroblennia prohramno-prohnoznykh dokumentiv ekonomichnoho i sotsialnoho rozvytku ta skladannia proektu derzhavnoho biudzhetu» (від 26 квітня 2003 року № 621). – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KPO30621.html

11. Pro zatverdzhennia Methodychnykh rekomendatsii shchodo formuvannia rehionalnykh stratehii rozvytku (Nakaz Ministerstva ekonomiky ta z pytan yevropeiskoi intehtatsii Ukrainy від 29.07.2002 № 224). – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.uazakon.com/document/spart09/inx09341.htm>

12. Proekt Zakonu Ukrainy «Pro derzhavne stratehichne planuvannia» (від 03.11.2011). – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=41685

13. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro skhvalennia Kontseptsii vdoshkonalennia systemy prohnoznykh i prohramnykh dokumentiv z pytan sotsialno–

ekonomichnoho rozvytku Ukrainy» (від 04.10.2006 № 504–r.). – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/504-2006-p>

14. Stratehii rozvytku rehioniv: shliakhy zabezpechennia diievosti: zbirnyk materialiv «kruhloho stolu» / za red. S. O. Biloi. – K.: NISD, 2011. – 88 s. 23

15. Stratehiia staloho rozvytku «Ukraina – 2020» (skhvalena Ukazom Prezidenta Ukrainy від 12.01.2015 року № 5/2015). – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

Дані про авторів

Манцуров Ігор Германович,

д.е.н., професор, член–кореспондент НАНУ, Інститут системних статистичних досліджень, м. Київ, Україна
e-mail: imantsurov@gmail.com

Храпунова Яна Володимирівна,

к.е.н., доцент кафедри статистики, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна

e-mail: yakhrapunova@gmail.com

Манцурова Аліса Миколаївна,

аспірантка кафедри статистики, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна

e-mail: alicets@ukr.net

Данные об авторах

Манцуров Игорь Германович,

д.э.н., профессор, член–корреспондент НАНУ, Институт системных статистических исследований, г. Киев, Украина.

e-mail: imantsurov@gmail.com

Храпунова Яна Владимировна,

к.э.н., доцент кафедры статистики, ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана», г. Киев, Украина.

e-mail: yakhrapunova@gmail.com

Манцурова Алиса Николаевна,

аспирантка кафедры статистики, ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана», г. Киев, Украина.

e-mail: alicets@ukr.net

Data about the authors

Igor Mantsurov,

Doctor of Science in Economics, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine, Institute for System Statistical Studies, Kyiv, Ukraine

e-mail: imantsurov@gmail.com

Yana Khrapunova,

PhD in Economics, Docent of Statistical Department,
Kyiv National Economic University named after Vadym
Hetman, Kyiv, Ukraine
e-mail: yakhrapunova@gmail.com

Alice Mantsurova,

PhD Student of Statistical Department, Kyiv National
Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv,
Ukraine
e-mail: alicets@ukr.net

<http://doi.org/10.5281/zenodo.3449095>

ГАБРЕЛЬ М.М.,
ЛИСЯК Н.М.,
ШИЛЕНКО В.А.,
ГЕРИЧ О.

Цінність об'єкта культурної спадщини у визначенні його ринкової вартості (приклади з практики Львова)

Предмет дослідження – оцінка об'єктів історичної спадщини, визначення грошового еквівалента їх вартості.

Мета написання **статті** – розвинути методологію оцінки об'єктів культурної спадщини з урахуванням нових умов і вимог у цій сфері.

Результати роботи. Уточнено поняття цінності і вартості об'єкта культурної спадщини. Стверджується, що цінність і вартість є фундаментальними характеристиками пам'ятки. Цінність визначена домінуючою в об'єкті і є об'єктивно вищою категорією, а вартість – грошовий еквівалент цінності об'єкта, пов'язується корисністю та можливістю його функціонального використання. Проаналізовано принципи, критерії та методи оцінки об'єктів – пам'яток культурної спадщини, які використовуються в сучасній практичній діяльності; обґрунтовано рекомендації вдосконалення методів оцінки пам'яток культурної спадщини. Визначена система критеріїв оцінки є достатньою для оцінки об'єкта.

Висновки. Запропоновані зміни реформують діяльність з охорони та ревіталізації історичного середовища, оцінку проектів розвитку історичного середовища міст.

Ключові слова: об'єкт історичної спадщини, пам'ятки культурної спадщини, цінність і вартість, оцінка об'єкта, грошовий еквівалент оцінки, критерії та методи оцінки.

ГАБРЕЛЬ М.М.,
ЛИСЯК Н.М.,
ШИЛЕНКО В.А.,
ГЕРИЧ О.

Ценность объекта культурного наследия в определении его рыночной стоимости (примеры с практики Львова)

Предмет исследования – оценка объектов культурного наследия, определение денежного эквивалента их стоимости.

Цель написания **статьи** – развить методологию оценки объектов культурного наследия с учетом новых условий и требований в этой сфере.

Результаты работы. Уточнено понятие ценность и стоимость объекта культурного наследия. Утверждается, что ценность и стоимость являются фундаментальными характеристиками достопримечательности. Ценность определена доминирующей в объекте и объективно высшей категорией, а стоимость – денежный эквивалент ценности объекта, связывается полезностью и возможностью его функционального использования. проанализированы принципы, критерии и методы оценки объектов – памятников культурного наследия, которые используются в современной практической деятельности; обоснованы рекомендации совершенствования методов оценки памятников культурного наследия. Установленная система критериев оценки является достаточным для оценки объекта.

Выводы. Предложенные изменения реформируют деятельность по охране и ревитализации исторической среды, оценку проектов развития исторической среды городов.

Ключевые слова: объект исторического наследия, памятники культурного наследия, ценность и стоимость, оценка объекта, денежный эквивалент оценки, критерии и методы оценки.

GABEL M.M.,
LYSIK N.M.,
SHILENKO V.O.,
GERYCH O.

Value of the object of cultural heritage in determination of its market value (examples from Lviv practice)

Subject of research – assessment of objects of historical heritage, definition of monetary equivalent of their value.

The purpose of the article is to develop a methodology for assessing objects of historical heritage, taking into account new conditions and requirements in this area.

Results of work. The concept of the value and cost of the object of cultural decline is clarified. It is claimed that value and cost are the fundamental characteristics of a monument. The value is determined by the dominant object and is objectively the highest category, and the cost is the monetary equivalent of the value of the object, bound by the utility and the possibility of its functional use. The principles, criteria and methods of evaluation of objects – cultural heritage monuments used in modern practical activity are analyzed; the recommendations of improvement of methods of estimation of historical heritage are substantiated. The defined system of evaluation criteria is sufficient for the assessment of the object.

Conclusions. The proposed changes reform the activities of protection and revitalization of the educational environment, assessment of projects for the development of the historical urban environment.

Key words: object of historical heritage, cultural heritage monuments, value and cost, object evaluation, monetary equivalent of estimation, criteria and methods of evaluation.

Постановка проблеми. Стаття стосується питань оцінки об'єктів історичної спадщини, визначення грошового еквівалента їх вартості. Йдеться як про об'єкти високого рівня історичної, культурної та архітектурної цінностей, так і пам'ятки, які виступають товаром і можуть бути об'єктом перспективного функціонального використання. Вирізняються пам'ятки – як пам'ять, яка відображає певну епоху, історичні події, пробуджує історичний інтерес, активізує суспільну духовність і позитивні емоції (пам'ятки історії, археології, містобудування й архітектури, мистецтва, які перебувають під охороною держави, а саме взяті на облік, зареєстровані й занесені до відповідних списків [1]); та пам'ятки як об'єкти можливої організації бізнесу й відповідного функціонального використання.

Питання цінності об'єкта культурної спадщини (ОКС) у визначенні його ринкової вартості ще наприкінці минулого століття цікавило С.О. Беляєву, яка у дослідженні «Про балансову вартість нерухомих пам'яток» [2] зазначає, що визначення балансової вартості пам'яток і балансового облі-

ку всіх археологічних пам'яток України допоможе чітко окреслити, якими багатствами володіє наша держава. На думку автора, балансова вартість пам'ятки не може бути постійною, і в період інфляції необхідно здійснювати індексацію відповідно до визначених коефіцієнтів, а також враховувати зміни ринкової вартості. Н.М.Рудика переконаний, що до уваги слід брати соціокультурну й наукову значимість пам'ятки, а також такі критерії, як унікальність і рідкісність (раритетність) [12].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Цінним для оцінювачів-практиків є посібник І. Клименко та С. Смольнікової «Оцінка пам'яток історії, архітектури та містобудування» [6], де особливу увагу приділено стилям і напрямкам в архітектурі будинків-пам'яток, особливостям конструктивних елементів та специфіці обстеження технічного стану пам'яток. На основі законодавчої бази та власного досвіду розглянуто питання оцінки пам'яток, наведено приклади розрахунку вартості пам'яток у рамках кожного з підходів до оцінки.

Багатолітні дослідження природи і сутності архітектури А.П. Мардера дали можливість ученому сформулювати заходи, які стимулюватимуть розвиток оціночної діяльності й підвищать інвестиційну привабливість об'єктів культурної спадщини [8]. Неодноразово беручи участь в оцінці пам'яток архітектури і містобудування м. Одеси, А.П. Мардер формулює головні задачі оцінки, пропонує певні корективи до діючої Методики грошової оцінки пам'яток.

На думку М.Т. Глікмана, В.В. Лемза [4], у сучасних умовах розвитку України необхідно ефективно й своєчасно вирішувати питання збереження архітектурно-історичного середовища і природної спадщини України як частини європейської культурної спадщини. Головна мета політики щодо цієї проблеми – розробка основних принципів оцінки і подальшого розвитку архітектурно-історичного середовища з урахуванням збереження пам'яток архітектури та містобудування в умовах адаптації, реставрації, реконструкції і модернізації існуючої забудови.

Існує Методика грошової оцінки пам'яток, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 26 вересня 2002 р. за № 1447 [9]. Сформована вона за принципом, коли пам'ятка оцінюється як звичайний об'єкт нерухомості, а в методі витрат вводяться коефіцієнти цінності, що враховують унікальність; виразність екстер'єру та інтер'єру; історичну, містобудівну й утилітарну цінність. Зазначені коефіцієнти застосовуються у витратному методі. Реально визначена за методом витрат вартість об'єкта завжди значно нижча від визначеної за іншими методами – дохідним і порівнянням. Введення запропонованих у Постанові коефіцієнтів частково вирівнює вагу методу витрат з іншими, реально не впливаючи на грошову вартість будівлі в цілому. Це підтверджує практика оцінок пам'яток архітектури в м. Львові.

Постає низка запитань, які потребують уточнення:

1. Коефіцієнта цінності об'єкта використовуються для розрахунку за витратним методом – чи коректним є його застосування для порівняльного й дохідного методів?

2. Коректності використання коефіцієнтів до споруд, які де-факто не містять архітектурної цінності (гаражі, прибудови), але знаходяться в межах пам'ятки, та як обґрунтувати недоцільність використання цих коефіцієнтів?

3. Які методики й коефіцієнти можуть відображати нематеріальну культуру та духовну цінність (проживав видатний діяч, відбулись важливі історичні події)?

4. Специфіки оцінки об'єктів, що знаходяться в пам'ятці національного значення, але не є будівлею та (або) спорудою в цілому. Управління здійснює інвентаризацію елементів мистецтва, а оцінювач зі спеціалізації 1.6 та (або) якась мистецька рада при інституті визначає їх цінність.

5. Достатності існуючих коефіцієнтів для врахування архітектурно-планувальних особливостей об'єкта оцінки.

Ці та інші проблемні питання з оцінки пам'яток архітектури пов'язані суперечностями методологічного характеру:

- між підходами в оцінці об'єктів спадщини;
- категорій вартість і цінність та поняттям нематеріального активу в оцінці об'єктів культурної спадщини.

Мета статті – розвинути методологію оцінки об'єктів культурної спадщини з урахуванням нових умов і вимог у цій сфері.

Для досягнення мети вирішувались завдання:

- уточнити категорійно-понятійний апарат, зокрема понять цінність і вартість об'єкта культурної спадщини;
- проаналізувати принципи, критерії та методи оцінки об'єктів-пам'яток культурної спадщини, які використовуються в сучасній практичній діяльності, виявити конфлікти та невідповідності;
- обґрунтувати зміни до існуючих методів оцінки пам'яток культурної спадщини, уточнення системи показників їх оцінки.

Виклад основного матеріалу.

І. Цінність та вартість як фундаментальні характеристики пам'ятки. Цінність – стабільна ознака, це об'єктивна характеристика об'єкта. Вартість – економічна характеристика, динамічна за своєю поведінкою, залежить від попиту й пропозиції. Це грошовий еквівалент цінності об'єкта, пов'язується з його корисністю та можливістю використання. Цінність є об'єктивно вищою категорією – загальнолюдські й моральні цінності, як правило, не виражаються в грошовому еквіваленті. Близькими до них є мистецькі, естетичні, екологічні, а також частково економічні цінності, які визначаються соціально-екологічною ефективністю. Очевидно, якщо цінність визначена домінуючою в характеристиці об'єкта, варто говорити про його зберігання, а не про продаж.

Для багатьох об'єктів проблема перспективи використання потребує детального обґрунтування і залежить від функції об'єкта, його стану та розташування. Слід встановити межу між тим, що може, і не може використовуватись комерційно. При визначенні коефіцієнтів для некомерційної нерухомості особливе значення має духовна цінність – як «дух» місця, його енергетика (наприклад, Львівської Цитаделі як табору та цвинтаря військовополонених Другої світової війни, який використовується сьогодні як ресторан і центр розваг – рис. 1) чи як «намолене» місце – церква, яку не осквернили (негативна енергетика), не використовували як будинок розваг або склад (ансамбль Собору Святого Юра – рис. 2).

Існують безцінні об'єкти, які не мають ціни і неможливо визначити їх грошовий еквівалент, тобто для яких цінність важливіша за вартість (наприклад, об'єкти, занесені до Списку ЮНЕСКО) – рис. 3.

Для інформації: Львів – унікальне місто, розвиток якого віддзеркалено різними епохами європейського історико-культурного поступу – ренесанс, просвітництво, класицизм зі стильовими проявами бароко, рококо, модерну тощо. Перебуваючи на межі з країнами Західної Європи, місто завжди виступало привабливим місцем відпочинку, творчої й інтелектуальної праці. Тут формується українське середовище вчених, письменників, діячів церкви, художників, освітян, промисловців тощо. Суспільно-політичне життя Львова у руслі розвитку національної культури і прагнення до державної самостійності України перетворило галицьку столицю на центр національно-визвольного громадянського руху. На сьогодні у Львові зосереджено приблизно 2500 пам'яток: історії – 285, археології – 11, монументального мистецтва – 87, містобудування й архітектури – 2060 [5].

Історія збереження культурної спадщини тут має глибоке коріння: починаючи з 1866 р. Галицький крайовий сейм щорічно ухвалював виділення бюджетних коштів на утримання й реставрацію архітектурних пам'яток. На поч. XX ст. у Львові поширився громадський рух за збереження історико-культурної спадщини міста, створено Товариство шанувальників минулого Львова. Українські пам'яткоохоронні організації, які виникли в 1920-х рр., головну увагу приділяли впорядкуванню та збереженню поховань. Після 1939 р. основний акцент у справі охорони пам'яток переорієнтовано на спорудження нових монументів і пам'ятників, іноді варварськими методами: скажімо, для побудови пам'ятника В.Леніну у Львові на фундамент постаменту було використано пам'ятні плити поховань Українських Січових Стрільців та воїнів Української Галицької Армії, які забрали зі сплюндрованого військового цвинтаря. Руйнування поховань є прикладом ідеології сатанізму в комуністичній міфології радянської доби.

Львівські активісти сьогодні відстоюють збереження культурної спадщини у регіоні, зокрема борються за демонтаж паркану на вулиці Довбуша, 15 – територія регіонального ландшафтного парку «Знесіння», де забудовник планував звести котеджне містечко [7], неконтрольованої забудови в історичному середовищі тощо.

II. Принципи, критерії та показники оцінки. В практиці оцінки обґрунтовані принципи (корисності, попиту й пропозиції, заміщення, внеску, очікування, найбільш ефективного використання). Усі вони взаємопов'язані, а при оцінці можуть бути задіяні окремі з них або одразу де-

II. Принципи, критерії та показники оцінки. В практиці оцінки обґрунтовані принципи (корисності, попиту й пропозиції, заміщення, внеску, очікування, найбільш ефективного використання). Усі вони взаємопов'язані, а при оцінці можуть бути задіяні окремі з них або одразу де-

Рисунок 1. Львівська Цитадель

Рисунок 2. Архітектурний ансамбль собору Святого Юра

Рисунок 3. Історичний центр м. Львова, занесений до світової спадщини ЮНЕСКО

кілька принципів. Ці принципи формують основи трьох методичних підходів оцінки: витратний, дохідний та порівняльний. Так, принцип:

- корисності — майно має вартість тільки за умов корисності (здатність задовольняти потреби потенційного власника й користувача);
- попиту і пропозицій — відображає співвідношення попиту і пропозиції на ринку;
- заміщення — враховує поведінку покупців на ринку (за майно не сплачується більше, ніж за інше майно з такою ж корисністю, що є на ринку);
- внеску (граничної продуктивності) — враховує вплив на вартість об'єкта множини факторів (праця, управління, земля, капітал), що є пропорційним їх внеску в загальний дохід;
- очікування — передбачає, що вартість об'єкта визначається розміром економічних вигод;
- найбільш ефективного використання — полягає в урахуванні залежності ринкової вартості об'єкта оцінки від його найбільш ефективного використання (технічно можливого, дозволеного та економічно доцільного).

При аналізі змісту принципів, які кладуться в основу оцінки, звернемо увагу, що характеристики корисності, ефективності, очікування, попиту, пропозицій за своєю суттю є економічними й визначають комерційну привабливість об'єкта на ринку. Для оцінки об'єктів культурної спадщини слід ввести принцип культурної привабливості.

Згідно з додатком 6 Методики грошової оцінки пам'яток визначається коефіцієнт культурної цінності пам'ятки (у т.ч. пам'ятки історії, культури), який включає часткові коефіцієнти: історичної цінності (K_i), містобудівної цінності (K_m), естетичної цінності, унікальності рішення та раритетності (K_k), виразності інтер'єру ($K_{ін}$), виразності екстер'єру (K_e) та утилітарної цінності (K_u). Вра-

ховується також охоронність об'єкта та збереження первісного вигляду (автентичності). Ці коефіцієнти цінності вважаються необхідними й достатніми для визначення ринкової вартості пам'ятки культури комерційного використання.

На думку авторів, для ширшого використання Методики і для об'єктів некомерційного призначення доцільно встановити нові коефіцієнти цінності та їх змістове наповнення — містобудівної, архітектурної, історичної, пізнавальної, духовної, естетичної, матеріальної (утилітарної, функціональної) складових.

Критерій — кількісна міра наближення до мети. У сьогоденній практиці оцінки об'єктів спадщини використовуються два критерії: автентичності та збереженості. Ці критерії близькі, але не однакові за змістом.

Для визначення цінності пам'ятки історико-культурної спадщини пропонується використовувати показники: а) автентичності; б) збереженості; в) інформативності. Критерій автентичності пам'ятки відображає наявність за збереженістю (хоча б частковою) об'єктом властивостей (характеристик): певної епохи, функціонального призначення, історичних подій, умов розміщення, технологічних особливостей тощо. Критерій збереженості визначає стан збереженості цих властивостей. Критерій інформативності визначає, наскільки і яку інформацію об'єкт-пам'ятка несе для користувачів і людей, що її оглядають. Інформація може мати різний характер, бути історичною, емоційно-духовною, а також комерційною.

Для визначення вартості пам'ятки, на нашу думку, доцільно використати критерії: а) перспективної придатності об'єкта, б) розміщення об'єкта, в) показник вартості переосвоєння. Критерій придатності для перспективного використання включати-

ме показники функціональності, фізичного зносу і морального старіння, ситуацію на ринку майна.

Показник — кількісне вираження властивості об'єкта, тобто ті характеристики об'єкта, які можливо виразити кількісно. Управління охорони культурної спадщини пропонує відповідні показники оцінки ОКС. Для систематизації показників і характеристик цінності і вартості пам'ятки доцільно оціночні показники розглядати в двох площинах: об'єктивної й суб'єктивної. Кон'юнктурна цінність містить суб'єктивну складову та конкурентність. Показники цінності й вартості можна розмежовувати, але при оцінці об'єктів культурної спадщини їх варто розглядати спільно у всій повноті зв'язків і відносин між ними.

Обґрунтування системи показників і визначення цінності та вартості ОКС є особливо відповідальним завданням. Тут слід використати окремі раціональні складові існуючих методик [10–11], але збереження таких характеристик, як матеріал будівлі, ступінь зносу, місце розташування, можливість організувати бізнес (функціональна корисність), величина площ — некоректне лише для комерційної нерухомості.

Установлення показників відбувається під впливом як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників. Виділимо певні групи властивостей, що зумовлюють вартість пам'ятки архітектури:

- властивості, що стосуються часового виміру (час будівництва);
- які характеризують зовнішнє середовище — розташування об'єкта в системі та змінність простору;
- пов'язані з людським виміром (історичні складові — проживання знаменитих людей тощо);
- властивості, що стосуються змін (генези) самого об'єкта, його автентичності;
- інформаційності об'єкта.

Можна виокремити групи властивостей, що зумовлюють функціональні характеристики ОКС: ознаки, що вказують на корисність об'єкта; які характеризують витрати ресурсів як плату за корисність; безпечність функціонування системи щодо людини та довкілля; властивості часового виміру (йдеться про час окупності та перспективи функціонального використання); ознаки, що описують зовнішнє середовище. Пам'ятка культурної спадщини розглядається насамперед як історично-культурний об'єкт, а функціональні характеристики тут є другорядними.

Кожна група властивостей (історико-культурних та функціональних) включає певну множину показників, що можуть бути оцінені кількісно. Кількісна оцінка характеристик об'єкта культурної спадщини має принципово важливе значення, оскільки дає змогу формувати узагальнені критерії з множини часткових показників. Узагальнені критерії порівняно нескладно встановити в межах окремих груп властивостей.

III. Методи оцінки пам'яток культурної спадщини. Пропозиції їх вдосконалення і розвитку. Для визначення вартості пам'ятки культурної спадщини в основу покладено три методи (підходи), використовувані для оцінки нерухомості.

Метод витрат, в якому головною є характеристика зносу будівлі. Наприклад, чим історично старіший об'єкт, тим він амортизований (має вищий відсоток зносу), а отже, відповідно до цієї методики, він є дешевшим, хоч і має більшу історично-культурну цінність, оскільки несе об'ємнішу історичну пам'ять. Оскільки коефіцієнт історичної цінності (Кц) використовується лише в цьому підході, зупинимось на ньому детальніше. Він ґрунтується на принципах корисності і заміщення, а основними критеріями є вартість відновлення (заміщення) як визначення вартості створення (придбання) в сучасних умовах нового об'єкта, який є ідентичним об'єкту оцінки, а також коефіцієнт зносу (знецінення майна). Знос визначається методом розбивки (враховує величини фізичного, функціонального та економічного зносу, є добутком їх відповідних коефіцієнтів), а також методом терміну життя (обґрунтованому припущенні про залишковий термін економічного життя об'єкта).

Вартість відтворення (заміщення) визначається по вартості одиничного показника об'єкта — аналогу з допомогою відповідного збірника укрупнених показників відновної вартості будівель і споруд, або визначається на основі орієнтованого кошторису з урахуванням цінності пам'ятки та вартості прав, пов'язаних із земельною ділянкою. Саме тут враховується інтегральний коефіцієнт цінності пам'ятки як об'єкта культурної спадщини. У Львові цей коефіцієнт відповідно до вимог Методики визначає Управління охорони історичного середовища міста на основі паспорта пам'ятки, технічного обстеження, охоронного договору, висновку експертизи та висновку щодо цінності пам'ятки архітектури.

На думку авторів, при оцінці ОКС слід використовувати поняття та вимоги відтворення (а не укрупнені показники відновної вартості). При цьому слід розглядати всі вимоги до відтворення — щодо будівельних матеріалів, технологій виконання робіт та інші, які використовувались у період будівництва об'єкта оцінки. Тоді ми можемо говорити про відтворення, а не відбудову (сучасними матеріалами і технологіями) чи заміщення новим об'єктом. Такий підхід призводить до зростання вартості об'єкта та вирівнює вагу методу витрат у системі інших методів, об'єктивізує оцінку ОКС.

Метод доходу — базується на принципах найбільш ефективного використання та очікувань, а вартість об'єкта оцінки визначається через поточну вартість очікуваних доходів від найбільш ефективного його використання. Вирішальним виступає місце розташування об'єкта. Основними тут є пряма капіталізація доходу (коли прогнозуються постійні за величиною та рівні в межах проміжків часу чистий операційний дохід, отримання якого не обмежується в часі), а також непряма капіталізація (дисконтування грошових потоків) — коли їх прогнозування є неоднаковим і непостійним або отримання обмежується в часі. У першому випадку ключовим є поняття ставка капіталізації (коефіцієнт очікуваного доходу); у другому — ставка дисконту (коефіцієнт прогнозування грошових потоків на майбутнє).

Згідно з цим методом будь-яка пам'ятка архітектури в центрі Києва незрівнянно дорожча за об'єкти, розташовані в регіонах. Об'єктами спадщини часто виступають церкви та інші об'єкти некомерційної діяльності. Отже, метод доходу не є коректним для некомерційної нерухомості-пам'ятки. Проте через ставку дисконту в методі непрямої капіталізації можна коректно ввести коефіцієнти культурної цінності об'єкта спадщини та дисконтувати його історико-культурну вартість.

Метод порівняння (аналогів) базується на принципах попиту і пропозицій. Він передбачає аналіз цін продажу та пропозицій подібного майна з відповідним коригуванням відмінностей між об'єктами порівняння й об'єктом оцінки. У цьому підході найважливішими є: інформація про продаж і пропозицію на ринку, її достатність, об'єктивність і коректність добору; обґрунтованість зіставлення об'єкта оцінки з об'єктами порівняння та коригування ціни (з урахуванням умов і особливостей). Дані коефіцієнти та метод оцінки не можуть бути також ефективно застосову-

ваними, оскільки в багатьох випадках при оцінці ОКС немає в достатній кількості аналогів, щоб зробити відповідний добір об'єктів порівняння і коректно визначитися з коригувальними коефіцієнтами. Пропонуються зміни в методиці, суть яких полягає в співставленні об'єкта оцінки не з подібними об'єктами, а в його порівнянні за множиною показників і критеріїв з еталоном, і визначенні числового значення наближення до нього.

Постає вимога обґрунтування множини показників та критеріїв оцінки, а також визначення вартості «еталону». За еталон в Україні має бути визначена пам'ятка архітектури світового значення (наприклад, Софія Київська для культових споруд). Для встановлення її вартості повинні використовуватися аналоги та ціни на них зі світу. Визначається грошовий еквівалент вітчизняного еталону, співвіднесений до світових цін. За еталон може бути прийнято й умовний варіант, якому приписуються найкращі значення показників серед варіантів.

Числовий показник наближення до еталону фактично є інтегральним критерієм оцінки об'єкта, який об'єднує всі прийняті для порівняння критерії. Поле оцінки будується на множині виділених груп критеріїв, причому всі вони мають поліпшуватися до центру. Кращим відповідно до цього методу вважається варіант, для якого площа багатокутника характеристик об'єкта оцінки наближена до площі, побудованої на ідеальних значеннях критеріїв. Для уникнення впливу масштабного фактора на прийняття рішення критерії слід звести до безрозмірних величин шляхом нормування. За своєю суттю показники характеризують віддаль до об'єкта оцінки за певним критерієм від ідеального варіанта.

Аналогічні показники та метод придатні для визначення вартості вітчизняного еталону у віднесенні до відповідних об'єктів світової спадщини. Загалом можна сказати, що пропонується заміна підходу «знизу — вгору» на підхід «зверху — вниз»: від найдорожчого вітчизняного об'єкта (оцінка якого приведена до вартості аналогічних об'єктів у європейських країнах); визначення «відстані» того чи іншого об'єкта до цього еталону.

IV. Приклади використання змінених підходів до оцінки об'єктів культурної спадщини. Для перевірки пропонованих змін і доповнень як приклад взято нетипові об'єкти нерухомого майна, які є «типovими» для оцінки об'єктів культурної спадщини в м. Львові (табл. 1–2).

Таблиця 1. Об'єкти нерухомого майна, «типові» для оцінки об'єктів культурної спадщини у м. Львові

Об'єкт м. Львів	Місцезнаходження	Короткий опис	Інтегральний коефіцієнт культурної цінності пам'ятки	Мета, функція оцінки	Використані підходи	Умовно – узгодження результатів (витратний до узгодженого результату в звіті та фактичної трансакції)	Примітки
Гараж	Серединна (р-н вул. Котляревського) сільбицна	Прибудова до будинку – пам'ятки до 20,0 кв.м. Земля не виділена. Стан задовільний	Окремо для будинку 2,7 Окремо для гаража 1,7	Викуп («ринкова»)	Витратний, порівняльний, дохідний	Різниця від 30% «більше»	Не працює
Підвал	Центральна (р-н вул. Винниченка) адміністративна	Вбудовані в будівлі пам'ятки до 200,0 кв.м. Земля не виділена. Стан незадовільний	Загальний для будинку 3,9	Оренда («ринкова»)	Витратний, дохідний	Різниця від 50% «більше»	Не працює
Будівля	Серединна (р-н вул. Героїв Майдану) сільбицна «Президентський палац»	Окремо стояча будівля пам'ятки до 500,0 кв.м. Огорожа, паркан, благоустрій, зелені насадження. Земля в постійному користуванні. Стан добрий	Загальний для будинку 2,7	Аукціон («ринкова» – початкова)	Витратний, порівняльний	Різниця до 5% «співставимий»	Працює
Приміщення I поверху	Ядро (пл. Ринок) туристична	Вбудовані в будівлю пам'ятки до 100,0 кв.м. фасадні. Земля не виділена. Стан задовільний	Загальний для будинку 5,1	Аукціон («ринкова» – «справедлива» – балансова початкова)	Витратний, порівняльний, дохідний	Різниця в 3–4 рази «менше»	Не працює

Таблиця 2. Підходи до оцінки об'єктів нерухомого майна, «типові» для оцінки об'єктів культурної спадщини м. Львова

Об'єкти	Аналіз основних ціноутворюючих показників та/або параметрів, які значно вплинули на показник вартості			Прийнятий підхід в узгодженні результатів	Обґрунтування прийнятого підходу
	Витратний	Порівняльний	Дохідний		
Гараж	Коефіцієнт культурної цінності пам'ятки Будівельний об'єм	Місцезнаштування Одиниця порівняння (гараж)	Орендна ставка за одиницю (гараж)	Порівняльний	Достатня кількість подібних об'єктів порівняння та мета оцінки – відчуження шляхом викупу
Підвал	Коефіцієнт культурної цінності пам'ятки Будівельний об'єм Технічний стан	–	Орендна ставка Ставка капіталізації	Дохідний	Достатня вірогідність даних щодо варіанта найкращого використання та всього спектру чинників (ціноутворюючих, характеристик потенційного доходу тощо), на яких базується принцип очікування. Дає можливість розрахувати вартість об'єкта оцінки, виходячи з потенційного прибутку, який можна отримати від його експлуатації, та мети оцінки – оренда приміщень
Будівля	Кошторис з урахуванням збільшення вартості БМР (за аналогією з вартістю реконструкції пам'ятки) Вартість благоустрою та інженерних комунікацій (у т.ч. вартість зелених насаджень, внутрішньообудинкового басейну, сауни тощо) Право постійного користування земельною ділянкою	Окремо стояча будівля; Подібні архітектурно-планувальні показники та рік забудови Наявність зелених насаджень; Земельна ділянка в приватній власності	–	Порівняльний	Подібність і достатність аналогів за «історичним» функціональним використанням – житловий будинок відповідно до архітектурно-конструктивних рішень, а також благоустрою, місцезнаходження в припарковій зоні та мети оцінки – відчуження шляхом аукціону
Приміщення і поверху	Коефіцієнт культурної цінності пам'ятки Будівельний об'єм УППВ	Місцезнаходження – туристична зона Площа об'єкта	Орендна ставка	Порівняльний, дохідний	Достатня кількість подібних об'єктів порівняння та орендних ставок, а також мети оцінки – постановка на баланс, у подальшому аукціонні торги

Рисунок 4. Зовнішній вигляд гаража, прибудованого при пам'ятці архітектури місцевого значення

Рисунок 5. Зовнішній вигляд об'єкта, розташованого в серединній зоні м. Львова

Подамо коротку характеристику об'єктів, оцінку яких потрібно здійснити. Об'єкт 1 (рис. 4) – нежитлові приміщення гаража, розташовані в прибудові до триповерхового цегляного житлового будинку, який знаходиться в серединній частині міста. Будинок – пам'ятка архітектури місцевого значення, побудований у 30-х рр. XX ст., має типову для функціоналізму планувальну структуру, вирішений фасад із чітким горизонтальним ритмом. Будинок цегляний, чотириповерховий з високим цоколем; в плані споруда має форму чотирикутника. Поряд із основною будівлею розташовано гараж, споруджений в одному композиційному вирішенні, є невід'ємною частиною пам'ятки. Це приклад побудови так званих «плюксів» з гаражними приміщеннями. Технічний стан будівлі задовільний.

Об'єкт 2 (рис. 5) – будинок двоповерховий з підвалом і споруди з елементами зовнішнього й внутрішнього благоустрою та інфраструктури. Розташований у серединній зоні м. Львова, в Галицькому адміністративному районі (вул. Глінки).

Це резиденція високопосадовців, пам'ятка архітектури місцевого значення. Житловий будинок споруджений 1937 року в стилі конструк-

тивізму (архітектор А. Штайль), двоповерховий, цегляний, оштукатурений, окремо стоячий, розташований у лінійній забудові вулиці. Фасади асиметричні, кубічні, підкреслені суцільними площинами стін і балконів та зашкльованими поверхнями вікон; бічний фасад акцентований виступаючим півкруглим об'ємом і терасою. Технічний стан будівлі задовільний, стан опорядження фасаду також задовільний.

Оцінка вибраних об'єктів з урахуванням змін у методиці (у витратному підході – врахування вимог відтворення об'єкта; у дохідному – дисконтування історичної цінності в часі; в порівняльному підході – порівняння з вартістю об'єкта-еталону) дозволяє суттєво скоригувати й узгодити оцінки за різними методами, вирішити питання, які задекларовані на початку статті як такі, що потребують уточнення.

Запропоновані зміни в оцінці ОКС вимагатимуть реформування інформаційного забезпечення та методичних підходів до реставрації й збереження пам'яток історії, культури та архітектури. Вони дозволять об'єктивно оцінити (за світовими цінами) пониження вартості об'єкта від непрофесійних дій,

пов'язаних зі змінами як в об'єкті, так і в оточуючому середовищі, а також об'єктивно оцінити діяльність зі збереження об'єкта. Ці зміни дозволять об'єктивно оцінити матеріальний вклад інвесторів у збереження пам'яток, а оцінка пам'яток архітектури національного значення у співвіднесенні до світових цін підвищить престиж та відповідальність у діяльності з охорони спадщини.

Висновки

Недоцільно показники цінності об'єкта, рекомендовані до витратного підходу, механічно переносити на дохідний і порівняльний підходи. Показано можливість і зміни методик, які можна застосовувати для використання коефіцієнтів культурної цінності об'єкта при дохідному й порівняльному підходах оцінки.

В Україні загострилась потреба обґрунтувати методику об'єктивної оцінки вартості об'єктів культурної спадщини найвищої цінності у співвіднесенні до світових цін та вираження грошовим еквівалентом. Розкрита суть методу, яка полягає в тому, що об'єкт оцінки порівнюється за множиною показників і установлених критеріїв з еталоном, і визначається числове значення наближення до нього.

Оцінка об'єктів культурної спадщини за зміненими методами змінює діяльність з охорони й ревіталізації історичного середовища, об'єктивізує оцінку проектних рішень з використання і розвитку історичного середовища міст.

Список використаних джерел

1. Акуленко В. І. Міжнародне право охорони культурних цінностей та його імплементація у внутрішньому праві України / В.І. Акуленко; відп. ред. В.Н. Денисов. – К.: ЮСТІНІАН, 2013. – 608 с.
2. Беляєва С.О. Про балансову вартість нерухомих пам'яток / С.О. Беляєва // Праці Центру пам'яткознавства. – К., 1993. – Вип. 2. – С. 74–76.
3. Бітковський В.О. До питання про значення та соціальні функції пам'яток культурної спадщини [Електронний ресурс] / В.О. Бітковський // Праці Центру пам'яткознавства. 2011. – Вип. 19. – С. 22–39. – Режим доступу : http://pamjatky.org.ua/wp-content/uploads/2012/10/pcp2011_19.pdf
4. Гликман М.Т. Оценка памятников истории, архитектуры и градостроительства [Електронний ресурс] / М. Т. Гликман, В. В. Лемза ; под общей ред. Я. И. Маркуса. – К., 2009. – Режим доступу : [https://ocenka.dn.ua/literature/zhurnaly-praktika-ocenki-](https://ocenka.dn.ua/literature/zhurnaly-praktika-ocenki-ukraina/ocenka-pamyatnikov-istorii-arhitektury-i-gradostroitelstva-m-t-glikman-v-v-lemza/)

[ukraina/ocenka-pamyatnikov-istorii-arhitektury-i-gradostroitelstva-m-t-glikman-v-v-lemza/](https://ocenka-pamyatnikov-istorii-arhitektury-i-gradostroitelstva-m-t-glikman-v-v-lemza/)

5. Звід пам'яток історії та культури України. м. Львів. Т.1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://history.org.ua/LiberUA/ZvidLviv/ZvidLviv.pdf>

6. Клименко І. Оцінка пам'яток історії, архітектури та містобудування / І. Клименко, С. Смольнікова. – К.: АртЕк, 2006. – 264 с.

7. Лиховид І. Пам'ятки зачекалися / І. Лиховид // День. – 2018. – 30 грудня.

8. Мардер А.П. Особливості визначення вартості пам'яток архітектури / А.П. Мардер // Янус–Нерухомість. – 2002. – № 11. – С. 8–9.

9. Методика грошової оцінки пам'яток [Електронний ресурс] : Постанова КМ України від 26 вересня 2002 року за № 1447. – К., 2002. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1447-2002-п>

10. Лебедь Н. П. Практическое пособие по экспертной оценке предприятий / Н. П. Лебедь, А. Г. Мендрул. – К.: Легалис–Експерт, 1996. – 280 с.

11. Прибега Л. Охорона та реставрація об'єктів архітектурно-містобудівної спадщини: методологічний аспект / Леонід Прибега ; Центр пам'яткознавства Нац. Акад. наук України і УТОПІК, Нац. Акад. образотворчого мистецтва і архітектури. – К.: Мистецтво, 2009. – С. 66–134.

12. Рудика Н.М. Критерії оцінки нерухомих пам'яток археології / Н.М. Рудика // Праці Центру пам'яткознавства. – 2010. – Вип. 17. – С. 99–105. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prp_2010_17_11.

References

1. Akulenko V. I. Mizhnarodne pravo okhorony kulturnykh tsinnostei ta yoho implementatsiia u vnutrishnomu pravi Ukrainy / V.I. Akulenko; vidp. red. V.N. Denysov. – K.: YuSTINIAN, 2013. – 608 s.
2. Bieliaeva S.O. Pro balansovu vartist nerukhomykh pam'iatok / S.O. Bieliaeva // Pratsi Tsentru pam'iatkoznavstva. – K., 1993. – Vyp. 2. – S. 74–76.
3. Bitkovskiy V.O. Do pytannia pro znachennia ta sotsialni funktsii pam'iatok kulturnoi spadshchyny [Elektronnyi resurs] / V.O. Bitkovskiy // Pratsi Tsentru pam'iatkoznavstva. 2011. – Vyp. 19. – S. 22–39. – Rezhym dostupu : http://pamjatky.org.ua/wp-content/uploads/2012/10/pcp2011_19.pdf
4. Hlykman M.T. Otsenka pamiatnykov ystoryi, arkhytektury y hradostroytelstva [Elektronnyi resurs] / M. T. Hlykman, V. V. Lemza ; pod obshchei red. Ya. Y. Markusa. – K., 2009. – Rezhym dostupu : [https://](https://ocenka.dn.ua/literature/zhurnaly-praktika-ocenki-ukraina/ocenka-pamyatnikov-istorii-arhitektury-i-gradostroitelstva-m-t-glikman-v-v-lemza/)

ocenka.dn.ua/literature/zhurnaly-praktika-ocenki-ukraina/ocenka-pamyatnikov-istorii-arkhitektury-i-gradostroitelstva-m-t-glikman-v-v-lemza/

5. Zvid pam'iatok istorii ta kultury Ukrainy. m. Lviv. T.1 [Elektronnyi resurs]. – Re-zhym dostupu : <http://history.org.ua/LiberUA/ZvidLviv/ZvidLviv.pdf>

6. Klymenko I. Otsinka pam'iatok istorii, arkhitektury ta mistobuduvannia / I. Klymenko, S. Smolnikova. – K. : ArtEk, 2006. – 264 s.

7. Lykhovyd I. Pam'iatky zachekalysia / I. Lykhovyd // Den. – 2018. – 30 hrudnia.

8. Marder A.P. Osoblyvosti vyznachennia vartosti pam'iatok arkhitektury / A.P. Marder // Yanus–Nerukhomist. – 2002. – № 11. – S. 8–9.

9. Metodyka hroshovoi otsinky pam'iatok [Elektronnyi resurs] : Postanova KM Ukrainy vid 26 veresnia 2002 roku za № 1447. – K., 2002. – Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1447-2002-p>

10. Lebed N. P. Praktycheskoe posobyie po ekspernoї otsenke predpriyati / N. P. Lebed, A. H. Mendrul. – K. : Lehalys–Ekspert, 1996. – 280 s.

11. Prybieha L. Okhorona ta restavratsiia ob'ektiv arkhitekturno–mistobudivnoi spadshchyny: metodolohichniy aspekt / Leonid Prybieha ; Tsentr pam'iatkoznavstva Nats. Akad. nauk Ukrainy i UTOPIK, Nats. Akad. obrazotvorchoho mystetstva i arkhitektury. – K. : Mystetstvo, 2009. – S. 66–134.

12. Rudyka N.M. Kryterii otsinky nerukhomykh pam'iatok arkheolohii / N.M. Rudyka // Pratsi Tsentru pam'iatkoznavstva. – 2010. – Vyp. 17. – S. 99–105. – Rezhym dostupu : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pcp_2010_17_11.

Дані про авторів

Габрель Микола Михайлович,

доктор техн. наук, професор, НУ «Львівська політехніка»

e-mail: gabrelmikola@gmail.com

Лисяк Наталія Михайлівна,

к.э.н., доцент, Інститут підприємництва та перспективних технологій, НУ «Львівська політехніка»

e-mail: natali.bila@gmail.com

Шиленко Вадим Олександрович,

практик–оцінювач, фірма «ОТАВА»

e-mail: gabrelmikola@gmail.com

Герич О.,

практик–оцінювач

Данные об авторах

Габрель Николай Михайлович,

доктор техн. наук, профессор, НУ «Львовская политехника»

e-mail: gabrelmikola@gmail.com

Лысяк Наталья Михайловна,

к.э.н., доцент, Институт предпринимательства и перспективных технологий, НУ «Львовская политехника»

e-mail: natali.bila@gmail.com

Шиленко Вадим Александрович,

практик–оценщик, компания «ОТАВА»

Герич О.,

практик–оценщик

Data about the author

Nikolai Gabrel,

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Lviv Politechnic National University Institute of business and innovative technologies

e-mail: gabrelmikola@gmail.com

Natalya Lysiak,

Ph.D. Lviv Politechnic National University Institute of business and innovative technologies

e-mail: natali.bila@gmail.com

Vadim Shilenko,

Practitioner–evaluators, firm «Ottawa»

e-mail: gabrelmikola@gmail.com

O. Gerych,

Practitioner–evaluators

СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

УДК 331.103

<http://doi.org/10.5281/zenodo.3449199>

КАСИЧ А.О.

Продуктивність праці як індикатор ефективної економічної політики держави

У статті досліджуються теоретичні, методичні та аналітичні питання імплементації завдань щодо підвищення продуктивності праці в загальний перелік ключових завдань державної економічної політики. Низька динаміка економічного зростання в Україні, відставання від розвинених країн за показником ВВП свідчать про існування системних проблем, найважливішою серед яких є низька продуктивність праці. В умовах загострення демографічних проблем та активізації процесів міграції чисельність зайнятого населення в країні поступово скорочується, а отже, вихід на траєкторію стійкого розвитку вимагає забезпечення випереджаючої динаміки продуктивності праці. Актуальність завдання підвищення продуктивності праці підтверджується також і неспроможністю держави вже впродовж тривалого проміжку часу забезпечити підвищення заробітної плати.

Метою статті є обґрунтування доцільності виокремлення питання росту продуктивності праці у самостійний в межах економічної політики держави.

При написанні статті використано такі методи наукових досліджень: синтезу, історичний, аналізу динамічних рядів, графічний, інші.

У статті представлено теоретичне обґрунтування доцільності детального вивчення проблеми продуктивності праці. На основі синтезу теоретичної науки щодо природи економічної динаміки аргументовано важливість виокремлення даного напрямку цільової орієнтації економічної політики в Україні, оскільки слід враховувати існуючі взаємозв'язки: активізація інвестицій може забезпечити модернізацію робочих місць та фондоозброєність праці, а це в свою чергу забезпечить системі можливості для підвищення продуктивності та росту заробітної плати.

Аналітичні дослідження природи динаміки продуктивності праці проведено на основі показників продуктивності праці з розрахунку на одного працівника та з розрахунку на одну відпрацьовану годину, середньорічної кількості відпрацьованих годин, тривалості робочого тижня, середньої погодинної оплати, інших. Розуміння масштабів відставання України від багатьох інших країн світу сформовано на основі порівняння основних показників в Україні та інших країнах світу.

Розуміння складності досліджуваних процесів дозволило автору запропонувати багаторівневу методику аналізу продуктивності праці у розрізі національної економіки, видів економічної діяльності, регіонів та окремих підприємств.

Задля спрямування економічної політики України на забезпечення росту продуктивності праці обґрунтовано основні принципи, серед яких наукової обґрунтованості, комплексності та пріоритетності, стратегічної орієнтації, адаптивності та синергетичності.

Забезпечення росту продуктивності праці стане основою для вирішення комплексу економічних проблем, зокрема, виходу на траєкторію стійкого розвитку, підвищення рівня добробуту населення, стабілізації зайнятості, інших.

Ключові слова: продуктивність праці, економічна політика, ефективність, принципи, підходи.

КАСИЧ А.А.

Производительность труда как индикатор эффективной экономической политики государства

В статье исследуются теоретические, методические и аналитические вопросы имплементации задач по повышению производительности труда в общий перечень ключевых задач государственной экономической политики. Низкая динамика экономического роста в Украине, отставание от развитых стран по показателю ВВП свидетельствуют о существовании системных проблем, важнейшей из которых являются низкая производительность труда. В условиях обострения демографических проблем и активизации процессов миграции численность занятого населения в стране постепенно сокращается, а, следовательно, выход на траекторию устойчивого развития требует обеспечения опережающей динамики производительности труда. Актуальность задачи повышения производительности труда подтверждается также и неспособностью государства уже на протяжении длительного промежутка времени обеспечить повышение заработной платы.

Целью статьи является обоснование целесообразности выделения вопросов роста производительности труда в самостоятельное направление в рамках экономической политики государства.

При написании статьи использованы следующие методы научных исследований: синтеза, исторический, анализа динамических рядов, графический, другие.

В статье представлены теоретическое обоснование целесообразности комплексного изучения проблемы производительности труда. На основе синтеза теоретической науки о природе экономической динамики аргументировано важность выделения данного направления целевой ориентации экономической политики в Украине, поскольку следует учитывать существующие взаимосвязи: активизация инвестиций может обеспечить модернизацию рабочих мест и рост фондовооруженности труда, а это в свою очередь обеспечит системе возможности для повышения производительности и роста заработной платы.

Аналитические природы динамики производительности труда проведено на основе показателей производительности труда в расчете на одного работника и в расчете на один отработанный час, среднегодового количества отработанных часов, продолжительности рабочей недели, средней почасовой оплаты, других. Понимание масштабов отставание Украины от многих других стран мира сформирован на основе сравнения основных показателей в Украине и других странах мира.

Понимание сложности исследуемых процессов позволило автору предложить многоуровневую методику анализа производительности труда в разрезе национальной экономики, видов экономической деятельности, регионов и отдельных предприятий.

Для направления экономической политики Украины на обеспечение роста производительности труда обоснованы основные принципы, среди которых научной обоснованности, комплексности и приоритетности, стратегической ориентации, адаптивности и синергетичности.

Обеспечение роста производительности труда станет основой для решения комплекса экономических проблем, в частности, выхода на траекторию устойчивого развития, повышения уровня благосостояния населения, стабилизации занятости, других.

Ключевые слова: производительность труда, экономическая политика, эффективность, принципы, подходы.

Labor productivity as an indicator of effective economic policy of the state

The article explores theoretical, methodological and analytical issues of implementation of tasks for increasing labor productivity in the general list of key tasks of state economic policy. Low dynamics of economic growth in Ukraine, lagging behind the developed countries in terms of GDP indicate that there are systemic problems, the most important of which is low productivity. With the aggravation of demographic problems and the intensification of migration processes, the number of employed population in the country is gradually decreasing, and therefore, access to the trajectory of sustainable development requires ensuring the forward dynamics of labor productivity. The urgency of the task of increasing labor productivity is also confirmed by the inability of the state to provide wages for a long period of time.

The purpose of the article is to substantiate the expediency of isolating the issue of growth of labor productivity into an independent within the limits of economic policy of the state.

In writing the article such research methods as: synthesis, historical, analysis of time series, graphic, others were used.

The article presents a theoretical substantiation of the feasibility of a detailed study of the problem of labor productivity. Based on the synthesis of theoretical science on the nature of economic dynamics, the importance of isolating this direction of economic policy orientation in Ukraine is argued, since it is necessary to take into account the existing interrelationships: activation of investments to provide modernization of jobs and capitalization of labor, which in turn will enhance the system and wage growth.

Analytical studies of the nature of labor productivity dynamics were conducted on the basis of labor productivity indicators per employee and per hour worked, annual average hours worked, working week duration, average hourly wage, and others. An understanding of the extent of Ukraine's backwardness from many other countries around the world is based on a comparison of key indicators in Ukraine and other countries.

Understanding the complexity of the processes studied allowed the author to offer a multilevel method of analysis of labor productivity in the context of the national economy, types of economic activity, regions and individual enterprises.

In order to focus Ukraine's economic policy on ensuring productivity growth, basic principles have been substantiated, including scientific validity, complexity and priority, strategic orientation, adaptability and synergies.

Ensuring productivity growth will become the basis for solving a complex of economic problems, in particular, entering the path of sustainable development, improving the level of welfare of the population, stabilizing employment, and others.

Keywords: labor productivity, economic policy, efficiency, principles, approaches.

Постановка проблеми. Рівень добробуту населення, його доходи є важливим індикатором ефективності функціонування національної економіки. Саме доходи і, безпосередньо, заробітна плата формують економічну основу життєдіяльності людини та визначають загальні тенденції на ринку праці. Однак в Україні впродовж тривалого періоду часу рівень заробітної плати, не зважаючи на його зростання у номінальному вираженні, залишається низьким та не відповідає ні потребам працівників, ні логіці розвитку економічних процесів, якщо використати його вираження в доларовому еквіваленті.

Змінюються уряди України, відбувається декларування підвищення соціальних стандартів, однак необхідних реформ, спрямованих на розвиток економічного базису підвищення рівня заробітної плати, не відбувається вже впродовж понад чверті століття. Так, за даними Державної служби статистики України, середня заробітна плата в Україні складала в 2002 р. – 65 дол США, в 2005 р. – 155 дол. США, в 2010 р. – 280 дол США, в 2012 р. – 192 дол. США та 267 – в 2017 р. Така ситуація піднімає на поверхню іншу системну проблему – низька продуктивність робочих місць, яка не дозволяє роботодав-

цям суттєво підняти заробітну плату, а з іншого боку саме роботодавці – власники підприємств не інвестують оновлення існуючих та створення нових високопродуктивних робочих місць. Низький рівень доходів населення зумовлює ряд інших негативних тенденцій, зокрема, активізацію трудової міграції, скорочення чисельності зайнятого населення, а це в свою чергу зумовлює скорочення трудового потенціалу національної економіки. Саме тому проблема продуктивності праці потребує дослідження та осмислення на рівні держави у контексті визначення ключових завдань економічної політики та здійснення багаторівневих заходів щодо спрямування процесів у необхідному напрямі розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Незважаючи на важливість окресленої проблеми системних досліджень питань цільової орієнтації економічної політики держави на забезпечення росту продуктивності праці в Україні проводилось не так багато. Слід підкреслити, що найчастіше аналіз продуктивності праці здійснюється в рамках вивчення проблем зайнятості населення – важливими, при цьому, є праці Песцової–Світалки О.С. [7], Семикіної М.В. [9], Штундер І.О. [12], інші. Безпосередньо питання продуктивності праці на макrorівні досліджувалось вченими: Базилюк А.В. [1], Гончарова Ю.В. [3], Кожем'якіної С.М. [6], Семикіної М.В. [9, 10]. Так, методичні підходи до вивчення продуктивності праці з позицій держави представлено в роботах [1, 2, 5, 11]. Аналітичні дослідження продуктивності загалом у національній економіці та у розрізі видів економічної діяльності, які свідчать про існування певних секторальних відмінностей, представлено в роботі [3]. Передумови зростання продуктивності комплексно та системно представлено в роботі [10]. Однак комплексу заходів щодо вирішення зазначеної проблеми на рівні держави через цільове спрямування економічної політики у зазначених працях не представлено.

Мета статті – обґрунтувати комплекс заходів державної економічної політики щодо підвищення рівня продуктивності праці на принципах стратегічної орієнтації, інтегрованого та багаторівневого підходу.

У контексті визначення умов досягнення характеристик ефективності державною економічною політикою щодо, в тому числі, продуктивності

праці є врахування теоретичного базису обґрунтування її змісту, систематизація існуючих методичних підходів до аналізу, узагальнення досвіду провідних країн в частині організаційного забезпечення реалізації, що і є завданнями статті.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення росту продуктивності праці в Україні слід віднести до складних стратегічно–значимих завдань, які потребують системного, комплексного та багаторівневого вирішення. Важливість виокремлення даного напрямку державної економічної політики базується на осмисленні теоретичного базису розвитку економічної науки та врахуванні зарубіжного досвіду.

В процесі дослідження відмінностей у результативності та динаміці розвитку окремих країн світу використовують традиційні підходи, які визначають важливість врахування впливу таких факторів як праця (чисельність зайнятого населення, інтенсивність використання робочої сили, кількість відпрацьованих годин, продуктивність), капітал (фізичний його обсяг, динаміка оновлення, інвестиції в основний капітал) та технології (інноваційна система, фінансування наукової сфери, чисельність працівників у науковій сфері).

Незважаючи на той факт, що технологічні зміни набули великого значення, слід наголосити, що і вони значною мірою залежать від фактору праці в розумінні розвитку інтелектуальної робочої сили.

Виробнича функція, за допомогою якої вчені традиційно описують випуск продукції в економічній системі, залежить, перш за все, від праці (L) та капіталу (K) взаємоз'язок між якими визначає причинно–наслідкові залежності, які й повинні бути взяті державою за основу в процесі формування економічної політики щодо забезпечення сталого розвитку.

На мікрорівні показник продуктивності праці традиційно використовується як важливий індикатор ефективності функціонування господарюючих суб'єктів. Саме продуктивність праці забезпечує економічну основу для виплати підприємством найманому працівнику заробітної плати та визначає цільову орієнтацію на підвищення фондоозброєності праці. Низька фондоозброєність праці, тобто низькопродуктивні робочі місця, не дозволяють працівнику забезпечити роботодавцю ріст продуктивності, а роботодавець, у свою чергу, не має можливості забезпечити підвищення реальної заробітної

плати. З іншого боку створення високопродуктивних робочих місць залежить від роботодавця, від його спроможності інвестувати у сучасні робочі місця. Однак, маючи низький рівень продуктивності власник підприємства, як свідчить приведена вище інформація щодо середньої заробітної плати, системно ігнорує пріоритетність завдання щодо забезпечення росту фондоозброєності. Фактично складається замкнене коло проблем, вирішення яких на мікрорівні потребує зваженої економічної політики держави щодо сприяння активізації інвестицій в основні засоби.

В окремих секторах та у національній економіці в цілому причинно-наслідкові залежності досліджуваних процесів аналогічні та доводять важливість формування та реалізації такої економічної політики, яка б сприяла підвищенню продуктивності на мікрорівні.

Необхідність розуміння та врахування зазначених теоретичних положень в процесі розробки змісту державної економічної політики безпосередньо щодо продуктивності та зайнятості потребує належного інформаційного забезпечення. Відповідно важливим з методичної точки зору є окреслення переліку показників, які не лише дозволяють визначити рівень безпосередньо продуктивності праці, а й встановити його вплив на інші економічні процеси.

Показник ВВП на душу населення характеризує існуючі відмінності між країнами у рівні економічного розвитку та добробуту і традиційно використовується аналітиками для характерис-

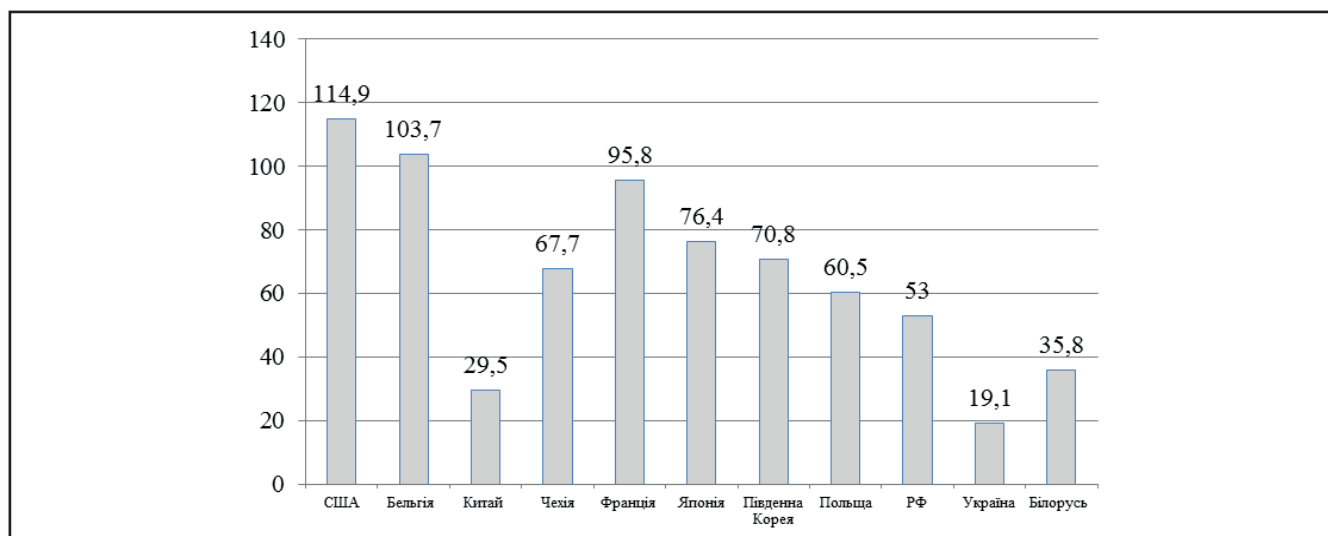
тики ефективності економічної політики держави в агрегованому вигляді. Такий підхід має свої переваги, однак для розуміння природи таких відхилень досить слушно використовувати показник продуктивності праці, розрахований у розрізі регіонів, видів економічної діяльності та для національної економіки в цілому. Це дасть можливість визначати зміст економічної політики держави в контексті здійснення структурних реформ, реалізації інвестиційної та інноваційної політики тощо.

Сповільнення економічного розвитку переважної більшості країн світу актуалізувало завдання комплексного аналізу продуктивності у контексті цільового спрямування державної економічної політики на підвищення темпів росту продуктивності праці.

Слід зауважити, при цьому, що і окремі країни, і міжнародні організації, зокрема, ОЕСР проводять системні дослідження динаміки продуктивності. Міністерство економіки України також щорічно готує доповідь «Продуктивність праці та продуктивність капіталу», однак її результати не містять порівняння з іншими країнами, що є важливим одержанням об'єктивної картини.

Для встановлення реальної ситуації звернемося до статистичної інформації та проведемо аналіз основних показників, які характеризують продуктивність в Україні і порівнянні з іншими країнами світу (рис. 1).

Представлені дані об'єктивно свідчать про суттєве відставання України за показником продуктивності праці не лише від розвинених країн, а й від колишніх соціалістичних країн. В Украї-

Рисунк 1. Продуктивність праці (з розрахунку на одного працівника) в Україні у порівнянні з іншими країнами світу, 2018 р.

Джерело: Світовий банк [13]

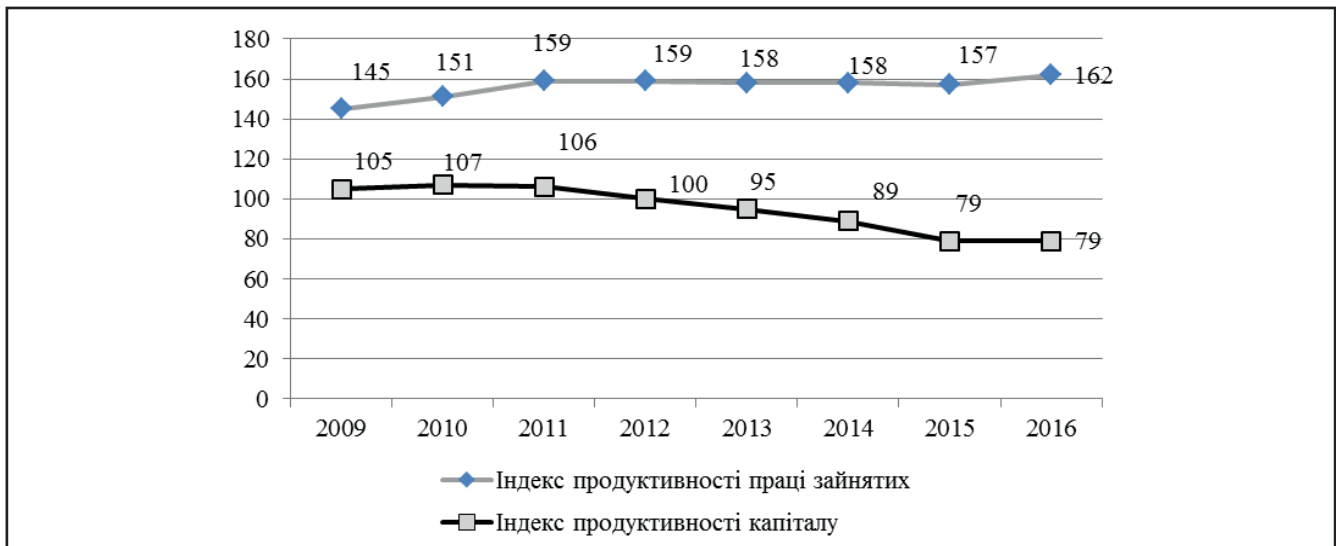

Рисунок 2. Індеси продуктивності праці та продуктивності капіталу в Україні

Джерело: побудовано автором за даними [8]

ні виробіток працівника менший у 6 разів, ніж у США та у 1,8 разів, ніж у Білорусі. А той факт, що в аналітичних оглядах Міністерства економічного розвитку і торгівлі цей показник стійко зростає свідчить про врахування інфляційної складової, оскільки навіть порівняння індексів продуктивності праці та продуктивності капіталу відображає протилежні тенденції. Тобто показник продуктивності капіталу, який є відношенням вартісних показників має протилежну тенденцію порівняно з продуктивністю праці.

Досить важливим для розуміння динаміки продуктивності праці та її впливу на динаміку економіч-

ного розвитку є співвідношення чисельності зайнятих та величини ВВП на душу населення (табл. 1).

За період з 1990 по 2017 роки представлені показники характеризувались суттєвими відмінностями. Так, в розвинених країнах спостерігалось зниження темпів росту чисельності зайнятих, а в окремі роки – навіть від'ємні темпи. При цьому зростання продуктивності праці сповільнювалось. Більш високими темпами продуктивність зростала в країнах, що розвиваються, та в транзитивних економіках. За показником ВВП на душу населення Україна має майже в 4 рази менший показник (3,1 тис. дол США у 2018 р.)

Таблиця 1. Динаміка чисельності зайнятого населення у порівнянні з динамікою ВВП на душу населення

Країни	Збільшення чисельності зайнятого населення, рази за період				Збільшення ВВП на душу населення, рази за період			
	2000 до 1990	2010 до 2000	2014 до 2010	1990–2017	2000 до 1990	2010 до 2000	2014 до 2010	1990–2017
США	1,15	1,07	1,02	1,26	1,52	1,33	1,15	2,33
Великобританія	1,01	1,08	1,03	1,13	1,38	1,45	1,14	2,29
Канада	1,1	1,16	1,04	1,34	1,13	1,97	0,91	2,02
Германія	1,01	1,04	1,01	1,06	1,07	1,76	0,99	1,86
Японія	1,06	0,99	0,98	1,02	1,48	1,15	0,76	1,29
Корея	1,18	1,10	1,06	1,38	1,80	1,85	1,23	4,10
Мексика	1,31	1,26	1,09	1,81	2,17	1,33	1,02	2,94
Туреччина	1,09	1,20	1,11	1,45	1,51	2,40	0,90	3,27
Польща	0,96	1,05	1,01	1,01	2,65	2,8	0,99	7,36
Чехія	1,05	1,01	1,02	1,09	1,54	3,3	0,87	4,42
РФ	0,95	1,05	1,00	1,00	0,51	6,03	0,85	2,60
Китай	1,14	1,07	1,03	1,27	3,02	4,73	1,76	25,08
Україна	0,92	0,98	1	0,9	0,4	4,68	0,71	1,35

Джерело: побудовано автором за даними [13]

СОЦІАЛЬНО–ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

порівняно із середнім світовим значенням (понад 11,3 тис дол США) (і розрив не лише не зменшується, а й збільшується); динаміка ВВП є нестійкою та значною мірою залежить від ситуації у глобальній економіці; величина боргів країни постійно зростає; зайнятість лише за період з 2010 по 2017 рр. скоротилась на 15,8%.

На величину та динаміку ВВП впливають не лише зміни у загальній чисельності зайнятого населення, а й кількість відпрацьованих годин, адже тривалість роботи зайнятих працівників має суттєві відмінності у різних країнах. Так, за даними Міжнародної організації праці [43], середній рівень тривалості робочого тижня в розвинених країнах складає від 32 годин (у Нідерландах) та 35 годин (у Німеччині) до 39 годин (у США та Японії). Для трансформаційних економік (Чехія, Польща, Румунія) цей показник складає 39–40 годин. Тривалість робочого тижня в країнах, що розвиваються, значно більша: Південна Корея – 44 год., Мексика – 42 год., Туреччина – 47 год., Китай – 47 год., Єгипет – 53 год. В Україні цей показник складає 39 годин.

Тривалість робочого тижня визначає загальну кількість середньорічної кількості відпрацьованих годин одним зайнятим працівником (рис. 3).

Фактично один зайнятий працівник в Україні відпрацьовує на 8,3% менше, ніж в США, на 34% менше – порівняно з Південною Кореєю та навіть на 17% менше, ніж в Російській Федерації. Тривалість робочого тижня, а, відтак, і кількість відпрацьованих годин: по-перше, в країнах, які розвиваються, більша порівняно з розвиненими країнами;

по-друге, у всіх країнах цей показник має стійку тенденцію до зменшення. Що стосується кількості відпрацьованих одним зайнятим годин в Україні, то вона є неадекватно низькою та не відповідає ні етапу розвитку господарства, ні потребам забезпечення позитивної та стійкої динаміки ВВП.

Країна може дозволити собі скорочення тривалості робочого тижня виключно за умови забезпечення росту продуктивності праці зайнятих працівників. Саме тому досліджуючи динаміку ВВП слід розрахувати показники продуктивності з розрахунку на одиницю відпрацьованого часу та доповнити його аналізом динаміки продуктивності праці (табл. 2).

Найвищий рівень продуктивності праці за одну годину робочого часу мають Люксембург, Норвегія, США. Якщо виразити продуктивність в інших країнах через відповідний показник США, то маємо ситуацію, коли навіть в Південній Кореї, Чехії, Польщі відповідні показники складають менше половини значення США. Це свідчить про високий рівень продуктивності праці та високий рівень ефективності використання робочого часу працівниками, що значною мірою залежить від модернізації робочих місць. Щодо динаміки показника продуктивності праці за відпрацьовану годину, то слід наголосити, що: темпи росту в багатьох розвинених країнах сповільнюються та навіть стають від'ємними; саме більш високі темпи росту даного показника в країнах, що розвиваються, дозволяють їм поступово долати відставання за показником ВВП.

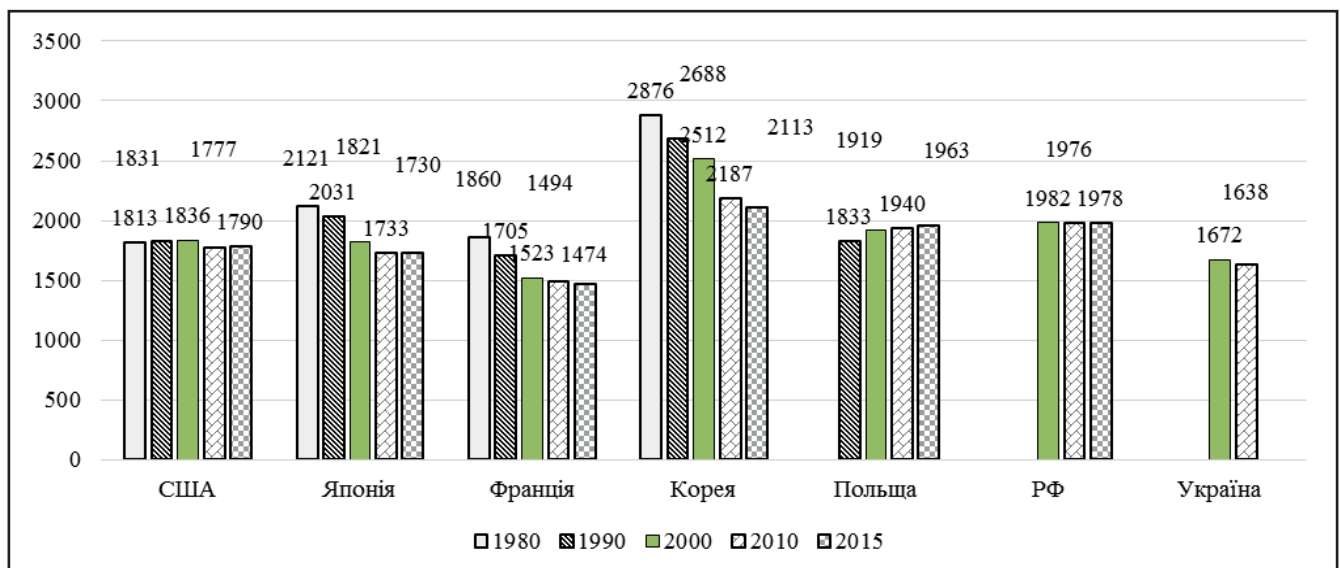

Рисунок 3. Динаміка середньорічної кількості відпрацьованих годин одним зайнятим працівником
Джерело: [13]

Таблиця 2. Продуктивність праці за відпрацьовану годину та її динаміка

Країни	Продуктивність праці за одну відпрацьовану годину, дол. США (ПКС)	Відсоток відносно показника США, %	Темпи росту продуктивності середні за десятиліття, %				Середня заробітна плата Євро	Тривалість робочого тижня	Середня погодинна оплата дол. США (ПКС)
			1970-ті	1980-ті	1990-ті	2000-ні			
Україна	3,8	–	–	–	–	–	180	39	1,15
РФ	26,5	36,8	в.д.	в.д.	в.д.	3,14	514	38	3,38
Польща	38,0	52,7	в.д.	в.д.	в.д.	3,23	759	40	4,74
Туреччина	43,8	60,7	в.д.	в.д.	в.д.	2,74	570	47	3,03
Корея	37,2	51,5	в.д.	5,47	5,4	4,71	–	44	
Чехія	42,2	58,5	в.д.	в.д.	1,3	2,31	750	39	4,81
Ізраїль	42,7	59,2	в.д.	в.д.	0,1	1,01	–	36	
Словаччина	43,3	60,1	в.д.	в.д.	2,6	3,52	692	39	4,44
Японія	46,2	64,2	4,38	3,09	2,4	1,47	2800	39	17,95
Канада	53,5	74,2	1,97	1,02	1,6	0,77	2400	36	16,67
Швеція	71	97,2	2,43	1,26	1,9	1,26	3100	36	21,53
Германія	72,2	100,00	4,03	2,04	2,6	0,40	2275	35	16,25
США	72,1	100,00	1,76	1,29	1,6	2,32	3050	39	19,55
Норвегія	83,1	115,4	4,61	2,31	2,7	–0,14	3700	34	27,21
Люксембург	98,5	136,6	в.д.	2,69	1,9	–0,9	2956	38	19,45

Джерело: [14]

Підсумовуючи представлені аналітичні дослідження констатуємо необхідність формування потужної аналітичної інформації, яка й стане основою для виокремлення в межах економічної політики комплексу заходів щодо підвищення продуктивності праці.

Узагальнення методичних підходів щодо визначення рівня продуктивності праці на макrorівні, викладених у працях вчених, а також міжнародних аналітичних агенцій, що дозволяє виокремити такі основні рівні аналізу продуктивності праці та систематизувати існуючі показники (табл. 3).

Саме такий багаторівневий підхід до аналізу дасть можливість сформулювати інформаційну базу для обґрунтування змісту заходів державної економічної політики щодо продуктивності праці.

Додатково досліджуючи витрати праці економічної системи доцільно використовувати такі показники, як чисельність зайнятого населення, кількість відпрацьованих години, хоча ці показники не будуть враховувати, наприклад, рівень освіти зайнятого населення, виробничий досвід, що також впливають на продуктивність праці, однак більше враховуються в показниках багато-

Таблиця 3. Показники, що характеризують продуктивність праці та дію її чинників

№	Етапи багаторівневого аналізу	Показники
1.	Аналіз продуктивності праці на макrorівні	– продуктивність праці (з розрахунку на одного зайнятого); – продуктивність праці (з розрахунку на одну відпрацьовану годину);
2.	Аналіз продуктивності праці у розрізі видів економічної діяльності та галузей промисловості	– темпи росту продуктивності праці; – індекс співвідношення динаміки ВВП та динаміки продуктивності праці; – фондоозброєність праці;
3.	Аналіз продуктивності праці у розрізі регіонів	– індекс співвідношення динаміки заробітної плати та продуктивності праці; – індекс співвідношення динаміки фондоозброєності та продуктивності праці;
4.	Аналіз продуктивності праці окремих підприємств	– частка інвестицій в основний капітал у ВВП, % – величина інвестицій з розрахунку на одного зайнятого; – витрати на наукові та науково-дослідні роботи

Джерело: складено автором

факторної продуктивності. Чисельність зайнятого населення, його продуктивність та динаміка залишаються одними з важливих чинників економічного розвитку, кількісні характеристики яких, у різних країнах суттєво різняться. Для того, щоб відбувалось зростання показника ВВП на душу населення збільшення чисельності населення (яке в чистому виді є екстенсивним чинником росту ВВП країни) повинно перекриватись зростанням продуктивності праці (яке відображає, в тому числі, удосконалення кваліфікації праці).

Все вище викладене свідчить про необхідність виокремлення в межах економічної політики держави напряму щодо підвищення продуктивності праці, який у повній мірі буде інтегрованим з іншими напрямами.

За визначенням Економічної енциклопедії «Економічна політика є комплексом економічних цілей і заходів держави та уряду, які забезпечують вирішення довготермінових (стратегічних) та короткострокових (тактичних) завдань розвитку економічної системи відповідно до інтересів країни і втілюється в економічній програмі» [4, с. 435].

Економічні інтереси суспільства не є стабільними, а відтак, повинні відбуватись зміни всього комплексу заходів з розробки та реалізації економічної політики. Поряд зі спрямуванням зусиль держави на забезпечення досягнення традиційних стратегічних цілей, економічна політика повинна мати чіткі акценти на вирішенні найбільш нагальних завдань для даної економічної системи.

Не ставлячи під сумнів важливість таких цілей як досягнення певного обсягу ВВП, вихід на траєкторію стійкого економічного зростання, підвищення рівня зайнятості, збалансування державного бюджету тощо, слід зазначити, що їх досягнення значною мірою залежить від спроможності системи забезпечити ріст продуктивності праці. Таким чином імплементація цілей щодо росту продуктивності праці є органічним процесом, який потребує конкретизації на рівні обґрунтування змісту підходів, принципів та заходів.

Досліджуючи продуктивність праці в якості індикатора ефективності економічної політики держави та обґрунтовуючи зміст необхідних заходів доцільно дотримуватись таких принципів:

- наукової обґрунтованості – зміст сучасної економічної політики держави повинен базуватись на наукових теоріях та враховувати закономірності соціально–економічних процесів;
- комплексності та пріоритетності – економічна політика повинна охоплювати комплекс напрямів розвитку економічної системи, однак при цьому зміщувати акценти у контексті необхідності забезпечення вирішення найбільш нагальних проблем відповідного етапу;
- стратегічної орієнтації – економічна політика повинна передбачати розробку довгострокових орієнтирів розвитку і не лише в якісному формулюванні, а й кількісному вираженні;
- адаптивності – зміст економічної політики повинен постійно змінюватись та удосконалюватись.

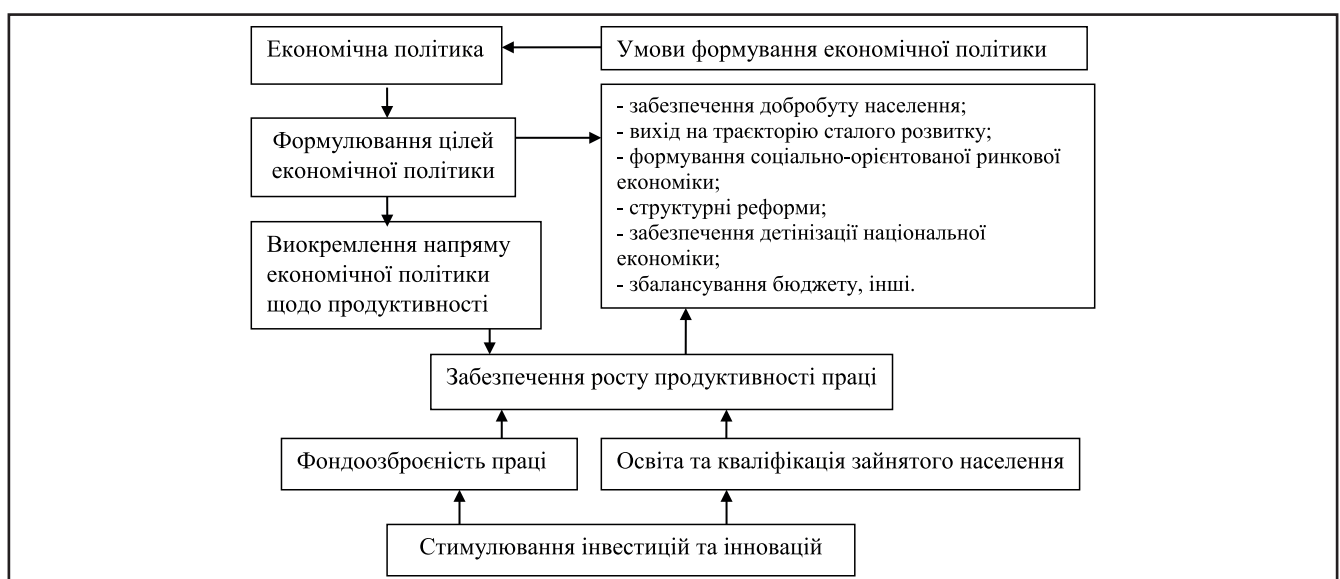

Рисунок 4. Обґрунтування цілей щодо росту продуктивності праці в рамках економічної політики держави

Джерело: побудовано автором

люватись відповідно етапу розвитку економічної системи, викликам зовнішнього середовища;

- синергетичності – вирішення завдання підвищення продуктивності праці, враховуючи логіку та причинно-наслідкові залежності між економічними процесами супроводжується вирішенням багатьох інших пов'язаних проблем, що й забезпечує синергетичний ефект.

Реалізація зазначених принципів вимагає застосування таких основних підходів, зокрема:

- інтегрованого підходу – питання продуктивності праці потребують врахування та виокремлення в рамках загальної державної економічної політики враховуючи актуальність та існуючі причинно-наслідкові залежності економічних процесів;

- багаторівневого підходу – вирішення проблеми забезпечення росту продуктивності на макrorівні потребує здійснення заходів на мікрорівні, у розрізі секторів економіки та видів економічної діяльності, що і забезпечить системне вирішення даної проблеми.

Висновки

Продуктивність праці потребує системного дослідження в контексті підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки, оскільки відставання за вказаним показником відноситься до системних причин низької динаміки економічного та соціального розвитку України.

Сформована на багаторівневій основі інформаційна база щодо продуктивності стане основою для обґрунтування змісту економічної політики держави за даними напрямом, який в повній мірі визначає спроможність системи забезпечити реалізацію інших стратегічних цілей. Продуктивність праці, таким чином, набуває особливого значення та стає індикатором ефективності економічної політики. Застосування запропонованих у статті принципів дозволить сформувати комплексні умови, оскільки необхідна динаміка продуктивності не забезпечується в автоматичному режимі, вона є результатом комплексу заходів економічної політики, найважливішими серед яких є:

- активізація інвестицій та інновацій, що сприятиме як росту фондоозброєності праці, так і підвищенню кваліфікації персоналу, розвитку науки;
- розробка та реалізація програми модернізації робочих місць;
- удосконалення трудового законодавства в контексті захисту інтересів робочої сили;

- забезпечення прозорих правил функціонування ринків товарів і послуг та регулювання діяльності монополій та олігополій;

- провадження реформ з децентралізації та створення реальних умов для розвитку територій;

- підвищення ефективності (продуктивності) функціонування державних, регіональних та місцевих органів влади;

- реформування системи освіти та перетворення її на «драйвер» економічного розвитку країни.

Список використаних джерел

1. Базиліук А.В. Методичні аспекти розрахунку продуктивності праці на макrorівні / А.В. Базиліук // Формування ринкових відносин в Україні. – 2013. – Вип. 8. – С. 39–42.
2. Баластрик Л.О. Сучасний стан та проблеми зайнятості населення / Л.О. Баластрик, О.В. Прушківська // Вісник Запорізького національного університету. – 2012. – № 3(15). – С. 102–106 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2012/eco-3-2012/102-106.pdf>.
3. Гончаров Ю.В. Тенденції і проблеми аналізу продуктивності праці в цілому в економіці та за деякими видами промислової діяльності / Ю.В. Гончаров // Ефективна економіка. – 2014. – № 3.
4. Економічна енциклопедія у трьох томах. Т.3 / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 952 с
5. Касич А.О. Управління кадровою безпекою на українських підприємствах через призму макроекономічних процесів / А.О. Касич, Г.С. Медвіль // Ефективна економіка. – 2019 – № 1. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2018/12.pdf,
6. Кожем'якіна С.М. Продуктивність праці: вектор макроекономічних показників / С.М. Кожем'якіна // Ринок праці та зайнятості населення. – 2014. – № 4. – С. 49–53.
7. Песцова-Світалка О.С. Сучасний стан та оцінка забезпечення ефективної зайнятості населення в Україні / О.С. Песцова-Світалка // Економіка і суспільство. – 2017– Випуск 13. – С. 1026–1032.
8. Продуктивність праці та продуктивність капіталу. Міністерство економічного розвитку і торгівлі 2018 р. 12 с.
9. Семикіна М.В. Мотивація ефективної зайнятості: пошук оптимальної стратегії : [монографія] / М.В. Семикіна, Н.А. Іщенко. – Кіровоград : КОД, 2012. – 216 с.
10. Семикіна М.В. Продуктивність праці: методологія вимірювання, передумови зростання / М.В. Семикіна

// Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2010. – Вип. 17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_17_ekon/stat_17/70.pdf.

11. Фединець Н.І. Соціологія ринку / Н.І. Фединець, Ю.Б. Миронов, М.Р. Гонська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kerivnyk.info/sociologia-rynku6>.

12. Штундер І.О. Інституційні обмеження ефективної зайнятості в Україні / І.О. Штундер // Вісник КНЕУ. – 2015. – № 1. – С. 22–33.

13. Indicators. The World Bank [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.worldbank.org/en/search?q>

14. OECD [Electronic resource]. – Mode of access: <https://stats.oecd.org/Index.aspx>.

References

1. Bazyliuk A.V. Metodichni aspekty rozrakhunku produktyvnosti pratsi na makrorivni / A.V. Bazyliuk [Metodichni aspekty of rozrakhunku pratsi na makrorivni] // Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukraini. – 2013. – Vyp. 8. – S. 39–42.

2. Balastryk L.O. Suchasnyi stan ta problemy zainiatosti naselennia / L.O. Balastryk, O.V. Prushkivska // Visnyk Zaporizkoho natsionalnogo universytetu. – 2012. – № 3(15). – S. 102–106 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2012/eco-3-2012/102-106.pdf>.

3. Honcharov Yu.V. Tendentsii i problemy analizu produktyvnosti pratsi v tsilomu v ekonomitsi ta za deiakomy vydamy promyslovoi diialnosti / Yu.V. Honcharov // Efektyvna ekonomika. – 2014. – №3.

4. Ekonomichna entsyklopediia u trokh tomakh. T.3 / Redkol.: S.V. Mochernyi (vidp. red.) ta in. – K.: Vydavnychiy tsentr «Akademii», 2002. – 952 s.

5. Kasych A.O. Upravlinnia kadrovoi bezpekoiu na ukrainskykh pidpriemstvakh cherez pryzmu makroekonomichnykh protsesiv / A.O. Kasych, H.S. Medvil // Efektyvna ekonomika. – 2019 – №1. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2018/12.pdf,

6. Kozhemiakina S.M. Produktyvnist pratsi: vektor makroekonomichnykh pokaznykiv / S.M. Kozhemiakina // Rynok pratsi ta zainiatist naselennia. – 2014. – № 4. – S. 49–53.

7. Pestsova–Svitalka O.S. Suchasnyi stan ta otsinka zabezpechennia efektyvnoi zainiatosti naselennia v Ukraini / O.S. Pestsova–Svitalka // Ekonomika i suspilstvo. – 2017– Vypusk 13. – S. 1026–1032.

8. Produktyvnist pratsi ta produktyvnist kapitalu. Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku i torhivli 2018 r. 12 s.

9. Semykina M.V. Motyvatsiia efektyvnoi zainiatosti: poshuk optymalnoi stratehii: [monohrafiia] / M.V. Semykina, N.A. Ishchenko. – Kirovohrad : KOD, 2012. – 216 s.

10. Semykina M.V. Produktyvnist pratsi: metodolohiia vymiriuvannia, peredumovy zrostannia / M.V. Semykina // Naukovi pratsi Kirovohradskoho natsionalnogo tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky. – 2010. – Vyp. 17 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_17_ekon/stat_17/70.pdf.

11. Fedynets N.I. Sotsiologhiia rynku / N.I. Fedynets, Yu.B. Myronov, M.R. Honska [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://kerivnyk.info/sociologia-rynku6>.

12. Shtunder I.O. Instytuttsiini obmezhenia efektyvnoi zainiatosti v Ukraini / I.O. Shtunder // Visnyk KNEU. – 2015. – № 1. – S. 22–33.

13. Indicators. The World Bank [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.worldbank.org/en/search?q>

14. OECD [Electronic resource]. – Mode of access: <https://stats.oecd.org/Index.aspx>

Дані про автора

Касич Алла Олександрівна,

д.е.н., проф., завідувач кафедри менеджменту, Київський національний університет технологій та дизайну
e-mail: Kasich.alla@gmail.com

Данные об авторе

Касич Алла Александровна,

д.э.н., проф., заведующий кафедрой менеджмента, Киевский национальный университет технологий и дизайна
e-mail: Kasich.alla@gmail.com

Data about the author

Alla Kasych,

D. of Sc. (Economics), Professor, Head of Management Department, Kyiv National University of Technologies and Design

e-mail: Kasich.alla@gmail.com

Можливості та локалізації розвитку соціального підприємництва в Україні

Предмет дослідження – соціальне підприємництво, як одна з нових гібридних організаційних форм, яка передбачає використання бізнес методів для вирішення різноманітних соціальних проблем.

Метою дослідження є пошук нових інноваційно-комерційних підходів для вирішення питань у соціальній сфері.

Методи дослідження. У роботі було застосовано загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання: системний аналіз та синтез, дедуктивний і індуктивний методи, методи аналогій, узагальнення та порівняння, табличний метод.

Результати роботи – обґрунтовано та використано критерії, які дозволяють чітко визначити та відокремити соціальне підприємництво від традиційного бізнесу. Проаналізовано види соціальних підприємств за організаційно-правовою формою, регіональним розташуванням, галузевою належністю, соціальним призначенням. Запропоновано шляхи забезпечення сталого розвитку соціальних підприємств та послідовність етапів оцінювання ефективності результатів їх діяльності.

Висновки. Наявність великої кількості соціальних проблем та вразливих груп населення в Україні змушує шукати нові та інноваційні підходи до їх вирішення. Використання комерційних підходів у соціальній сфері – це світовий тренд, який позитивно зарекомендував себе у багатьох країнах, враховуючи фінансову стійкість та значний соціальний ефект. Соціальне підприємство відрізняється від інших підприємств тим, що для нього соціальний ефект є цілеспрямованим результатом, а не побічним продуктом діяльності. Соціальні цілі закріплені у статуті та є обов'язковими до виконання. Прибуток від комерційної діяльності розподіляється на реалізацію соціальних цілей. Оцінка соціального та економічного ефекту є фактором розвитку соціального підприємництва і залучення донорів та інвесторів. Популяризація соціального підприємництва сприятиме подоланню патерналістського сприйняття соціальних проблем у суспільстві.

Ключові слова: соціальне підприємництво, соціальне підприємство, фінансова допомога, стартап, інкубатор, акселератор, економічний та соціальний ефект.

БАТАЖОК С.Г.

Возможности и локализации развития социального предпринимательства в Украине

Предмет исследования – социальное предпринимательство, как одна из новых гибридных организационных форм, которая предусматривает использование бизнес методов для решения различных социальных проблем.

Целью написания **статьи** является анализ проблемных аспектов практического реформирования местного самоуправления на основе децентрализации власти и поиск путей совершенствования формирования финансовой независимости объединенных территориальных общин.

Методы исследования. В работе были использованы общенаучные и специальные методы научного познания: системный анализ и синтез, дедуктивный и индуктивный методы, методы аналогий, обобщения и сравнения, табличный метод.

Результаты работы – обосновано и использовано критерии, которые позволяют четко определить и отделить социальное предпринимательство от традиционного бизнеса. Проанализированы виды социальных предприятий по организационно-правовой форме, региональным расположением, отраслевой принадлежностью, социальным назначением. Предложены пути обеспечения устойчивого развития социальных предприятий и последовательность этапов оценки эффективности результатов их деятельности.

Выводы. Наличие большого количества социальных проблем и уязвимых групп населения в

Україне заставляє шукати нові інноваційні підходи до їх вирішення. Використання комерційних підходів в соціальній сфері – це світовий тренд, який позитивно зарекомендував себе в багатьох країнах, включаючи фінансову стійкість і значущий соціальний ефект. Соціальне підприємство відрізняється від інших підприємств тим, що для нього соціальний ефект є цільовим результатом, а не побічним продуктом діяльності. Соціальні цілі закріплені в статуті і є обов'язковими до виконання. Прибуток від комерційної діяльності розподіляється на реалізацію соціальних цілей. Оцінка соціально–економічного ефекту є фактором розвитку соціального підприємництва, залучення донорів і інвесторів. Популяризація соціального підприємництва сприятиме подоланню патерналистського сприйняття соціальних проблем в суспільстві.

Ключові слова: соціальне підприємництво, соціальне підприємство, фінансова допомога, стартап, інкубатор, акселератор, економічний і соціальний ефект.

BATAZHOK S.G.

Opportunities and localization of development of social enterprise in Ukraine

The subject of the study – social entrepreneurship as one of the new hybrid organizational forms that involves the use of business methods to address a variety of social issues.

The purpose of the study is search for new innovative and commercial approaches to solving social issues.

Research methods. In the work the general scientific and special methods of scientific knowledge were used: system analysis and synthesis, deductive and inductive methods, analogical methods, generalization and comparison, tabular method.

The results of the work. Justified and used criteria that allow a clear definition and separation of social entrepreneurship from traditional business. The types of social enterprises are analyzed according to the organizational–legal form, regional arrangement, branch affiliation, social purpose. The ways of ensuring the sustainable development of social enterprises and the sequence of stages of evaluation of the effectiveness of the results of their activities are proposed.

Conclusions. The presence of a large number of social problems and vulnerable groups in Ukraine makes it necessary to seek new and innovative approaches to their solution. The use of commercial approaches in the social sphere is a global trend that has proven to be positive in many countries, taking into account financial sustainability and a significant social impact. A social enterprise differs from other enterprises by the fact that for it the social effect is a purposeful result, and not a by–product of activity. Social goals are enshrined in the charter and are mandatory. Profit from commercial activities is allocated to the realization of social goals. An assessment of the social and economic impact is a factor in the development of social entrepreneurship and the involvement of donors and investors. Popularization of social entrepreneurship will help to overcome the paternalistic perception of social problems in society.

Keywords: social enterprise, social enterprise, financial assistance, startup, incubator, accelerator, economic and social effect.

Постановка проблеми. З 2015р. соціальне підприємництво (СП) в Україні стало розвиватися більш активно як вимушена реакція суспільства на погіршення соціально–економічної ситуації. СП набуває все більшого поширення в Україні завдяки своїй здатності вирішувати соціальні та економічні проблеми.

Створення та розвиток соціальних підприємств пов'язаний з потребами, які держава наразі не може повністю задовольнити з різних причин

(найгострішими з цих потреб є подолання безробіття, посилення соціального захисту та охоплення вразливих груп населення). Для громадських організацій мотивацією створення соціального підприємства є можливість диверсифікувати фінансування, зменшити свою залежність від коштів донорів, бути більш самостійними у прийнятті рішень щодо напрямів витрачання коштів.

Аналіз досліджень та публікацій. Значний внесок у розробку та аналіз проблем, пов'язаних

з розвитком соціального підприємництва внесли вчені С. Алворд, Г. Діс, Б. Дрейтон, Дж. Кікал, Т. Лайонс, Дж. Майр, І. Марті, М. Маклін, А. Передо, Ф. Спреклі та інші. Серед українських авторів, які досліджують проблеми соціального підприємництва, можна відзначити роботи З. Варналія, З. Галушки, О. Кіреєвої, В. Удодової, В. Шаповал та інші. Соціально спрямована підприємницька діяльність в Україні потребує подальшого вивчення нових організаційних форм, розробки інноваційно-комерційних способів вирішення питань у соціальній сфері та їх практичної реалізації.

Метою статті є з'ясування сутності поняття соціального підприємництва, дослідження його характеристик, значення та стану розвитку в Україні.

Виклад основного матеріалу. За своєю суттю СП визначається як бізнес, що розв'язує соціальні проблеми у громадах. Мета якого – досягнення економічного та соціального ефекту. СП позначають трьома літерами Р: Profit – прибуток (бізнес), People – люди (соціум), Planet – планета (довкілля), що вказує на самодостатність підприємства в ресурсах, які використовуються для власного реінвестування та соціального інвестування. Міжнародний та вітчизняний досвід свідчить, що у розв'язанні соціальних проблем немає кращої альтернативи, ніж підприємницька діяльність, оскільки такий вид діяльності має подвійний ефект: прибуток підвищує якість життя населення і забезпечує життєздатність підприємства через зменшення потреби в постійній фінансовій допомозі. Соціальне підприємство відрізняється від інших підприємств тим, що для нього соціальний ефект є прямим цілеспрямованим результатом, а не побічним продуктом діяльності. Це означає, що соціальні цілі повинні бути закріплені у статуті підприємства. Інша відмінність соціального підприємства від звичайної підприємницької діяльності – це розподіл прибутку. Цей критерій вказує, як буде розподілено прибуток від комерційної діяльності залежно від соціальних цілей. В Україні ототожнюють корпоративну соціальну відповідальність (КСВ) із СП. Основною метою соціально відповідального підприємництва є створення продукту чи послуги та отримання прибутку, при цьому соціальний ефект є додатковим аспектом, доцільність якого визначається рішенням керівництва. Для соціального підприємства соціальний ефект є його сутністю та обов'язковою складовою.

З 2015р. СП розвивається більш активно в Україні, що є дією громад на погіршенням соціально-економічної ситуації. В 2013р. діяло 41 соціальне підприємство, 2016–2017рр. 150 соціальних підприємств. Соціальні підприємства створюються заради вирішення проблем безробіття, соціального захисту та інтеграції вразливих груп населення в суспільство. Проте в Україні відсутнє єдине чітке визначення СП в законодавчій та професійній сфері. Каталог соціальних підприємств визначає соціальне підприємство як організацію (незалежно від організаційно-правової форми), яка вирішує соціальні та/або екологічні проблеми. Ключовими критеріями належності організації до групи соціальних підприємств є [2]:

- працевлаштування вразливих груп населення (таких як ветерани АТО, ВПО, особи з інвалідністю, мешканці сільської місцевості та ін.);
- прибуток від діяльності повністю або частково спрямовується на підтримання статутної діяльності громадського об'єднання, благодійної організації, благодійного фонду;
- прибуток повністю або частково витрачається на фінансування окремих видів послуг для соціально вразливих груп населення.

Такий підхід і таке визначення значно обмежені лише соціальною складовою і не враховує, що соціальне підприємство – це самостійний суб'єкт господарювання, створений відповідно до законодавства для виробництва продукції та надання послуг з метою задоволення суспільних потреб та отримання прибутку. Це та складова, на яку звертають увагу організації та фонди, що надають фінансову підтримку бізнес-проектам з можливістю досягти соціального ефекту.

Враховуючи зазначені вище підходи, СП можна визначити як підприємницьку діяльність, спрямовану на вирішення соціальних проблем за рахунок доходів, отриманих від власної діяльності. Формування належного розуміння поняття «соціальне підприємство» в Україні відкриє нові перспективи для ефективної співпраці підприємців з організаціями і фондами, що надають фінансову підтримку.

Відсутність ресурсів в державному бюджеті і фінансування соціальної сфери за залишковим принципом спонукає людей і громади ставати більш активними і шукати інноваційні підходи до вирішення своїх проблем, тому СП розвивається швидше як певна реакція на складну економіч-

ну ситуацію. Використання бізнесових підходів у соціальній сфері застосовується в усьому світі і поки що кращої альтернативи не знайдено. Якщо органи місцевого самоврядування зроблять комфортні умови для ведення бізнесу, зокрема й соціального, буде ефект масштабу: збільшиться наповненість місцевого бюджету, зменшиться рівень безробіття, зросте добробут усієї громади.

Економічним наслідком соціального підприємництва є підвищення сукупної економічної ефективності, оскільки залучаються ресурси, які до цього були непридатні: вразливі групи населення, відходи виробництва і життєдіяльності, а також їхні різноманітні комбінації [1].

Згідно з Каталогом соціальних підприємств, у 2017р. найбільш поширеними за галузевою належністю сферами діяльності в Україні були: реабілітація вразливих категорій населення (18%), сільськогосподарське виробництво та збут (15%), продаж товарів (благодійні крамниці, он-лайн продажі, хенд-мейд) (14%), харчова промисловість та заклади громадського харчування (12%), швейне виробництво (8%), освітні послуги (7%), екологія (4%), охорона здоров'я (4%), туризм (3%). Але часто соціальні підприємства не обмежуються лише однією галуззю, а працюють як багато-профільні чи комбіновані підприємства [2].

Вибір галузі залежить від вимог часу та розвитку бізнес-середовища. З проведенням децентралізації в місцевих територіальних громадах виникає необхідність придбання соціальних послуг. Найбільш перспективними є підприємства, діяльність яких спрямована на покриття потреб держави в забезпеченні соціальної допомоги. Значно зростає кількість підприємств, які працюють у галузі інформаційних технологій (ІТ), що пов'язано з попитом на ІТ-рішення, зокрема в державній сфері та сфері надання громадських послуг.

Важливою класифікаційною ознакою соціальних підприємств є їх соціальне призначення, оскільки це відрізняє їх від звичайних прибуткових підприємств та бізнес-проектів. Соціальні підприємства спрямовують свої зусилля на досягнення декількох цілей одночасно, проте найбільш активно соціальні підприємства працюють над працевлаштуванням соціально вразливих груп населення (61%), формуванням прибутку для підтримки діяльності організації (53%), формуванням прибутку для підтримки послуг для окремих груп населення (40%), формуванням

прибутку для фінансування окремих видів послуг (27%) [2].

Обрана галузь діяльності та соціальне призначення соціального підприємства часто впливають на рішення щодо обрання форми розподілу прибутку. Цей критерій вказує яким чином розподіляється прибуток від комерційної діяльності залежно від соціальних цілей. В Україні найпоширенішими є такі варіанти:

Весь прибуток реінвестується в розширення підприємницької діяльності. Такий підхід притаманний соціальним підприємствам, які створено людьми із соціально вразливих категорій для самопомоги та працевлаштування, а також кооперативам, метою яких є підвищення якості життя громади. У Європі такі підприємства позначаються аббревіатурою WISE (Work Integration Social Enterprise – соціальне підприємство трудової інтеграції) і підтримуються владою оскільки виконують дві важливі функції: 1) надають соціальні послуги клієнтам (які у той же час є працівниками); 2) дають можливість представникам уразливих груп заробляти собі на життя самостійно і не відчувати себе залежними від допомоги держави. Часто такі соціальні підприємства не мають прибутку, оскільки не можуть конкурувати з традиційним бізнесом, однак, за його наявності, створюють додаткові робочі місця для працевлаштування ще більшої кількості людей з уразливих груп населення [4].

Частина прибутку реінвестується, частина йде на соціальні цілі. Такий розподіл характерний для соціальних підприємств, створених громадськими організаціями та благодійними фондами. Частина прибутку, призначена для соціальних цілей, перераховується громадській організації чи благодійному фонду, що витрачає кошти на досягнення соціального ефекту. Такий варіант розподілу прибутку є найбільш поширеним у світі, оскільки сприяє розвитку комерційної складової і отримання більшого соціального ефекту. Пропорція розподілу прибутку може змінюватися залежно від факторів: конкуренція, інфляція, кон'юнктура ринку, ціна, собівартість, податкова система тощо.

Весь прибуток іде на досягнення соціального ефекту. Такий підхід використовують соціальні підприємства, здебільшого створені тандемом ГО–ФОП (ГО–ТОВ), коли ГО надає у користування ФОП (або приватному підприємству) певні засоби виробництва (приміщення) для комерційної діяльності, натомість весь прибуток повертається

громадській організації. До цього типу належать майже всі благодійні магазини, які мають різні організаційно-правові форми і передають прибуток на соціальні проекти (свої чи інших організацій).

За організаційно-правовою формою найбільш поширеними соціальними підприємствами є ТОВ (25%), ФОП (15%), ГО (13%), сільськогосподарські кооперативи (11%), спільні соціальні підприємства ГО/ФОП та ГО/ТОВ (14%). За тривалістю діяльності функціонують соціальні підприємства від 1–3 р. (48%), 4–9р. (29%), понад 10р. (23%). За кількістю працюючих переважно – це малі підприємства до 5 осіб (56%), 6–10 осіб (19%), 11–50 осіб (16%), понад 50 осіб (9%). Найбільша кількість соціальних підприємств припадає на північні (43%), зокрема м. Київ (20%), і західні регіони країни (27%). Соціальних підприємств немає лише у Рівненській області [2].

Створення та розвиток соціальних підприємств пов'язане з усвідомленою необхідністю вирішувати соціальні проблеми.

Проблемним питанням залишається доступ до фінансів, необхідних для створення та розвитку соціальних підприємств. Ринок досить насичений фінансовою допомогою для розвитку від різних організацій, яка спрямовується на розвиток СП. На практиці розмір допомоги часто обмежуються фінансуванням лише стартапу, а на подальший розвиток коштів уже не виділяють. Фінансова допомога надається на чітко визначений вид діяльності та не відповідає реальним і часто непередбачуваним потребам. Українські соціальні підприємці мають обмежений доступ до кредитування, інвестування та коштів приватних компаній. Це пов'язано з незнанням інвестицій-

ної сфери та неможливістю знаходити контакти для співпраці в бізнес-середовищі. Більшість із них не мають стратегій розвитку, фінансового та маркетингового планів.

Для успішного розвитку соціальних підприємств дуже важливою є їх підтримка на етапі розробки бізнес-моделі та запуску стартапу. Саме таку підтримку надають інкубатори та акселератори. Вони спеціалізуються на підготовці та запуску соціальних підприємств. Інкубатор – організація, діяльність якої спрямована на надання соціальним підприємствам необхідних знань, навичок, інструментів для перетворення ідеї на бізнес-модель. Акселератор – організація, яка має на меті підтримку соціальних стартапів та їх підготовку до отримання інвестицій на етапах зростання та масштабування. В Україні функції інкубаторів та акселераторів схожі, а послуги, які вони надають, не відрізняються. Головне завдання полягає в тому, щоб спільно з підприємцями-початківцями створити інвестиційно привабливий продукт чи послугу. Основними послугами, які пропонують інкубатори та акселератори є формування бізнес-навичок, менторська підтримка та мережування.

Інкубаторами та акселераторами в Україні є [2]:

Impact HUB Odessa пропонує інкубаційні програми, консалтингові послуги, є майданчиком для освітніх подій та мережування.

Українська соціальна академія пропонує програми для майбутніх лідерів та соціальних підприємців.

1991 Open Data Incubator – перший в Україні некомерційний інкубатор, який допомагає перетворити відкриті державні дані на реальні стар-

Кількість соціальних підприємств в регіонах України в 2017р.

Регіон	Кількість	Регіон	Кількість
Вінницька обл.	4	Миколаївська обл.	5
Волинська обл.	1	Одеська обл.	3
Дніпропетровська обл.	6	Полтавська обл.	9
Донецька обл.	8	Рівненська обл.	0
Житомирська обл.	5	Сумська обл.	2
Закарпатська обл.	8	Тернопільська обл.	3
Запорізька обл.	8	Харківська обл.	7
Івано-Франківська обл.	2	Херсонська обл.	4
Київська обл.	8	Хмельницька обл.	3
Кіровоградська обл.	3	Черкаська обл.	6
Луганська обл.	5	Чернівецька обл.	5
Львівська обл.	15	Чернігівська обл.	5

Джерело: [2].

тапи, що надають сервіси українським громадянам, підприємствам та державним органам.

Greencubator розвиває екосистему стійкого підприємництва, низьковуглецевих інновацій та зеленої економіки в Україні та Східній Європі.

SILab – школа соціального підприємництва, спільна ініціатива Chasorpus Creative Family та Українського форуму благодійників.

YEP – мережа академічних бізнес-інкубаторів, які надають бізнес освіту для молоді з метою розвитку підприємницької екосистеми України.

YEI – інкубатор молодіжного підприємництва, створений для об'єднання ініціатив креативних молодих людей та підтримки розвитку їхніх бізнес-проектів.

Більшість українських інкубаторів та акселераторів у сфері СП працюють лише за рахунок грантових коштів, що не забезпечує їх стійкості та не сприяє системності в роботі.

В Україні розвиваються корпоративні бізнес-інкубатори. Великий бізнес отримує доступ до інновацій, аутсорсингу витрат на науково-дослідну роботу для вирішення технічних завдань та можливість придбання інноваційних компаній та технологій. Стартапи отримують доступ до ринку та великих замовників, можливість протестувати продукти, залучити експертизу, зворотний зв'язок та консультації від галузевих експертів та менторів, а також можливість комерційного запуску продукту в партнерстві з ключовим гравцем галузі. Прикладами таких інкубаторів є [2]:

Radar Tech18 – технологічний кластер, що об'єднує галузеві корпоративні акселератори, такі як «Агро», «Телеком», «Фінтек», «Енерготек».

Agrohub19, що позиціонує себе як організація колективного впливу, котра підтримує впровадження інновацій в агробізнесі через ярмарки ідей та хақтони, результатом яких є короткі програми преакселерації або довгострокові корпоративні програми акселерації для впровадження більш технологічних рішень у сільськогосподарських компаніях.

У світі більшість інкубаторів та акселераторів функціонує на базі інститутів та університетів, оскільки цікаві інноваційні проекти переважно ініціює студентська молодь. В Україні потенціал вищих навчальних закладів наразі використано неповною мірою. Існують на базі вищих навчальних закладів інкубаційні програми [2]:

Центр Митрополита Андрія Шептицького Українського католицького університету, в якому розпочав свою роботу Центр підприємництва УКУ.

Polytesco – молодіжний ІТ бізнес-інкубатор, який функціонує на базі Наукового парку Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».

Start-up Business Incubator KNU – молодіжна бізнес-платформа на базі Київського національного університету імені Тараса Шевченка, що спеціалізується на створенні сприятливих умов для реалізації стартап-проектів молодих науковців та студентів КНУ.

Рекрутинг учасників програм інкубації/акселерації відбувається через оголошення конкурсу на офіційних інтернет-сайтах та соціальних медіа-ресурсах. Основними критеріями відбору учасників у програму є інноваційна ідея, мотивація її розвивати та масштабувати, наявність команди, професійність (технічні навички) і налаштованість на здійснення соціального впливу. Тривалість програм, які пропонують українські інкубатори/акселератори складає від двох до шести місяців (1–3 місяці інтенсивного навчання та 1–3 місяці підтримки). Результатом таких програм є бізнес-план, який є заявою на отримання стартового фінансування у вигляді гранту. Інкубатори та акселератори є важливою частиною СП в Україні. Від їх подальшого розвитку залежать якість та кількість соціальних підприємств.

В Україні фінансову підтримку на розвиток соціального підприємства надають насамперед міжнародні донорські організації шляхом впровадження проектів технічної допомоги. Серед донорів, які на протязі останнього десятиріччя надали істотну підтримку розвитку СП в Україні, є USAID, Програма Розвитку ООН (ПРООН), уряди Німеччини та Великої Британії тощо. Вони надають фінансові ресурси на подолання соціально економічних викликів, розвиток потенціалу на індивідуальному, інституційному рівнях. Програми включають навчання осіб, які бажають створити соціальне підприємство, підготовку тренерів та менторів для надання подальшої підтримки, розробку та друк інформаційних матеріалів, заходи з популяризації ідей СП, а також надання стартового фінансування (seed funding) або доступу до пільгового кредиту. Обсяг стартового фінансування у формі безповоротної фінансової допомоги зазвичай становить від 500 до 10 000 доларів США; розмір кредиту – від 10 000 до 100 000 доларів США на максимальний строк три роки [2].

В Україні стала доступною державна підтримка СП. Яскравим прикладом є «Український донецький куркуль» – обласна програма підтримки малого та середнього бізнесу, яку було запроваджено Донецькою обласною державною адміністрацією у 2017р. Вона дала шанс підприємцям Донеччини розвинути свій бізнес, створити нові ринкові ніші: підприємці отримували гранти до 500 тисяч грн. на свої проекти. Сьогодні в ході реалізації одного проекту створюється в середньому чотири робочі місця. Всього протягом 2017р.: реалізовано 136 проектів на загальну суму 31,9 млн. грн., 50% фінансування надавалось з обласного бюджету і 50% – з місцевого бюджету. На 2018р. заплановано фінансування в обсязі 340 млн. грн., включаючи 140 млн. грн. з обласного бюджету та 200 млн. грн. – з бюджету Державної служби зайнятості. Місцеві бюджети зобов'язані надавати фінансування в розмірі 30% від загальної суми гранту.

Видом соціальних інвестицій в Україні є краудфандингові платформи, як українські (наприклад, Спільнокошт на платформі «Велика Ідея», Українська біржа благодійності), так і іноземні (Kickstarter, GlobalGiving, Firstgiving). Краудсорсинг спосіб колективного фінансування, заснований на добровільних внесках. Наприклад, проект SolarGaps, підтриманий через Kickstarter, українські стартапи у сфері освіти, туризму, охорони навколишнього середовища, такі як ZELENEW, WOWkids, EdEra books, Мобільна техностудія, WordArt тощо, підтримані через Спільнокошт. Цікавим прикладом краудінвестування є громадський ресторан Urban Space 100 в м. Івано-Франківську, створений сотнею індивідуальних інвесторів, кожен з яких зробив внесок у розмірі 1 000 доларів США і став співвласником ресторану. Urban Space 100 було відкрито 27 грудня 2014р. Ресторан працює та генерує прибуток, 80% якого йде на реалізацію громадських ініціатив та проектів. Рішення про те, які проекти підтримати, приймають засновники ресторану. Ідея створення ресторану належить платформі «Тепле місто», яка здійснювала пошук засновників та запуск ресторану. Сьогодні «Тепле місто» працює над програмою Urban Space Global, що передбачає відкриття аналогічних ресторанів в інших містах на умовах соціальної франшизи. Першим таким рестораном став Urban Space 500 в Києві, відкриття відбулося в грудні 2018р.

Спостерігається підвищення інтересу з боку інвесторів та донорів до підтримки соціального бізнесу. Дуже важливими є стійкість соціального підприємства та його потенціал до збільшення прибутків. Навіть якщо фінансування надається неприбутковій організації, все одно наявність стратегії сталості є однією з умов для його отримання. За словами інвесторів, навіть грантові кошти мають привести до створення прибуткового бізнесу. В іншому випадку це не соціальне підприємство, а неприбуткова організація.

Перешкодою для надання фінансування інвесторами є те, що українські соціальні підприємці не є достатньо фінансово грамотними, надають перевагу грантовим коштам, не мають системи вимірювання результатів та соціального впливу. Інвесторів цікавлять беззбитковість і потенціал зростання соціальних проектів, тому для них важливим є вміння підприємців перетворювати профінансовані проекти на прибуткові бізнес-моделі. Вони хочуть вкладати кошти в потужні підприємства з сильними командами, які можуть реалізувати свої бізнес-ідеї.

Організація СП включає підприємців, бізнес-асоціації, корпорації, донорів, фонди, соціальних інвесторів, інкубаторів, акселераторів, вищі навчальні заклади, організації, що надають посередницькі та дослідницькі послуги, органи влади, територіальні громади, засоби масової інформації. СП в Україні на стадії розвитку, тому важко оцінити ефективність його функціонування. Соціальні підприємства не включені в мережу традиційних компаній та корпорацій і часто не можуть претендувати на отримання контракту на певні роботи і послуги через свою низьку конкурентоспроможність. Відсутня ефективно вибудована взаємодія між учасниками соціального підприємництва.

Варто організовувати професійно–культурні заходи серед соціальних підприємців щодо можливих шляхів отримання фінансування, відмінності між грантами та інвестиціями, пояснення суті безповоротних та поворотних інвестицій, основ кредитування тощо. Неодмінними є проведення особистих зустрічей між суб'єктами СП на тематичних конференціях, заходах, сесіях. На такі заходи важливо запрошувати зарубіжних соціальних підприємців, іноземних соціальних інвесторів, засоби масової інформації. Важливим елементом ефективної взаємодії між учасниками СП є соціальні ролики, проведення заходів серед населен-

ня щодо роз'яснення суті СП та формування довіри до нього. Вагомим є вивчення та поширення інформації про успішні соціальні бізнес–проекти, що сприятиме залученню нових інвестицій.

Необхідним є впровадження систематичного моніторингу та оцінки визначення соціального ефекту. Наразі визначається соціальний вплив на рівні окремого випадку, а не загальний вплив соціальних підприємств на рівні країни. Соціальні підприємства, які отримали гранти, звітують донорам за певними показниками без реального визначення соціального ефекту на суспільство загалом. На рівні підприємств фіксуються лише кількість осіб, які отримали допомогу, та фінансові результати діяльності. Відсутній єдиний прийнятий інструментарій для оцінки ефективності підприємства в аспекті економічної та соціальної вигоди. Запровадження інструментарію для вимірювання соціального ефекту дасть можливість визначати ефективність підприємства, сприятиме пошуку потенційних інвесторів.

Оцінювання ефективності результатів діяльності соціального підприємства пропонується здійснювати у такій послідовності [3].

Перший етап — визначення об'єктів вимірювання, що залежить від стейкхолдерів, які мають різні інтереси щодо економічних та соціальних результатів діяльності. Зацікавленими в економічних результатах діяльності соціального підприємства, є такі суб'єкти:

- держава: зростання ВВП країни та збільшення надходжень до державного бюджету через сплату, встановлених чинним законодавством податків;
- органи місцевого самоврядування: покращуються показники зайнятості і значною мірою зайнятість соціально незахищених верств населення; збільшення надходжень до місцевих бюджетів за рахунок сплати податків;
- власники соціальних підприємств: зацікавлені у фінансових результатах діяльності, так як це є основою розвитку для досягнення соціальних цілей;
- співробітники: економічні інтереси співробітників соціального підприємства пов'язані з заробітною платою та іншими видами матеріального заохочення;
- споживачі продукції: зацікавлені у придбанні продукції (товарів, робіт, послуг) відповідної якості за нижчою, ніж ринкова ціною;
- організації ринкової інфраструктури (банки, постачальники, кредитні спілки, інвестиційні фон-

ди тощо): зацікавлені у підвищенні фінансових результатів діяльності соціального підприємства, у випадку, якщо воно користується їх послугами.

Відповідно до цього, об'єктами вимірювання економічних результатів діяльності соціального підприємства будуть: обсяги виробництва та реалізації продукції (товарів, робіт, послуг); якість продукції та ціна; податки; оплата праці; виконання прийнятих зобов'язань перед організаціями ринкової інфраструктури; рівень зайнятості населення; фінансові результати діяльності тощо.

Об'єктом вимірювання соціальних результатів може бути: оплата праці; умови праці; безпека праці; участь у розв'язанні проблем місцевої громади; вплив на зовнішнє середовище; підвищення рівня добробуту працівників; вигоди споживачів щодо зменшення ціни, підвищення якості; доступність продукції (товарів, робіт, послуг); трудова інтеграція благоотримувачів; соціалізація благоотримувачів; психологічна адаптація благоотримувачів залежно від специфіки діяльності соціального підприємства.

Другий етап — визначення показників діяльності — тобто формування набору показників, які відповідають можливостям вимірювання визначеного об'єкта.

Перша група — індикатори витрат, за їх допомогою здійснюється вимірювання обсягів та структури ресурсів, які соціальне підприємство використовує у своїй діяльності. До них відносять обсяги витрачених фінансових ресурсів, кількість залученого персоналу, кількість обладнання необхідного для здійснення діяльності тощо.

Друга група — індикатори обсягу (або продукту), вимірюють обсяги наданих послуг, виробленого продукту, виконаних робіт. Залежно від специфіки соціальної діяльності такими індикаторами можуть бути: кількість благоотримувачів, обсяги виробництва товарів або кількість наданих послуг, кількість видів послуг або асортимент товарів тощо.

Третя група — індикатори результату, призначені для оцінки кількісних або якісних змін, які відбулися у клієнтів (споживачів) внаслідок діяльності соціального підприємства. До них, як правило, відносять показники кількості або частки осіб, які покращили своє соціальне становище.

Четверта група — індикатори якості, відображають ступінь задоволеності благоотримувача товарами або послугами відповідно до їх призначення. Для кожного соціального результату такі

індикатори є специфічними, це може бути зменшення часу очікування надання послуги, кількість скарг тощо.

П'ята група — індикатори ефективності, які характеризують співвідношення між витраченими ресурсами та обсягом виготовлених товарів або наданих послуг. Ці індикатори також є специфічними, проте найчастіше застосовують показники вартості послуг в розрахунку на одного благоотримувача, кількість благоотримувачів у розрахунку на одного працівника соціального підприємства, витрати часу одного працівника на обслуговування одного благоотримувача тощо.

Шоста група — індикатори результативності — вимірюються співвідношенням між витраченими ресурсами та отриманими результатами. Наприклад, фінансові витрати у розрахунку на одну особу, у якій відбулися позитивні зміни соціального становища.

Сьома група — індикатори впливу — характеризують позитивні зміни соціальних показників на рівні місцевої громади, міста або регіону.

Для кожної із груп показників має бути встановлена база порівняння, тобто конкретні величини кількісних показників, як правило це — цільові значення показників діяльності соціального підприємства в рамках планового періоду.

Третій етап — визначення джерел, збирання та обробка інформації. Необхідно визначитися з основними джерелами та методами збирання інформації, для розрахунків вибраних показників. Джерелами інформації у процесі вимірювання результатів діяльності соціального підприємства є документи його фінансової та статистичної звітності, результати спеціальних обстежень, інформація про результати діяльності інших аналогічних підприємств, результати анкетування, інтерв'ю.

Четвертий етап — розрахунки показників, порівняння їх значень з визначеною базою та отримання «зворотного зв'язку». Фактичні значення розрахованих показників порівнюються: із запланованими; встановленими стандартами (за їх наявності); показниками попереднього періоду; показниками інших аналогічних організацій (за можливості); із середньоринковими показниками. Діяльність соціального підприємства прямо чи опосередковано впливає на широке коло стейкхолдерів, тому доцільно отримати від них пропозиції, зауваження та запитання щодо результатів оцінювання.

П'ятий етап — оцінювання результатів порівняння та прийняття рішень. На основі проведеного аналізу керівництво може прийняти наступні рішення щодо діяльності соціального підприємства: нічого не змінювати і продовжувати діяльність; відкоригувати цілі діяльності; переглянути показники діяльності; розробити заходи, спрямовані на покращення діяльності.

Результати оцінювання використовуються для вдосконалення внутрішніх організаційно-економічних механізмів, наочного представлення бажаних результатів стейкхолдерам, інформування громадськості про основні досягнення соціального підприємства, підвищення якості та конкурентоспроможності товарів та послуг, вдосконалення існуючих або розробки нових проектів тощо.

Соціальним підприємствам необхідно використовувати механізми оцінювання, щоб поліпшити свою операційну ефективність; проектувати і виробляти товари та послуги, які створюють більший соціальний вплив; забезпечувати прозорість своєї діяльності відповідно до вимог інвесторів та інших зацікавлених груп. Вимірювання впливу стає важливим інструментом для відстеження — відданості місії, доходів інвесторів та впевненості донорів.

Оцінювання впливу збільшує фінансування, дає можливість отримати надійні інвестиції; вигравати тендери / контракти, зміцнювати імідж і вбудовувати «бренд» соціального підприємства; звітувати зацікавленим сторонам; приймати більш обґрунтовані рішення.

Окрім цього, у процесі розробки та впровадження обраного методичного підходу до оцінювання діяльності соціального підприємства необхідно враховувати наступні фактори: розробка ефективної системи оцінювання потребує значних затрат часу та ресурсів, а також відповідних навиків у персоналу; інформація про результати оцінювання має використовуватися для прийняття управлінських рішень, а не лише для звітування; система оцінювання діяльності повинна бути простою та зручною у застосуванні. Проінформованість працівників щодо цілей та результатів роботи соціального підприємства сприяє підвищенню його ефективної діяльності.

В процесі оцінювання діяльності соціальне підприємство може стикнутися з ризиками: врахування інтересів великої кількості зацікавлених сторін і широкого спектру цілей діяльності може обтяжити систему оцінювання значною кількістю показників,

що в свою чергу може призвести до значних витрат ресурсів і зниження ефективності такого процесу; наявність непрямих результатів діяльності; відстроченість прояву результатів діяльності; недостатньо конкретно визначенні цілі; специфічність результатів діяльності, яка проявляється в обмеженій можливості їх кількісного вимірювання, труднощах вимірювання соціального ефекту (не вся діяльність піддається кількісному визначенню, особливо це стосується сфери послуг).

Важливість здійснення оцінювання діяльності соціального підприємства обумовлена тим, що це буде сприяти ефективному плануванню діяльності такого підприємства, а також надасть змогу потенційним інвестором прорахувати майбутні результати діяльності соціального підприємства, розмір потенційного доходу та контролювати ефективність використання вкладених коштів. Для працівників та благоотримувачів — проконтролювати чи відповідає діяльність соціального підприємства задекларованій меті. Для органів місцевого самоврядування — об'єктивно приймати рішення щодо доцільності сприяння розвитку тому або іншому соціальному підприємству. Для самих соціальних підприємців оцінка діяльності підприємства є підставою для оптимізації подальшої діяльності та допомагає продемонструвати свої переваги для залучення інвесторів.

Висновки

Більшість суб'єктів соціальної економіки в Україні — це громадські організації, які вирішують проблеми громади. Соціальні підприємства зосереджують свою увагу на досягненні соціальних, екологічних або громадських цілей, а не отриманні прибутку, тому їх потреби у фінансуванні відрізняються від традиційного бізнесу. Ринок соціального інвестування в Україні розвивається стихійно, а традиційні інвестори не готові вкладати кошти в соціальні підприємства. Як наслідок, основним джерелом фінансування соціальних підприємств, особливо на етапі їх створення, виступають донори. Донорські ресурси є дуже важливими для підтримки підприємств на стадії стартапу, просування ідеї соціального підприємства, швидкого реагування на соціальні виклики, пов'язані з потребами у працевлаштуванні та наданні послуг вразливим категоріям населення. Гранти дають можливість створити соціальне підприємство, отримати стартовий

капітал та сформувати у команди базові навички ведення бізнесу. Разом з тим, наявність донорських ресурсів та їхня доступність приводять до того, що підтримані соціальні підприємства нехтують необхідністю забезпечення своєї стійкості, протиставляють себе бізнес–спільноті, не виходять на рівень самоокупності та припиняють свою діяльність після закінчення гранту.

Сфера соціального інвестування в Україні загалом недостатньо розвинена. Не існує мережі інвестиційних фондів, які б займалися цим системно, є індивідуальні соціальні інвестори, але інвестування відбувається хаотично. Міжнародні інвестори не зацікавлені приїжджати в Україну, тому що не бачать сильних команд і привабливих бізнес–пропозицій, спроможних до конкуренції на міжнародних ринках.

Основною проблемою соціальних підприємців є їхні недостатні знання з основ бізнесу, маркетингу, менеджменту, бухгалтерського обліку тощо. Соціальне підприємство має бути успішним, стійким та конкурентоспроможним на ринку соціальних інвестицій, що дає йому можливість функціонувати і розвиватися. Важливим є вміння підприємців перетворювати профінансовані проекти на прибуткові бізнес–моделі. Інвестори бажають вкладати кошти в потужні підприємства з сильними командами, які можуть реалізувати свої бізнес–ідеї.

Популяризація СП сприятиме подоланню патерналістського сприйняття соціальних проблем у суспільстві, активізації й залученню громадян та бізнесу до їх вирішення, більш активній взаємодії в трикутнику «держава — громадянське суспільство — бізнес», формуванню бізнесу «із сенсом». Необхідним є забезпечення регулярного інтерактивного особистісного спілкування та мережування, постійного навчання за принципом «рівний–рівному», обмін досвідом, зустрічі організацій, що надають фінансування, з соціальними підприємствами. Потрібно залучати представників бізнес–спільноти, успішні стартапи, представників влади та медіа. Участь у таких регулярних зустрічах партнерів з інших країн сприятиме залученню зовнішніх інвестицій в Україну. Оцінка соціального та економічного ефекту є мотиваторами розвитку СП і залучення нових донорів та інвесторів.

Список використаних джерел

1. Долуда Л., Назарук В., Кірсанова Ю. Соціальне підприємництво. Бізнес–модель. Реєстрація. Оподаткування. Київ, ТОВ «Агентство «Україна», 2017. 92с.

2. Каталог соціальних підприємств України 2016–2017рр. Київ, видавн. дім «Києво–Могилянська академія» 2017. URL: <http://www.socialbusiness.in.ua/index.php/sotsialni-pidpriemstva/katalog>

3. Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін. Посібник / Свинчук А.А., Корнецький А.О., Гончарова М.А., Назарук В.Я., Гусак Н.Є., Туманова А.А. Київ: ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2017. 188с.

4. Фрір Спреклі. Посібник з планування соціального підприємництва. За підтримки Британської Ради, 2011. URL: <http://www.britishcouncil.org.ua>

References

1. Doluda L., Nazaruk V., Kirsanova Yu. Sotsialne pidpriemnytstvo. Biznes-model. Reiestratsiia. Opodatku-vannia. Kyiv, TOV «Ahentstvo «Ukraina», 2017. 92s.

2. Kataloh sotsialnykh pidpriemstv Ukrainy 2016–2017rr. Kyiv, vydavn. dim «Kyievo–Mohylianska akademiiia» 2017. URL: <http://www.socialbusiness.in.ua/index.php/sotsialni-pidpriemstva/katalog>

3. Sotsialne pidpriemnytstvo: vid idei do suspilnykh zmin. Posibnyk / Svyinchuk A.A., Kornetskyi A.O., Honcharova M.A., Nazaruk V.Ia., Husak N.Ie., Tumanova A.A. Kyiv: TOV «PIDPRYEMSTVO «VI EN EI», 2017. 188s.

4. Frir Sprekli. Posibnyk z planuvannia sotsialnoho pidpriemnytstva. Za pidtrymky Brytanskoi Rady, 2011. URL: <http://www.britishcouncil.org.ua>

Дані про автора

Батажок Світлана Григорівна,

к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква
e-mail: batazhok@ukr.net

Данные об авторе

Батажок Светлана Григорьевна,

к.э.н., доцент кафедры финансов, банковского дела и страхования, Белоцерковский национальный аграрный университет, г. Белая Церковь.
e-mail: batazhok@ukr.net

Data about the author

Svitlana Batazhok,

PhD in Economics, Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance, Bila Tserkva National Agrarian University, Bila Tserkva
e-mail: batazhok@ukr.net

ЗМІСТ

Макроекономічні аспекти сучасної економіки

ПРЕДБОРСЬКИЙ В.А. «Автономне» тіньове двоєвладдя: генеза та фактори розвитку.....	7
ДОРОШ Ю.М., ВАСИЛЬЧАК С.В. Корупційні загрози економічній безпеці України.....	16

Інноваційно-інвестиційна політика

ШОСТАК Л.Б., ДІКАРЄВ О.І. Парадигмальний дискурс про майбутнє інновацій в Україні.....	21
ГАВРИЛЕНКО А.С. Формування нового технологічного укладу як напрям прискорення інноваційного розвитку України.....	33

Економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності

ЛІДІЯ ГРЬОГЕР Історичний ринок нерухомості Польщі – проблеми оцінки.....	41
ПУЗИРЬОВА П.В. Концепція функціонування та стратегії розвитку підприємств готельно–ресторанної сфери.....	52
КУДРЕНКО Н.В., ДЗИНГАР М.В. Технології аудиту та їх взаємозв'язок з сучасним розвитком інформаційних систем.....	58
ВАСИЛЬЄВА Н.Б. Основні функції контролінгу в бізнесі інтегрованих систем.....	63
ЛЕВИЦЬКА І.В., КЛИМЧУК А.О. Формування стратегії управління персоналом в системі ефективного управління підприємством.....	68
РЯБУХА Г.І. Оцінка перспектив розвитку галузі тваринництва на основі удосконалення механізму пільгового кредитування.....	74
ВАЖИНСЬКИЙ Ф.А., КОЛОДІЙЧУК А.В. Антикографічний туризм на Півдні України: стан, передумови й специфіка.....	81
РУСІНА Ю.О., НОРЕЦЬ В.Г. Механізм управління системою фінансової стійкості на підприємстві.....	86
ЧОБАЛЬ Л.Ю., СІМЕХ К.Ю. Використання інтернет–технологій в практиці маркетингових комунікацій туристичних підприємств в Україні.....	94

Розвиток регіональної економіки

МАНЦУРОВ І.Г., ХРАПУНОВА Я.В., МАНЦУРОВА А.М. Еволюція парадигми розвитку регіонів у контексті світових глобалізаційних трансформацій.....	99
ГАБРЕЛЬ М.М., ЛИСЯК Н.М., ШИЛЕНКО В.А. ГЕРИЧ О. Цінність об'єкта культурної спадщини у визначенні його ринкової вартості (приклади з практики Львова).....	107

Соціально–трудова проблеми

КАСИЧ А.О. Продуктивність праці як індикатор ефективної економічної політики держави.....	119
БАТАЖОК С.Г. Можливості та локалізації розвитку соціального підприємництва в Україні.....	130

СОДЕРЖАНИЕ

Макроэкономические аспекты современной экономики

ПРЕДБОРСКИЙ В.А. «Автономное» теневое двоевластие: генезис и факторы развития.....	7
ДОРОШ Ю.М., ВАСИЛЬЧАК С.В. Коррупционные угрозы экономической безопасности Украины	16

Инновационно-инвестиционная политика

ШОСТАК Л.Б., ДИКАРЕВ А.И. Парадигмальный дискурс о будущем инноваций в Украине	21
ГАВРИЛЕНКО А.С. Формирования нового технологического уклада как направление ускорения инновационного развития Украины.....	33

Экономические проблемы развития отраслей и видов экономической деятельности

ЛИДИЯ ГРЬОГЕР Исторический рынок недвижимости Польши – проблемы оценки	41
ПУЗЫРЁВА П.В. Концепция функционирования и стратегии развития предприятий гостинично–ресторанной сферы	52
КУДРЕНКО Н.В., ДЗИНГАР М.В. Технологии аудита и их взаимосвязь с современным развитием информационных систем	58
ВАСИЛЬЕВА Н.Б. Основные функции контроллинга в бизнесе интегрированных систем.....	63
ЛЕВИЦКАЯ И.В., КЛИМЧУК А.О. Формирование стратегии управления персоналом в системе эффективного управления предприятием.....	68
РЯБУХА Г.И. Оценка перспектив развития отрасли животноводства на основе совершенствования механизма льготного кредитования.....	74
ВАЖИНСКИЙ Ф.А., КОЛОДИЙЧУК А.В. Антикографический туризм на Юге Украины: состояние, предпосылки и специфика.....	81
РУСИНА Ю.А., НОРЕЦ В.Г. Механизм управления системой финансовой устойчивости на предприятии.....	86
ЧОБАЛЬ Л.Ю., СИМЕХ К.Ю. Использование интернет–технологий в практике маркетинговых коммуникаций туристических предприятий в Украине.....	94

Развитие региональной экономики

МАНЦУРОВ И.Г., ХРАПУНОВА Я.В., МАНЦУРОВА А.Н. Эволюция парадигмы развития регионов в контексте мировых глобализационных трансформаций.....	99
ГАБРЕЛЬ М.М., ЛИСЯК Н.М., ШИЛЕНКО В.А., ГЕРИЧ О. Ценность объекта культурного наследия в определении его рыночной стоимости (примеры с практики Львова).....	107

Социально-трудовые проблемы

КАСИЧ А.А. Производительность труда как индикатор эффективной экономической политики государства	119
БАТАЖОК С.Г. Возможности и локализации развития социального предпринимательства в Украине	130

CONTENT

Macro-economic aspects of modern economy

PREDBORSKIJ V.A. «Autonomous» shadow duality: genesis and development factors	7
DOROSH Y.M., VASYLCHAK S. Corruption threats of economic security of Ukraine.....	16

Innovation and investment policy

SHOSTAK L.B., DIKARIEV O.I. Paradigmatic discourse on the future of innovation in Ukraine.....	21
GAVRILENKO A.S. Formation of a new technological structure as a direction of accelerating the innovative development of Ukraine.....	33

Economic problems of development of branches and types of economic activity

LIDIA GROGER Historical market of real estate of Poland – problems of evaluation.....	41
PUZYROVA P.V. Concept of functioning and strategies of development of enterprises of hotel–restaurant sphere.....	52
KUDRENKO N.V., DZYNHAR M.V. Audit technologies and its interview with the current development of information systems	58
VASYLYEVA N.B. The main functions of controlling in the business of integrated systems	63
LEVYTSKA I.V., KLYMCHUK A.O. Personnel management strategy formation in the effective enterprise management system	68
RYABUKHA G.I. Estimation of the prospects of the livestock sector development on the basis of improvement of the mechanism of preferential lending	74
VAZHYNSKYI F.A., KOLODIYCHUK A.V. Anticographic tourism in the South of Ukraine: state, preconditions and specifics	81
RUSINA Y.O., NORETS V.G. Management mechanism of the financial stability system at the enterprise.....	86
CHOBAL L.Yu., SIMEKH K.Yu. Use of Internet technologies in the practice of marketing communications of tourist enterprises in Ukraine	94

Development of a regional economy

MANTSUROV I.G., KHRAPOUNOVA Y.V., MANTSUROVA A.N. Evolution of the regions' development paradigm in the global transformation framework	99
GABEL M.M., LYSIAK N.M., SHILENKO V.O., GERYCH O. Value of the object of cultural heritage in determination of its market value (examples from Lviv practice).....	107

Social-labor problems

KASYCH A.O. Labor productivity as an indicator of effective economic policy of the state.....	119
BATAZHOK S.G. Opportunities and localization of development of social enterprise in Ukraine.....	130

До авторів збірника

Шановні автори!

*Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки
приймає до друку у збірнику
«Формування ринкових відносин в Україні» статті з економічної тематики*

При подачі статті до редакції необхідно оформити її за поданими нижче правилами, а також ретельно перевірити текст на предмет виявлення граматичних, орфографічних, стилістичних та інших помилок!

1. Стаття має відповідати тематичній спрямованості збірника.

2. Обов'язковими є рецензії фахівця у відповідній галузі науки.

3. У статті відповідно до вимог ВАК необхідні такі елементи:

Стаття має містити: індекс УДК, відомості про автора (ів) на трьох мовах;

– назва статті та анотація на трьох мовах (українська, російська, англійська), де чітко сформульовано головну ідею статті та обґрунтовано її актуальність;

– ключові слова на трьох мовах до 10 слів (українська, російська, англійська);

– постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими чи практичними завданнями;

– аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;

– формування цілей статті (постановка завдання);

– виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;

– висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку;

– список використаних джерел (українською та англійською мовами).

4. Обсяг – від 8 до 16 сторінок, формату А4 через інтервал 1,5. Поля: верхнє, нижнє, ліве, праве – 2 см. Абзац – 5 знаків. Шрифт: Arial, розмір – 12. Мова – українська.

5. Прізвище, ініціали, науковий ступінь розміщуються у правій верхній частині аркуша.

6. Відомості про автора: адреса, контактний телефон (домашній, робочий).

7. Статті, таблиці та формули мають виконуватися у редакторі Microsoft Word, якщо стаття містить формули, то вони мають набиратися у редакторі формул Microsoft Equation, який вбудований в усі версії програми Word.

8. Якщо стаття містить графіки чи діаграми, виконані в інших програмах (такі як Excel, Corel Draw та ін.), то ці файли також додаються до статті в оригіналі програм, в яких вони виконані.

9. Графіки та діаграми можуть бути передані в графічних форматах: векторний – EPS, AI (шрифти переконвертовані в криві); растровий – TIF, 300 dpi, 256 кольорів сірого.

10. Зноски в документі мають бути оформлені за допомогою вбудованих функцій програми Word.

11. Назви файлів мають відповідати прізвищам авторів.

12. Статті надаються на диску, або іншому електронному носії інформації до диска обов'язково додаються статті в роздрукованому і якісному вигляді. Текст у електронному вигляді повинен відповідати тексту в надрукованому вигляді.

13. Статті не повинні містити приміток від руки та помарок, кожен лист статті підписується автором.

14. Посилання на джерела інформації є обов'язковими. Джерела подаються в кінці статті з основними вимогами до бібліографічних описів. Нумерація джерел вздовж тексту.

15. У разі невиконання вищевказаних вимог редакція не приймає статей до друку.

Редакція наукового збірника не несе відповідальності за авторські права статей, що подаються до друку.

Довідки за телефонами: (044) 239–10–49, (096) 309–42–80

Сайт збірника наукових праць: <http://ndiime.org>; e-mail: zbornik@ukr.net

Редакційна колегія

К авторам сборника

Уважаемые авторы!

*Государственный научно–исследовательский институт информатизации и моделирования экономики
принимает к печати в научном сборнике
«Формирование рыночных отношений в Украине» статьи с экономической тематики*

При подаче статьи в редакцию необходимо оформить ее по представленным ниже правилам, а также тщательно проверить текст на предмет выявления грамматических, орфографических, стилистических и других ошибок!

1. Статья должна соответствовать тематической направленности сборника.
2. Обязательными являются рецензия специалиста (доктора наук) в соответствующей области науки.
3. В статье соответствии с требованиями ВАК необходимы следующие элементы:
Статья должна содержать: Библиографический показатель УДК, сведения об авторе (ах) фамилия, имя, отчество (автора полностью), место работы, должность, e-mail на трех языках;
– название статьи и аннотация на трех языках (украинский, русский, английский 1500–2000 знаков с пробелами), где четко сформулирована главная идея статьи и обоснована ее актуальность;
– ключевые слова на трех языках до 10 слов (украинский, русский, английский);
– *постановка проблемы* в общем виде и ее связь с важными или практическими задачами;
– *анализ последних исследований и публикаций*, в которых начато решение данной проблемы и на которые опирается автор, выделение нерешенных ранее частей общей проблемы, которым посвящена статья;
– *формирование целей статьи* (постановка задачи);
– *изложение основного материала* исследования с полным обоснованием полученных научных результатов;
– *выводы из данного исследования* и перспективы дальнейших исследований в данном направлении.
– *список использованных источников*, (на украинском и английском языках)
4. Объем – от 8 до 16 страниц, формата А4 через интервал 1,5. Поля: верхнее, нижнее, левое, правое – 2 см. Абзац – 5 знаков. Шрифт: Arial, размер – 12. Язык – украинский.
5. Фамилия, инициалы, ученая степень размещаются в правой верхней части листа.
6. Сведения об авторе: адрес, контактный телефон (домашний, рабочий).
7. Статьи, таблицы и формулы должны выполняться в редакторе Microsoft Word, если статья содержит формулы, то они должны набираться в редакторе формул Microsoft Equation, который встроен во все версии программы Word.
8. Если статья содержит графики или диаграммы, выполненные в других программах (например, Excel, Corel Draw и др.), То эти файлы также добавляются к статье в оригинале программ, в которых они выполнены.
9. Графики и диаграммы могут быть переданы в графических форматах: векторный – EPS, AI (шрифты сконвертированные в кривые) растровый – TIF, 300 dpi, 256 цветов серого.
10. Сноски в документе должны быть оформлены с помощью встроенных функций программы Word.
11. Названия файлов должны соответствовать фамилиям авторов.
12. Статьи предоставляются на электронном носителе обязательно добавляются статьи в распечатанном и качественном виде. Текст в электронном виде должен соответствовать тексту в напечатанном виде.
13. Статьи не должны содержать примечаний от руки и пометок, каждый лист статьи подписывается автором.
14. Ссылки на источники информации являются обязательными. Источники подаются в конце статьи с основными требованиями к библиографическим описаниям. Нумерация источников вдоль текста.
15. В случае невыполнения вышеуказанных требований редакция не принимает статей в печать.

Редакция научного сборника не несет ответственности за авторские права статей, которые подаются в печать.

Справки по телефонам: (044) 239–10–49, (096) 309–42–80
Сайт сборника научных трудов: <http://dndiime.org>; e-mail: zbornik@ukr.net

Редакционная коллегия

To the authors of the collection!

Dear authors!

*State Research Institute of Informatization and Economic Modeling
accepts economic articles for printing in the scientific collection
«Market Relations Development in Ukraine»*

When submitting an article to the editorial board, it is necessary to compose it according to the following rules, as well as carefully check the text to detect grammar, spelling, stylistic and other errors!

1. The article should correspond to the thematic orientation of the collection.
2. The review of a specialist (doctor of sciences) in the relevant field of science is mandatory.
3. The following elements are required in the article in accordance with the requirements of the HAC:
The article should contain: UDC bibliographic index, information about the author(s) in three languages;
– the title of the article and an abstract in three languages (Ukrainian, Russian, English extended annotation), where the main idea of the article is clearly formulated and its relevance is substantiated;
– keywords in three languages, up to 10 words (Ukrainian, Russian, English);
– *problem statement in general* and its connection with important or practical tasks;
– *analysis of recent researches and publications* in which the solution to this problem was initiated and author is based on them; the emphasis of previously unsettled parts of the general problem to which the article is devoted;
– *formation of the goals of the article* (statement of the task);
– *an outline of the main research material* with the full justification of the obtained scientific results;
– *conclusions from this study* and prospects for further investigation in this direction.
– *list of used sources, references*
4. Volume – from 8 to 16 pages, format A4 in interval 1,5. Fields: upper, lower, left, right – 2 cm. Paragraph – 5 characters. Font: Arial, size – 12. Language – Ukrainian.
5. The last name, initials, scientific degree are placed in the upper right of the sheet.
6. Information about the author: address, contact phone (home, work).
7. Articles, tables and formulas must be executed in Microsoft Word editor, if the article contains formulas, they should be typed in the Microsoft Equation formula editor that is Built-in to all versions of Word.
8. If the article contains graphs or charts, execution in other programs (such as Excel, Corel Draw, etc.), then these files are also added to the article in the original programs in which they are executed.
9. Charts and diagrams can be transmitted in graphic formats: vector – EPS, AI (fonts converted into curves); raster – TIF, 300 dpi, 256 colors gray.
10. Entries in the document must be made using the built-in features of the Word program.
11. The names of the files should correspond to the names of the authors.
12. Articles are provided on an electronic carrier, as well as necessarily added articles in printed and high-quality form. The text in electronic form must correspond to the text in printed form.
13. Articles should not contain handwritten notes and stamps, each article letter is signed by the author.
14. References to sources of information are mandatory. Sources are provided at the end of the article with the basic requirements for bibliographic descriptions. Numbering sources along the text.
15. In case of non-fulfillment of the above-mentioned requirements, the editorial board does not accept articles for printing.

The edition of the scientific collection is not responsible for the copyrights of the articles submitted for publication.

Inquiries by phone: (044) 239–10–49, (096) 309–42–80
Website of scientific bulletin: <http://ndiime.org>; e-mail: zbornik@ukr.net

Editorial team

Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Збірник наукових праць

№7-8 (218-219) 2019 р.

Періодичність – щомісячник

Головний редактор Студінська Г.Я.

Комп'ютерна верстка та дизайн Сердюк В.Л.

Підписано до друку 22.08.2019 р.

Формат 60x84 1/8. Папір офсетний

Ум. друк. аркушів 17,32.

Гарнітура Europe. Наклад 100 прим.

Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

Свідоцтво про державну реєстрацію: Серія КВ 22545–12443ПР від 20.02.2017 р.

Адреса редакції: 01014, м. Київ, бул. Дружби Народів, 38

<http://dndiime.org.uk>, e-mail: zbornik@ukr.net

**Государственный научно-исследовательский институт
информатизации и моделирования экономики**

ФОРМИРОВАНИЕ РЫНОЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ В УКРАИНЕ

Сборник научных трудов

**№7–8 (218–219) 2019 р.
Периодичность–ежемесячник**

Главный редактор Студинская Г.Я.
Компьютерная верстка и дизайн Сердюк В.Л.

Подписано в печать 22.08.2019 р.
Формат 60х84 1/8. бумага офсетная
Усл. печатных. листов 17,32.
Гарнитура Europe. Наклад 100 экз.

Государственный научно-исследовательский институт информатизации и моделирования экономики
Свидетельство о государственной регистрации печатного средства массовой информации
Серия КВ 22545–12445ПР от 20.02.2019 г.
Адрес редакции 01014, г. Киев, бул. Дружбы Народов, 38
<http://dndiime.org.uk>, e-mail: zbornik@ukr.net

State Research Institute of Informatization and Economic Modeling

MARKET RELATIONS DEVELOPMENT IN UKRAINE

Collection of scientific works

No. 7-8 (218-219) 2019

Frequency – monthly

Editor-in-Chief G. Studinska

Computer design and design V.Serdyuk

Signed for printing on 22.08.2019.

Format 60*84. 1/8. Paper offset

Conditional Printed Sheets 17,32.

Headset Europe. Circulation 100 copies

State Research Institute of Informatization and Economic Modeling

Certificate of state registration of printed mass media

Series KV 22545–12445PR from 02.20.2019

Editorial address, 01014, m. Kyiv, bul. Druzhby Narodiv, 38

<http://dndiime.org.uk>, e-mail: zbornik@ukr.net